

T.C. BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**“HARPTA FRANSIZ İSTİHBÂRAT ŞUBESİNİN DÂHİLİ FAÂLİYETİ”
BAŞLIKLİ KİTABIN
TRANSKRİPT VE DEĞERLENDİRMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Methi ŞAHİN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Refik ARIKAN

Bilecik, 2019
Referans Numarası: 10165405

**T.C. BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**“HARPTE FRANSIZ İSTİHBÂRAT ŞUBESİNİN DÂHİLİ FAÂLİYETİ”
BAŞLIKLİ KİTABIN
TRANSKRİPT VE DEĞERLENDİRMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Methi ŞAHİN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Refik ARIKAN**

**Bilecik, 2019
Referans Numarası: 10165405**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Melhi SAHİN
Anabilim Dalı : TARİH ANABİLİM DALI
Programı : TEZLİ Y.L.
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Gör. Üyesi. REFAK ARIKAN
Tezin Özgün Adı : "Herpete Fransız İstihbarat Subesinin Dahili Faaliyeti" Başlıklı Kitabın
Transkript ve Değerlendirmesi
Tezin İngilizce Adı : .....

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 19 / 06 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /OY ÇOKLUĞU ile ..... Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. REFAK ARIKAN

Üye Doç. Dr. Vedat TURGUT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. TUFAN TURAN

Üye : .....

Üye : .....

İmza

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20.... tarih ve ..... / ..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

Harpte Fransız İstihbarat Şubesinin Dâhili Faâliyeti adlıyüksek lisans/doktoratezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifât yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Methi ŞAHİN

16.05.2019

İMZA

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Refik ARIKAN'a değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Birbirinden değerli hocalarım; Dr.Öğrt. Üyesi Tufan TURAN ve Doç.Dr. Vedat TURĞUT çalışmamın son haline gelmesinde yönlendirmeleri ile önemli katkılarda buldukları gibi tez savunma sınavının zahmetini de yüklendiler. Bu vesileyle kendilerine teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim annem Mukadder, babam Aladdin ve abim İsmail ŞAHİN'e; eşim Elvan ve kızım Elisa ŞAHİN'e şükranlarımı sunarım.

Methi ŞAHİN

16.05.2019

ÖZET

Haber kelimesinden türetilmiş olan istihbarat terimi alınan haber, elde edilen bilgi gibi anlamlar taşır. Bu kavramı devlet tarafından kullanılan bir terim olarak incelediğimizde ise önemi daha da artmakta ve çok yönlü çıktıları olan bir durum haline gelmektedir. Devletlerin bekalarını tesis etmede istihbaratın önemi çok büyük olup hem barış hemde savaş zamanlarında sıklıkla başvurulmuş bir merci olmuştur. Diğer yandan bu faaliyet hem ülke içinde hemde uluslararası anlamda karşılığı olan bir haber alma örgütünüde beraberinde getirmiştir. İstihbaratın önemi özellikle savaş dönemlerinde daha da öne çıkar. Nitekim esirlerin konuşturulması gibi yöntemler çok eskiden beri kullanılan bir haber alma kaynağı iken teknolojinin gelişimiyle beraber istihbari bilgi elde edilen araçlarda çoğalmıştır.

Çalışmamıza temel teşkil eden ve Charles Paquet tarafından kaleme alınan “Harpte Fransız İstihbarat Şubesinin Dahili Faaliyeti” adlı eser özellikle Birinci Dünya Savaşında kullanılan yeni istihbarat faaliyetleri üzerinde durmaktadır. Diğer yandan bu eserde elde edilen ham bilginin nasıl işlenmesi ve hangi yolla kullanılacağıda detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu eser Aziz Hüdayi Bey tarafından dilimize kazandırılmış ve Şehzadebaşı Evkaf İslamiye Matbası tarafından basılmıştır. Eserin tercüme edilmesindeki temel hedef Türk istihbarat faaliyetlerine bir yöntem kazandırma çabasıdır. Aziz Hüdayi Beyin istihbaratçı kimliği onun bu eseri tercüme etme maksatını da göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İstihbarat, Aziz Hüdayi, Birinci Dünya Savaşı, Felah Grubu

ABSTRACT

Intelligence term derived from the word of “news”. It means information. If we are examination this word like a term used by government, it’s means more than regular use and it’s is becoming a situation with versatile outputs. Intelligence is important for the future of governments also has been a consultant for the time of war and peace. On the other hand this activities make an internal and external news gathering organization. The importance of intelligence is particularly prominent in times of war. Methods such as the use of prisoners are a source of information that has been used for a long time with the development of technology, intelligence information has multiplied.

The book name “Harpte Fransız İstihbarat Şubesinin Dahili Faaliyeti” is the basis of our study and was written by Charles Paquet. This book focuses especially on the new intelligence activities used in the World War I. In this book, how the processing of the pure information obtained and the way in which it is used will be explained in detail. This book has been translated by Aziz Hüdai Bey and printed by Şehzadebaşı Evkaf İslamiye Matbası. The main objective of the translation of the book is the effort to provide a method for Turkish intelligence activities. Aziz Hüdai Bey’s intelligence identity also illustrates the purpose of translating this work.

Key Words: Security Intelligence, Aziz Hüdai, The World War I, Felah Community.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ESER ve MÜELLİFLERİ

1.Eser ve Müellifleri hakkında	- 9 -
1.1.Charles Paquet:	- 9 -
1.2.Aziz Hüdai Akdemir:	- 10 -

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

2.1.İstihbaratın Önemi.....	- 21 -
2.2. İstihbaratın Usul ve Esasları	- 22 -
2.3. İstihbarat Açısından Esirler	- 23 -
2.3.1.Üsera Parkları	- 25 -
2.4. İstihbarî Bilgi Kaynakları	- 27 -
2.4.1. Mektuplar	- 27 -
2.4.2. Telefon ve Telsiz Dinlemeleri	- 27 -
2.4.3. Fotoğrafın İstihbarat Aracı Olarak Kullanımı.....	- 29 -
2.4.4. Uçakların İstihbarat Faaliyetlerinde Kullanımı.....	- 31 -

2.5. İstihbarî Bilginin İşlenmesi.....	- 26 -
2.5.1. Haritaların Kullanımı	- 28 -
2.5.2. İstihberatta Görevli Subay ve Tercümanlar	- 30 -
2.5.3. Belge Tasnifi.....	- 31 -
SONUÇ.....	- 36 -
KAYNAKÇA	- 38 -
ESERİN TRANSKRİPSİYONU	- 39 -

GİRİŞ

Bir zaferi kazanmak için mutlaka karşıdaki ordu ile ilgili bilgi sahibi olmak lâzımdır. Geçmiş dönemlerden beri düşman orduları hakkında bilgi sahibi olmak zâten üzerinde çalışılan bir konudur. Düşman hakkında istihbâratın son derece önemli olduğu fakat düşmanı mağlup edebilmek için tek başına yeterli olmadığı belirtilmiştir.

İnsanoğlu var olduğu dönemden beri çeşitli yöntem ve isimler altında istihbârat faaliyetlerinin varlığından bahsetmek mümkündür. Geçmiş kaynaklar ilk istihbârat teşkilâtlanmasının 570 yıllarında Çinliler tarafından oluşturulduğunu bu teşkilâtın Hun Türklerine karşı kurulduğunu göstermektedir. Çin Medeniyeti gibi eski bir tarihe sahip olan Türklerin de haber alma ve haber ulaştırma gibi istihbârat faaliyetleri 680 yılına tekâbül ettiği bilinmektedir. Bunun yanında 1530 yılında İngilizler tarafından kurulan Kraliyet Gizli Servisinin kurumsal yapılanma anlamında oluşan ilk istihbârat teşkilâtı olduğu bilinmektedir (Karataş, 2018:15).

İstihbârat kelimesi köken olarak Arapça “istihbar”, kelimesinden türemiş “haber” ve “bilgi alma” kelimesinin çoğulu olarak karşımıza çıkmaktadır. İngilizcede ise “intelligence” olan istihbârat kelimesinin karşılığı akıl, zekâ, haber ve bilgi anlamına gelmektedir. Dünyayı askeri, ekonomi, siyâsi, bilimsel alanda merak ile araştıran ve bu araştırmalar sonucu hâkimiyet kurmaya çalışan devletler ile dünyadaki gelişmelere sırt çeviren devletler arasında istihbârat başarı açısından büyük bir fark olduğu görülmektedir (Özdağ, 2018:19-20).

Geniş bir tanımla istihbârat ülkelerin ihtiyaç gördüğü, çıkar ve politikaları neticesinde her türlü kaynaktan çeşitli yöntem ve teknikler kullanarak elde edilen belge, bilgi, haber gibi ham maddelerin incelenip, değerlendirilerek analiz edilmesi sonucu ortaya çıkan sonuç ve bu sonucun gerekli mercilere iletilmesi ve geri dönüş alınması sürecinde bütün bu aşamaları içine alan ve bilgilerin korunmasını gerektiren devamlı bir faaliyettir (Çıtak, 2017:62).

Bunun yanında istihbârat bir taraftan çatışma ve savaşların işlevi iken, diğer yandan demokrasi ve barışa hizmet edebilir. İstihbârat çalışanları için evrensel kurallar yoktur. Geçmişte ve günümüzde dünya ülkeleri istihbârat teşkilâtlarını farklı amaçlar için kullanmış ve buna uygun çeşitli araçlar seçmişlerdir. Bunlardan biri haberleşme

araçlarıdır. Haberleşme araçları insanlara verdiği mesaj dağıtım tekniğine göre dörde ayrılmıştır. Bunlardan ilki yüz yüze olan haberleşmelerdir. Bunlar mitingler, sosyal faaliyetler, bir amaç için kurulmuş gruplar ve kişisel temaslar ile oluşan haberleşme ortamıdır. İkincisi ise göze hitap eden haberleşme araçlarıdır. Bunlar afiş, bildiri, broşür, çizgi film, dergi, gazete, kitap, resim, slayt gibi basılı araçlardır. Üçüncüsü ise kulağa hitap eden ve Birinci Cihan Harbi'nde sık olarak kullanılan radyolardır. Sonuncu olarak hem göze hem de kulağa hitap eden haberleşme araçlarıdır. Bu kategoride karşımıza çıkanlar ise televizyon, telefon, sinema ve internettir. 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bilgi ve teknolojinin gelişmesi ile uydu sistemleri, devletler arası dinleme, gözetleme gibi yeni uygulama alanları oluşmuştur. Teknolojinin gelişmesi sonucunda gizlilik anlam olarak boyut değiştirmiş ve devletlerce önemli olan gizli bilgilere ulaşmak daha kolay hâle gelmiştir. İstihbâratın genel prensibi olan arama kurtarma, cezalandırma, sabotaj, suikast gibi operasyonlara teknolojinin sağladığı katkılar sâyesinde daha sık başvurulmaktadır. Günümüzde istihbârat geçmişte hiç olmadığı kadar devlet politikaları açısından önemli bir hale gelmiştir. Örnek olarak 1990 yılında Irak ile İran arasında yaşanan Körfez Savaşı, 11 Eylül 2001 yılında ABD'de bulunan Dünya Ticâret Merkezine yapılan saldırı, 2001'de ABD'nin Afganistan işgali ve 2003 yılında ABD'nin Irak işgalinin ardından yaşanan devrimler ve Orta Doğuda gelişen Arap hareketleri istihbâratın resmi, akademik, popüler medya içinde güvenlik ve devletler arası ilişkiler açısından önemini arttırmıştır (Yılmaz, 2018:15-18, Şimşek, 2005:136-137).

Devlet politikalarının oluşmasında istihbârat ile devletin siyasal, sosyal, askeri ve ekonomik yapısı birbirini tamamlayan önemli bir faktördür. İstihbârat devletlerin askeri faaliyetlerini, gücünü, propagandasını belirlediği gibi ekonomik baskı karşısında alacağı yönü de belirlemektedir (Özdağ, 2018:21).

Geçmişten günümüze kadar devletler tarafından kullanılan istihbârat faaliyetlerinde en önemli işlevlerden biri propagandadır. Birinci Cihan Harbi'nde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya gibi büyük devletler propaganda faaliyetlerine büyük önem vermişlerdir. Bu dönemde kitle iletişim aracı olarak kullanılan radyo ve hoparlörlerin etkisiz olması sonucunda Amerika Birleşik Devletleri vicdan ve sağduyulu temaları işleyen broşürler üretmiş İngiltere ve Fransa ise propaganda faaliyeti olarak balon ve uçakları kullanmışlardır. 1939 yılında başlayan İkinci Cihan Harbi'nde ise düşmana yanlış bilgiler vermek amacıyla gizli radyo istasyonları kurulmuş ve bu

yayınlara oluşturduğu yanılısamaları yorumlamak adına özel yorumcular kullanılmıştır. Bu dönemde İngiltere BBC vâsıtasıyla Almanya halkı ve askeri hedeflerine yönelik propaganda amaçlı birçok yayın istasyonu oluşturmuştur. Savaşın durumuna göre doğru haber yapan bu istasyonlar Almanya halkı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuş ve cephedeki Alman askerinin strateji ve psikoloji açısından kafalarının karışmasına sebep olmuştur. Öyle ki savaşın ilerleyen yıllarında Almanya halkı ülkelerinin cephedeki durumunu öğrenmek adına kendi yerel haberleri yerine İngilizlerin propaganda amaçlı oluşturduğu bu radyo yayınlarnı tâkib etmişlerdir.

Almanya ise rakiplerine oranla propaganda faâliyetlerinde farklı bir yol izlemiştir. Öyle ki propaganda faâliyetlerini koordine ederek teşkilâtlarını buna göre geliştirmişlerdir. Almanlar yaptıkları büyük mitinglerle kendi vatandaşları ve dünya kamuoyuna savaş meydanında Almanya'nın yenilmezliği konusunu işlediler ve bu konuda da başarılı olmuşlardır. Askeri alanda uygulanan bu propaganda faâliyetlerini sivil alanda da desteklemek adına Alman Irkının her ırktan üstün olduğunu göstermek üzere 1936 Berlin Olimpiyatlarını propaganda faâliyeti olarak kullanmışlardır. Bunun sonucunda Almanlar Avusturya'nın bir kısmını Çekoslovakya'nın tamamını savaşmadan işgal etmişlerdir. İkinci Cihan Harbi'nde Almanya Polonya ve diğer Batı Devletlerine karşı taarruzlarını başlattığı sırada uyguladıkları psikolojik propaganda ve yarattığı savaş korkusu sonucunda Belçika, Danimarka, Norveç, Hollanda, Lüksemburg gibi devletler doğrudan silâh bırakıp teslim olmuşlardır (şimşek, 2005:129-130).

Günümüzde giderek globalleşen dünya ile birlikte istihbârat ülkelerin önemli bir bilgi aracı olmaktan ziyâde giderek ülkelerin çıkar, benlik ve geleceklerini koruyup inşâ etmesinde temel faktör olarak rol almaya başlamıştır. İstihbârat teşkilâtları teknoloji ağı olarak adlandırdığımız günümüz şartlarında yukarıda bahsettiğimiz klasik istihbârat yöntemleri ile amaçlarına ulaşmakta zorlanmakta ve ülkelerine yapılacak herhangi bir saldırı karşısında zâfiyet göstermektedirler. Bu tür zâfiyetlerin farkına varan devletler istihbârat faâliyetlerini tek bir merkezden yönetmek yerine çeşitli birimlere ayırmış ve oluşabilecek sorunların üstesinden gelmeye çalışılmıştır. Fransa, İngiltere ve İspanya gibi bu ayırma giden ülkeler istihbârat faâliyetlerini i ve dış olmak üzere ikiye ayırmıştır.

İ İstihbârat: lke sınırları içerisinde meydana gelebilecek herhangi zararlı faâliyetleri tespit ederek oluşabilecek herhangi bir tehlikeye karşı önleyici tedbirler

almaktır. Yukarıda örnek olarak verdiğimiz ülkeler yanında günümüzde birçok Avrupa ülkeleri istihbârat servislerini iç ve dış olmak üzere iki şekilde meydana getirmişlerdir. Bu istihbârat servisleri tek bir çatı altından yönetilmektedir.

Dış İstihbârat: Askeri, siyâsi, ekonomi, teknoloji gibi birçok konuya ilişkin rakip veya düşman devletlerden gelişimleri ile alâkalı bilgi alma ve alınan bilginin değerlendirilip âit olduğu ülkeye ulaştırma süreçlerini kapsamaktadır. Bu istihbârat teşkilâtlanmasında önemli bir güce sahip devletler arasında ABD, İngiltere ve İsrail yer almaktadır. Bu üç devlet de istihbâratı iç ve dış olarak ikiye ayırmış istihbârat alanında büyük başarılar kazanmışlardır. Dış istihbârat faâliyetlerinde görev alacak ajanlar genellikle yüksek ücretler karşılığında görevlendirilmiş kişilerden oluşmaktadır. Bunun yanında ülkelerin konsoloslukları ve o ülkede bulunan vatandaşları da gönüllü câsus olarak hizmet etmektedirler. Ayrıca kendi çıkarlarını sağlamak amacıyla o ülkede yaşâyan bâzı askeri liderler, politikacılar, bilim adamları, yazarlar ve gazetecilerde istihbârat faâliyetlerinde yer alan kişiler arasındadır. Genellikle üst mevkilerde yer alan ajanlara yaşadıkları zaman içerisinde mâli destek ve yerleşim garantisi verilmektedir. Üst mevkilerde görev alan ajanlar deşifre olup yakalanma olasılığı en yüksek olan riskli grup kategorisinde yer almaktadırlar. Diğer yandan deşifre olma ve yakalanma olasılığı en az olan câsuslar bilgiyi analiz etme ve görüntüleme konusunda uzmanlaşmışlardır. Bu istihbârat faâliyetlerinde görev alan câsuslar genellikle belli bir meslek grubuna mensup olarak seyahat etmektedirler. Örnek olarak bu câsuslar herhangi bir konu hakkında araştırma yapan bir arkeolog, gazeteci, tarihçi veya yazar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Böylece karşılaşılabilecek herhangi bir sorunda ya da bir şüphe durumunda mesleklerini ön planda tutarak kendilerini savunabilmektedirler. Bu câsusların görevleri yaşadıkları veya gönderildikleri ülkelerle ilgili bilgi toplamaktır (Karataş, 2018:42-45).

Günümüz dünya devletlerinin en iyi olarak kabul ettiği istihbârat teşkilâtlarının ilk on sıralaması şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

- 1-ABD Merkezi İstihbârat Teşkilâtı: (CIA)
- 2-İsrail İstihbârat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü: (MOSSAD)
- 3-İngiltere Gizli Haber Alma Servisi: (M16)
- 4-Rusya Federasyonu Dış İstihbârat Servisi: (SVR)

5-Almanya Federal İstihbârat Servisi: (BND)

6-Çin Devlet Güvenlik Bakanlığı: (MSS)

7-Hindistan Dış İstihbârat Servisi: (RAW)

8-Avustralya Dış İstihbârat Gizli Servisi: (ASIS)

9-Fransa Dış Güvenlik ve İstihbârat Genel Müdürlüğü: (DOSE)

10-Pakistan Servisler Arası İstihbârat Direktörlüğü: (ISI) (Karataş, 2018:47).

Sonuç olarak son yüzyıl itibâri ile geçtiğimiz aşamalarda bilginin ne derece önem taşıdığını görmekteyiz. Bir Alman atasözünün de belirttiği gibi “Bilgi; güçtür.” İstihbârat sayesinde elde edilen bilgiler devletlerin uluslararası ve yerel sahâda hareketlerini, tedbirlerini ve duruşlarını belirlemektedir. Ülkenin korunması, güçlü bir konuma gelebilmesi edindiği istihbârat sonucu aldığı önlemlerin işe yararlılığı ve geçerliliği ile doğru orantılı bir konuma gelmektedir.

Fransız İstihbârat Teşkilâtı

Dünya üzerinde en etkili gizli istihbârat servislerinden biride Fransa’ya âittir. Fransız istihbârat teşkilâtının temeli XII. Louis’in başmüşâviri Kardinal Richelieu tarafından atılmıştır. Richelieu’nun attığı bu temeller XIV. Louis zamanında Kardinal Mazarin tarafından düzenlenip geliştirilmiştir. Askeri câsuslukta büyük zaferler sağlayan ve Fransız istihbârat teşkilâtını büyük bir güç hâline getiren kişi ise Napolyon Bonapart’tır.

II. Cihan Harbine kadar Fransız istihbârat teşkilâtının büyük başarılar kazandığını söylemek mümkün değildir. Bunun nedeni istihbârat teşkilâtının dağınık, düzensiz ve değerlendirmelerden yoksun olarak çalışmasıdır. Bu dönemde Fransa istihbârat teşkilâtının çalışmaları Genelkurmay tarafından yürütülmektedir. Bu istihbârat teşkilâtında 4 servis görev almaktadır.

II. Cihan Harbi sonrası Fransa bütün istihbârat alanlarında yeni birimler oluşturmuş bunun yanında Surete Nationale (Milli Emniyet) adı altında genel bir istihbârat teşkilâtı kurmuştur. Daha önce Genelkurmay Başkanlığına bağlı olan bu servis bu dönemde İçişleri Bakanlığına bağlanmış böylece ayrı ayrı birimler yerine tek merkezden yönetilmesi sağlanmıştır.

Günümüz Fransa istihbârat teşkilâtı beş kısımdan oluşmuştur. Bunlar;

1-Adli Polis Teşkilâtı: 1970 yılında kurulan bu teşkilât 17 bölgede 2000'e yakın çalışanıyla hizmet vermiştir (Bahar, 2017:432).

2-Kırpolisi Teşkilâtı: Bu istihbârat teşkilâtı taşralarda jandarma ile birlikte görev yapmıştır.

3-Ulusal Gözleme Müdürlüğü (DST-Direction de la Surveillance du Territoire): Bu istihbârat teşkilâtı Fransa Devleti aleyhine faaliyette bulunan kişileri tespit etmek ve engellemek amacıyla kurulmuştur. 1942 yılında kaldırılan bu gizli servis 1945 yılında yeniden düzenlenerek faaliyete geçirilmiştir. 1970'lerde 1200 kişinin görev aldığı DST son derece disiplinli ve yaptığı faaliyetlerle son derece etkili bir teşkilâttir. 1947-1961 yılları arasında Fransa aleyhine faaliyetlerde bulunan 1300 kişiyi sınır dışı ettiği, 473 kişiyi tutuklayarak mahkemeye sevk ettiği, 2700 yabancı Fransa'ya girmesine engel olduğu, 30 Fransız vatandaşlıktan çıkarttığı, 120 gazete ve dergiyi kapattığı ayrıca 140 derneğin faaliyetlerine son verdiği açıklanmıştır.

4-Genel İstihbârat Teşkilâtı (RG-Renseignements Generaux): Bu teşkilât servisi başta siyâsi, politik ve ekonomik haberler olmak üzere istihbârat ile ilgili tüm değerler ilgi alanına girer. Bunun yanında ülkede bulunan yabancıları tespit ve kontrol eder. Fransa aleyhine çalışan câsusların tespit edilmesinde son derece etkili bir istihbârat teşkilâtıdır. 1970 yılları başında yaklaşık 400.000'den fazla kişi hakkında arşiv bilgisi bulunduğu belirtilmektedir. Yine bu yıllar içerisinde Fransız polis teşkilâtının arşivlerindeki fiş sayısı 10 milyon üzerindedir. Fransız gizli polis teşkilâtı ülkede yaşayan yabancı gazetecilerden sendikacılara, iş adamlarından devlet ve bilim adamlarına kadar herkesin kaydını tutmaktadır.

5-Compagnies Republicanesde Securite: CRS adı altında kurulan seyyar polis istihbârat teşkilâtı ülkede çıkabilecek olaylara anında müdâhale edebilmek için kurulmuştur. Diğer Avrupa istihbârat teşkilâtlarına kıyasla Fransa istihbârat teşkilâtı teknik açıdan çok üstün olmamakla birlikte strateji ve kullandığı yöntemler açısından dünya istihbârat teşkilâtları arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Fransa istihbârat servisinde en önemli iki şey câsus ve haber kaynağı için oluşturulan olanaklardır. Fransa istihbârat servisi bu iki unsuru emniyet altına alan ve bu

unsurları koruyan bir sistem oluşturmuş câsusların suçlarını affederek hayatlarını garanti altına almışlardır. (Bahar, 2017:433).

Günümüz Fransa'da istihbârat servis yapılanması iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki DGSE adı altında oluşturulan Dış Güvenlik Genel Müdürlüğüdür. 2 Nisan 1982 yılında kurulan servis Fransa Savunma Bakanlığına bağlı olarak hizmet vermektedir. Aldığı bilgileri Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Sekreteryası ile paylaşarak koordineli çalışmak zorundadır. Bu istihbârat teşkilâtında 5000'e yakın kişi görev almaktadır. Teşkilâtın ilk görevi ülke içerisinde câsusluk faaliyetinde bulunan kişileri deşifre ederek yakalanmasını sağlamaktır. Bu istihbârat teşkilâtı genel müdür ve bu müdürlüğe bağlı istihbârat, teknik, taktik, strateji, operasyon ile idâri işler birimleri tarafından çalıştırılmaktadır.

Günümüz Fransa istihbârat teşkilâtının ikinci yapılanması ise 22 Aralık 1982 yılında yeniden düzenlenerek oluşturulan DST'tir. Bu teşkilât servisi ülke içerisindeki her türlü operasyonda en etkili kurumdur. Günümüzde ekonomik istihbârata karşı koyma ve teknolojik istihbârat konusunda profesyonelleşmiştir (Bahar, 2017:434). Bu iki servisin yanında 1992 yılında Genelkurmay Başkanlığının ikinci büroları ve askeri istihbârat değerlendirme merkezlerinden oluşturulan Askeri İstihbârat Müdürlüğü (DRM) teşkilâtın son kuruluşudur. Bu teşkilâtın görevi askeri amaçlı istihbari bilgi toplamaktır. Sonuç olarak bir asırdan daha uzun süredir Fransa istihbârat teşkilâtında birimlerin soy zinciri tarzında birbirlerini tamamladıkları görülmektedir (Lacoste, 2004:49).

BİRİNCİ BÖLÜM

ESER VE MÜELLİFLERİ

1.Eser ve Müellifleri hakkında

*“Câsusluk, insanların yaradılışı ile başlar;
harb, hased ve aşk gibi...”¹*

Harbde Fransız İstihbârat Şubesinin Dâhili Faâliyeti adlı Fransız İstihbâratı hakkında bilgiler veren bu eser Charles Paquet tarafından kaleme alınmış ve (Rumi/1341) 1925 senesinde Şehzâde Başî Evkaf İslâmiye Matbaası tarafından basılmıştır. Transkripsiyonunu yaptığımız bu kitabın orijinal nüshası İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan temin edilmiştir. Kitap 24 cm boyunda, 301 sayfa olup matbu olarak yazılmıştır. Ayrıca bu kitap Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphanesinde 3.kat raf 6'da özel koleksiyon olarak yer almaktadır.

1.1.Charles Paquet

Bu kitap bir çeviri eseridir. Eserin giriş bölümünde kitabı yazan Fransız subayı Charles Paquet bu kitabı harbdeki tecrübelerinden dolayı arkadaşlarına ve gelecekteki askerlere faydalı olmak adına yazdığını belirtmiştir.

Kitabın tercümesini yapan Aziz Hüdai Akdemir ise bu kitabı çevirirken eserin istihbârat şubesinde bir örnek teşkil etmesini amaç etmiş ayrıca Osmanlı istihbâratına ve istihbâratında çalışanlara bir rehber olması için çevirmiştir. Aziz Hüdai Akdemir kitabın girişinde de bunu belirtmektedir.

Eserin müellifi olan Charles Paquet hakkında kapsamlı bilgi bulunmamaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa Ordusunda Piyâde Tabur Komutanı olarak görev almıştır

Eserleri;

---

¹ Aziz Hüdai Akdemir, Dünyada ve Bizde Câsusluk, Muallim Fuad Gücüyener Matbaası, Önsöz.

La defaite militaire de l'Allemagne en 1918: l'usure des effectifs allemands; la strategie allemande et la monoeuvre des Allies- (1918'de Almanya'nın Askeri

Yenilgisi: Alman Kuvvetlerinin Yıpranması; Alman Stratejisi ve Müttefik Manevrası)

Dans l'attente de la rüee: Verdun (Janvier-fevrier 1916)-(Aceleyi Dört Gözle Bekliyorum: Verdun (Ocak-Şubat 1916)

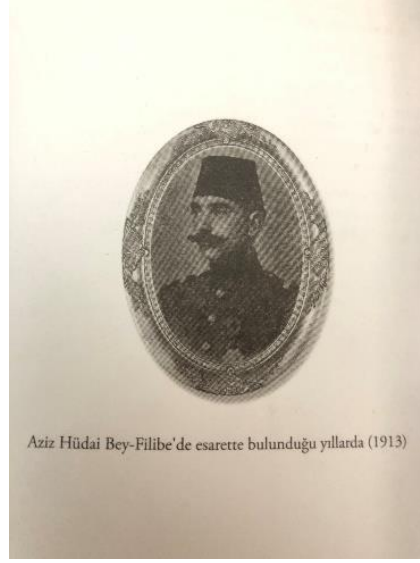
La service de renseignements en campagne; etudes concretes sur la carte dans le cadre du corps d'armee, de la division et du regiment (Alanda İkinci Bir Ofisteki Dâhili İşleyiş Üzerine Çalışma: Düşmanı tanıma, emri bildirme)

L'Apprentissage rapide de la dactylographie par l'emploi de doigts (Dört Parmağınızı Kullanarak Yazmanın Hızlı Öğrenilmesi)

1.2.Aziz Hüdai Akdemir

Aziz Hüdai Bey aslen Erzincanlı, üç çocuklu bir ailenin en büyüğü olarak 1882 yılında dünyaya gelmiştir. Geçim sıkıntısı yaşayan ailesinden, ayrılarak tahsilini İstanbul'da devam etmiştir. Aziz Hüdai, öğrenimine İdadi de başlamıştır.

H.1318 (M.1901) senesinde Harbiye Mektebinden mezun olmuş orduda ilk görev yeri Rumeli Vodina olmuştur. Balkan Harbi'nde Edirne cephesinde yaralanarak esir düşmüştür. Balkan Harbi'nde Filibe'de 500 Osmanlı subayı ve binlerce askerle birlikte esir düştükten sonra burada yaşadığı esaret dolu yıllar Aziz Hüdai Bey'in milli duygularını kabartmış ve onun iyi bir asker olmasına neden olmuştur. Bulunduğu yerlerde Türklere yapılan şiddet ve baskılara karşı dik durmuş ve bu amaç ile yazdığı eserleri o dönemde sansüre uğrayarak ceza almasına neden olmuştur (Öztürkçü, 2017:11).

Resim 1: Aziz Hüdayi Bey'in Filibe'de bulunduğu 1913 yılına âit görüntüsü: Öztürkçü, 2017:175.

Okulda yıllarında kendi gayreti ile geliştirdiği Fransızca bilgisiyle Kuleli Askeri Lisesinde Fransızca öğretmeni olarak görevlendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı boyunca İstanbul'da Askeri Sansür müfettişliği görevini yerine getiren Aziz Hüdayi işgal yıllarında tekrar oluşturulan sansür kurulunda Türk temsilcisi olarak görevlendirilmiştir. İstanbul'u işgal eden İngilizler ve diğer İtilaf Devletlerinin gözetimi altında, Hüsrev Gerede'nin başkanlığında Türk yetkililerine bırakılan sansür kurulunda görevini devam etmiştir. Süleyman Nazif'in "Kara Bir Gün" adlı makâlesinin yayın hazırlığı sırasında makâle Yüzbaşı Aziz Hüdayi'ye gösterilmiş sansür kurulundan gelecek onayı beklemeden İtilaf güçlerini eleştiren sözcüklerin sıkıntı doğurabileceğini bilmesine rağmen makâleyi onaylamıştır (Öztürkçü, 2017:12).

Sansür müfettişi Yüzbaşı Aziz Hüdayi Bey'in yabancı memurlardan gizlediği bu makale 9 Şubat sabahı Hadisat Gazetesinde yayınlanmıştır (Samsakçı, 2011:168). Bu yazı işgal kuvvetlerinde büyük bir tepki meydana getirmiş ve Süleyman Nazif'in Malta'ya sürürmesine sebep olmuştur.¹

¹ "Kara Bir Gün" adlı makalenin yazarı Süleyman Nazif Kurtuluş Savaşı zaferinden sonra "Yüzbaşı Aziz Hüdayi'ye" başlıklı makalesinde bu zor dönemde yaptığı cesur faaliyetini takdir etmek için: "Seni o zamana kadar görmemişim, hala da tanımıyorum" deyip "Sen o zaman ölmedinse Tanrı, seni bu günleri görmem için esirgemmiştir ve sen bu mutlu günleri yaşamaya hepimizden fazla layıksın, her anlamıyla Aziz Vatandaş" şeklinde Aziz Hüdayi Bey'e seslenmiştir: (Öztürkçü, 2017:15).

Bu makalenin yayınlanmasına müsâade edildiği için öfkelenen Fransızlar sansür müfettişi Yüzbaşı Aziz Hüdai Bey'i tutuklayarak Fransız Elçiliğinde hapsedmişlerdir. Hatta makâleyi okuyan General D'esperey Aziz Hüdai'nin tutuklanarak kurşuna dizilmesini emretmiş isede hapis etmekle yetinmişlerdir. Sansür komisyonunda görevli Türk memurlar yapılan bu haksız tutuklama karşısında toplu olarak istifa etmişlerdir. Fransız Elçiliği bodrumunda tutuklu olarak kaldığı süre içerisinde Yüzbaşı Aziz Hüdai Bey hiçbir tehdide boyun eğmemiş ve Fransızlara gerekli dersi vermiştir. Aziz Hüdai Bey'in kararlı duruşu onun Fransız Askeri Mahkemesine sevkini geciktirmiştir. Bunun sonucunda Fransızlar Yüzbaşı Aziz Hüdai Bey'i yargılamaktan vazgeçmiş ve yargılanması Harbiye Nâzırlığı tarafından yapılmak şartıyla Türk heyetine teslim etmişlerdir. Aziz Hüdai Bey Harbiye Nâzırlığı tarafınca başına herhangi bir şey gelmemesi için yargılanma bahânesiyle Bursa Divanı Harbine sevk edilmiştir (Önal, 2002: 20; Öztürkçü, 2017:13).

İzmir'e sürgüne gönderilen Aziz Hüdai Bey İzmir'den hükümet ve ordumuzun çekildiği tarihe kadar, İzmir'deki işgal hareketlerini bizzat tâkib etmiştir. İzmir'de aldığı bir mektupta Hüsrev Gerede'nin Mustafa Kemal Paşa ile Anadolu'ya gitmesi ve kendisinin makâleler yazmaya devam etmesi üzerine telkini öğrenen Aziz Hüdai Bey İzmir'e Yunan ordusu girene kadar bu duruma devam etmiş sonrasında İzmir'den kaçıp Milli Orduya katılmıştır. Milli Mücadelede Piyâde Binbaşı olarak istihbârat görevi ve polis müdür yardımcılığı yapmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçerken İstanbul'da bıraktığı gizli grup, İsmet İnönü tarafından yeni görevler verilerek donatılmıştır. Felâh Grubu adıyla bilinen bu grup İstanbul'dan Anadolu'ya askeri lojistik ve istihbârat ihtiyacı sağlamaktadır. Sonralarda bu grubun sorumluluğunu üstlenen Yüzbaşı Kemal ve Aziz Hüdai Beyler Rum gazeteleri üzerinde propaganda uygulayıp bağımsızlık mücadelesi veren Türk halkını ümitsizliğe düşmesini engellenmesinde rol oynamışlardır (Öztürkçü, 2017:14).

Aziz Hüdai Bey İstanbul'daki bu faâliyetlerine Felâh Grubu içinde devam edecektir. Felâh Grubu Milli Mücadele'nin önemli parçalarından birisi olarak dikkati çekmiştir. İlk dönemde Moltke ismi ile ortaya çıkan bu grup daha önce Hamza, Mücâhit, Muhârip isimleri ile icrâatlarını sürdürmüş ilerleyen dönemlerde Felâh Grubu adını alarak

faâliyetlerine devam etmiştir. Felâh grubu ismi Milli Mücadele döneminin sonuna kadar değiştirilmeden kullanılmıştır (Yurtsever, 2015:131).

Resim 2: Felâh Grubu Teşkilâtı. (3 numara: Aziz Hüdai Akdemir): Cumhuriyet Gazetesi,1970:4.

Felâh Grubunun yanında bu dönemde Müdâfaa-ı Milli Heyet-i Merkeziyesi, M.M.Grubu, Harbiyye Grubu, Muâvenet-i Bahriyye Heyeti, Nâmık Grubu, ve bu gruplara âit yedek olarak Ferhad-ı Kerimi ve Bizci grupları kurulmuştur (Aydın, 1990:12).

23 Nisan 1920’ de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Ankara’da toplanmasıyla ülkenin her tarafındaki gizli teşkilât gruplarının tek bir merkez olan Ankara’dan yönetilmesi karârı alınmıştır. Bunun sonucunda Anadolu’ya silâh, subay, cephâne gibi askeri teçhizat göndermek ve bunun yanında dış güçlere karşı istihbârat faâliyetleri gerçekleştirmek amacıyla 23 Eylül 1920’de İstanbul’da Erkân-ı Harbiye Umumi Riyâsetine bağlı olarak Hamza Grubu kurulmuştur. Ankara’nın onayını alarak oluşturulan ve desteklenen bu teşkilât İstanbul’daki ilk istihbârat grubudur. İstanbul’da zararlı cemiyet üyelerinin bilgilerini doğrudan Ankara’ya göndermiş, teşkilâtta görevli câsuslarını Bursa, İzmir ve Manisa’ya göndererek, Yunan Ordusu’nun yapacağı askeri hareket ile ilgili önemli bilgilerin Ankara’ya iletilmesini sağlamıştır. Mareşel Fevzi Çakmak “ Grubun ara sıra ismini değiştirmek gerekiyordu. Çünkü İngiliz İstihbâratının tuzağına düşüyorlardı.” şeklinde grubun isim değiştirmesinin sebebini belirtmektedir.

Hamza grubu ismiyle toplanan bu istihbârat grubu 15 Aralık 1920’de “Mücahit Grubu” sonrasında “Muharip Grubu”, adıyla faâliyetlerine devam etmiştir. Bu teşkilâtın “Felâh Grubu” adını alması ise Sakarya Meydan Savaşı’na hazırlanıldığı günlerde mühimmat taşıyan bir motorun İngiliz devriyesine yakalanması sonucu alınan tedbirler çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra yazışmalarında kendini belirtmek için (F) ve (F.G) gibi kodları kullandığı görülür.

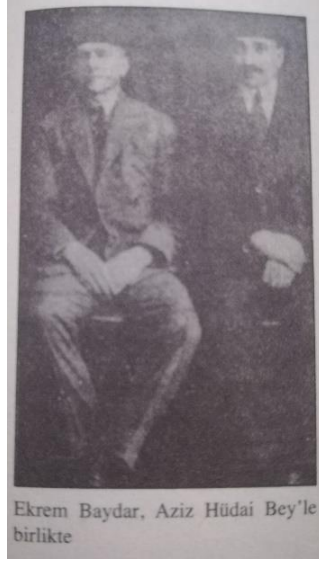

Resim 3: Felâh ve Yavuz Grubu Mühürü: Yurtsever, 2013:226.

Felâh Grubu Ankara’nın zâbit, asker, askeri malzeme gibi ordunun temel ihtiyaçlarını sağlamış, ayrıca Milli Mücadele adına çeşitli propaganda faâliyetlerinde bulunmuştur. Özellikle Yunan ordusunun durumu ve vaziyeti hakkında alınan istihbari bilgiler Ankara’ya gönderilmiştir ¹(Yurtsever, 2013:58-61).

Mustafa Kemal Atatürk’ün hazırladığı Felâh Grubu örgüt listesi Ekrem Baydar’a bir dilenci vâsıtasıyla fesin içinde kırmızı mum ile ucu kapatılmış, üstünde resmi mühür vurulmuş bir zarf içinde verilmiştir. Bu zarfın içerisinde Felâh Grubunda Ekrem Baydar başkanlığında istihbârat teşkilâtında görev alacak kişilerin isim ve görevleri belirtilmiştir. Bu listeden aktarılan isimler arasında grubun başkanlık makâmında bulunan Erkân-ı Harb Binbaşısı Ragıp oğlu Ekrem (Sahrâ Subayı) ve başkan muâvinliği makamında bulunan siyâsi istihbârattan sorumlu Binbaşı , Mehmet oğlu Aziz Hüdai dikkat çekmektedir (Karaören, 2010:21-25).

¹ Felâh Grubu İzmit’e 20 Şubat 1922’de çeşitli askere malzeme yanında piyâde mermisi, uçak mermisi, silâh sevkiyatı, 30 Ekim 1922’de ise gönderilen cephaneliklerin yedek parçası ile birlikte iki deniz uçağı göndermiştir. Ayrıca Kasım 1921 başlarında Felâh Grubu 8,8’lik büyük toplara âit bir kürsü ile 16 adet yedek malzemeyi Samsun’a sevk etmiştir. Yavuz zırhlısından sökülerek Samsun’a götürülen 8,8’lik büyük toplar ile orduya ilk askeri malzeme sevkiyatı sağlanmıştır. Milli Mücadele’de zaferlerin kazanılmasında çok büyük katkı sağlayan ateş gücü yüksek toplara âit mermi ve cephâne sevkiyatı artarak devam etmiştir: (Ayışığı, 2017:1073).

Resim 4: Ekrem Baydar ve Aziz Hüdai Akdemir: Karaören, 2010, Ek 5.

Bu gizli teşkilât listesinde bir tek orta yaşlı sayılabilecek yarbay vardır. Listenin diğer üyeleri genç, cesur ve atik subaylardan oluşmuştur. Ayrıca bu liste dışında teşkilâta istihbârat işlerinin daha iyi bir şekilde sürdürülebilmesi için birçok insan görev almıştır (Karaören, 2010:21-25).

1921 yılında Osmanlı Devleti'nin silâhları, topları ve birçok askeri araç ve gereçleri Mondros Antlaşması sebebiyle “Karma Tasfiye ve Satış Komisyonu tarafından ucuz fiyata satılmaktaydı. Bu dönemde Yunan ordusu İç Anadolu'ya doğru taaruzla geçmiş ülkenin kurtuluşu için mücadele eden ordunun ihtiyacı olan ağır obüsler, toplar, askeri malzemeler ise İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunmaktaydı. Bu malzemelerin Anadolu'ya geçmesini sağlamak adına Harbiye Nezâreti Topçu Dairesi Felâh Grubunda görevli Kaymakam Eyüp Bey'in titiz çalışması sonucunda Tophane Cami'nin bahçesinde bulunan obüsler tespit edilmiştir. Bu dönemde İstanbul'da maden ve hurda almaya talip olmuş İtalyan firmasıyla Felâh Grubunda görevli Nazım Bey'in yardımıyla anlaşılması, Tophane Caminde bulunan obüsler üzerlerine yağ, demir tozu gibi malzemeler sürülerek hurda görünümü verilmiştir. Bu malzemeler İtalyan Loyt Triestino firmasının gemilerine yüklenerek İngilizler'in kontrolünde olan boğazdan geçip Karadeniz'e oradan ise İnebolu'ya gönderilmiştir. Bunun sonucunda Sakarya Meydan Savaşı'ndan önce Türk ordusunun eline geçen obüs, top, ateşli silâhlar gibi askeri teçhizatlar düşmana ağır bir zâiyat verilmesini sağlamıştır (Karaören, 2010:76-79).

Sakarya Meydan Savaşı'ndan sonra Felâh Grubuna Mustafa Kemal tarafından gönderilen şifreli telgrafla Eskişehir-Afyon bölgesinde bulunan Yunan Ordusu hakkında teferruatlı bilgiler istenilmiştir. Görüldüğü gibi Aziz Hüdayi'nin üst rütbeden dâhil bulunduğu Felâh Grubu sadece İstanbul'dan ordunun ihtiyacını karşılamakla kalmamış aynı zamanda cephelerinde istihbari bilgi toplamıştır (Karaören, 2010:106-120).

Felâh Grubu istihbârat faaliyetlerin yanısıra bu dönemde Ankara'da basılmakta olan "Hâkimiyet-i Milliye" ve "Yeniğün" gibi gazetelerin Türk halkına ulaşmasını sağlamıştır. Bu eserlerle Milli Mücadele adına propaganda faaliyetinde bulunmuşlardır (Yurtsever, 2013:63).

Lozan Antlaşması sonucunda İstanbul'da bulunan işgal güçleri 2 Ekim 1923'de şehri boşaltmaya başlamış ve 6 Ekim 1923 günü Türk ordusu İstanbul'a girmiştir. Felâh Grubuna Ankara tarafından yeni görevler verileceği bildirilmiş fakat diğer teşkilât gruplarında olduğu gibi Felâh Grubunda görev alan kişiler askeri kademelerde çeşitli mevkilere atanmışlardır. Milli Mücadele döneminde istihbârat faaliyetlerinin yanısıra silâh, top, cephâne, askeri malzeme, personel sevkiyatı gibi görevleri başarı ile yerine getiren Felâh Grubu 4 Ekim 1923 yılı itibariyle sona ermiştir (Yurtsever, 2015:211).

Çalışmamıza konu olan eserin tercümesini yapan Aziz Hüdayi Bey daha öncede belirtildiği gibi Felâh Grubunun başta gelen isimlerindendi. Aziz Hüdayi, bizzat Mustafa Kemal tarafından oluşturulan örgüt listesinde istihbâratın sorumlu başkan yardımcısı olarak göreve başlamıştır. Aziz Hüdayi'nin teşkilâtındaki ilk başarısı İngiliz istihbâratı adına çalışan Ermeni kökenli Pandikyan Efendinin yakalanmasıdır. Bu sâyede İngiliz istihbâratına sızılarak önemli bilgilere ulaşılmıştır. Aziz Hüdayi Bey'in istihbâratındaki bir diğer önemli becerisi de şifrelenmiş mektupları çözmesi ve bu alanda uzmanlaşmasıdır. Bu dönemde pembe mektup kartının üzerine rengi pembe olan kimyasal kobalt klorü ile yazılmış şifreli yazıları çözmesi ile İngiliz istihbâratı için önemli belgeleri, bilgileri, ajanları ve günlük faaliyetlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Karaören,2010:21-104).

Genelkurmay haber alma işlerinde, polis ve emniyet servislerinde otuz beş senelik çalışma hayatının ardından 1948 yılında emekli albay ve Askeri Emekliler Derneği genel sekreteri olarak "50 yıllık yazarlar jübilesi" törenine katılmıştır. Albay Aziz Hüdayi Bey, 8 Temmuz 1950 Cumartesi günü vefat etmiş ve bir gün sonrada Teşvikiye Camiinde kılınan namazdan sonra Feriköy Mezarlığına defnedilmiştir (Acı Bir Kayıp, 1950).

İstihbârat memuru Emekli Albay Aziz Hüdai Akdemir Bey'in vefat ilanı gazetede şu satırlarla yayınlanmıştır:

Aziz Hüdai Akdemir

Acı Bir Kayıp

Emekli Subaylar Derneği kıymetli bir üyesini kaybetti.

Emekli Albay Aziz Hüdai Akdemir cumartesi günü hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Merhum 1318 Senesinde Harbiye mektebinden birincilikle piyâde mülazimi sâhini olarak mezun olmuş ve orduda ilk vazifesini Rumeli de Vodina'da başlamıştır. Bilâhare Balkan Harbine iştirak ve yaralanarak esir düşmüştür. Birinci Cihan Harbinde muhtelif hizmetlerde bulunmuş bu meyanda işgal esnâsında İstanbul'da sansür müfettişliğini ifâ etmiştir. Merhum Süleyman Nazif in işgal kuvvetlerine karşı kaleme aldığı (Kara Bir Gün) başlıklı yazıyı milli bir cesaretle sansür etmeden neşrine imkân vermiş ve bu sebepten işgal kuvvetleri tarafından Divanı Harbe verilerek hakkında kurşuna dizilme cezası talep olunmuştur. Sonradan müebbet sürgüne tebdil edilen bu ceza sırasında firar edip Milli Mücadelede istihbârat vazifesini almıştır.

Emekliye ayrılıncaya kadar orduda aynı vazifeyi gören merhumun telif ve tercüme birçok eser ve makâleleri mevcuttur.

Son vazife olarak İstanbul Emekli Subaylar Derneği üyeliğinde bulunmuş, bu derneğin organı olan Büyük Çağ dergisinin yazı işleri müdürlüğünü deruhte etmiştir.

Allah'tan merhuma rahmet, kederli ailesine baş sağlığı dileriz.

Emekli Subaylar Derneği

Resim 5: Aziz Hüdayi Akdemir: Milliyet Gazetesi, 9 Temmuz 1950:3.

Aziz Hüdayi Akdemir'in başlıca yapıtları arasında "Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok (tercüme)", "Kamerde İlk İnsanlar (H.G. Wells'den tercüme, İstanbul,1918)", "Aşkın Mânâsı (çeviri piyes, 1936)", "Harbde Fransız İstihbârat Çalışmaları", "Türk Düşmanı Câsus Lawrence ve Benzerleri (1950)", "İki Başlı Kartal (tercüme)", (Öztürkçü, 2017;15), "Bilmece" "Dünya'da ve Bizde Câsuluk, Muallim Fuat Gücüyener Yayınevi, 1949), Diş Ağrısı (monolog, 1931) isimli eserleri yer almaktadır.

Resim 6: İstanbul Emekli Subaylar Derneği Öztürkçü,2017:171.

CUMHURİYETİ
CUMHURİYETİ

قارنâme

7

استانبول ولایتی پولیس مدیر معاوندک بئری شیبه مدیری عزیز هصاف و بئری شیبه مدیریتی ازمیر ولایتی بئری شیبه مدیر مرکز ولایتی
تخصه حسن کمال تقیبه ایدیشکورد
ایچوقشای نام ناک اجاسه راضیه کماله موزور در 4 مارچ 1926

قارنâme

باش وکیل
رضیه کماله

راضیه کماله

جواباً بئری شیبه حیرانه ناک اولدای شیبه تاریخ و نوموسونک مدیری دجا اولنور

230	14	1	22	10	2
-----	----	---	----	----	---

Kararnâme

İstanbul Vilâyeti Polis Müdür Muâvinliğine birinci şube müdürü Aziz Hüdai ve birinci şube müdüriyetine İzmir vilayeti birinci sınıf merkez memurluğuna müste'fi Hüsnü Beyler tâyin edilmişlerdir.

İş bu kararnâmenin icrâsını dâhiliye vekâleti ma'murdur.

4 Mart 1926

Türkiye Reisi Cumhuri

Dâhiliye Vekili

Gazi: İmza

İmza:

Başvekâlet Vekili

İmza:

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

2.1.İstihbâratın Önemi

Öncelikli olarak kitabın başında istihbâratın önemi örneklerle anlatılmıştır.¹ Nitekim düşman hakkında bilgi sahibi olmanın bir savaşı kazanmaktaki en önemli nokta olduğu görülür. Yazar bunu çeşitli örneklerle de anlatmıştır. “*Malzeme hazır iken inşâ kolaydır; fakat sağlam temeller üzerine binâ etmek için evvelce arsanın tedkiki icab eder*” (Akdemir Aziz Hüdayi,1925:2).

Bir zaferi kazanmak için mutlaka karşıdaki ordu ile ilgili bilgi sahibi olmak lâzımdır. Geçmiş dönemlerden beri düşman orduları hakkında bilgi sahibi olmak zâten üzerinde çalışılan bir konudur. Düşman hakkında istihbâratın son derece önemli olduğu fakat düşmanı mağlup edebilmek için tek başına yeterli olmadığı belirtilmiştir.

Nitekim 1805 yılında Napolyon Bonapart düşman hakkında bilgi sahibi olmadan Tuna üzerinde çevirme harekâtı yapmamıştır. 1870 yılında Fransa'nın Almanya'ya karşı kaybettiği Sedan Savaşı'nda Almanların zafer kazanmaları Fransız Şalon ordusunun hareketine ve ne yapacağına vakıf olmalarıyla, o konuda bilgi sahibi olmalarıyla mümkün olabilmıştır.

1914'de Fransız ordularının Alsas ve Lüksemburg arasına geçmeleri Almanların durumuna göre belirlenmiştir. Seferlerde, düşmanın hareketinin doğru olarak bilinmesi savaştaki başarıyı getiren en önemli noktalardan biridir. Nitekim 1870 yılında Fransızların Sedan felaketini yaşamaları, ordularını Alman ordularının durumuna göre tertip etmeyip tedbirsizce hareket etmeleri sebebiyle olmuştur.

1914 Eylül'ünde Almanların Fransa'ya karşı icra ettikleri savaşta Paris istikâmetine doğru ilerlerken sağ taraflarını boş bırakmaları ve buraya Fransız altıncı ordusu ile İngilizlerin yetişmeleri sonucu Alman ordusu Marn cephesinde durdurulabilmiştir.

Burada verilen örnekler istihbâratın ve düşmanı hakkında edinilen bilgilerin ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. 1870 Sedan Savaşı'nda Almanların zafer

---

¹ Değerlendirme kısmı transkripsiyon metni esas alınarak yapılmıştır.

kazanmasında Fransızların istihbârat zâfiyetleri rol oynarken, 1914 Birinci Dünya Savaşı başında Almanların ilerleyişinin durdurulmasında da Fransızların Alman ordusunun hareket tarzını bilmeleri etkili olmuştur. Burada düşman hakkında bilgi toplamanın ve düşmanı tanımanın harbde başarılı olmak adına ne derece önem arz ettiği görülmüştür. Sonuç olarak düşmanı tanımak, bilmek, öğrenmek, güçlü bir istihbârat ağı ile mümkündür. Bu istihbârat ağını oluşturmak kumandanlığın en önemli görevlerinden biri olacaktır. Bundan dolayıdır ki kumandanlar düşman hakkında karar verdiklerinde son derece hassas ve dikkatli davranmışlar ve verdikleri kararların doğru olup olmadığını anlamak için Fransa istihbârat şebekesi olan 2.Şubeden¹ düşman hakkında sürekli bilgi almışlardır. 2.Şubenin görevi düşman hakkında günü güne bilgi toplamaktır. Düşman ile ilgili alınan bilgiler sabır ve mantık çerçevesi içerisinde mukâyese edilerek kumandanlığa iletilirdi.

2.2. İstihbâratın Usul ve Esasları

2.Şube adına yetiştirilen istihbârat uzmanlarına, istihbâratın usul ve esasları ile alâkalı dersler verilmektedir. Bunun yanında Harbiye Mektebinde geleceğin subay ve kumandanlarına bu konu için gerekli bilgileri elde edecekleri teorik dersler verilmiştir. Bu dersleri başarıyla bitiren subay ve kumandanlar yapacakları görevler için hazır hâle gelmişlerdir.

Bu dönemde Fransa istihbâratı; nizâm-ı harb, düşman topçusu, düşman tesisatı, düşman faâliyeti, tasavvurat veya maksat olmak üzere beş kısma ayrılmıştır. Buna örnek olarak fotoğraf topçu hakkında ne kadar bilgi verebiliyorsa arâzi tesisatı hakkında da o kadar bilgi vermektedir. Esirler düşman nizâm-i harbini anlatabileceği gibi düşmanın plan ve faâliyeti hakkında da bilgi vermektedirler. Telsiz telgraf düşmanın bâzı düzenini tâyin edebileceği gibi aynı suretle nizâm-i harbde eksik kalan bâzı noktaları da tamamlamaktadır. Sonuç olarak her bir istihbârat unsuru düşman hakkında bilgi edinmek adına birden fazla görev icrâ etmektedir. Fakat her ne olursa olsun nizâm-ı harbe dâir bilgilerin hiçbiri uygulama görülmeden anlam taşımaz. Bu yüzden düşman bunları bizzat tatbik etmedikçe tam olarak doğru bilginin elde edilmesi de mümkün olmayacaktır. Düşmanın isteğine bağlı olarak vereceği bilgi ancak bir vâsıta aracılığı ile alınmaktadır.

---

¹ Birinci Dünya Savaşında Fransız gizli istihbâratı Bureau d'Information (de Renseignement) adı altında faâliyetlerini sürdürmüştür. (Akdemir Aziz Hüdayi, 1949:7)

Bununla birlikte düşmana rağmen bunları elde edecek; esirler, belgeler ve dinlemeler gibi kaynakların varlığı unutulmamalı ve bu üç unsurun istihbârat açısından çok önemli olduğu bilinmelidir.

2.3. İstihbârat Açısından Esirler

Eserde yazar düşman hakkında bilgi kaynağı olan esirler hakkında bir takım malumat paylaşmıştır. Buna göre; “*Esirler her şeyi söyler ve her söyledikleri doğrudur. İstenildiği kadar mâlumat almak için esiri sorgu etmek yeterlidir.*” demektedir. Yani esirlere ne isteniliyorsa söyletmek mümkündür; fakat soru sormak deneyim gerektirir. Sorgunun sevk ve idâresini bilmek lâzımdır. Bu ise üç şarta bağlıdır. Bunlar;

- Nizâm-ı harbi ve genel olarak düşmanı iyi öğrenmek.
- Sorguda sorulacak soruları hazırlamak.
- Sorgu usulüne vakıf olmak.

Görüldüğü gibi düşman hakkında doğru bilgi kaynaklarının önde gelenlerinden bir tanesi esirlerdir. Ancak esirlerin konuşturulabilmesi ve doğru bilginin alınması yukarıda belirtilen şartların tatbikine bağlıdır.

Savaşta alınacak esirlerin durumu bunların sorgulanması ve elde edilen istihbâratın düzenlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu açıdan 2.Şube bu noktada mükemmel bir teşkilât kurmuş ve bu teşkilât bu işlevini savaş boyunca devam ettirmiştir. İkinci şube esirlerle ilgili çalışmalarında şu iki noktayı nazar-ı dikkate almıştır:

1-İleride boşuna bir yük olan esir koruması sıkıntısından kurtulmak;

2-Geride bunların dağıtım ve bölümlerini elde etme; bu nedenle çeşitli kademelerde tümen, ordu, kolordu gibi her kademe kendisi için ihtiyaç gördüğü sorguyu yapabilmelidir.

Bu sorgulamada öncelikli olarak esirlerden cephedeki hârb düzeni ve düşmanın arâzideki yerleşimini tespit etmek hedeflenir. Devamında yapılacak derinlemesine bir sorguyla düşmana dair detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılır. İkinci şube esirlerden alınan bilgileri kayıt ettiği gibi aynı zamanda bu verileri işleyerek harbde kullanışlı hâle getirir. Sorgu sınıflama yapılmış ve mümkün olduğu kadar erken araştırılmış olan esirlerden başlar. Burada âlâylardan gelen kafilenin bölük, âlây, fırka, kolordu numaraları ile

kumandanlık tarafından getirilen esirlerin ele geçtiği bölge, nerede kim tarafından alındıkları, üzerlerinde kayıtlı bilginin araştırılma ve genişletilmiş gün ile saatinin tespiti yapılır. Bunun yanında fırka toplama noktalarında yapılacak sorgunun soru cevap şeklinde ve adil olması gerekmektedir. Burada esirlere yapılan sorgulama ile alınan bilgiler sâyesinde düşman hakkında teferruatlı bilgilere ulaşıldığını, sorulan soru ile alınan cevapların değiştirilmeden gerekli mercilere ulaşılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca esirlerden alınan bilgilerin bir taraftan araştırılırken diğer taraftan esirin yalan söyleyip söylemediğinden emin olmak için üzerinden belli bir süre geçmesi şartıyla tekrardan soru sorulması gerektiğini ve bunun yanı sıra fırka kumandanının getirdiği bilgi ve haberlerin iyi bir şekilde düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca kolordu 2.Şube subayı ile tercümanlarda parka gitmek ve hareket etmekte olan harekâtı harbiye'ye bağlı bilgi almak üzere bâzı esirleri bizzat sorgu etmek mecburiyetindedirler.

Sorgulama ile ilgili en önemli madde ise esirlerden alınan bilgiler ile diğer âlâyılara mensup esirlerin verdiği bilgilerin doğruluğunun karşılaştırılmasıdır. Esirlerden alınan bilgiler sâyesinde düşman harekâtı, tesisatı, teçhizatı ve nizami harbi tespit edilebilir.

Sorgu vaziyeti özel olarak yorumlanmalı ve açıklanmalıdır. Bunun yanında sorulara numaralar konularak sıraya dizilmeli, her bir âlâya göre kaleme alınacak; subayların, küçük zâbitlerin ve askerlerin sorguları ayrı ayrı olmalıdır. Ayrıca sorgulamalar ordu subayı ve tercümanlarının gözetimi ve yönetimi altında yerine getirilir.

Sorgulama bitince ordu 2.Şube delege subayı kolordu 2.Şubelerine telefon ederek kendileri için sorgulanan birkaç esirin alıkonulmasının gerekli olup olmadığını sorar. Gerektiğinde kendince özel bir öneme sahip görünen veya acele yapılması gereken bir konuyu içine alan bilgiyi de ilâve edebilir. Oluşturulan dosyalar özel bir kurye ile ordu 2.Şubesine gönderilecektir. Sonuç olarak esirlerin hangi konular hakkında sorgu edileceğini ordu tercümanlarına özel yönetmelikler belirlemiştir.

Esirler savaşta önemli bir bilgi kaynağı olduğu gibi aynı zamanda bir problemi de teşkil ederler. Esirlerin savaş alanından geri hatlara aktarılarak toplama merkezlerine hızlı bir şekilde gönderilmeleri önem arz eder. Toplama merkezlerine gönderilen esirler sayılır, üzerleri aranır ve ardından rütbelerine göre ayrılarak gözetim altında tutulurlardı. Tüm bu işlemler ikinci tümen elemanları tarafından yürütülürdü.

Esir toplama merkezleri çevresi tel örgü ile çevrili ve içerisinde bir telefon kulübesi bulunan bir alandan ibârettir. Bu alanlar cepheden çok uzak olmayan ve askeri garnizonlara yakın yerlere kurulurdu. İkinci şube tarafından yapılan sorgulamalar esirlerin toplama merkezlerinden gönderildikleri üserâ parklarında yapıldı. Bu parklar toplama merkezlerinden farklı olarak barakaların ve çadırların bulunduğu alanlardı. Bu kamplarda esirler sorgulanmış ve sorgulanmamış esirler olarak iki gruba ayrılır ve bu şekilde bekletilirdi. Burada esirlerin ağız birliği yaparak aynı şekilde cevap vermelerini önlemek gerekirdi. Üserâ parklarında bu konuya çok dikkat edilmiş esirler hızlıca rütbelerine göre ayrıldıkları gibi henüz sorgusu yapılmayanların görüşmelerine de kısıtlama getirilmiştir.

2.3.1.Üserâ Parkları

Üserâ parkları esirlerin sadece ikâmet alanları olarak değil aynı zamanda güvenliklerinin sağlandığı yaşam alanlarıydı. Burada barakalar askeri birliğe mahsus koğuşlar, mutfak ve kumandanlara âit odalar bulunmaktaydı. Üserâ parklarında güvenlik köşelerine gelecek şekilde yükseltilmiş nöbetçi kuleleri ile sağlanmaktaydı.

Üserâ parklarında işleyişi sağlamak için ikinci şubeden subaylar, tercümanlar ve askerler görev yapmaktaydı.

Bu dönemde 2.Şube tarafından başlangıçta üç üserâ parkı oluşturulmuştur:

Bunlardan birincisi: Som'un kuzeyinde hârb eden askeri birliklere âit

Diğer ikisi ise: Som'un güneyindeki askeri birlikler için oluşturulmuş parklardır.

Bu parklar köy ve su yatakları civarında, bir yola yakın olmak üzere meydana getirilmişti. Bu üç park ordu karargahının yanı başında olduğundan 2.Şube subayı uzun bir mesâfe yol almaya mecbur kalmıyor kısa sürede gereken bölgeye gidip gelebiliyordu.

Bu üç park özel bir telefon hattı ile bizzat ordu 2.Şubesine bağlanmıştır. Ordu Genelkurmayında çalışan 2.Şube her an hârb nizâm-i hakkında kesin bilgi almak ve memur olarak gönderdiği subaylarına emir vermek zorundaydı. Bu açıdan parkın yakın olması büyük avantaj teşkil etmekteydi.

Bulunan bütün parklarda 2.Şubeden bir subay park kumandanıydı. Bu subay 2.Şube müdürü adına görevi yerine getirdiği için tercümanların, muhafızların ve bütün

park mürettebatının âmiri konumundaydı. Aldığı emirlere uygun olarak esirlerin parkta sürekli kalması ve geriye nakli gibi yetkiler yalnızca bu subayın elindeydi.

Nakil kararı hâlinde kamp idâresi esirleri parkta teslim alır, ordular mıntıkası dâhilinde ve daha sonra ülke içerisinde yardımcı merkezlere gönderirdi.

Her üserâ parkında bir veya iki tercüman tarafından yapılan sorguyu tâkib ve gerektiğinde bizzat yerine getirmek için park kumandanları Almancayı eksiksiz bilen subaylardan seçilmekteydi. Bu subaylar her akşam esirler ile ilgili konuları içine alan bir rapor düzenlemekteydiler. Bu raporda esirlerin alındıkları tarih, saat ve yakalandıkları mevkiler yer almaktaydı.

İlk temasta alınan istihbârat bilgisinin doğruluğu için askeri birliklerin katıldıkları çatışma hakkında özel kılınmış genel bilgi ile arâzi üzerinde şekil bilgileri karşılaştırılmıştır. Ayrıntılı olan sorgudan çıkarılmış olunan bu bilgi 2.Şube için Alman birliklerinin hareketlerini tâkib etmeye ve harb nizâmını gözden kaçırmamaya hizmet ediyordu.

Esirlerin tertip ve tevzinde kâfile kumandanına esirler ile ilgili bilgi ve haberi parkta delege subayı verir. Yukarıda adı geçen birliklerin ulaşma tarihi kaydedilir. Bilgi ve haber kaybedilmiş ise delege subayı yeni bir bilgi ve haber düzenleyerek bunları maddeler hâlinde kaydeder: Bunlar;

- Esirlerin sayısı,
- Bağlı oldukları âlâyalar,
- Geldikleri tümen toplama noktası,
- Ulaştıkları saat şeklinde belirtilmiştir.

Bilgi ve haberler 2.Şube delege subayı tarafından, yoklama cetveli düzenlenmek üzere, park jandarma subayına verilir. Bundan sonra bütün bilgi ve haberler 2.Şube delege subayı tarafından ordu 2.Şube adresine toplama noktaları ve park hizmet mahsusuna memur kuryeye teslim edilir. Tümen toplama noktalarında esir bilgilerine âit kağıtların unutulma ya da kaybolma ihtimaline karşılık esirleri ayırma işlemi bittikten sonra tekrardan önlem olarak yoklama alınmaktadır. Esirlere âit bulunan bu evraklar ordu 2.Şubesi tarafından kayıt altına alınmaktadır.

Sonuç olarak esir parkları sorgulamanın kontrollü ve eksiksiz bir şekilde yapılması, esirlerin bu parklarda idâresinin sağlanması ve düşman hakkında ayrıntılı ve kesin bilgiler almak amacıyla yapılmıştır.

2.4. İstihbarî Bilgi Kaynakları

2.4.1. Mektuplar

Düşman hakkında bilgi sağlanabilecek veya câsusluk faâliyetlerinde kullanılacak bir diğer materyal de asker mektuplarıdır. Savaş sırasında askerlere yakınlarından gelen mektupların yırtılmayarak saklanması bir gelenek hâline gelmiştir. Yakalanan esirlerin üzerinde dâima mektup bulunmaktadır. Mektup saklama geleneğinin önüne geçebilmek için hârb zamanında ve öncesinde birtakım önlemler alınmıştır. Buna göre düşmanın haber ve bilgi almalarına engel olmak için her savaş harekâtından önce askerlerin üzerlerinin aranılması ve bulunan mektupların imhâ edilmesi karârlaştırılmıştır. Bunun nedeni mektupların ne kadar eskide olsalar yine düşmana önemli bilgiler vermesidir. Bunun yanında hatıra defteri ve cüzdanlarda en az mektuplar kadar bu açıdan önemlidir. Burada en küçük ipuçlarının dahi istihbârat açısından nedenli önemli olduğu ve en küçük bilgi kırıntısının bile düşman askeri, düşman tesisatı, düşman mıntıkası hakkında kıymetli ipuçları verdiği anlaşılmaktadır.

2.4.2. Telefon ve Telsiz Dinlemeleri

Teknolojik gelişmeler düşman hakkında bilgi toplama açısından yeni imkanları da beraberinde getirmiştir. Telsiz ve telefon hatlarının dinlenmesi düşmanın anlık harekât ve uzak planlarının deşifresi açısından çok mühimdir. Düşmanı dinleme iki şekilde yapılmaktadır. Bunlar;

-Telsiz dinlemeleri.

-Telefon dinlemeleridir.

Telsiz dinlemeleri Birinci Cihan Harbi'nde başlamıştır. Telsiz, telefon, telgraf gibi araçların kullanılması ile düşmanın savaş düzeni hakkında bilgi edinilebilmesi; devletlerin kendi bölgelerinin güvenliği açısından büyük bir avantaj sağlamıştır. Bu dönemde gerek Almanlar gerek Fransızlar telsiz, telefon, telgraf dinlemelerinden önemli bilgiler elde etmişlerdir. Buda dönemin istihbâratının temelini dinlemeler üzerine yoğunlaştığını göstermektedir. Dinlemeler neticesinde ele geçirilen veriler, savaşın

gidişatını etkileyebildiği gibi; karşı tarafın aynı şekilde davranacağı hesaba katıldığında tedbir almayı da gerektiren bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bu dönemde telsiz merkezlerinin mevkinin tespit etmenin harbde düşman nizâm-i harbinin tâyinine ve planlarının keşfine destek olduğu muhakkaktır. Almanlar savaş esnâsında telsiz ve telgraf tesisatını etkili bir biçimde kullanmışlardır. Savaşın başında planlandığı gibi telsiz ve telefon siper muhârebelerine varıncaya kadar Almanlar tarafından geniş bir alanda kullanılmıştır. Fransız ordusu yaptığı dinlemelerle Alman haberleşme ve yazışmalarını kontrol etse de savaşın gidişatı dolayısıyla bu bilgiler göreceli bir fayda sağlamıştır. Bu dinlemelere karşı Almanlar tedbir almışlar ve bunun sonucunda Som Muhârebesi örneğinde görüldüğü gibi bir veya bazen iki tümenlik bir mıntıkada irtibatı sağlamaya mahsus siper telsiz ve telefonları görülmeye başlamıştır. Bu tedbirler dinlemeye karşı fayda sağlasa da emir ve raporların iletilmesinde sorun meydana getirmiştir.

Som Muhârebesinden sonra telsiz-telefon kullanımı gittikçe büyük bir yol kat etmiş ve tesisatın adedinin arttığı görülmüş ve büyük birliklerin telsiz ve telefon ile donatıldığı belirtilmiştir.

Başlangıçta dinleme işlerinin yapıldığı yer genel karargâh idi. Zamanla dinleme işleri cephedeki ordulara kadar ulaşmıştır. Ordularda bu hizmete özel malzeme hazırlanarak memurlar görevlendirilmiş ve ilerleyen zamanlarda kolordular da dinleme alanına dâhil edilmiştir. Genel karargâhın dışında zaman içerisinde kolordu merkezlerine kadar inen dinleme işlemlerinin istihbârat açısından ne kadar önem arz ettiğini görülmektedir. Kolordular bununla düşman haberleşme ve konuşmalarını kontrol altına almakta ayrıca doğrudan doğruya kendi istihbâratı ve harb ile ilgili işleri düzenlemek adına istifade etmektedirler

Telsiz dinlemeleri açık ve şifreli telsizler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Açık telsizler hârb öncesi ve zamanında haberleşme açısından daha az kullanılmıştır. Şifreli telsizler, görüşmelerin düşman tarafından tespit edilmesini engellemek amacıyla kullanılmışlardır. Bu şifrelerin çözülmesi ve düşman kuvvetlerinin dinlenebilmesi savaş zamanında son derece önemli hâle gelmiş olup karargâhlarda bu konuda uzman kişilerden oluşan ekipler görev yapmışlardır.

Ayrıca şifreli telsizler topçu ile tayyâre arasındaki telsiz konuşmalarını anlamak hususunda bir hayli öneme sahiptir. Uçaklar savaş aracı olarak ilk kez bu dönemde kullanılmış ve düşman mevzileri ve gerisine yapılacak saldırılarda büyük kolaylık sağlamışlardır. Diğer taraftan uçaklar gözetleme ve topçu bataryalarına düşmanın yerini bildirme görevini de yerine getirmişlerdir. Bu açıdan uçaklar ile topçu birlikleri arasındaki haberleşmeyi tespit edebilmek çok önemli bir hâle gelmiştir.

Fransız ordusunda telefon dinlemeleri 1915 senesinden itibaren faâliyete geçmiş, Almanlar ise telefon dışında telsiz ve telgrafı da bu tarih de dinleme vâsıtası olarak kullanmışlardır. Burada savaş yıllarında hem Fransa'nın hem de karşı bloklar içerisinde bulunan devletlerin dinleme cihazlarına verdikleri önemin zaman içerisinde arttığı görülmektedir. Ayrıca dinleme cihazları orduda faâliyete geçtikten sonra buraya mensup memurlar görevlerini kolordulara bağlı olarak sürdürmüşlerdir. Burada çalışan memurlar telsiz, telgraf, telefon gibi araçları kullanıma hazır hâle getirmişlerdir. Burada dinlemelerin başarı ile yapılabilmesinde memurların Almancayı ve mümkün derece taşra lehçelerini iyi bilmeleri gerekmektedir. Sonuç olarak dinleme işlemi yapılırken kullanılan lisanın her yönüne hâkim memurların tercih edilmesi buradan alınacak sonucu da belirlemektedir.

2.4.3. Fotoğrafın İstihbârat Aracı Olarak Kullanımı

Müellif düşman tesisatının araştırılması konusunda istihbârat faâliyetleri açısından kullanılan en önemli araçlardan birinin fotoğraf olduğunu belirtmiştir. Düşman tesisatının belli bir miktarı arâzi üzerinde olduğu için fotoğraf bunların açıklanması ve anlaşılması konusunda yardımcı olurdu.

İkinci şube düşman lojistiğine dâir hangi fotoğrafların istenileceğini belirlerdi. Bu fotoğraflardan anlam çıkarma ve bunları arâziye uygulama ikinci şubenin görevleri arasında yer almazdı. Harb sırasında fotoğraf ile görüntü alma düşmana âit aşağıdaki noktaların belirlenmesinde büyük önem arz etmekteydi;

Tesisat tasnifi üç sınıfa ayrılmıştır. Bunlar;

1-Kumanda mevki, gözetleme mevkileri, telefon hatları, iâşe merkezleri, sahrâ hastaneleri, kara yolları, demir yolları, köprüler gibi belirli birlik görevlerinin işlerini görmeye yarayan tesisler.

2-Siperler, tel örgüler, kazamatlar, blok havuzlar, telefonlara karşı yapılan maniler gibi savunmada kullanılan yapılar.

3-Taarruz maksadıyla yapılan iş ve düzenden meydana gelen tesisatlardır.

Bu dönemde demir yolları ayrı bir öneme sahiptir. Demir yolu vâsıtasıyla birliğin gıda, giyim, cephâne gibi temel ve askeri ihtiyaçları temin edilmektedir. Ayrıca demiryolu taarruzuna ne kadar yardımda bulunulursa savunmaya yararının doğru orantılı olarak artacağı da belirtilmiştir. Sonuç olarak; tesisatın hangi amaçla kullanılacağını anlamak tesisatın niteliğini bilmekten daha fazla önem arz etmektedir. Tesisat malzemeleri üzerinden çıkarım yapmak yerine, bu malzemelerin hangi durum karşısında kullanılacağını tespit etmek yorumlama ve aktarmada önemli yer tutmaktadır. Bu da fotoğrafın savaş içerisinde önemini ortaya koymaktadır.

Fotoğraf ile düşman bataryaların faâliyetleri ve arâzi üzerindeki yerleşme planları tespit edilebildiği gibi telefon hatları, depolar ve diğer yerleşik unsurların da tespiti mümkün olmaktadır. Bu sebeple müellif fotoğraf ile yapılacak istihbâratın diğer araçlara nazaran daha faydalı olduğunu, bununla birlikte düşman topçusunda meydana gelen değişmelerin daha rahat tâkib edileceğini ifâde etmiştir. Burada da görüleceği üzere savaş esnâsında istihbari bilgi elde edilebilmesi için tüm teknolojik imkânları seferber edilmiştir.

Birinci Cihan Harbi'nde kullanılan araç ve gereçlerden bir diğeri de fotoğraf haritasıdır. Bu aracın kullanılma nedeni öncelikle mevcut olan yerleri tespit ederek harita üzerine aktarmak ve ele alınan fotoğraflarla birlikte tesis niteliklerini ve hangi hârb pozisyonlarında kullanılacağını anlamaktır. Bunun sonucunda eldeki mevcut veriler ve elde edilen fotoğraf bilgileri ile birlikte haritaya yansıtma yapılarak fotoğraf haritasının daha rahat yorumlanması sağlanmıştır.

İkinci şubenin ilk vazifesi, arâzinin fotoğraf haritasını çıkarmak için arâzi üzerinde yer alan önemli noktaların fotoğraflarından bir belge oluşturmaktır. Böylece arâziye dâir ilk veriler elde edilmiş olurdu.

Sonuç olarak fotoğrafla inceleme yalnız düşmanın tesisatını keşfe değil nizâmi harbe âit alınan istihbârat bilgilerinin desteklenmesine de hizmet ederdi. Fotoğrafın iyi bir vazife görebilmesi için arâzinin dokunulmamış ve tahrip edilmemiş olması lâzımdır. Bundan dolayı arâzi tahrip edilmeden ilk fotoğraf haritasının alınması gerekmektedir.

Eserde Birinci Cihan Harbi'nde savaşın çok uzun sürmesi ve savaş alanlarında meydana gelen tahribatlardan dolayı fotoğrafın istenilen seviyede kullanılmadığı ve yeterli düzeyde faydalı olmadığı ifade edilmiştir.

Eserde gözlem yapmanın fotoğraf tetkiki için önemli bir kaynak olduğu belirtilmiştir. Esirler ve belgelerden alınan bilgiler ile fotoğraf istihbâratı karşılaştırılarak önemli sonuçlar elde edilmiştir. Bunun yanında iyi yetişmiş gözlemciler düşman tesisatını ayrıntılarıyla tâkib ve keşfetmeye kabiliyetliydi. Gözlemcilerin verdikleri bilgiler sayesinde fotoğrafların anlaşılması ve düşman ileri hattına âit esas planların yapılması sağlanmıştır.

2.4.4. Uçakların İstihbârat Faâliyetlerinde Kullanımı

Bu dönemde kullanılmaya başlanılan istihbârat araçlarından biride tayyârelerdir. Harb sırasında telsiz-telgraf bataryalarının irtibatını temin eden memurlar düşman tayyârelerini dinleyerek düşman topçularının tertibat faâliyetlerini incelemekte ve tayyâre dinlemeleri vâsıtasıyla alınan bilgiler düşman topçu bataryalarının saldırıları karşısında tedbir alabilme imkânı sağlıyordu.

Tayyâre dinlemeleri üç şekilde açıklanmıştır. Bunlar;

- Düşman topçusunun faâliyeti hakkında; tayyârelerin âit oldukları bataryaların mıntikasına tekâbül eden uçuş mıntikası,
- Düşmanın planları hakkında; yeni bataryaların düzenlenmesi ve mâlum bataryaların yeniden değerlendirilerek eksiklerinin tamamlanması,
- Düşman topçusunun hedef ve amacı hakkında,

Burada tayyâre ve merkez konuşmalarının, düşman planlarının ve görüşülen planların uygulama safhasında neler yapılacağına dair elde edilen verilere dikkat edildiği görülmektedir. Bunun yanında kolordu tayyâre teşkilâtı merkezleri tarafından ele geçirilen düşman tayyâre tanzimleri de orduya gönderilmeden önce kolordu 2.Şubelerince sıraya konularak düzenlenmektedir.

Topçu istihbâratı da aynı ikinci şube gibi telsiz keşif dinlemelerinin o güne âit çalışmalarını almak ve kaydetmek zorundadır.

Fransız ordusu gibi Almanlar da aynı şekilde tayyâre dinlemeleri yapmışlardır. Nitekim 1916'dan itibaren Almanların düşman topçu sisteminin keşfi için tayyâre

dinlemelerine başladığı ele geçirilen belgelerden anlaşılmaktadır. Bu da uçakların dinlenmesinin savaşın gidişatı açısından her iki taraf için önemini ortaya koymaktadır.

2.5. İstihbarî Bilginin İşlenmesi

Bir savaşta düşmanın topçu birlikleriyle ilgili istihbârat çalışması yapmak, savaşın gidişatını belirleyen önemli noktalardan biridir. Bu amaçla Fransız ordusunda da topçu istihbâratını sağlamak için özel birim oluşturulmuştur. Topçu istihbâratı ilk olarak ağır silâhlı birliklerin arâzi üzerindeki mevcut görevlerini, sayılarını, silâhlarını, tespit ederek gerekli bilgileri toplardı. Elde edilen bu bilgiler ikinci şube ve hava kuvvetleriyle paylaşılarak düşman topçu sistemi üzerinde savunma ve saldırı amaçlı planlar oluşturulurdu.

Birinci Cihan Harbi sırasında topçu istihbârat birimleri doğrudan ikinci şubeye bağlı olmasa da bu birimle koordineli olarak çalışmışlardır. Topçu istihbâratının iki yönlü bir harekât tarzı vardır. Bu birim ilk olarak düşman birimlerine göre kendi düzenini tüm ayrıntılarıyla belirlemek ve yönetmek adına görevi icrâ ettiği görülür. Diğer yandan düşmanın harb nizâmına dair hadiseler de hâkim olmaya çalışır. Hem ikinci şube hem de topçu istihbâratı düşman topçu tesisat ve mevzilerini öğrenme hususunda ilgili olduklarından birlikte çalışmaya mecburdurlar.

Sonuç olarak ikinci şube düşman topçusunun iş ile ilgili görevlendirmeye âit bilgilerini topçu istihbâratından alacaktı. Topçu istihbâratı da düşmanın bulunabileceği ve saklanabileceği genel bölgeleri şubeden öğrenecekti. Gerektiğinde yakalanan esirlerin düşman topçusuna âit verdikleri ifâdeleri şubeden isteyecek, ele geçmiş olan kısmen karışık ve önemli bir vaziyetin çözümüne yardım edecek kroki veya haritaları şubeden alacaktı. Bu birimin görevlerine daha ayrıntılı bir şekilde bakıldığında;

1.Ağır silâhlı birlikleri meydana gözetleme topçulara âit bir vazifedir. Gözetleme ile birliklerin yaptığı işleri, saatlerini, hâli faâliyetteki ağır silâhlı birliklerin durum ve vaziyetini kaydederler.

2.Topçu Hava Kuvvetleri her gün faâliyet hâlindeki ağır silâhlı birlikleri tespit eder ve kara gözetleme istihbâratı ile bunları paylaşır.

3.Düşman düzen ve bölümleri tamamen belirlendikten sonra kara gözetleme istihbâratı kalan ağır silâhlı birliklerin mevzilerini gözlemleriyle destekler.

Elde edilen istihbari bilgilerin kâğıt üzerine aktarılması büyük önem arz etmektedir. Burada şüphesiz memurların becerilerinin de etkisi vardır. Ancak sâhadaki ağır silâhlı birliklerin mevzilerini çizime aktarmak diğer gözetleme araçlarının veremeyeceği nitelikte doğru bilgiler sağlar. Bu bilgiyi gerekli düzeyde sağlamanın yolu bu konuda iyi eğitim almış personele sahip olmakla alâkalıdır.

Bunun dışında topçu istihbâratı kendine özel araç ile düşman mevzilerini ve bu mevzilerin büyüklüklerini de belirleyebilir. Böylece topçu birliklerinin hedeflerini öğrenmesi ve buna göre bir diziliş şekli belirlemesi mümkün olabilir. Ağır silâhlı birlikler elde edilen bu istihbari bilgilerle kendi mevzilerini düzenli hâle getirdikleri gibi aynı zamanda güvenliklerini de tesis etmiş olurlar.

Bu bakımdan büyük bir harb harekâtı için ordunun en önemli kısmını oluşturan topçu birliklerini özel bir vazife planına göre hareket etmesi gerekir. Böylece düşman ağır silâhlı birliklerine karşı hem tedbir alınmış hem de onların tamamen yok edilerek kesin bir zafer elde edilmesinin yolu açılmış olur.

Yapılacak böyle bir harekâta karşı tarafın istihdam tarzını bilmek büyük önem taşır. Eserde Alman topçularının yerleşim planları detaylı bir şekilde incelenerek karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır. Bu amaçla Alman topçusu ile ilgili şu bilgiler verilmiştir;

a) Yakın mesâfeli bir hârb grubu (usulen hafif topçu): Bunların görevi düşman piyâdesi ile düşman piyâde bölgesindeki hedefleri ateş altına almaktır.

b) Uzun mesâfeli bir hârb grubu (özellikle ağır topçu): Bunlar ağır silâhlı düşman askeri birliklerini ve uzak mesâfedeki hedefleri vurmakla görevliydi.

Bu değerlendirmeler yapılırken Almanların taarruz mıntıkları da incelenmiştir;

a) Her tümen bir tahrip ve bir piyâdeye yardım etme grubu; bu grup ileri hatta bulunan her piyâde âlâynın hücum bölgesine uyan bir takım küçük gruplara ayrılmakta idi. Bu gruplar sahrâ topçusunu ve ağır kısa topçuyu içine almaktaydı.

b) Her kolorduya karşı bir ağır silâhlı askeri birlikler grubu özellikle ağır topçuya içine almaktaydı. Fakat aynı zamanda bir miktar 88'lik diye nitelenen sahrâ topçusu da vardır.

c) Her kolorduya uzun mesâfelere tesir grubu: Bu ağır uzun topçu karşılıklı olup hedef yerleri kumandan mevkileri, büyük devlet yol ağızları, mecburi geçit noktaları, korunmuş yollardı.

d) Özel, büyük, ağır toplarla ayrı bir grup meydana getirilmiştir.

Yerine getirilecek vazifeye göre düşman topçusunun düzeni bakışı anlaşılmiş olduğundan her tümen ve kolordu bölgesinde icrâ edilecek harekâtın belirlenmesi gerekir ki; Buda üç şekilde plânlanmalıdır. Bunlar;

1. Ateş altına alınan hedeflerin kayıt edilmesi:
2. Ateş eden topların ve çapların tâyin edilmesi;
3. Bu topların mevzilerinin tâyini

Böylece düşmanın ağır silâhlarının mevzileri tespit edileceğinden bu sonraki adım olarak bunların saldırı noktaları üzerinde durulmalıdır.

Tüm bunlara rağmen topçu istihbâratının sağladığı bilgiler kesin bir başarı için tek başına yeterli değildir. Nitekim düşman topçularına hedeflerinin anlaşılması, atış saatlerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bombardıman saatlerini tahmini ve elde edilen bilgilerin harita üzerine işlenilmesi düşman topçu gruplarının yerlerinin belirlenmesine hizmet eder.

Topçu istihbâratı bu suretle günü gününe düşman desteklerini tâkib ederek ikinci şubeye, düşmanın topçuya bağlı tasavvurlardan bilgi verebilir veya mevcut bilgiyi destekleyebilir.

Yukarıda bahsedilen teknik verilerin yanında devriye birlikleri de önemli bir istihbârat kaynağı olarak dikkat çekmektedir. Burada devriye birliklerinin edindiği istihbârat bilgilerinin askeri ve stratejik bakımdan önemine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte durma dönemi haricinde, cephenin bâzı noktalarında özel niteliklere sahip bâzı mevzi hareketlerinin olduğu ikinci şube için bunları ayrıntıları ile bilmenin büyük bir öneme sahip olduğu ifade edilmiştir.

2.5.1. Haritaların Kullanımı

Birinci Cihan Harbinde kullanılan önemli araç ve gereçlerden bir diğeri de harita ve krokilerdir. Bu dönemde askeri açıdan harita ve kroki kullanımının görev paylaşımı sırasında kolay anlaşılır olduğu ve düşman bölgesi hakkında net bilgiler verdiği görülmüştür. Buna örnek olarak da nizâm-i harb ve esas plan haritaları gösterilmiştir.

Bunun yanında harbin ilerleyen zamanlarında tahrip topçusunun adet ve çapını pay edebilmesi için işâret haritaları yapılmaya başlanmıştır.

Haritalardan en önemlilerinden bir tanesi başkumandanlığa mahsus haritalardır. Bu haritalardan ilki 1/50.000 ölçeğinde düşman tesisatının şematik haritasıdır. Bu haritada ile düşman savunma tesisleri, demir yol ve kara yolu şebekesi gösterilmektedir. Bu haritalar ordu istihbârat şubeleri tarafından düzenlenir.

Bu haritalardan bir diğeri 1/50.000 ölçeğinde düşman faâliyet haritasıdır. Bu harita düşmanın ağır silâhlı ateş birliği ile bu birliklerin daha önce işgal ettikleri veya edebilecekleri yerleri gösterir.

Bu haritalardan sonuncusu ise düşman topçu haritasıdır. Gerçek plan üzerine yapılmış olup 1/20.000 ölçeğindedir. Bu harita bataryaların mevzilerini, çaplarını ve günlük faâliyetini göstermektedir. Bu haritalar 2.Şube ile ordu topçu istihbâratı tarafından yapılan bir inceleme haritasıdır.

Kuvâyı icrâiyeye mahsus harita ve planlar 1/20.000 uzunluğunda topçu hedeflerini işâret eden umumi haritadır. Bu haritada önemli stratejik noktalar ile topçunun belli başlı hedefleri olan demir yolları, garlar, yollar, ordugahlar, mühimmat depoları, gizli mahaller gösterilmiştir.

1/10.000 uzunluğunda düşman ileri mevzileri işâret eden inceleme haritası da kullanılmıştır. Bu haritalarda; siperler, irtibat yolları, gizlenmiş yerler, kuman mevki, mühimmat depoları, gözetleme veya telefon merkezleri gösterilmiştir. Bu haritalar taarruz kumandanlarına mahsus teferruat ve tespit haritalarıdır.

Bu dönemde haritaların yanında kroki kullanımı da önemli bir yere sahiptir. Kroki kullanımı ile düşman mıntikasına âit bölge kuşbakışı olarak gösterilmekte ve düşmana âit bölge ve tesisatın daha kolay bulunması sağlanmaktadır.

Belli ölçeklerde yapılmış çeşitli krokiler vardır. Bunlardan ilki 1/10.000 uzunluğunda tahribatın derecesini işaret eden krokidir. Bu kroki taarruz esnâsında bombardıman nokta hedeflerden çok uzaklaştığı zaman, düşman mıntıklarını göstermek üzere yapılır. Bu krokiler alınan fotoğraflar incelendikten sonra düzenlenir.

Bu krokilerden diğeri ise 1/80.000 uzunluğunda bombardıman hedeflerine özel krokilerdir. Bu krokiler hava kuvvetlerinin yardımıyla 2.Şube tarafından yapılır.

Yukarıda bahsedilen krokilerin dışında ayrıca düzenlenen birtakım krokilerde vardır. Günlük istihbârata mahsus 1/80.000 veya 1/50.000 ölçeğinde olan haritadır. Bir diğeri düşmanın hârb düzenini günlük gösteren harita veya krokidir. Bu kroki ve haritalar düşmanın hârb nizâmındaki değişiklikleri sürekli yenileyerek verdiğiinden harbin gidişatında çok önemli bir yere sahiptir.

Birinci Dünya Savaşının büyük bir bölümünde esas plan teşkil eden geniş ölçekli haritalar kullanılırken savaşın sonuna doğru yaşanan güçlükler sebebiyle çok daha küçük alanı gösteren haritalar yapılmak zorunda kalınmıştır. Günlük istihbârat haritalarına benzeyen bu haritalara faâliyet haritası adı verilmiştir. Anlık işâretlemelerin yapıldığı bu haritalar düşman hârb nizâmının çok daha yakından izlenilebilmesine imkân tanımıştır.

2.5.2. İstihbârat Görevli Subay ve Tercümanlar

Eserde istihbârat biriminde görevli subay ve tercümanların görevleri hakkında tâlimatlar belirtilmiştir. Buna göre her fırkada, Genelkurmay tarafından tâyin olunan bir subayın düşman hakkındaki istihbârat vazifesi ile görevli olduğu, fırkanın cephesine ilişkin her çeşit istihbâratı bu subayların bir araya toplama, düzenleme, ulaştırma, dağıtma, harekete geçirme gibi faâliyetlerden sorumlu olduğu ifade edilmiştir. Burada subayların görevlerinden bahsedilmiş ve subayların askeri açıdan düşman hakkında bilgilerin toplanması, analiz edilmesi, istihbârat hâline getirilmesi ve bu istihbârat bilgilerin gerekli mercilere ulaştırılmasındaki rolü belirtilmiştir.

Ordu tarafından genel bir istihbârat faâliyeti yürütüldüğü gibi cephedeki tümenlerde kendi istihbârat faâliyetlerini yürütebilirlerdi. Bunlar daha çok tümenin mevzilendiği cephe ile sınırlı faâliyetlerdi. Özellikle cephede bulunan düşmanın harb nizâmı tertibatı ve topçusunun eksiksiz bir şekilde öğrenilmesi hedeflenirdi

Cephedeki tümende elde edilen bilgilerin düzenli bir şekilde dosyalanması istihbâratın devamlılığı açısından son derece önemlidir.

(Esas veya mıntika dosyası): Bu dosyalar genel olarak düşman ordusuna ve tümenin işgal ettiği cepheye âit olmak üzere incelenmektedir.

Genelkurmay tarafından istihbârat görevi verilen subay, Genelkurmay Başkanının sorumluluğu ve gözetimi altında istihbârat hizmetinin bütününe sevk ve idâre eder.

Tercümanlar ise ilk iş olarak sorgu ile uğraşır, dosyaları tutar, kendisine bırakılan dosyaların incelemesini yapar, belgeleri tercüme ile askerlerin hâl ve hareketlerini tâkib eder.

Dosyalar: Tümenlerde tutulacak dosyalar iki çeşittir. Bunlar;

Umumi Dosya ve Hususi Dosyalardır.

Umumi dosya Esas ve Mıntika dosyası şeklinde ikiye ayrılır.

Esas Dosya: İstihbârat hizmetlerine dâir askeri karârları, ordunun, kolordunun emirleri ve tâlimatlarını kapsayan dosyalardır. Bu dosyalarda ayrıca düşman ordusuna dair bilgiler, belgeler, resmi defterdeki kayıtlar, düşman tesisatı ve silâhları hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Mıntika Dosyası: Hârb zamanında değişen ölçek, kroki ve planlar gibi bilgileri kapsayan, büyük bir dikkat ve özen ile tutulması gereken dosyalardır. Bu dosyalarda ayrıca düşman planı, tel örgülerin genişliği, makineli tüfekler, bomba makineleri, gözetleme yerleri, düşman tesisatına âit fotoğraflar, düşman hedefleri, istasyonları, yolları, iâşe merkezleri, düşman telsiz-telefon irtibatları, düşman topçu ve piyâde hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Bu evrakın örneği bir dosya teşkil eder ve resmi kağıtların içine konulmaktadır. Bunların özenle incelenmesi ve hükmü geçmiş olanların yakılması gerekmektedir. Eğer dosyanın bâzı kısımlarını tamamlamak için açıklama gerekirse bunun gâyet dağılmış münteşir olması gereklidir.

2.5.3. Belge Tasnifi

Bu dönemde evraklarda istihbârat açısından bir hayli öneme sahiptir. Hârb meydanında bulunan veya esir üzerinden alınan evraklardan elde edilen bilgilerin

önemine göre tasnif edilmesi ve aynı şekilde ordu merkezine gönderilmesi büyük önem arz eder.

Öncelikle evraklar iki kısma ayrılmıştır: Bunlar;

Askeri esaslı evraklar: Emirler, planlar, haritalar,

Hususi-özel evraklar: Mektuplar, kartpostallar, seyahat hatıraları, şeklinde belirtilmiştir.

İki çeşit olan bu evraklar ya esirlerin üzerlerinden alınmış ya da hârb meydanlarında bulunmuşlardır.

Müsâdere Edilen Evraklar: Bu evraklar eserde üç çeşit olarak belirtilmiştir. Bunlar;

1-Askeri emirler, planlar, haritalar: Burada ayrı bir paket yapılır ve doğruca tümen toplama merkezlerinden ordu 2.Şubeye ya da yoklama merkezine gönderilir.

2-Hususi Evraklar: Her âlâya mahsus özel evraklar tümen toplama noktalarına memur subay tarafından ayrı torbalara konulur ve orduya, 2.Şubeye, yoklama merkezine gönderilir.

3-Bulunmuş Evrak: Bu evraklar vakit kaybetmeden kolordu 2.Şubesine gönderilir. Bu şubelerde hızlıca ayırt ederek askeriye özel olanları ve olmayanları bir tarafa ayırır ve hemen arkasından kabul olanlardan yalnız emirleri ve kendi bölgelerinde cereyan eden hârb harekâtı ile alâkalı evrakları alıkoyar.

Her iki durumda da kolordu şubeleri ordu 2.Şubesine telefon eder, geriye bırakmaksızın, bulunmuş evrakı buldukları yerleri yazıya dökerek şubeye gönderir.

Geçici olarak ele geçen evrak, zaman kaybetmeksizin tercümeleriyle birlikte ordu 2.Şubesine gönderilir. Bunun sonucunda ele geçen evrakların hepsi ordu 2.Şubesinde toplanmış olur ve 2.Şube bu evrakların birçoğunu faydalanmak üzere ayırır.

2.Şube de şube subayları ve özellikle tercümanlar aşamalarına göre hemen kullanmaya elverişli olan askeri evrakları tercüme ederler. Topografa bağlı haritalar, esas planlar, endaht planı grubuna gönderilir. Grup, 2.Şube müdürü veya grup amiri tarafından tâyin edilecek şartlar dâhilinde bu evraklar dan faydalanır.

Eserde düşman mevzilerinin ve düşman planlarının incelenmesi ile tarassud mahalleri hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre;

Düşman Mevzilerinin İncelenmesi: Düşmanın genel tesisat savunmasına dair ordu 2.Şubesi tarafından yapılan çalışmanın haricinde tümen mıntıkası karşısında bulunan düşman mevzilerinin ayrıntılı bir şekilde incelemesini yapmak tümene özel bir vazifedir. Bunun nedeni barış döneminde, tâkib edilecek baskınların hedefini seçme, sarsma, tahrib ateşleri gibi uygulamaların hazırlıklarını yapmak ve planlarını oluşturmak açısından son derece önemlidir.

Savaş döneminde hücum taktikleri ve özellikle siper topçusu, tümen topçusu, sahrâ ve ağır topların kullanımına âit planların doğru uygulanması bu inceleme ile mümkündür.

Düşman Planlarının İncelenmesi: Tümende yapılan incelemelerin amacı düşman savunma planını görmek olmalıdır. Esir sorgusu, fotoğraf ve arâzi incelemelerine dayanan ayrıntılı bir çalışmayla düşman savunma planı hakkında genel bir izlenim oluşturmak, engelleri tahmin etmek, yerine gerçekleştirilecek harekâtı bilmek, muhtemel karşı hücumları ve bunların kuvvetlerini incelemektir. Bunları önceden görmek tümen subayının vazifesidir.

Kolordu 2.Şubesi tümen ile haberleşerek bu incelemeyi birlikte ve yardımlaşarak meydana getirirler. Kolordu mıntika harbinin topçu heyeti için aşağıdaki haritaları düzenler:

Topçu hedefleri haritası (Kısa menzilli, orta menzilli topçu),

Düşman müdâfaa planına âit incelenmiş haritayı düzenler.

Tarassud mahalleri: Tümen istihbârat subayı firkanın kara gözlem yerlerini inceler ve tümene özel bir gözlem planı meydana getirir. Gözlem yerleri askeri birlikler arasında dağıtılır ve gözlem merkezleri tümende kusursuz bir istihbârat ağı oluşturur. Bu sâyede askeri birliklerle aralarındaki haberleşme güçlü bir şekilde sağlanmaktadır. Haberleşme tesisi sırasında tümen topçusuyla anlaşılır ve yapılan planı kolorduya gönderirler. Kolorduda bütün kolordu için bir gözlem planı hazırlayarak bir kopyasını ordu 2.Şube topçusuna gönderir.

Buna göre düşman mevzilerinin ve planlarının incelenmesi ile düşmanın gözlenmesi sonucunda savaş zamanında düşmana karşı ne gibi saldırılar yapılacağı ve düşmanın olası saldırı karşısında nasıl savunma hamleleri yapılacağı belirtilmiştir.

Eserde başka bir paragraf da kolordu istihbârat subayının görevleri ve bir tümende görev yapan personelin neleri bilmesi gerektiği hakkında bilgiler verilmiştir.

En basit bir bilginin genel yapısı bozulmadan alınarak kolordu istihbârat subayı tarafından gerekli mercilere ihbar edilmesi gerekmektedir. Çünkü elde edilen bilgi ve haberler ne kadar önemsiz görünürse görünsün gerçek değerleri ancak diğer haberlerle kıyaslandıktan sonra ortaya çıkar. Buna göre;

Kolordu 2.Şubeleri her gün sabahları ordu 2.şubesine şunları sunacaktır:

- Elde edilen bilgiye dâir ayrıntılı bir rapor;
- Topoğrafya açısından yapılan düzenleme ve düzeltmeler;
- O güne dâir fotoğraf bilgileri;
- Telsiz dinlemesi ile elde edilen yerlere âit bilgiler.

Bu şubeler her gün telefonla şunları bildireceklerdir:

- Alınan esirlerden ve yakalanan askerlerden elde edilen bilgileri,
- Günün herhangi bir saatinde yaşanan olayların raporları,
- O gün yaşanan olayların yeri, saati, özellikleri ve o gün faâliyet de olup tespit edilen birliklerin listesi.

Bundan başka kolordu 2.Şubeleri mıntıkları karşısında faâliyet de bulunan düşman kuvvetlerine mahsus bir rapor hazır edecekler ve özellikle düşman piyâde ve topçusunun faâliyetine âit bilgileri bu raporda göstereceklerdir.

Tümende görevli personeller ise ilk olarak eline geçen belgeyi tercüme etmeli ve yorumlamalıdır. Bu belgeler belge dinleme merkezine âit olabileceği gibi esirlerin üzerinde veya savaş meydanında bulunmuş kağıtlarda olabilir. Özellikle dinleme merkezine âit olan belgelerin çözülebilmesi için personelin düşman dilini bilmesi zorunlu bir vazifedir. Diğer yandan bulunan kağıtlara bakan personel bu kağıtların içeriğini anlamalı ve tercüme edebilmelidir.

Tümen personeli bir esir veya ölüyü elbisesinden, muâne cüzdanından veya diğer özelliklerinden sınıflandırabilmeli onunla ilgili bir fikir sahibi olabilmelidir. Diğer yandan bu personellerin esirleri sorgulayabilecek nitelikte yetiştirilmiş olmaları gerekir.

Birimlerde görev yapan personellerin ordu teşkilâtının işleyişini iyi bilmeleri gerekir. Bunun yanında savaş planını ve haritasını okuyup anlama becerisine sahip olmalıdır. Sonuç olarak bu bilgilerin yanında bağlı olduğu tümenin harb düzenine hâkim olması da gerekmektedir.

Eserde bahsi geçen önemli bilgilerden bir diğeri de raporlardır.

Kolordulara âit günlük istihbârat raporları ile genel olarak düşman yakınındaki piyâde ve topçu harb faâliyetleri günü gününe tâkib edilir. Ayrıca topçu istihbâratının buna bağlı pusuları da düşman topçusunun hareket tarzı hakkında elde edilen bilgilerle bu raporları kısmen tamamlamaya çalışırlar. Hedefleri düşman ve silâh istikâmeti, silâhların türü ve düşman ihtiyaçları gibi konularda bilgi sahibi olmaktır. Bunun sonucunda toplanan bütün bu bilgiler ordu 2.Şubesine her gün düşmanın harekâtı hakkında bir yön ve hedef gösterir.

Raporların yanında düşmandan alınan malzeme ve mühimmatta istihbârat ve ordu açısından önemli bir yere sahiptir.

Düşman tarafından kullanılan çeşitli her tür malzemenin ordu 2.Şubesi tarafından bilinmesi gerekmektedir. Bu malzemeler esir silâhları, topçu silâhları, dürbünler vb. eşyalardır.

Ele geçen malzemenin incelemesini yapabilmek için kolordu 2.Şubeleri alınan malzemenin miktarını, ağırlığını, türünü ve nereye konulacağını ordu 2.Şubesine bildirecektir. Bu nedenle muhârebe meydanında düşmandan yağmalanan veya harb meydanında bulunan bütün malzeme kolordularca, kolordunun tâyin ettiği bir noktada bir araya getirilecek ve bu iş ordu 2.Şubesine bildirilecektir.

Kolordu 2.Şubeleri ele edilmiş olan makineli tüfek, bomba topu, top, batarya, periskop vb. askeri malzemenin türünü değer ederek tâyin edilen noktaya gönderecek ve her seferinde hârb malzemesi geldikçe ordu 2.Şubesine bilgi verecektir. Malzeme 2.Şubeye bağlı bir subay tarafından kontrol edilmedikçe kullanılmaz ve bulunduğu yerden kaldırılamaz.

Bunun yanında her çeşit askeri mühimmat ordu tarafından 2.Şubeye tâyin olunacak bir askeri malzeme deposunda bir araya getirilecektir. Kolordu kumandanları ordu 2.Şubesine depoya yeni gönderilen her askeri malzeme hakkında bilgi vereceklerdir.

2.Şubeden bir subay askeri malzemeleri gidip kontrol edecektir. Bu kontrol yapılmadıkça askeri mühimmat başka yere taşınamaz ve gönderilemezdi.

SONUÇ

İstihbârat faâliyetlerinin 1.Dünya Savaşının gidişatını kesin olarak etkilediği ve klasik istihbârat faâliyetlerinin yanına teknolojik faâliyetlerinde eklendiği görülmektedir. Nitekim telsiz, telefon, telgraf dinlemeleri, tayyâre dinlemeleri, fotoğraf ile düşman bataryalarının faâliyetlerinin tespit edilmesi buna dâir örneklerdendir. Bu çalışmaların düşman ordusunun tatbiki harekât tarzını ortaya koyması bakımından ve buna karşı önlemler alınabilmesi açısından önemi büyüktür. Modern istihbârat faâliyetleri bu yönüyle düşmana karşı başarılı olunmasında son derece önem arz etmektedir.

Nitekim bu eser müellifi Charles Paquet tarafından Fransa istihbârat faâliyetlerine faydalı olunması için yazılmıştır. Diğer taraftan eseri dilimize aktaran Aziz Hüdayi Akdemir'in de istihbâratçı kimliği onun bu eseri ordumuza kazandırırken aynı hedefi güttüğünü, istihbârat elemanlarının yetiştirilmesinde Türk ordusunun istihbârat faâliyetlerinin yürütülmesinde bir örnek teşkil etmesi amacıyla bu eseri çevirdiği söylenebilir.

Eserde ayrıntılı olarak istihbârat faâliyetlerinin nasıl yapıldığı, nasıl yapılması gerektiği anlatılmıştır. Burada düşman ordusunun izlenmesinin ve bu dönemde ortaya çıkan teknolojik araçlar ile tâkib edilmesinin çok önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Klasik sistemde daha çok gözcülerin ve esirlerin verdiği bilgilerden istihbari bilgi temin ederken 1.Dünya Savaşı ile beraber telgraf şifrelerinin çözülmesi, telsiz ve telefon gibi teknolojik araçlarının dinlenilmesinin düşmanın an be an harekâtını gözetmek açısından öneminin büyük olduğu görülmüştür. Diğer taraftan tayyâreler hem bir savaş âleti olarak hem de cepheleri ve düşman faâliyetlerini izleme vâsıtası olarak kullanılmışlardır. Bu açıdan top bataryalarının uçaklardan aldıkları bilgilerle savunma hatlarını tahkim ettikleri ya da düşman hatlarını bombaladıkları görülmüştür. Bu bilgilerin elde edilmesi ile alınacak tedbirlerin daha sağlıklı olacağı dile getirilmiştir.

Eserde modern istihbârat araçlarının öneminin yanında istihbari veri elde etmenin ve bu verileri en verimli şekilde kullanmanın da yolları üzerinde durulmuştur. Özellikle elde edilen verileri işleyecek birimlerin nasıl teşkil edilmesi ve bunların çalışma şekilleri dikkat çekici ayrıntılar barındırmaktadır.

Askeri istihbâratın önemine dâir bu eserde çeşitli örnekler de verilmiştir. Nitekim Almanların 1870 Sedan Savaşı'nda Fransızlara karşı aldıkları büyük galibiyetin

Fransızların istihbârat zafiyetinden kaynaklandığı tam tersi 1914 Birinci Dünya Savaşı'nda Alman ordularının Paris yakınlarında Marn hattında durdurulmasının da yine Almanların tedbirsiz hareketleri ve Fransızların iyi istihbârat çalışmaları neticesinde meydana geldiği görülmüştür.

Tüm bu örnekler istihbârat çalışmalarının önemini işâret etmektedir. Bu eserin çevrilmesindeki temel hedefte istihbâratın önemine binâen kullanılabilir bir kaynak teşkil edebilmektir.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, Aziz Hüdayi (1949), *Dünya 'da ve Bizde Câsuluk*, İstanbul: Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi.

AYDIN, Mesut (1990), *Milli Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faâliyet Gösteren Gizli Bir Grup Zabitan Grubu 27 Ekim 1920-20 Eylül 1921*, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S:1, ss.11-27.

AYIŞIĞI, Metin (2017), “*Milli Mücadele'de İstihbârat, Mühimmat Sevkiyatı ve Kocaeli*”, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi, s. 1067-1082.

BAHAR, İlhan (2017), *Teşkilât-ı Mahsusa Mit ve İstibarat Örgütleri*, İstanbul: Kamer Yayınları.

Cumhuriyet Gazetesi, (30 Ekim 1970), “*Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilâtı'nı Ben İdare Ediyordum*”, s.4.

ÇITAK, Emre (2017), *Güvenlik ve İstihbârat*, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.

KARAÖREN, Sami (2010), *Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilâtı*, İstanbul: Destek Yayınevi.

KARATAŞ, Kenan (2018), *İstihbârat Örgütleri*, İstanbul: Lades Kitap Yayıncılık.

LACOSTE, Amiral Pierre (2004), *Fransız İstihbârat Yaklaşımları Ulusal Bir “Kültür” Var mıdır?* (Çev. Adnan Özdemir), 1.Baskı, Ankara: EGM Basımevi.

İLTER, Erdal (2002), *Milli İstihbârat Teşkilâtı Tarihçesi*, Ankara: EGM Basımevi.

Milliyet Gazetesi, (9 Temmuz 1950), “*Acı Bir Kayıp*”, s.3.

ÖNAL, Sami (2002), *Hüsrev Gerede'nin Anıları-Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Derimler (19 Mayıs 1919-10 Kasım 1938)*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

ÖZDAĞ, Ümit (2018), *İstihbârat Teorisi*, Ankara: Kripto Yayınları.

ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim (2017), *Kara Bir Gün-İstanbul Nasıl İşgal Edildi?* , İstanbul: Kesit Yayınları.

SAMSAKÇI, Mehmet (2011), *İşgal Karanlığında Bir İsyân Alevi: Süleyman Nazif'in Pierro Loti Hitabesi*, İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 44, s.168.

ŞİMŞEK, Erdal (2005), *İstihbârat Servislerinde Beyin Yıkama Operasyonları*, İstanbul: Kum Saati Yayıncılık.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı: Yer Bilgisi: 22-10-2.

YILMAZ, Sait (2018), *ABD İstihbâratı*, Ankara: Kripto Yayınları.

YURTSEVER, Serdar (2013), *Milli Mücadele Dönemi İstihbârat Faâliyetleri Örnek Olay İncelemeleri*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

YURTSEVER, Serdar (2015), *Milli Mücadele İstihbâratında İstanbul'da Gizli Bir Grup: Felâh*, Ankara: Berikan Yayınevi.

ESERİN TRANSKRİPSİYONU

Erkânı Harbiye-i Umumiye Tâlim ve Terbiye Dâiresince Neşr Olunmuştur

HARBDE FRANSIZ İSTİHBÂRAT ŞUBESİNİN DÂHİLİ FAÂLİYETİ

Mütercimi

Binbaşı Aziz HÜDAİ

Muharriri

Piyâde Tabur Kumandanı S.PAK

Metin Haricinde 4 Adet Haritası Vardır.

Şehzadebaşı Evkaf İslamiye Matbası

1341

Erkânı Harbiye-i Umumiye Tâlim ve Terbiye Dâiresince Neşr Olunmuştur

HARBDE FRANSIZ İSTİHBÂRAT ŞUBESİNİN DÂHİLİ FAÂLİYETİ

Mütercimi

Binbaşı Aziz HÜDAİ

Muharriri

Piyâde Tabur Kumandanı S.PAK

Metin Haricinde 4 Adet Haritası Vardır.

Şehzadebaşı Evkaf İslamiye Matbası

1341

TERCÜME HAKKINDA BİR İKİ SÖZ

Türkçemizin ilmi ve fenni kelimelerdeki fikrine harb-i umumiyenin ve terkiyat-ı fenniyenin ihdas ettiği yeni tâbirlerde inziman edince tercüme, âdeta yeni bir şey ihtiraa veya mechul bir şifre hal etmek kadar müşkil bir hal aldı; bâzı sahifeler üzerinde saatlerce uğraşmak ve düşünmek icab ediyor; bu müşkirata rağmen bulunan mukâbil veya tâbir indi bir mâhiyetde kalıyor, çünkü bunlar henüz bir hey'et tarafından kabul ve tespit edilmemiştir.

Elimizde askeri ve fenni tâbirata âid resmi bir (Lügat Kitabı) bulunmaması aynı kelimenin muhtelif mütercimler tarafından muhtelif tâbirlerle ifâde edilmesine mucib olmak da ve buda asla intikali imkânsız bırakmaktadır. Bu mahzure buradada tesâdüf edileceğini nazar-ı dikkate alarak yeni ve bilhassa yalnız istihbârat umurunda müstâmel bâzı kelimelerin asıllarıyla mukâbillerini kitabın sonuna ilave ettik.

İstihbârat bizde henüz işlenmemiş bir mevzu olduğu için bâzı tâbiratın muvâfık bulunmaması ve muhtac-ı tashih görülmesi muhtemeldir. Maksudumuz hidmet-i istihbariyeye memur meslektaşlarımıza bir numune ve rehber vermek olduğu cihetle teferruata âid olan bu ilk kusurun mazur görüleceğini ümid ediyorum.

Zamanın tâdilâtına meslektaşlarımın ve bu zeminde tecrübe ve vukufu olan diğer zevatın müteakip neşriyat ve irşadâtı manzum olursa elimizde mükemmel bir istihbârat rehberi ve ihtiyacımıza daha muvâfık bir tâbirle bir (istihbârat tâlimatnâmesi) bulunmuş olur.

Binbaşı Aziz Hüdai

Mâruzat (Müellifin)	49
Başlangıç; İstihbâratın ehemmiyeti	2
Bâzı işâretler	8
Birinci fâsıl; Umumi mülâhazat, istihbârat dâiresinin gâyesi.....	9
2.Dâire nasıl olmalıdır	11
Kumandanlığın itimadı	12
Kumandanlığın müveccihleri	13
2. Dâire istihbâratın merkezidir	15
2. Dâirenin karârı.....	17
2. Dâirenin ve harbin eşkali.....	19
İkinci fâsıl; İstihbâratın nevi (ihtiyaçlar) Kumandanlığın ihtiyaçları	23
Düşman nedir?.....	24
Düşmanın muhit-i zahiresi	30
Arâzi	31
Düşman ne yapıyor? Faâliyeteye âid tezahirat.....	34
Düşman ne istiyor? Tasavvurâtı	37
Üçüncü fâsıl; İstihbârat menbaaları (vesâid) usulün izahı.....	40
1-Nizâm-ı Harb.....	41
Esirler; tercümanlar	42
İsticvap	44
Vesâik	46
Dinlemeler	49
Hârb esnâsında Alman ordusunda telsiz telgraf tesisatı	51
Telsiz telgraf (t.t) merkezleri	53
Telefon dinlemeleri.....	54
(1915)'de ko 13 dinlemeleri	55
2-Düşman topçusu bataryaların mevzileri, adetleri-çapları, topçu istihbâratı.....	58
Topçu istihbâratı	59
Tespit dâireleri ve tarassud	60
Grupların tâyini	61
Alman topçusunun tuz istihdamı	61
Hedeflerin tâyini. Endaht istikâmetleri.....	62

Harbde Alman topçusunun kesâfeti fotoğraf.....	64
Tayyâre dinlemeleri.....	65
Düşman topçusu hakkındaki istihbârata piyâde tarafından muâvenet	66
Düşman tesisatı.....	67
Tesisin tasnifi.....	68
Arâzinin ihzârı	68
Fotoğraf Haritası.....	69
Diğer istihbârat menâbi, tarassud	71
4-Düşmanın faâliyeti; piyâde	72
Topçu; kuva-i havaiye; (t.t) faâliyeti	73
Düşmanın tasavvuratı; muhtıra.....	74
Usul-ü istihbar (vesâidin işletilmesi).....	77
Mâlumat planı.....	77
İstihbârat planı	79
İyone seferi esnâsında istihbârat.....	80
Yeni istitlâat uzuvları.....	84
1914-1918 Harbinde istihbârat: Büyük cüz-i tamların manevra kabiliyetleri.....	85
Mâlumat planının tertibi	86
Tarihi misaller; Som Muhârebesinde 4.Ordunun 2.(Şube dâiresi) hazırlık.....	88
Taâruz cephesinde düşmanın vaziyeti	88
Düşmanın tasavvuratı	91
Birinci mesele-müttefiğin istihzâratına karşı düşmanın hâl ve tavrı	92
İstihzâratımızın düşman tarafından tarassudu	93
Düşman tarafından müdâfaa istihzâratı	94
Verdun'dan gelen bir firkanın harb mıntikasına duhülü	95
Cephenin takviyesi	96
Düşman tahkimatını takviye ediyor.....	96
Düşman topçusunun geri çekilmesi.....	97
İkinci mesele-Düşmanın takviyesi ve muhtemel mukâbil hareketi.....	99
Düşmanın derhal istifâde edebileceği kodlar.....	99
Alman takviye kıtasının muvasılatı	101
Som Muhârebesi esnâsında 2.Şube	104
Nizam-ı hârb-esirler.....	105
Hedef ittihazı	106

A (Arâzi üzerinde tesisat-ı üserâ parkları ve toplama noktaları).....	106
Muvakkit depo	111
B (İsticvap)	112
C (Mecruh esirlerde; evrak ve vesâik- yoklama merkezi).....	113
Düşman topçusunun tedkiki	115
Yevm-i ictimâi	115
Topçu hususatının münâkaşası	116
Topçu haritası	118
3.Som Muhârebesinde tesisat-ı tedâfüye	120
Arâzininecessümü menazırla tedkiki	121
Tesisatın teferruatına âit tedkik; 4 iğtinam edilen düşman malzemesinin tedkiki	123
1917 de 3.Ordu tarafından bir taaruz hazırlığı	124
İhtiyacat; vesâid	124
Fotoğraf programı	126
Fotoğraf vezâifi emirleri	129
Tevcih planında tashihat	129
4.Düşman faâliyeti	130
Tayyâre gözcülüğü	131
Sâbit balonların tesbiti	132
Düşman cephe gerisinde faâliyeti	133
Havâi istikşafak programı	134
Amili karârlar; istihbârat planının tahriri; 2. Ordunun faâliyetine dâir umumi müvecciheler	135
Bir istihbârat planının tertibi	136
Bir istihbârat planının şekl-i merakkib-i	139
Ordu 2.Şubesinin işi	140
İstihbârat planı	141
İstihbârat planında tâdilât	148
İstihbârat planı numro 2	151
İstihbârat planının icrâsı ne demektir	153
Tesisata dâir	154
Dördüncü fâsılın hülâsası	156
Beşinci fâsıl (mâlumatın isali)	158
1.Sakin mıntıkanın hâli; telefon raporu	158

Telefon raporlarının tarz-ı tahriri.....	159
Tahrir rapor noları ihtivâ etmeli	160
Rapor nasıl yazılmalıdır?.....	161
Rapor ne vakit tertib edilmelidir?.....	162
Tahrili rapor hangi makâmata verilir?.....	163
Bir kolordu 2.Şubesinin raporuna dâir misal.....	164
İstihbârat raporu.....	165
2.Faal bir mıntıkanın hâli	171
İrtibat vesâidi ve ihtiyâcât	172
İhtiyâcâtın tatmini.....	175
Kolorduda yevmi ictimâi.....	178
İleri istihbârat merkezi.....	179
Altıncı fâsıl istihbâratın tedkiki ve tefsiri	180
1.Mâlumatın muâyenesi (Kontrol)	183
2.Mâlumatın mukâbelesi	186
3.Mâlumatın tefsiri	190
Alâmetlerin tedkiki.....	191
13.K.2. Şubesinin istihbârat planı.....	194
Orduda alâmetlerin tedkiki (A. Düşman ricati hâlinde)	205
Hindenburg hattı.....	207
Hindenburg hattının tâyini; istihbârat planı.....	207
Geri çekilmenin ilk safhası.....	212
Son istihzârat	214
Topçunun çekilmesi.....	216
Alman ricati	218
B-Bir düşman taaruzu hâli.....	223
Karâr	234
Yedinci Fâsıl (Mâlumatın istismar ve tevzii)	237
İstihbârat hülâsaları.....	241
Takrirler.....	245
Haritalar ve krokiler.....	246
Mâlumatın vürudunda yapılacak işler	249
İstihbârat dâiresinin faâliyetini müşar hülâsa cetveli	250
Sekizinci fâsıl; netice.....	252

Zeyl; tâlimat;1	255
Dosyalar.....	256
Teferruat Tedkikleri.....	258
Kıtaat-1 istihbârat zâbitanıyla münâsebet	259
Tarassud mahalleri.....	259
Tâlimat:2.....	260
Tayyâre tanzimleri.....	262
Düşmandan alınan malzeme.....	263
Tâlimat;3.....	264
Tâlimat;4.....	265
Tâlimat;5 ilk seçme	270
Fotoğrafların tedkiki.....	274
Ordu emvar-ı havâiyesi	275
Telsiz ile tanzim.....	277
Tâlimat:6.....	278
Haber zabitleri	279
Tâlimat:7; Üserânın sevk ve nakilleri.....	280
Fırka toplama noktası	282
Üserâ parkı.....	286
Para tebdili.....	289
Tercümanların mesâisi.....	291
Yaralı esirler	292
Tâlimat;8.....	292
Kitapta münderic bâzı tâbirat ve tarifât: Sitare-i üsküp.....	298
Elektrikle uzakdan resim ve eşkal nakli; telefotoğraf	299

Mâruzat

Bu kitap son harbde ki tecrübelerimin semeresidir.

Bunu sırf mâlumat maksadıyla ve arkadaşlarıma fâideli olmak ameli ile yazdım; Kendilerini ithaf ediyorum.

Bununla bir ders vermiş olduğumu iddia etmem; bunlar, başarıyla sâbit olmuş bir çalışma usulünü, harbden alınan misallerlede tasvir ederek, arz ve izah eylemek ve herhangi bir vaziyet karşısında, mâlumatın nasıl istihsâl, tedkik ve tevsir edebileceğini göstermek üzere yapılmış basit bir tedkiktir.

Bu tedkik sırasında bâzı fikirlerimi de arz etmek mecburiyetinde kaldım. Bilhassa birinci fâsılda bir istihbârat şubesinin evsafı mühimmesini tâyin ettim ve bu şubenin sureti istihdamı hakkındaki telakkimi gösterdim.

Bu fikirler kat'en şahsidir ve mesuliyeti yalnız bana raci'dir.

Bunlar kabil-i münakaşadır. Beni okumak lütfunda bulunacak zâbitandan her halde şunu ricâ ederim ki taarruz maksadıyla hiçbir müzmelin olmaksızın, hakikat olduğunu düşündüğüm işleri açıkca yazdığımı emin olsunlar.

BAŞLANGIÇ

İSTİHBÂRATIN EHEMMİYETİ

Düşmana ittîlâ, emrin tertip ve karârlarında en mühim amellerden biridir.

Büyük cüz'ü tamların istimaline dâir 6 Teşrin-i evvel 1921 tarihli muvakkit tâlimatnâmeden alınmış olan bu ifâde¹ kumandanlığın, çarpışacağı düşman hakkında delâi'li mükemmele istihsâline âtfetmek mecburiyetinde bulunduğu ehemmiyeti bariz bir şekilde gösteriyor. Yapacağı manevrayı tâyin meselesi zuhur eder etmez böyle bir delile olan ihtiyaç kumandanın karşısına dikilir: Filhakika yapacağı işi tasavvur ve tertip için aldığı vazife ve elinde bulunan kuvvetler gayr-i kâfi amellerden başka bir şey değildir.

Malzeme hazır iken inşa kolaydır; fakat sağlam temeller üzerine bina etmek için evvelce arsanın tedkiki icab eder. Temel taşlarının çürüklüğünü hiçbir şey telâfi edemez; en güzel bina böyle, eğer metin temeller üzerine kurulmamış ise çökme tehlikesine mâruzdur.

Kıtanın istimali mesuliyetinde bulunan bir kumandan içinde keyfiyet aynıdır. (Tam bir serbest fikir) ile yapılacak işi ihâta ve tertip ve “Emniyetle” karâr vermek imkânı emrin (Mükemmel suretle mâlumat almış olduğunu his ettiği) tespitde büyük olur.²

Bunun içindir ki harbden sonraki tâlimatnâmemiz de istihbâratın fâide ve ehemmiyeti tâyin olunmuştur.

Her zaman için bir hakikat olan bu keyfiyet büyük harbde ki kumandanlarımızın taktirden hal-i kalmadılar ve yeni tâlimatnâmemizi kaleme alanlarda bunu nazar-ı ehemmiyete vaa'zetmekde kusur etmediler.

Bu hakikatı ispat için tarihin eski zamanlarına gitmeye hâcet yoktur.

Bütün rüesâ-i düşmanlarını mükemmelen öğrenmek lüzumu his etmişler ve bu maksat için bütün vâsıtalarını işletmekte ihmal göstermemişlerdir. Hâlihazır tarihi, yalnız başına, bize bu ihtiyaca dâir kâfi miktarda misaller vermektedir. Harbden evvelki talimât-nâmelerimizde bile buna dâir mâlumat-ı sâriha mevcut idi.

---

¹ Üçüncü bab, birinci fâsıl, ikinci madde s 68

² Büyük cüz-tamlara dâir tâlimatnâme 6 Teşrinievvel 1921

Şüphesiz, düşmanı öğrenmek, düşmanı mağlup edebilmek için kâfi değildir. Fakat tedkiknamemizin kabında (Monluk) k kitaba şeklindeki sözü, her yeni harbin daha bâriz bir şekle koyduğu bir ihtiyacı, izam ederek, hiç olmazsa derhâtr ettirecek meziyettedir. Binâenaleyh mâlumat istihsâline verilecek ehemmiyet fazla ad olunmaz.

Hârb, her şeyden evvel gayri zâtî bir fiildir. Yek şekil bir düstura tâben değil, çarpışılacak düşmanın kendine mahsus amelleri nazar-ı mülâhazaya alınarak icrâ olunur. Harbe hazırlıkda, kıtaatın yetiştirilmesinde muayyen bir gâye vardır; evvelce tedkik edilmiş olması lâzım gelen ve tatbik ettiği usul ile tâbiyesi bizim usul ve tâbiyemize icrâ-i tesir edecek olan bir düşmanla çarpışmak, kuvvetlerin suret-i istimali ve bunların tarz-ı tahşidi bu düşmanın yapabileceği şeye nazaran tedkik olunur. Tahşidatın şerâid-i umumiyesini tâyin eden şey hazırda hasım hakkında edinilmiş olan vukufdur. Daha doğru bir tâbirle, bu vukuftur ki kumandanlığın irâdesi dâiresinde tahşidatın ceryanını tesbit eder. Yine bu vukuftur ki harekâtı harbiyeye matluba muvâfık bir şekil ceryan verir. Binnetice aranan ve mağlup edilmek istenilen şey düşman olduğundan en başta öğrenilmesi hâiz-i ehemmiyet olan şey bunun vaziyetidir.

(1805)'de (Napolyon) düşmanın (Ulum) havâlisinde olduğunu öğreninceye kadar Tuna üzerindeki ihâta hareketini tertip ve icrâ etmedi.

(1870)'de Alman ordularının (Sedan) üzerine yürüyüşü (Şalon) ordusunun hareketine vakıf olmaları sâyesinde kesb-i suhulet etmişti.

(1914)'de ordularımızı (Alsas) ile (Lüksenburg) arasına tevcih eden Fransız tahşidatı bir intizâr vaziyeti etti ki Alman orduları tarafından Belçika'nın bir taraflığı ihlâl eylediğine göre değişecekti.

Seferlerin tedkiki bize düşmanı doğru olarak bilmenin harekât-ı harbiyedeki muvaffakiyet üzerine kuvvetle icrâ-i tesir ettiğini öğretiyor. Bilakis düşmanı bilememek ve yâhud nakıs olarak bilmek de netâic ve hayme tevliid edebilmektedir.

(1870) Muhârebesinde “Sedan “Felaketi” Şalon” ordusunun tedbirsizce idâre edilen yürüyüşünden ileri gelmiştir.

(1914)'de Fransız başkumandanlığı garb cephesinin ilk müsâdemesinde Alman kuvvetlerinin tevziat-ı ibtidâyesini ve keza Belçika dâhilinde düşman ordularının tasarruf ettiği hareketi pek az biliyordu. Hasım hakkında bu vukuf boşlukları, filhakika

“Lüksenburg” ve “Arden” ağaçlıklı arâzinin tabiatı dolayısıyla doldurulması pek güç olan boşluklar, cephelerde muvaffakiyetsizliklerimizin sebeplerinden birini teşkil etmiştir.

(1914) Eylül’ünde Alman birinci ordu kumandanı “Fonkluk” mütefekkin sol cenahının vaziyeti hakkında tamamıyla mâlumattar olmadığından “Mo” nun garbına dönmek üzere “Paris” istikâmetine ihmal etti ve bu suretle yanını İngilizlere ve Altıncı Fransız ordusuna bıraktı.

Birinci Alman ordusunun yanlış manevrası “Marne” muzafferiyetinin, sebeplerinden biridir.¹

Demek oluyor ki gerek harekât-ı harbiye için ve gerek evvelce yapılacak tahşidat için düşmanı öğrenmek muvaffakiyetin “En mühim amellerinden biri” dir.

Binâenaleyh düşmanı iyi tanımaya hizmet edecek olan istihbârat kumandanlığın en hâkim meşguliyetlerinden biri olacaktır.

İstihbâratın temini için kumandanlığın elinde bir vâsıta-i mahsusa vardır: 2. Şube, birçok izâ-i hissesi olan bir vücuddur. Sulh zamanında muattal olan bu uzuvlar harekât-ı harbiye başlar başlamaz bütün kudretiyle tekrar faâliyete başlar.

Hazırda 2.Şubenin nasıl olabileceği burada mevzu bahis edilmeyecektir. Tedkikimizin gâyesi bu değildir. Fakat harb zamanında son derece karışık bir hal olan 2.Şube teşkilâtının nasıl olacağını, elinde ne gibi vâsıtalar bulunduğu, nasıl işlediğini tedkik edeceğiz. Bu teşkilât harbde tabiatıyla büyük bir vesâit aldı ve ağıleb-i ihtimal askeri fenin terkiyatı istikbalde bu şubenin vezâifin mütenâsiben değiştirecektir. Ma heza mâlumat istitlâya dâimi tahvilane mâruz olmakla beraber dört seneden ziyâde devam eden harbin tecrübesiyle tesis etmiş olan usul, esâsatından sâbit kalacaktır. Kumandanlığın ihtiyâcât-ı umumiyeti itibariyle birdir. Çünkü mesele dâima “Düşmanı öğrenmek” den ibârettir. Bu ihtiyâcât neler idi? El yevm nelerden ibârettir? 2. Şube bunları nasıl tahmin

---

¹ “Fonkluk” (Paris üzerine yürüyüş) ismindeki kitabında (1914) Eylül’ünde yapmış olduğu hatâyı tedkik ederken diyorki: Böyle bir kütlenin (Altıncı Fransız Ordusu) Alman cenahı üzerine tahşidi mektum kalmıştı ”Polotrak” “K amirlerin büyük sözleri” namındaki kitabında “Atinalı Kabiryas” En büyük jenarallik düşmanın üserârını en iyi öğrenen olduğunu kabul ediyor. Hâl-i hazır harblerinde istihbârat şubesinin ehemmiyet-i esasiyesi bu suretlede tebâruz ediyor”

eder? Bütün vesâit-i istihbariye'yi nasıl işletir? Bunları göstermek, işte tetkikimizin gâyesi budur.

Harb Esnâsında 2.Şubenin Tekmiline Dâir Müşâhede

Aletin nasıl kullanılacağını görmezden evvel bizzat aleti tetkik edelim. Binâenaleyh geriye atıf nazar ederek (1914) de 2.Şubenin ne olduğunu ve bilâhare ne gibi tahvilâta uğradığını görelim.

(1914) ilan-ı harb esnâsında kolordu 2.Şubeleri henüz resim hâlinde idi. Ordu 2.Şubeleri sefere kâfi esaslar ve vâsıtalarla dâhil oldularsada kolordu 2.Şubelerinin hemen bütün evrakı “Alman ordusu hakkında bilinmesi lâzım olan şeyler” namındaki küçük bir risâle ile ordu Erkân-ı Harbiyesinin (2.Şube) istihbârat teşkilâtına, isticvapat ve mâlumatin usul-ü tebligatına dâir bâzı noktalarından ibâret gibiydi. Binâenaleyh (1914) bedayetinde kolordu 2.Şubelerinin hâiz oldukları mâlumat pek ibtidâi idi.

Harbden biraz evvel, seferi birlikde kolordu 2.Şube müdüriyeti vazâifini ifâya memur edilmiş olan zâbitanın ordu Erkân-ı Harbiyesi 2.Şubesine celb edilmeleri esas olarak tekrar etmişti fakat bunlara mâlumat ve tâlimat-ı mükemmele vermeğe vakti müsâid olmadı.

Doğrusu söylemek lâzım gelirse mâiyyet-i cüz-i tamlarda 2.Şube zâbitanının yalnız hazırlığına tamam olmakla kalmayıp zâbitanın kısım-ı âzami istihbârat-ı mesâilenin ehemmiyeti hakkında pek az tenvir edilmişti.

Merbut bâzı Erkân-ı Harbiyelerde 2.Şube zâbitanı evvelce yetiştirilmemiş ve müveccehede almamış oldukların seferin ilk kısmında, (1914) Ağustos’undan Teşrin-i evvele kadar, ekserya tâbiyi vazifelerine bikâne kaldılar. Nizâmi harbe dâir veya Üserâdan istihsâl olunan mâlumatın cem ve irsali müstesna olmak üzere müttedi mezkure tarafında bu zâbitleri hakiki bir 2.Şubeyi iş başında görmek fırsatına nâil olamadılar. Bunların harbin aldığı şekil ve daha ziyâde dakik bir hale gelen vazifenin ehemmiyetini anlayabilmeleri ve badayette pek yabancı görüldüğü için tamamıyla vakfı vücud etmedikleri bir işe cânı gönülünden sarılabilmeleri için (1914) senesi nihâyetinde harbin istikrar hâline girmesi icab etmiştir.

Nihâyet, hâdisat zihniyetleri değiştirdi. Vakâyin tatbiki ve yüksek makamın tahriki ile tekâmül yavaş yavaş tahsil etti. İstikrar dolayısıyla esirler azaldı. Binnetice en

iyi mâlumat meni gâip oldu. Tayyârecilik inkişaf etmekte idi. Fotoğraf bir müddet karanlıkta bocaladıktan sonra, mühim neticeler vermeye başladı. Düşmanın yevmi hayat ve faâliyeti tetkik edildi. Topçusuna, topların miktarına, modellerine, gruplarına hususi bir dikkat atf olundu. Kolordulara topoğraf şubeleri ihdas edildi. Bu şubeler orduların endahtı plan grupları (Groupe de caneves de tir) idâresinde çalıştılar; telefon dinlemeleri kullanıldı ve âlâyalar tarassud malzemesiyle teşhis olundu. Hülâsa ikinci şubeler hakiki bir tâbiye azvi oldular; tekmil ettiler noksanlarını tamamladılar ve pek ehemmiyetli olan şu vazifelerine göre vaziyet aldılar: Düşmanı düşmanın tesisatı ve teşkilâtını, kıymetini, kuvvetini, tasfîratını aramak ve öğrenmek.

Tekâmül tedrici oldu. Karanlıkta bocalamak devri anca (1916) da bitti ve yerine hakiki bir mesleki kâim oldu. 1 Temmuz (1916) da (Som) Muhârebesi başladığı zaman kolordular iş azvilerinin hemen kafesi ile mücehhez idiler. İki senelik harb onlara kâfi bir tecrübe vermişti.

Ordu kademesinde (Vordon) da ikinci ordu şubesinde daha sonra (Som) üzerine 6.Ordu 2.Şubesinde (1916) da bile ilk defa olarak işlemek meseleyi mühimmesi ilerce mümkün olamadı. Çünkü bir muhârebe mâhiyeti içinde ve büsbütün yeni şeriat altında kalınmıştı. İş başında anlaşıldı ki 2.Şubenin tesisi sanâyi bir teşebbüse çok meşhâittir. Ordu ikinci şubeleri, herkesin muin birbiri bulunan, her şeyin muntazaman, bila arıza, tek bir kuvvetin tahriki ile muin bir programla işleyen vasi bir fabrika hâlini aldı. Kolordu 2. Şubeleri daha küçük mikyasda bunun bir tasviridir. Bunların ifâ edecekleri vazifenin nezâket ve semeresi diğerinden az değildir.

Harb esnâsında elde tecrübe gâip olmayacaktır. Ordu Erkân-ı Harbiyesinde müstakbel 2.Şube müdürlerine verilen mâlumat bu mesleği ve usulün medluli muhâfaza edecektir. İstihbârat emvarının sureti icrâsına dâir bir tâlimnâme hazırlanmaktadır. Fakat talim mâhiyetinde olan her şerh gibi buda esaslar bildirecek, kâideler vaaz edecek, müvecceheler verecek ve bundan dolayı da gayri mesmur kalacaktır.

Son harbde alınan misallerle beyan edilen esasları nazarı dikkate vaaz ederek ahval mütecânise çerçevesi içinde bir 2.Şube yaşatmak bize hâiz-i ehemmiyet göründü. Birkaç sene sonra genç arkadaşlarımızın kısm-ı âzami bu mevzuda şahsi tecrübe sahibi bulunmayacaklar ve binâenaleyh bâzı mâlumatın sebebi mevcudiyetine onlara daha iyi anlatacak olan misallere mürâcaatı kâideli bulacaklardır.

Bu kitabın başka bir gâyesi yoktur; yegâne arzumuz kendilerine, ithaf ettiğim kitabın onlara biraz fâideli olmasıdır. Eğer bu tetkikin mütâlaası onların istifâdesine mucep olabilirse ve ihtivâ ettiği misallerle istihbârat şubesinin tanınmaya lâayık olduğunu ispat edebilirse vazifemiz ifâ edilmiş demektir. Bu arkadaşlar bir gün 2.Şubeye tâyin olunurlar ve yâhut 2.Şubenin idâresine memur olurlarsa onun hakiki menfaat ve ehemmiyeti esasîyesini anlayacaklardır, buna kanaati katiyemiz vardır.

Hâşîye-zeyide görülecek tâlimatlar hiçbir şekil resmi bi hâiz değildir. Bunlar (1917) de bir orduda mevki-i meriyete konmuş olan tâlimatların muktezi bâzı meşruhatla, iktibasından ibârettir.

Bâzı İşaretler:

İ.H: İstihbârat Hülâsası

KO: Kolordu

FE: Fırka

E.P.G: Endaht Planı Grubu

K.M: Kumandan Mevki

K.U: Karargâh-ı Umumi

İ: İstihbârat

T.İ: Topçu İstihbâratı

T.T: Telsiz Telgraf

K.H: Kuva-i Havâiye

2.D: İkinci Dâire (İstihbârat Dâiresi)

2.Şube: İkinci Şube (İstihbârat Dâiresi)

SEFERDE İKİNCİ ŞUBENİN DÂHİL-İ FAÂLİYETİ HAKKINDA TEDKİK

Birinci Fâsıl

İkinci Şubenin Gâyesi¹

Harbde 2.Şubenin gâyesi düşman hakkında kumandanlığa tenvir etmektir. Gerek bu esası vazifenin ifâsı hususunda ve gerek şube zâbitânın münhasıran mâlumatın tehiri ve tetkiki maddesine vakıf edilmesinde ne kadar ısrar edilse yeridir. Yani gâyesi düşmanı öğrenmeye mâtuf olmayan tali bil cümle işlerden onları âzâde bulundurmak lâzımdır. Harb, bu tavsiyenin beyhude olmadığını, alehusus merbut Erkân-ı Harbiyelerde gösterdi. Seferin birçok aylarından sonra böyle hâdisat, bâzılarında uzun bir sulh devresinin yanlışlarını ilânı tâdil edemedi. Sulh de ne öğrenilirse harbde o yapılır sözü ne kadar doğru imiş. (1914) den evvel ve bilhassa (1912) ye kadar 2.Şube, alehusus ordudan küçük olup gerek harita üzerindeki tâlimlerde ve gerek arâzi üzerinde yapılan manevralarda münferden hareket eden cüz-i tamlarda, pek nadir olarak vazife görmüştür. Bu suretle istihbârat şubesinin lüzum ve faydası yavaş yavaş unutulmuş ve düşmanı (tetkik) den istiâne zihniyeti hâsıl olmuştu. Tatbikatlarda düşman, bir ameliye-i harbiyenin veya muim bir hareketin hemen o güne denilivermiş bir mâni şeklinde temsil ediliyordu; başka türlü temsili endardır. Düşmanın tetkik ve daha doğrusu temsili bir maksadın birdenbire tezahiri ki tasavvur edilmek de idi, fakat bu maksud hal inkişafta iken tetkik edilmiyordu. Başka bir tâbirle, dâimen müşâhedeye bağlı kalınır, evvelden keşf ve tahmin meselesi kitaben mevzu bahs olmuyordu. (1900) senesi Şubat'ında tanzim edilen Erkân-ı Harbiyelerde hidmet “tâlimatnâmesinin (29 Teşrin-i evvel 1912) tarihinde icrâ edilen tâdilâtı ordu tatbikatlarının bâzılarından istihsâl olunan tehiriyye nazaran, bütün Erkan-ı Hârb zâbitalarına ve daha hususi olarak 2.Şube zâbitanlarına itâsı elzem olan mâlumat ve tâlimatdan imkân ve mevzu bahs etmiştir.

Filhakika bu tâlimatın ikinci kısmının sekizinci faslı “İstihbârat” dan (İstihbâratın nevi, istihsâli isali ve istismarından) bahistir. Bir istihbârat şubesinin faâliyeti için lâzım olan bütün esâsat bir sahife hâlinde cem ve tekşif olunmuştur. Burada son harbin intaç

---

¹ 2.Şube burada ancak Erkân-ı harbiyeler ve kıtaatle olan münâsebetine göre tetkik edilmiştir.

Binâenaleyh şubede mühim roller ifâ etmekle beraber, hidmet-i hususiyeden bahs edilmeyecektir. Bunlar büsbütün ayrı teşkilâta tâbidir.

ettiği esasların kafesi ve hassaten kumandanlığın hareketine âid esâsat mevcuttur. Ma el esf bu esaslar referatıyla tedkik edilerek doğru ve ma ziyâde kâf-i givdat-ı meydana getirilemedi. Bu tetkike mâni olan sebebler ne olursa olsun (1912)'den itibâren istihbârat mesâili hakkında 2.Şube zâbitanıyla Erkân-ı Harbiye reislerine, muntazam bir usul tahtında ve muin zamanlarda tâlimat ve mâlumat verilemedi.

Kadrolara ve kıtaate dâir umumi tâlimatnâme bile (1 Kanun-i evvel 1913) bu boşluğu hâliyle bıraktı. Zirâ gerek Erkân-ı Harbiye seyahatlerinde ve gerek kolordularca kadrolarla ihra edilecek tatbikatlarda 2.Şubenin faâliyetine dâir hiçbir şey söylenmiyor.

Bu şerâit altında anlaşılıyor ki, istihbârat-ı umumiyenin ehemmiyeti ve ifâsı hususundaki vukufsuzluk hemen umumi idi. Ancak bâzı müstesnâlar, ez cümle büyük Erkân-ı Harbiyelere mensub zâbitân, bu vazifeye dâir lâyük vecihle bir fikir edinebildiler. Bundan dolayı harbin bâzı mâiyet kumandanlıklarını şaşkırtmış olduğuna hayret etmemelidir. Bunlar bedayette istihbârat zâbitanın istihdamı hususunda epeyce sıkıntı çektiler; bu zâbitleri esirleri muhâfaza ve isticvap zâbitan, mukâbil, câsusluk işlerinden başka bir hizmette kullanmadılar. Bu kumandanlıklardan bâzılarının bu kadar kıymetdar bir vâsıtanı istifâdeyi öğrenmek için birçok ameliyat ayları geçirmiş oldukları tâbi görülür; fakat bugün bir emrin bu şubenin mümkünât ve idâresini hakkıyla bilememesine akıl ermez.

2.Şube Nasıl Olmalıdır?

Düşmanı öğrenmek, düşman nedir? Ne yapıyor? Ne istiyor? İşte 2.Şubenin yegâne düşünce ve meşguliyeti bu olmalıdır.

Filhakika düşmanı öğrenmek, yevmi, müstakil bir seiyye ve hassaten mütabakız bir dikkate mütevakkıftır. Bu seiyyenin esası, istihbârat zâbitı nezdinde, düşmanın evsaf-ı mümeyzemesi, kâbiliyeti, temâyülatı, tesisat ve bizim tesisatımız hakkında delâil-i ciddiye bulmak olmalıdır. Bundan başka zâbitın bu hususi vazifesinde, esâsen Erkân-ı Harbiye hidematının kafesinde olduğu gibi medruk ve şuurlu olması lâzımdır.

Bir Erkân-ı Harbiyede mâlumat-ı istihsâl ve kumandanlığı tenvir-i mesuliyetinde bulunan zâbit için daha başka meziyetlerde lüzum-u kat-i vardır: Evvelâ, elinde bulunacak ve ekserya yek diğere nakz edecek olan bir yığın mâlumat arasından, bile tereddüt serayı bir intihab yaptırabilecek emin bir muhâkeme; fakat, hassaten ve bilge

işinin en müşekkili budur, laynkata bir faâliyet-i fikriye bu faâliyet onu tecessüse sevk edecek ve düşman hakkındaki vukuf sâyesinde tehdid edebileceği bir ihtimal sahesi dâhilinde, ona muhtelif halata nazaran düşmanın yapacağı manevra ve alacağı devrû vaziyeti bulduracaktır.

Bu halde bir 2.Şube emri tasavvur-u hassası ve daha doğru bir tâbirle, bir nevi ihâta ve tertib melâkesi göstermelidir. Mumâileyh, hâdisat hakkında evvelden bir fikir almamış olduğu halde sarf-ı vekâyii istinaden veya sadece kendi sûrat-ı intikalı sâyesinde hakikatı temyiz melâkesi ve selâmet muhâkemesiyle ferziyatı tâyin eder, bâzı fikirler bulur ve bunları tahkik ve teyide çalışır.

2.Şube emri, vaziyete göre lüzum gördüğü mâlumatı cem edince, gerek bunların ihtivâ ettiği “Fikr-i” çıkarmak ve gerek kat-i mâlumat veya gayr-i kabul cerh-i delâil bulunmadığı taktirde, münhasıran vekayi istinad etmeye bakmaksızın kendi kendine bir fikir edinmek keyfiyeti mumâileyhe âiddir.

Binâenaleyh 2.Şube müdiriyetinin şahsiyeti mâlumatı aynı zamanda hem istihsâl hemde tefsir maddelerinde tezâhür edecektir. Mumâileyh bilhassa ikinci madde hakkında alehusus kumandanlığın zihniyetinde yanlış olduğunu anladığı bir fikri tashih ve münâkaşa mecburiyetinde kalınca, mesuriyeti deruhde etmekle hiç tereddüt etmeyecektir.

Kumandanlığın İtimadı

Bir karâr vermek üzere bulunan âmir düşman hakkındaki ve şâikin delalil ile teyidini 2.Şubeden talep eder. Kumandan her şeyiden evvel kendisine bildirilecek olan vekâyiden mantıklı bir fikir edinmek, bunların doğrulama ve bunun gibi bunlardan çıkan mıntıka kâni olmak isteyecektir ve buna mecburdur.

Böyle bir halde 2.Şube müdürü kendi kanaatini serbestçe bildirebilmelidir. Fikrini izah, müdâfa etmek ve muktedir olursa, kumandanı kendi kanaatine iştirak ettirmek 2.Şube müdürünün vazifesidir.

Bu münâkaşa neticesinde, bazen mühim ve ekseryen ağır karârlar zuhur eder. Binâenaleyh bu münâkaşanın âmirle kendisini tenvir eden zat arasında kat’i bir itilâf ile neticelenmesi lâzımdır. Kumandanın itimadı ve şube müdürünün kıymeti bu itilâfin elzem ve ayrılmak bilmez iki ameliyedir. Bu iki amelden biri mevcut olmazsa pek soyan esf-i mecrâlar husuli muhtemeldir.

Bu itilâfin bazen hâsıl olamaması, itiraf etmelidir, yukarıda izah edilen esbab dolayısıyla, kumandanlığın gayr-i ihtiyarı gafletinden ileri gelmiştir. Çünkü istihbârat zâbıtalara sevk ve idâre edememiş, onlara icab eden tavsiye ve nasihatı verememiş onları teşvik ve teşci edememiş ve onların bilzat tecrübesiz kalmasına sebep olmuştur. Her cüz'i tamda mâlumat istihsâlinden Erkan-ı Hârb reisi mesuldür. Binâenaleyh verilen müveccihler dâiresinde vesâid-i mahsusayı çalıştırmak ciheti 2.Şubeye bırakmak şartıyla istihbâratın temini kendisi tesis ve tanzim edecektir. Bu halde 2.Şube müdürü takyid etmeksizin harekâtında serbest bırakacak, faâliyetini tenkis etmeyecek surette tahrik ve idâre edecek, hülâsa şube müdürünün yapacağı işe emniyet ve itimada gösterecektir. Eğer kumandanlık mâlumatın istihsâl ve tetkiki emrinde tahsisen yetiştirilmiş bir uzvun fâidesine kâni ise yâni bu uzvun vazifesi hakkında kâfi bir idrak ve ıtlâ sahibi ise bu itimad kendiliğinden tahsil eder.

Kumandanlığın Müveccihleri

Bir az evvel müveccihlerden bahs etmiştik.

Tertib ettiği plana nazaran müveccihler vermek kumandanlığa mütertib bir keyfiyettir. Müvecciheler kat'iyen lâzımdır. Bunlar, emrin arzusu vecihle, istihbâratı sevk ve tevci etmek suretiyle mumâileyh meram ve mesuliyeti ispat ederler. Müvecciheler verildikten sonra kumandanlık istihbâratın vücut-u umumiyesini muhâfaza eder. Fenni hususata âit emirleri eder; Hülâsa azâyı nakhisiye kumandanlığın talebine ve ihtiyâcâtına teban işler.

Harb esnâsında, bilteb'a bu fâidelerin tatbikatında noksanlar oldu. İşe başlayıncaya kadar geçmesi zaruri olan bir devreden sonra merbut cüz'i namelerde bâzı 2.Şube faâliyetlerinin vechesini kendi kendine tâyin etmeye muhaffak oldular. Bunlar hareket şubesiyle temasa gelerek manevra fikri umumiyesinden, matluba müvafık istikâmetde istihbâratlarının vech-i hususiyesine istihraç ediyorlardı. Her 2.Şube ahval-i âdiyede aranması lâzım olan şeyi suret-i katiyyeden bilmelidir. Vaka şubenin istihsâl edeceği bir yığın istihbârat-ı câriye vardır: Mesela; günü gününe düşmanın hayatı, nizâm-ı harbini, topçusunun tarzı tertibini öğrenmek ve el hac fakat o dâimi istihbârat herhal-i hususiyenin istitzam edeceği istihbârat-ı saireden vâreste kalamaz. Öyle hâlet olur ki bir vaziyetin tevzih ve teşrihi için bütün vesâiti faâliyete getirmek icab eder. Kumandanlık

bu serahat sâyesinde sebab-i matlaa olarak. Karârını ithaz edebilir. İşte şubeye ayrıca müveccihler verilmesi icab ettiren keyfiyet bu hâlet-i hususiyedir.

Binâenaleyh şube müdürü mevkii fiile konacak manevranın esası ve kendisinden beklenen şey hakkında tenvir edilmiş olmalıdır. Velhâsıl mumâileyh her yeni hareket için hususi bir vazife alacaktır. Kumanda etmek ve binâenaleyh istemek bilen için herşey kolaydır. İyi bir suretde tenvir edilmiş olan bir istihbârat şubesi harekât şubesiyle mükemmelen tevhidî mesâî edebilir, fikrini bildirerek alınacak karârlar. Müdâhaleyi imkân bulur. Bu bir kâidedir; fakat bâzı Erkân-ı Harbiyeler ekserya buna raiyetde kusur etmişlerdir.

Kumandanlığın vereceği müvecciheler “İstihbârat planı” ile mezc edilecektir. 2.Şube, vâsita-i icrâiye olması dolayısıyla, istihbârat planını tertib ederek şube mühürüyle tasdik edecek ve Erkân-ı Harbiye reisine imzalandıracaktır. Artık tâlimnâme ahkâmına dâhil olmuş bulunan yuvasolde pek güzel gösteriyor ki kumandanlık istihbâratı tefrik ve tâbiki harekât-ı harbiye gibi sevk ve idâre eder.

Harbde istihbârat ile meşgul olmuş bulunanlar merbut cuz’i namelere istihbârat müvecciheleri verdirmek için bazen kumandanlığa ikna hususunda ne kadar müşkilât çektiklerini unutmamışlardır. Birçokları müveccihe vermek meselesini ne meçhul bir müdâfaa telki ediyor ve istihbârat şubelerini hareketlerini tamamıyla serbest bırakmak lâzım geldiğini iddaa ediyorlardı. Hatta bâzıları “İstihbârat Planı” tâbirinin, müveccihlere ne kadar fâidesiz ise o kadar mânâsız olduğunu söylüyorlardı! Sanki düşmanı tedkik için bir usul vâzı muhtelif silâhların tevhid-i hareketi kadar lâzım değilmiş gibi! (İstihbârat planı) ile (istihsarat planı), (harekât planı) ile (hidemat-ı askeriye planı) kadar elzemdir. İstihbârat dâiresiyle sıkı bir temas ve ittihad hâlinde çalışmış olanlar için bugün bu lüzümü ispata hâcet yoksa da henüz bu hizmete dâir hiçbir şey bilmeyenler için lüzum-u mezkuri der hatır ettirmek fâidesiz değildir.

Hususi olarak şu da şâyan temenni der ki düşmanın tetkikini uzak veya yakından idâre veya tâyine memur edebilecek Erkân-ı Harb zâbitanı ile bu vazifeye ve hâleten iştirak mecburiyetinde kalacak kıtaat zâbitanıda istihbârat mesâilinden haberdar bulunsunlar; çünkü bu meseleleri bilmek onlar için tesisat, harekât ve iâşe mesâiline vukuf kadar mühimdir.

(1914)'de bâzı kimseler bilhassa Almanya'da mevad-ı âişe fikdanıyla sefâleti anlamak hususuna ehemmiyet vermiyor; cüz'i namelerin tertibatına, mevzularına, tâkip ettikleri yollara, ihtiyâtlara ve nakliyata el hac... dâir esirlere irad olunan sualleri derece-i taliyede ad ediyorlardı.

Diğer bâzı kimselerin yeni vesâit-i istilâiyenin fâidesine ve tesirine karşı aldıkları menfi ve müterded tavır ile şubenin ekserya pek çetin olan mücâdele-i istilâyesine karşı gösterdikleri lâkaydıyı meskut geçelim.

Bereket versin ki bedayetdeki bu hatâlar efkarın hakikate doğru inkişafı nisbetinde zâil oldu ve uzun harb ileri muhârebelerin her birine, kumandanlığı olduğu kadar kat'â nede elzem olan bir müessesenin birer uzv-u alâkadarı olduklarına ve bu müessesenin yegâne gâyesi bütün teferruatıyla düşmanı öğrenmeğe mâtuf olduğunu anlattı.

İkinci Şube Ne Verebilir?

İkinci Şube İstihbâratın Merkezi

Evvelâ şu fikre iyice nüfuz etmelidir ki 2.Şube, istihbâratı muhtelif münâbadan (tahsil) ve bir merkezde (cem) eden bir vâsıta¹ Bu bir usul esasıdır; fakat harbde ekserya nazar-ı dikkate alınamıştır. Yanlışları işâret etmek ileride onları tekrar yapmamak için yegâne çâredir. Ordu muhiç haberler almak için fırsat bekleyen gazeteciler sürüsü değildir. Havâdis yetiştirmek için koşmak mevdası geçmiştir. Her ferd umum için çalışır. Mâlumat (Ali ile kesir) mukâyese ve mukâbeleden sonra hâiz-i kıymet olur² yalnız başına ne tayyâreci ve nede yalnız başına topçu istihbâratın modellerini bulacak kudretde değildirler.

---

¹ İstihbâratı bir merkezde cem etmek, bilteba, 2.Şubeye kadar vurud edinceye kadar tetkik edilmesi icab etmez. Böyle bir tehir pek çok mâlumatın gayr-ı mukid kalmasını intaç eder.

² Bu bahse dâir dördüncü fâsıldaki beyânata mürâcaat edilsin, mukâbele, şüphesiz, her zaman lâzım değildir. Bâzı haller vardır ki düşmanın yapacağı şey zata mâlumdur. Çünkü öyle yapmamı kendi menfaati iktizâsındandır misal (1914) de Almanlar'ın, Marne Muhârebesinden sonra, sağ cenahlarına kuvvet getirmeleri menfaatleri icabı idi. Binâenaleyh bu mâhiyetdeki istihbâratın kafesi doğru olarak kabul edilecekti ve mukâbeleye hacet yoktu.

Halbuki düşmanın etrafına girilen vası şebeke-i istilânın öcünü elinde tutan 2.Şube, her nev-i mâlumatin kıymet-i hakikiyesi tâyin edebilecek vaziyettir.

Bâzı âmirler bu noktayı unuttular ve kıymettar olmakla beraber, hadi zatında ne tamam bulunan haberlere atf-ı iltifât ettiler; bilâhare sâbıka bir tenbi bunların ehemmiyetine mahsus derecede tenkis etti.

Mâlumatı tetkik ve tenbi etmek ve 2.Şubenin, vaziyeti takdir edebilmesi için bütün anâsırı elde bulundurmasına temin eylemek üzere, büyük cüz’i nâmelerde aksam-ı mühimme-i istihbâriyenin (2.Şubeler kuvây-i havâiye, topçu, endaht planı grubu veya kolordu topağraf şubeleri, balon) “yevmi ictimâi” akd etmeleri lüzumuna harbin tecrübesi çabuk ispat etti.

Şurası bedihidir ki istihbâratın alelusül 2.Şube kanalından geçmesi, kuvâyı havâiye kumandanı gibi, bâzı makâmâtın bilzat âmire ve bilhassa kendi Erkân-ı Harb reislerine şifâhen mâlumat vermelerine mâni değildir. Fakat bu makâmata 2.Şube haricinde şahzen yalnız kumandanlığa mâlumat vermelerine müsâade etmek şâyan-ı ithamdır. Çünkü 2.Şube kumandanlığın bir merhası olduğundan düşmana âid her şeyi kumandan derecesinde bilmeye mecburdur ve ekserya bu mâlumat-ı kontrol edebilecek vesâit şubenin elindedir.

Kuvâyı havâiye kumandanı vakia, düşman tayyâreciliğinden tatbik ettiği usulden, faâliyetinden herkesten ziyâde selâhiyetle bahs edilebilir; fakat bütün bu tezâhürat birer sebebe müsteniddir ve düşman cihetinden başka mâhiyetde tezâhürlere intikal edecektir. Hakikatte bu görülen şeyler görülecek olanların bir inâkasından ibârettir. Başka bir tâbirle evvelâ düşman kumandanlığının maksadı ile karârları, tanıyan bu maksadın tezâhüratı arasında sebepten neticeye bir irtibat vardır. Bu irtibatı bütün teferruatıyla öğrenebilecek olan ancak 2.Şubedir. Şube yevm-i ictimâiler esnâsında kuvâyı havâiye kumandanlığıyla birlikte bu irtibatı tetkik ve bu tetkikten şart olan fikr-i meşakkalatı hâsıl olacaktır.

Yine şurasıda mâlümdür ki topçu kumandanı, hususi vesâit-i istihbâriyesi düşman topçusunun tezâhüratını gözden kaçırmadıklarından, endaht keşafatında, faâliyette bulunan bataryaların miktarında âni olarak vuku bulan tezâyüd ve tenâkus hâdisesini izah, topçu gruplarının mintikalarını tâyin çapları tesbite mesâil-i fenniyenin kafesini tasrih hususunda en ziyâde selâhiyetdardır. Fakat düşman topçusunun terkibi ve arâzi

üzerindeki tertibatıyla büyük ceza nâmelerde sunuf-u muhtelif nizâm-ı harbleri arasında münâsebet ve irtibatı ancak 2.Şube izah edebilecektir. Düşman topçusunun şu veya bu türlü bir nümâyîş ve tezâhüratının sebebini, başka istihbâratla mukâbele etmek suretiyle yalnız 2.Şube tâyin edilebilir. Halbuki doğrudan doğruya tarassud bu tezâhürün yalnız zuhurunu müşâhede ve ispatdan ibâret kalır. Yine yevmi ictimâi sâyesindedir ki 2.Şube ile topçu mutâbık kalacak ve bir fikr-i müşterek edineceklerdir.

İleride mâlumatın istisması faslında, vesâit-i icrâiyeden her birinin bu hususdaki hisse-i hizmetinden tekrar bahs edeceğiz filhakika iki nev-i istismar vardır: Paris düşmanın umumi çerçevesi dâhilinde ve âsude bir fikir ile (2.Şube tarafından umumi nokta-i nazara göre yapılan istismar diğeri bâzı vesâid-i icrâiye için elzem olan) (acele istismar) istihbâratın kıymeti ancak vakit geçirmeden istismar edilmesine ve ibtadır. Binâenaleyh bâzı istihbârat vardır ki istihsâl edildikleri anda mevâki-i istiâreye vaz olunmasına müstelzimdir. Bu halde istihbâratı şimdiden iki nev-i olarak tasnif etmek esasına va'z edebiliriz. Bununla beraber bâzı istihbâratın daha çok ve daha az süratle istismara lüzum göstermeleri bu esası kâideyi ihlâl edemez. Çünkü bu kâide eline mâlumat geçmiş olan her makama en seri yoldan bu mâlumatı kendisine en yakın şubeye yollamasını vazife olarak vermektedir.

Düşman-ı heyet-i umumiyesiyle tetkik etmek için bu şart bir lüzum gayr-i meâliktir.

Düşmanın hayatını günü gününe vakıf olmak, sıkı bir şebeke-i istihbariye ile düşmanın tekmil-i tezâhüratı tâkip, harekâtını tarassud, faâliyetini kaydetmek; gecenin veya gündüzün her saatinde fırsata müterkip olmak; elde edilen mâlumatı eleyerek bir imare bulmağa çalışmak bundan bir (fikir) keşfetmek, bu fikirden bir maksad ihtimâli çıkarmak; bu tedkik neticesinde şu veya bu cihette bir işi çok evvel teyid ve tevsika tesbit etmek; taharri ve tecessüs kuvvetiyle bize kanaat edinmek, bu kanaati bir (ihtimal) ve daha sonra bir (kat'iyet) hâline getirmek : İşte şubenin işi budur. Bu bir sabr, usul-ü muhâkeme ve bir istidlâl işidir.

2.Şubenin Karârı

2.Şube istihbâratı topladı, tedkik, mukâyese etti. Şimdi karâr vermek lüzumdur. Bu karârın ehemmiyeti ve değeri nedir?

Hiç şüphesiz, bunun kıymeti kontrol edilmesindeki imkânla mütenâsiptir. İnsanlar hilkaten ekserya ancak gördükleri şeye inanırlar tedbirli bir mütefekkir temas edilmesi yoklanılabilmesi mümkün deliller ister. Mütezip bir mütefekkir hiçbir zaman beratmeşan nam sahibi değildir. Fakat her halde şüphe ve mübehamiyetten kurtulmalıdır. Kat'iyet hâsıl olamadığı takdirde şube elde edebildiği mâlumata siyak-ı ahvale ve kendisinin düşman hakkındaki mâlumat hususiyesine istinalden bir kanaat edinmelidir. Böyle bir kanaat lüzumu bâzı buhranlı zamanlarda bir zaruret hâlini alır. Bu kanaati elde edecek olan zat bir mesuliyet deruhde edebileceğininide göstermelidir. Alınan karârın esâsa tevâfuk edip etmediği bazen ancak bir müddet geçtikten sonra meydana çıkar. Bir hatânın akibeti her vakit müteâkip olmaz. Ne olursa olsun emrin dirâyeti, sürat-i intikal, maddiliği, atılabileceği tehlikenin miktarı onu bir karâra sevk edecek mumâileyhin hazm ve irâdesi, bu karârı almak için etraflıca mâlumat alıncaya kadar beklemeyecektir. ¹Fakat mâlumat alınmadan ve yâhud mâlumat henüz nâtamam iken ittihaz edilen karârların yanında birçok vaziyetler zuhur eder ki istihsâl edilen mâlumatdan çıkarılan karârlar ayrı bir manevra veya o vaziyete mahsus bir tertibat alınmasına müstelzim olur.

Son harb bize bu babda müteaddid misaller vermektedir.

(1916)'da (Muz) n sağ sahilinde büyük Alman taaruzu vukua gelmezden çok evvel (Ürdün) mıntıkai müstahkimesi ile karargâh-ı umuminin istihbârat şubeleri bunu anlamış ve düşman istihbâratını tâkib etmişti.

Yine (1916)'da (Som) da altıncı Fransız ordusu kumandanlığı düşmanın doru hareketine ve bunun muhtemel iken elamellerine tamamen vakıf bulunmakta idi.

(1917)'de Fransız Başkumandanlığı Almanların ricat istihzâratını hatvah-ı bahtıvah tâkib etmiş ve daha 16 Mart'da, yani düşmanın eski mevzularını tahliyeye başlıyacağını gün için umumi bir ileri yürüyüş hazırlamışdı.

(1918) Mart'ında İngiliz Erkân-ı Harbiye-i umumiyesi (Arras) ile (Sensekanin) arasında Alman taaruzu mıntıklarını mükemmelen tesbit edebilmişti; (Lis) üzerine Alman taaruzu istihzâratına çoktan vakıfdır.

---

¹ (Çabuk iş görmek için her şeyi bilmeye çalışmaksızın karârını vermelidir) (ordu hidmet-i seferiyesi kanunu evvel 1913)

(Ovaz)'a karşı 9 Haziran'da yapılan Alman taarruzu bütün ve suret-i icrâsıyla mâlumdu.

15 Temmuz'da (Şampanya) taarruzda 4. Fransız ordusu istihbâratınca anlaşılması olduğundan kumandanlık aldığı tertibat ve manevra ile bu taarruzu doğmadan öldürmüştü.

Birçokları arasından alınan şu birkaç misal 2.Şubenin ehemmiyeti ve fâidesini ispata kâfidir. Harb esnâsında 2.Şubenin faâliyeti her zaman kolay olmadı; fakat şube alelakser, müteaddid ve ekserya mühim, bazen mütenâkıs, istihbâratın içerisinden düşmanın taaruzunu istidlâle ve kumandanlığı tenvire muhafik oldu. Tenvir-i keyfiyeti mesuliyetle müteâriz olduğundan tabiatıyla 2.Şubede kendi kendine münevver bir fikir intikad ve bir nev emniyet ihtiyacı husule getirdi. Bu zihniyet bir tecrübe semeresedir ki 2.Şubenin işlerinde ihtisas kesb etmesi ve harbin uzaması ile her gün daha ziyâde kendini göstermiştir.

2.Şube ve Harbin Eşkali

(1914) senesinin en faal harekâtı devresi olan Ağustos, Eylül ve Teşrin-i evvel ayları tarafında hemen yalnız nizâm-ı harb meseleleri hâiz-i ehemmiyet veriyordu. Düşmanı arama keyfiyet-i (Nizam-ı hârb, mevzular ve harekât) mesâiline inhisar etmişti.

İlerde vuku bulacak bir münhasemede hârekat-ı harbiyenin ilk ameliyeleri vakia istihbârat hidematını bu mahdud vazifeye hazır edecektir ve bu vazifede istikrar harbinin gösterdiği ihtiyâcâtın aynı olarak istihbârat zâbitlerinin evvelce yetiştirilmelerini ve aynı usule mahsus o sâfi hâiz bulunmalarını müstelzim olacaktır. Fakat vekâyî daha sûratle tâkip edeceğinden hükümlerde daha çok istical, mâlumat-ı istihsâlinde daha ziyâde sûrat ve inkişafda daha fazla bir hâkimiyet i'cab edecektir.

Harb, daha (1914) de, dört sene devam eden şekli almış olduğundan 2.Şubenin usulünde bir tebdil vukua getirmedi ise de ihtiyâcâtını mühim bir suretde tezyid etti ve yeni vesâit-i istitlaiye îâşeye lüzum gösterdi; bundan dolayı şubenin mesâisi daha karışık bir şekil aldı.

Yeni bir seferde istikrar-ı harb (1914)'deki zaruretleri aynen meydana çıkaracaktır. Fakat bu defa ihtiyâcâtın birdenbire zuhuru karşısında hiç yoktan vâsıtalar ihdas ettiğimiz halde istikbalde elimizde, muhtaç-ı tekml olmakla beraber evvelce istimal

olunmuş vesâit ile münhasemenin dâima yenileşen şekillerine rağmen, bizim için favâid-i katiyyeyi hâiz yerde tecrübe bulunacaktır. Ağabeylerin harbde kazandıkları bu tecrübeyi gençler tanınmalıdır.

İstikrar-ı harbi yeni ihtiyaçlar ihdas etmek suretiyle aynı zamanda yeni vesâit-i istihbariye ihdâsını istilzam etti. Fakat neticede yine hep şu mâlum şekiller zuhur ediyordu; hangi düşman? Ne yapıyor? Ne istiyor?

Bâzı ordu 2.Şubelerinde çalışan zâbitan miktarının zuhuru fazlalığı ara sıra nazarı hayreti celb etmekte idi. Fakat düşmanı aramak hususundaki tasrifi nefaratıyla tetkik edenler ile yalnız bir gün istihbâratın nasıl tefrik, tetkik ve kontrol edildiğini, nasıl mukâbele, tefsir ve tevzi olunduğunu yal amel tâkip edenler bu hayreti çabuk zâil oldu.

Hazıra avdet edilince harbden uzaklaşabildiği nispette her şey sislenmekte olduğundan kumandanlık (1914) deki zihniyetin tekrar tesis etmesini istemedi; düşmanı mağlup etmek sanatını öğretirken düşmanı aramak ve tanımak sanatını da öğretmeye teşebbüs etti.

Ordu Erkân-ı Harbiyesinde müstakbel istihbârat mütehasıllarını usul ve tâkibi dersler verilecektir. Harbiye mektebi ile alifat merkezinde müstakbel Erkân-ı Harb zâbitlarımız ve müstakbel kumandanlarımız bu mesâil için i'cab eden mâlumatı tahsil edeceklerdir.

Âtideki sahifelerde, hârekat ve istikrar harblerini tefrik etmeksizin, düşmana âid bütün mesâil def'aten mevzu bahs ettik. Çünkü evvelâ tercihan İstikrar-ı Harbinin lüzum gösterdiği vesâit ve mâlumatı bildirdiğimiz taktirde bilâhare, harekât-ı harbinde, bunların ne dereceye kadar kabul-ü tâdil olduğunu tetkik etmenin pek kolay olacağını düşündük.

2.Şubenin Nakli: İstihdamı

2.Şubenin bil fiil nakli muvaffakiyetiyle iş görebilmesine nazaran yapılır. Tecrübeten sâbit olmuştur ki müşterek semereli işe devamlı surette çalışabilmek için istihbârat şubesinin harekât şubesiyile yan yana bulunması lâzımdır. Kumandanlık 2.Şube müdürünü her an eli altında bulundurmak ihtiyacındadır. Hârekat şubesi müdürü ise, bilhassa harekât devrelerinde gündüz elde edilen istihbâratın kafesini bilâ tehir bilmek suretinde olduğundan 2.Şube müdürü kendi şubesine bitişik dâirede bulunursa lâyenkatı değişen ahval ve vaziyete daha kolay ve daha çabuk mütâlaa olur.

Bu komşuluğun başka bir fâidesi daha olacaktır; bir harekât-ı harbiye tertibinde ve yâhud düşmana âid bir meselenin hâli zamanlarında istihbârat şubesinin mütâlaasını almaya harekât şubesini teşvik eder. Diğer taraftan 2.Şubede yapılacak manevrayı daha iyi bilir, tahriri harekât emrini almazdan evvel istihbâratını hangi ve veçhe sahiyeye sevk edeceğini kestirir. Bu suretle hem mühim bir zaman kazanılmış ve hemde iştirak-ı fikir ve iştirak-i sâi bil fiil istihsâl edilmiş olur.

Kâide-i umumiye olarak, sükün devresinde elzem iken buhran demlerinde daha mebrun ve mecbur bir şekil alan teması tezyid etmek için mesâfeleri kısaltmak dâima kârlı ve fâidelidir.

Kolordularda 2.Şube müdürünün kumandanın yanı başında bulunmasındaki ihtiyaç o kadar şiddetle mahsus olmuştur ki bâzı Erkân-ı Harbiyeler harekât şubesi ile istihbârat şubesi müdüriyetini aynı zâbita tevdi mecburiyetinde kalmıştır.

Bu tedbir bâzı ahvalde bir müddet için iyi olabilir; fakat bir fâide umumiye gibi telki edilemez. Çünkü bir kolordu 2.Şubesi istihbârat hususunda serbest harekete mâlik olmalıdır. Halbuki harekât şubesi müdürüne böyle bir vazife verilirse meşgul matadasına hâle gelir. Kolordu 2.Şubesinin vazifesi o kadar mühimdir ki sevk ve idâresi mühimmehâl mütahsis bir zâbita tevdi edilmek lâzımdır.

Bu mesele hakkında tecrübenin verdiği karâr gâyet sarihdir.

Keyfiyet-i firkada aynen böyledir. Harb gösterdi ki bedayetde fırka Erkân-ı Harbiyesine verilmiş olan sadece “nakl” vazifesi gayr-i kâfi olmuştur. Muhârebeyi icrâ eden sınıflar meyânında ilk büyük cüz-i tam olan fırka kendisine tahsis edilen mıntıka karşısındaki düşmanı bütün teferruatıyla bilmek mecburiyetindedir. Fırka hemen daima ileri hat hayatı yaşamakta kıtaatı doğrudan doğruya tahrik etmekte gayr-i müterâkip ahvale karşı her gün, her lahza hazır bulunmaktadır. İstikrar harbinde bir ehemmiyet alan bu vazife hârekat harbinde zâten mevcuttur. Cephesini tamamen bilmek isteyen bir fırka kumandanı ne kolorduya nede orduya bel bağlamamalıdır. Öğrenmek istediği şeyi istihsâl, alekser, kendisine âiddir ve yalnız buna kendisi muktediridir. Bu ihtiyâcât, hiç şüphesiz yeni bir harbde gittikçe mütezâyid bir vesâit-i istihbariye; telsiz, telgraf, topçu istihbâratı ve elh... firkalarda teşmil edilecektir.

Tetkikimizi altı fâsıla taksim ettik. Bu fâsıllarda tertip tahlili ile, istihbâratın istihsâl, tetkik ve tefsiri için 2.Şubede yapılacak ameliyat silsilesini kâmilten göstermek maksadındayız.

Binâenaleyh evvelâ kumandanlığın ihtiyâcâtını ve sonra elindeki vesâiti tâyin edeceğiz. Mâlumatın istihsâli hususâtından hassaten daha vasi suretde bahs edeceğiz (fâsıl:4) çünkü tahmin ediyoruz ki vesâiti faâliyete getirmek en mühim ve bilinmesi en fâideli olan bir kısımdır. 2.Şube mütehassislerine verilecek derslerde zâten en büyük ehemmiyetin bu noktaya mâtuf olması i'cab eder.

Muin bir vaziyete göre hizmetini tertip tespit etmek, istihbârat vâsıtalarını matlup istikâmete tevci edebilmek filhakika, bir istihbârat zâbıtının uhdesine düşen vezâifin birinciyelerini teşkil eder.

Bu hâlde sıra ile tedkik edeceğimiz mevad şunlardır:

İstihbâratın nev-i yani ihtiyâcât:

İstihbâratın menbaları, yani vâsıtalar:

İstihbâratın istihsâli, yani vesâitin işletilmesi:

İstihbâratın tebliğ ve isali:

İstihbâratın tedkik ve tefsiri:

İstihbâratın istismar ve tevzili:

İkinci Fâsıl

İSTİHBÂRATIN NEVİ

(İhtiyaçlar)

Kumandanlığın İhtiyaçları

Yapacağı manevrayı hazırlamak için kumandanlığın mâlumata ihtiyacı vardır. Silsile-i merâtibde ne kadar yukarıya çıkılırsa cepheden o kadar uzaklaşır ve muhtaç bulunulan istihbârat o nispette çok mesâil ihtivâ eder. Ameliyat istihbâratı denilen, yâni muin bir harekât-ı harbiye için derhal lâzım ve kabul istifâde olan istihbâratdan tedricen daha umumi mâhiyetdeki istihbârata geçilir. Bu istihbârat aynı sahâ-i faâliyetdeki

ameliyat-ı harbiyenin heyet-i umumiyesini alâkadar eder. Küçük cüz-i tamlar için kendilerine âid mahdud mıntıkada ceryan eden şeyleri bilmek kâfi olduğu halde, ordu, ordu grubu karargâh-ı umumi daha büyük görmek mecburiyetindedirler. Ufuk genişleyecektir. Ordu artık, fırka gibi, doğruca cephesi ilerisine hareket edemiyor. Manevra yapıyor, ihtiyâcâtı daha vâsidir. Daha fazla bilmeye ihtiyacı vardır; o halde istihbârat vâsıtalarıyla daha mükemmel olarak mechuz olması lâzımdır. Başka bir ifâde ile temasdan uzaklaşıldığı nispetde evvelden görmek ihtiyacı artar ve binâenaleyh istitlât sâhası o kadar genişler. İleri hat cüz-i tamlarının mevzuya yerleşmesi ve bunların kendilerine mahsus müdâfaa veya taaruz vâsıtaları hakkındaki istihbârat fırka ile kolordu için fevkalâde hâiz-i ehemmiyet olduğu halde ordu için cevaz takviye kıtaatinin vürudu hakkındaki mâlumata tesbitle fâidesi pek azdır. Cephe gerisinde bu takviyelerin bir ordudan diğerine geçmek suretiyle tebdil mevki etmesi ordu grubu için kıymetdar bir imaredir. Yeni bir sınıfın silâh altına alınması başka cephelerden alınan yeni cüz-i tamların mevasileti karargâh umumi için bir ehemmiyet esasiyesi hâizdir ve elh... Demek oluyor ki istihsâl edilecek mâlumat pek çok ve mütenevvi olduğundan her cüz-i tam yalnız kendisine derhal lüzumu olan mâlumatı arayacak ve daha umumi mâhiyetdeki mâlumatı bildirmek cihetini, lüzum görürse kendisine göndermek üzere mâfun-u kâdimeye bırakacaktır.

Tâbir aherle, her cüz-i tam, kendi muhiti içinde ve kendi ihtiyâcâtına göre, ilerisindeki düşmanın ne olduğunu, yaptığını, ne istediğini öğrenmek mecburiyetindedir. Teferruata girelim.

1-Düşman Nedir?

A) Nizâm-ı Hârb: Bir cüz-i tamı alâkadar eden mıntıka-i harb dâhilindeki düşmanın ne olduğunu bilmek, evvel-i emirde bu düşmanın kuvvetini yani cüz-i tamlarının (küçük ve büyük) adedini ve bunların arâzi üzerindeki tertibatlarını öğrenmek demektir. Âlây-ı istihbârat zâbiti karşılarındaki düşman âlâylarının hangileri olduğunu, ihtiyâtlarının nerede olduğunu, nerelerden mürekkep olduklarını bilmek ihtiyacındadır.

Fırka kolordu, mukâbillerindeki fırkaların veya fırka gruplarının hangileri olduklarını, arâzi üzerindeki tarz-ı tertiplerini, ihtiyâtlarının mevzularını öğreneceklerdir.

Fakat şurası âşikârdır ki âlây ve fırka için meselâ ileri hattaki taburların istinad bölüklerinin yerlerini kat'î suretde bilmek ihtiyaçları iktizâsından olduğu halde (hedef ve

istikâmet vermek için bu mâlumat topçuya pek lâzımdır) bu kadar kat'î mâlumatın kol orduya lüzumu yoktur. Kolordu ileri hattaki cüz-i tamların tarz-ı tertibi ile miktarını ve istinadlarını bilirse kâfidir. Halbuki kolorduya hususi bir surette alâkadar eden şey, kendi cephesinden mâadâ, tahsis edilen mıntıkadaki harekât-i harbiyeye iştirak edebilecek düşman cüz-i tamlarının her birine mahsus anâsır-ı ihtiyâtiyenin mevzudur.

Düşmanın cüz-i tamlarının arâzi üzerinde alelusul aldıkları bu vaziyete bilhassa topçunun istifâdesi namına, müstekir mıntıkada mutad münâvebe yollarının; hareket devresinde muhtemel yürüyüş istikâmetlerinin tetkikinide ilâve etmelidir.

Cüz-i tamlarını adeti terkibatı ma nefehat tertibatı istifâde ettikleri yollar ve yahud kabil-i istifâde yürüyüş istikâmetleri işte istihsâl edilecek ilk mâlumat bunlardır.

İkinci derecede cüz-i tamların mâhiyeti gelir.

Filhakika kıtaatin o sâfi kat'iyen kâbil-i ihmal değildir. Mükemmel kıtaatle mi, orta kıymette kıtaatle mi yoksa adi bir kuvvetlemi muhârebe edeceğini bilmek bir kumandan için şâyan-ı dikkattir; o halde bu cüz-i tamların menşeilerini öğrenmek hâiz-i ehemmiyettir.

Diğer taraftan kıtatin kuvve-i mâneviyesi de mühim bir ameldir. Kuvve-i mâneviye kıtanın mâhiyetine tâbi ise de iştirak ettiği harekât-ı harbiyenin adedi, verdiği zâyiat, aldığı takviye kıtaati, mâhiyetleri, kumandanları ve kadavralarında kuvve-i mâneviyenin tâbi olduğu münâcatdandır.

Diğer bir ifâde ile, görülüyor ki bütün teferruatıyla kıtanın adedini, mâhiyetini, bunların mevzularını yürüyüş istikâmetlerini tetkik etmek mecburiyetindeyiz. Bu istihbârata düşmanın istimal edebileceği malzemenin kuvvetinide ilâve edersek kumandanlığın verilecek mâlumatın ne kadar kat'î olması lâzım geldiği hakkında iyi bir fikir edilebilir.

Bu mâlumatın kafesi istihsâl eden için fâidelimidir? Suali vârid olabilir. Buna şu cevap verilmelidir: Bila farz âlây gibi Madon kademelerin kafesi için aynı derecede ehemmiyeti hâiz değil iselerde mâfun kademeler için diğerlerinden sarf-ı nazar düşmanı bütün teferruatına kadar yoklamak mecburiyetinde bulunan ordu gibi ilk büyük cüz-i tam için bunların hepsi hâiz-i ehemmiyettir. Zâten bunun içindir ki hepsini toplamak icab eder. Misal; hafif meteral yüzlerin (8-10) kabulü ve bomba toplarının zuhuru bil tâb'a

âlâylar için hâiz-i ehemmiyetti; çünkü bunların tesiratına karşı mehzuz bulunmak mecburiyetinde idiler. Karargâh umumi ise başka bir fikir edinmiş oluyordu; düşman tebyasında tahvilât vukuâ getirebilecek yeni silâhların mevki-i istimale konması mühim bir keyfiyetti; bu mâlumatı yalnız başına âlây tamamen istihraç edemezdi. Bu nev-i mâlumatı istihsâl vazifesi her vakit merbut kademelere tertip etmez. Bunların bir kısmını kendileri elde eder, diğer kısmında kolordu veya ordunun kendilerine göndereceği hülâsalardan vesâikten ve krokilerden öğrenirler.

Tecrübe göstermiştir ki istihbârat-ı umurunun hüsn-ü ceryanı için her cüz-i tamın kendi muhiti dâhilinde kalması mecburi olmakla beraber bunlar yukarıdan gelen ve kendilerini vâsi bir surette tenvir eden bütün metin mâlumatıda kemal-ı ehemmiyetle okumakta ve öğrenmektedirler.

Bahs ettiğimiz mâlumat elde edilmekle vazife bitmiş olmaz meselâ mevcut mevduiyetleri anlaşılın bütün uzuvların yek diğerine nispetle nasıl ifâ-ı hizmet ettiğini, nasıl idâre ve tahrik edildiklerini, nasıl yaşadıklarını bilmektir. Karargâhlar ve kumandan mevkileri tarassud mahalleleri irtibat merkezi her nev-i müdahereleri iâşe merkezleri hülâsa düşmanın hayatı tesmiye edilebilecek olan şeyi anlamaya hâdim bütün anâsır kâmilin bilmelidir; çünkü neler topçunun gerek umumi bir faâliyet-i harbiye zamanında ve gerek yevmi endaht programının (Ezaç, mânâ) icrâsında ateş altına alacağı hedefleri bunlardan kısmı âzamının târifî ve tâyini düşman tesisatına âit istihbârata dâhildir ki ileride bahs edilecektir.

*****

Âtideki istihbâratı (Nizâm-ı Hârb) unvanı umumiyesi altında tasnif edeceğiz.

Her sınıftan düşman kıtâtinin âdedi, mâhiyeti, terkibatı, o sâfi

Malzemesi, cüz-i tamların tahizatı;

Arâzi üzerindeki tarz-ı terhisleri, istinat ve ihtiyâtlarının mevzileri, mitralyözlerin bu meba toplarının, tanık-ı mukâbil topların piyâde toplarının... Elh istikâmeti hareket ve mevzileri,

Kuvvey-i mâneviye (şimdiye kadar yaptıkları müsâdemeler uğradıkları zâiyat aldıkları takviye kıtaati).

Kumanda heyeti kadro ve elh.

Heyeti umumiyesiyle bütün bu istihbârat iki kısım olarak tasnif edilebilir.

Şeklen gösterilmesi kabil olan istihbârat (grafik)

Bir harita üzerinde maddeten gösterilmesi mümkün olmayan istihbârat.

İstihbâratın heyet-i umumiyesinden alınan neticeye nazaran bir düşman fırkasını misal olarak alalım: Takrir: (...) Fırka bir ay istirâhatten sonra (A) mıntıkasında harbe ithal olundu. (B), (C) fırkaları arasında (3) kilometrelik bir cephe işgal ediyor. Kadroları tamamdır kuvveyi mâneviyesi yüksektir. Efradı o sâfi mükemmeleyi hâizdir. Karargâhı (H) dedir. İki âlâyı hattı harbde üçüncü âlâyı (V...) dedir. Fırka iâşesini (Ha.) istasyondan alıyor ve elh... ve elh...

Bu istihbâratı ayrı ayrı alacak olursak şunu görürüz:

(A) Harita üzerine nakl edebileceğimiz şeyler:

Fırkanın numrosu;

(B) ve (C) Fırkaları arasında tutulan cephe;

Tertibatı (İki âlâyı hattı harbde bir âlâyı ihtiyâta;

(Ha...) iâşe merkezi

(B) Halbuki aynı derecede hâiz-i ehemmiyet olan diğer mâlumat ancak ifâde ile anlaşabilir; fırka istirâhat etmiştir.

Kadrosu tamamdır;

Kuvveyi mâneviyesi ve kıymeti mükemmeldir;

Demekki nizâmı harbe âid olmak üzere elde cem'an iki nev-i istihbârat mevcuttur. Bu tasnifi nazar-ı dikkatte bulundurmak lâzımdır şubelerde mesaiyi inkisardan kurtarmak i'cab ettiği zaman bunun ehemmiyeti mahsusası vardır.

İzâhatın daha ziyâde tenviri için birinci sınıfa dâhil istihbâratı (istihbâratı şekliye) unvanıyla şeklen irâesi kabul olmayan ikinci sınıf istihbârattan tefrik etmen iyi olur.

Esasen bu tasnif ancak nasibi ve indi bir kıymeti hâizdir. Totoş bazen ikinci sınıfa dâhil istihbâratı şeklen ifâde etmek pek ila kabil olur. İstihbâratı daha sâlih ve anlaşılması daha kolay bir şekile koymak için kroki harita veya grafik şekilleri altında tecsim edeceğimizi de göreceğiz.

B) Düşman Topçusu: bahs ettiğimiz mevattan arâzi üzerindeki tertibata müteallik olanlar topçunun gayri sunufa âid istihbârat içindir. Çünkü topçunun tedkiki büsbütün başka bir dikkate lüzum gösterir

Bu sınıfın son harbde aldığı ehemmiyet, düşman topçusunun aldığı vaziyeti ile yapabileceği şeyler hakkında mâlumat almak ihtiyacı pek çabuk ispat etmiştir. Alelhusus mukâbil bataryamız verilecek istikâmet, düşman bataryaları ile bunların adedi mevzileri mâhiyetleri ve şunuda ilave etmeli alalade endaht istikâmetleri tamamen mâlum olamadıkça tâyin edilemez ve ikâ bir batarya oldukça vasi bir sâha dâhilinde endaht edebilirse de (ateşlerin temerrukuzu ancak bu şeraatle mümkündür) şurası da bedihidir ki her batarya ahvali adiyede tamamen muin mıntika dâhilinde mâlum hedeflere endaht etmek üzere ahz-u mevzu eder. İstikrar devrelerinde ve zaifin taksimi ve bataryaların seyahatinin düşüncesi bunlardan her birini muin hedefler verilmesini mecburi kılar; yani her bataryanın arzen endaht sahəsi tehdit olunur. Hareket devresinde ise ateş açmak üzere mevzu dahi olan her topun hedef evvelce verilmiştir; bu nokta üzerinde umumi faâliyeti harbiye devam ettiği müddetçe bu hedefi muhâfaza edecektir.

Bu halde topçumuz harekâtımıza mâni olan düşman bataryalarını müessir bir surette ateş ‘altına almak isterse evvelâ onların tıbbi hedeflerini öğrenmek mecburiyetindedir. Filhakika her ameliye-i harbiye bir sebebe müstenit olmalıdır. Binâenaleyh evvelâ topçumuzun icrâ-i faâliyet edeceği mıntikada tesirâtı görülen düşman bataryalarını nazarı dikkate almak elzemdir.

(1914) senesi nihâyetinden itibâren, yani istikrar bir emire mutlak hâline girer girmez düşman bataryalarının her günki faâliyetinin teferruatıyla tetkiki başladı. Faal batarya ve toplarla meçhus mevziler? Çaplar? Endaht istikâmetleri? Bu ilk teşebbüs (T.a) n mübd-i tekvinidir. Bu üç suale cevap almak için bütün hüsn-ü niyet ve hüsn-ü arzu sahiplerine mürâcaat suretiyle büsbütün yeni bir hizmet-i istihbariye teşkil i’cab etti iş yalnız endaht eden topları tespit etmek değil, topların çapını tâyin edebilmek için mermilerin endaht noktasıyla sukut noktaları arasındaki mutakabatı da anlamak lâzım geliyordu. Bunun gibi düşman topçusunun vazife planını da bilmek i’cab ediyordu. Bu babda kısm-ı âzamını üzerine alan topçulara değil uzmanlar istirâhat mevzilerinde böyle muntazam bu mübarede manlara mâruz kalan ve ileri mevzilerden düşman mermiyatından hassalarını almakta olan piyâdelere de mürâcaat olunuyordu.

Vukâatın icbarıyla bir taraftan hal-i faâliyetteki düşman bataryalarını tâyin edebilmek için yeni vesayit-i fenniye ihtirâna çalışılır ve tarassud mahalleri teksir olunurken diğer taraftan bütün cüz-i tamlardan istihbârat-ı teşkilâtına başlanıyordu.

Bu istihbâratın icrâsına fiilen iki şubenin başlaması lâzım gelirken bedayette şube yalnız idâreyi envarıyla işigal etmekte idi. Fakat bilâhare vesayit gittikçe teknil ve istihbâratın ehemmiyeti tezâyüd ettiğinden yavaş yavaş mâmâfihye ilk adım ve teraddütten hemen iki sene sonra bir topçu istihbâratı teşkiline muvaffakiyet hâsıl oldu. Filhakika karargâh-ı umumiyenin (t.a) hakkında tanzim ettiği tâlimatnâme ancak 20 Teşrin-i evvel 1916'da (Som) Muhârebesi bittiği zaman intişar etti.

İleride bundan sonraki fâsılda tekrar bu meseleyi avdet edeceğiz. Şimdilik şuna dikkat edelim ki düşman topçu sistemi hakkında mümkün olduğu tamikan-ı mâlumat almak ihtiyacı istikrar-ı harbin netâicindedir. Bu mâlumat ise ancak istikrar sâyesinde ve (t.a) lara bu maksatla verilmiş olan ve gittikçe daha kudretli ve daha mükemmel bir şekil alan vesâid ile mümkün elusul olmuştur.

Yeni bir seferde topçu mevzilerinin tâyinindeki isabet ne dereceye kadar temin edilebilecektir? Daha harb esnâsında gece endahatlerini tayyâreden saklamak için alev maskesi ihtirâsına çalışılmıştır. Henüz yakın bir mazi bize dumansız barut verdiği gibi acaba istikbalde sessiz endahatler mi saklıyor? Sessiz tayyâre motorlarından sonra toplara da malik olacaktıyız? Bu takdirde biltab (t.a) için hal edilecek yeni bir muammâ hâsıl olacak ve anlaşılıyor ki taarruza hizmet edecek olan tahrip silâhlarının lâyenkita tekâmülü tabiatıyla istidlaat vesayitinin mevâzi olarak tekâmülü intaç edecektir. İstikbal muhtıraları zekâları ve hizmet-i istihbariyedeki mahâretler için daha iyi günler saklıyor?

*****

Şimdi hülâsa etmek için diyeceğiz ki fırka kademesinden itibâren kumanda makamı kendi mukâbilinde bulunan ve tesiratını kendi mıntıkası dâhilinde hissettiren düşman topçusu hakkında mâlumat-ı sahihe almak mecburiyetindedir.

Bu mâlumat behame hal lâzımdır;

Evvelâ kendi topçumuzun faâliyetine veçhe vermek için; saniyen düşmanın muhtemel vaz ve hareketine karşı bizzat kumandanlığa veçhe tâyin etmek için binâenaleyh topçunun tetkiki yalnız batarya mevzileriyle bu mevzilerin cinsini (açık veya

mestur mevziler, toprak veya ağaç gövdelerinden mevziler, bütün mevziler, elh) değil, tarassud mahallerinin telefon ve mevasilatının tâyinini ve piyâdenin olduğu gibi düşman topçusunun da hayatına muktezi her şeyin bilinmesini ihtivâ eder.

Mıntıka-i harbe dâhil bir kumanda makamı için düşman topçusunun günü gününe vaziyetini tâkib etmekten hâsıl olacak menfaat aceleden mâadâ topların adedi, çapları, modelleri hakkında yapılacak tetkiki, yanı zamanda baş kumandanlığında düşman topçusunun inkişafını inkilabatını, tekâmülatını tâkib etmesini ve düşmanın istimal edebileceği vesâidi her an taktir edebilmesine hizmet eder.

h) Düşman tesisatı-arâzi-topçu için olduğu gibi düşmanın taarruz veya müdâafa tesisatını teferruatıyla bilmek ihtiyacında istikrardan doğmuştur.

Bu babda icrâ edilecek tetkikatın ehemmiyeti üzerine ısrar etmeye lüzum yoktur. Taarruzun lüzumu gayrı mefarik bir pişrevi olan mevâni maddiyenin tahribi piyâdenin sokulacağı mintıkadaki işhadın muhâbereden hariç kılınması filhakika şu şartlara tabidir:

a) Düşman tesisatının (siperler, tel örgüler, muhârebe hatları, kumanda mevkileri, telefon merkezler, mitralyöz, muhassal mahfuzası tarassud mahalleri, elh) mükemmelen tâyini (endeht planı grubu tarafından tâb edilen umumi plan)

b) Bu tesisatın cinsi (toprak, beton, zırlı gülle, melcei, elh); çünkü bunların tahribi için i'cab eden çap bu sâyede tâyin olunabilir (2.Şubenin teferruat tetkiki)

*****

Tesisatın tetkikine (düşmanın muhiti zâhiriyesi) namını vereceğimiz tetkiki de ilave etmek lâzımdır.

Düşmânin Muhiti Zâhiriyesi

İstikrar hâlinde muhiti zâhiriyenin temininde müşkülâta tesâdüf edilmez. Bu muhit siperlerle ve ileride tesis edilmiş olan dinleme merkezleriyle kendiliğinden çizilmiştir. Denilebilir ki temas-ı husulü, ekser ahvalde bu suretler çizilmiş olan muhit-i zâhiriyenin iştigaline tâyinden ibâret bulunacaktır.

Fakat hareket devresinde veya tam istikrarda müşkülâtı mahsus derecede tezâyüd eder. Muhârebe esnâsında ekserya gündüzün temevvücatı neticesi olarak temas-ı gâib oluyordu. İleri hat kıtaati gerek yorgunluk sebebiyle ve bâzı mergub kadrolarda teşebbüsü

şahsi ve müveccehe noksanı dolayısıyla sıkı bir temas muhâfazasında pek ciddi müşkülâta mâruz kalmakta idiler. Çok defa ileri cüz-i tamlarımız bile muhârebenin her cümelcinden sonra, hiç olmazsa topçumuzun tevkif ateşi açmasına medar olacak derece azami bir tahminle kendi cephelerine tâyininden aciz bulunuyorlardı. Diğer taraftan tarassud etmesi şaşırtmak ve tahrip ateşimizden korunmak için düşman setr-i aksanı, arâziden firak olunamayacak surette saklanarak sık sık mevkillerini değiştirmekte idi. Ekserya ilk hattı teşkil etmekte olan düşman mitralyözlerini ateşi parıltılardan belli olduğu halde bile edüb mahallerde görmedikçe mevzilerini tâyin etmek mütesirdi; çünkü arâzi üzere bunlara delâlet edecek verileri tâyine medar olacak hiçbir hususiyet müşâhede olunmuyordu.

Ne kadar müşkil olursa olsun muhârebe hitamında temasın tekrar istihsâli ehemmiyet-i mahsuseye hâizdir. Çünkü mevzi-i manevraların imkânı bu ilk râbitaya tabidir.

Arâzi

Müdâfaa tesisatına âid tetkike, yani fenni usullerle arâzinin kıymet-i harbiyesini bulmak ameliyesine arâzinin hevas-ı tıbbıyesi tetkikini de rabt etmek i'cab eder. Vakt-i hazırdaki mâlumatla umumi suret de hazırlanmış olan bu tetkikin yapılacak manevranın hüsn-ü icrâsı için kumandanlığa lüzumu olan mâlumatı verebilmek üzere (arâzi inkişafını) ile mahâlinde ikmâli lâzımdır.

Harbin zuhuruna kadar arâziye âid tetkik, manevranın vesayitine göre gerek ameliyat sâhası ve gerek havâli-i hususiye hakkında, az veya çok teferruatı hâvi bir târif veya tasvirden ibâretti. Fakat denilebilir ki bu tarifâtta müşhedeğe müstet hiçbir mevcut değildi.

Fotoğrafıcılıkta husule gelen terkiyat yeni imkânlar hazırlamaktadır. Şüphesiz bir zaman gelecektir ki elektrikle uzaktan bilamel ve kolayca tecsimi fotoğraf manzaraları¹ almak mümkün olacaktır; bu manzaralar arâziye âid meşru hatâlı haritaların gayri mefarik bir -mütemmif teşkil edeceklerdir.

---

¹ Stereoscopiques telephotographiques

Tayyârenin uzaktan elektrikle fotoğraf ahzına mahsus makinalarla teşhizi, mâlumat-ı istihzali emrinde tayyâre vesâid istitlâyesinin inkişafına âid ilk hutubeyi teşkil etmektedir.

Bu halde arâzinin tetkiki muin bir ameliye-i harbiye için faâliyete getirilecek vesâidin tetkikinden mukaddem olmalıdır. Çünkü istihsâl edilecek gâye için kabul edeceğimiz vesâid coğrafi mülâhazattan müsteğni olamaz.

Erkân-ı Harbiye hizmeti hakkında tâlimat (ikinci kısım) arâzinin tetkikini şubenin vezâifi meyanını ithal ediyor. Harb esnâsında, taarruzun ihsan için elde bir zaman mevcut olduğundan bu tetkik asla ihmal edilememiştir. İstikbalde de bir teşebbüsün muaffakiyeti ekserya bu tetkike tâbi bulunacaktır. Muhârebeye âid her hazırlığın bu tetkik bir lüzum gayri mefariki kalmaktadır.

(1917) Şubat-Mart aylarında Hindenburg hattına çekilmekte olan Alman ordusu takibet müttefik orduların ilerlemesine takattüm eden devrede 3.Fransız ordusunun iki şubesi bu ricat his olunur olunmaz, düşmanın müstahkim hatlarıyla yeniden temasa gelmek üzere ordunun geçeceği arâziyi, (Som) ile (Ovaz) arasında tetkike başladı. Bu tetkiki bilhassa şehirler, kanallar ve demir yollara müteveccihdi. Filhakika düşmanın, esnayı ricatte tesisat-ı sanâyi ve geçit noktalarını tahrip edeceği âşikâr idi. Binâenaleyh gerek kıtaatin ve gerek teşkilât-ı sairenin hem tâkibde azami süratı temin edebilmek ve hem de tesisatı sanayiye ve geçit nokta-i asliyesini matluba mevafık surette tamir etmek için bilhassa hangi noktaları nazar-ı dikkate almak lâzım geldiğini evvelden bilmeleri fâidelidir. Süvârimizin ve ileri hattaki piyâdemizin münâsip istikâmette bilatereddüt sevkine yardım etmiş olan şey işte fotoğraf veya güz istikşafıyla itmam edilmiş olan bu arâzi tetkiki olmuştur.

(1916) (Som) Muhârebesi esnâsında Temmuz'un ilk günlerindeki seri muvaffakiyetten sonra ilerleme fazla bir kuvvet-i faâliyet sarfını istilzam etmeye başladı. Çünkü esbab-ı saire meyanında bilhassa cephe kıtaati düşmanın temas hattını ve müdâfaa tesisatını tâyine imkân bulamıyorlardı. Çünkü evvelâ düşman alet-i evsat olmuş bir arâziyi kazanmadığından ve ekseryada siperler yapacak zaman bulamadığından mermi çukurlarına ya da arâzinin tabii hendeklerine mitralyözlerle meçhus hafif kıtalar yerleştirmekle iktifâ ediyordu. Sâniyen istinat ve ihtiyâtlarını gizlemek hususunda düşman arâzinin çukur veya tümseklerinden pek mâhirane suretle istifâde ediyordu. Hele

bâzı munhid yollar geceleyin alelacele tanzim edilerek mukid mahai mahfuza hâline konmuştu ki buraları işgal eden kıtaat hem ateşten mesun bulunmakta ve hem de mevcudiyetleri meçhul kalmakta idi. Bâzı mevzi-i hücumlar birçok defa ademi muvaffakiyetle neticelendiler. Çünkü bunlar düşman tesisatını bozmak ve muhârebeye iştirât düşman üzerine mermi yağdırmak suretiyle ihzal edilmemişti. Bu suretle mevzi taaruzları bütün teferruatıyla günlerce hazırlamak mecburiyeti hâsıl oldu. Bâzı noktalarda vaziyeti ıslah veya bir tarassud mahâli elde etmek mecburiyeti bu nev-i taaruzları zaruri kılmakta idi. Bu zamanlarda ikinci şubenin vazifesi ihtiyâtların saklanabilmesine müsâade arzâzi arzularını kemal-i dikkatle tetkik ve tarassuda münhasır bulunuyordu. Şubenin bu tetkikleri kıtaate ve kumandanlığa pek büyük hizmetler temin etti ve topçumuzda bu sâyede endahatını itimat ve emniyetle tanzim ve idâreye mevafık oldu. Matlub gâyede bu idi.

Bu tetkiklerde en mühim görevli fotoğraf ifâ etmiştir. Mâmâfih o sıralarda fotoğrafçılığın vâsıl olduğu dereceye tekâmüle rağmen ihtiyaca kâfi olmadığı iyanen his edilmekte idi. İş başında tayyârenin umudan aldığı fotoğraflardan ziyâde vazh ve sarih ve sâik bulunması ihtiyacı hâsıl olmuştu. Bu sebeble az irtifâadan kuvvetli makinelerle mâil fotoğraflar alınmaya başlandı. Bunlar bâzı imâreler bulunduğu zan olunan yerlere ve yâhut piyâdenin mukâvemet gördüğü noktalara tevcih ediliyordu. Filhakika bâzı mukâvemetlere tesâdüf olunuyordu. Şiddeti ancak sırası geldikçe tesâhül ediyor ve hücum ile keşfi mümkün oluyordu. Bundan başka ibtidâi bir (setare-i üsküp) ¹vâsıtasıyla ve aynı noktanın iki fotoğrafını yan yana koymak suretiyle tecsimi stereoscopiques münazırı vücuda getirildi. Henüz gayri kâfi olmakla beraber bu usul daha mükemmel ve tek fotoğraflı tecsimi münazır alabilecek harita makinelerinin fikdanını telâfi ediyordu. Bu makineler mevcut olsaydı tayyâreci aynı yoldan birkaç defa geçmeye ve teczimi münazırı alınacak mintikanın etrafında toplaşmaya mecbur kalmayacaktı.

2-Düşman Ne Yapıyor? Faâliyetine Âid Tezâhürat

Bundan evvelki mâlumatın hedefi düşmanın mevcudiyeti tâyin ve bir dereceye kadar tahkik ettirmektir. İkinci şubeye isâbet eden ilk vazife budur. Bu ciddi ve devamlı

---

¹ Tecsim altı streoscope

olan her işin başlangıcıdır. Bu iş tabii ki bir bataryaya hedef vermeye benzer ve hedefi mâlum olan batarya çalışabilir. Şubenin de yapacağı budur. Yani işe kendisini alâkadar eden mıntıkadaki düşmanı tâyin ve tespit ile başlayacaktır. Ahval ne olursa olsun bu esas değişmez. Düşmanın vaziyeti bir defa harita üzerine nakl edildi mi ondan sonraki tahvilâtını tâkib etmek kolay olur.

Filhakika mesele, müstemir bir tarassud ile günü gününe düşmanın nizâm-ı harbinde topçusunun vaziyeti ve kuvvetinde müdâfaa tesisatının tevsi ve inkişafından vukua gelen tebdilatı tâkib etmektir. İkinci şubenin tıbbi ve yevmi işgalatı bu meselede mündemiçtir. Şube her an kumandana düşmanın herhangi bir vaziyeti arz ve izah edebilecek halde bulunmalıdır. Şubenin müvecceheleri buna göre tâyin ve itâ edilecektir. Buna âid tafsilatın istihbârat ve mâlumatın istihsâli faslında göreceğiz.

Mâmâfih bu şube ve zaifinin ancak bir kısmını teşkil eder çünkü düşmanın hal ve vaziyetinde vukua gelen tahvilât muhtelif şekillerde tezâhür eder. Bâzıları, meselâ, müdâfaa aksamı ile topçudaki tahvilât gibi arâzi üzerinde usule gelebilir. Bunların fotoğraf ve daha umumi bir tarzda, tayyâre keşf edecektir. Bâzıları da ancak geçerken anlaşılacaktır. Çünkü devamsızdırlar. Bu tahvilât düşmanın faâliyet-i tesmiye edebileceğimiz şey ile hülâsa edilebilir. Düşmanın faâliyeti demek tarz-ı tertibi, hayatı ve hareketi demektir. Arâzi üzerinde serahaten görülmesi kabul olmayan bütün tezâhürat için (devriyeler, endahler, münâvebe, kıtaati, kıtaatin hareketleri, demir yolları da ve kara yollarında seferler, elh) veyâhut, tayyâre faâliyeti gibi devamlı bir tarassud usulünün meydana çıkaracağı tezâhürat-ı sâhire için de keyfiyet aynıdır.

İşte bu birçok tezâhürattır ki hergün teşhis etmek, kayd etmek, tetkik etmek i'cab edecek ve bunlar düşmanın vaziyetini anlamak için şube tarafından yapılacak ilk işin gayri mefarik mütemmini teşkil edeceklerdir.

Düşmanın hal ve vaziyeti filhakika günden güne devreden devreye mütemâdiyen tahvil eder. Bu tahvilâtı tâkib etmek düşmanın nabzını yoklamak demektir. Bu düşman ihtimal ki pusu ve fırsat beklemektedir, seri ve çelak mukâbeleye hazırdır veyâhut belki sakin ve mutmain ve belki sinirli ve endişe haktır.

Bu halde düşmanı öğrendikten sonra onun ne yaptığını da bilmek iktizâ eder. Birkaç kelimeyi izah ve bu tetkikin ehemmiyetini daha iyi anlatacaktır.

a) Nizâm-i Harb: İstikrar devresinde düşman siperlerine yerleşerek ve müteaddit tel örgülerin himayesine girerek müdâfaa-ı mutlaka hâline geçince eğer kıtaat esir almak fırsata nâil olamazsa iki şube ifâ-ı vazife edemez olur. Harbde bâzı mıntıklar kâmilen haftalarca hal-i sükûnette ve tecavüzden âzâde kalmışlardı. Pek nâdir ve ihtiyâtkar düşman keşif kolları pusu kurmaya müsâid ve insandan hâli genişçe bir yer bulmadıkça tel örgüler haricine çıkmıyorlardı. Bizim keşif kollarımızda aynı suretle harekete başlamış olduklarından iki hısım âdetâ yek diğëerinden haberdar olmaksızın karşı karşıya bulunmakta idiler.

Bu vaziyette nizam-i harbde vukua gelen tebdilatı nasıl keşf etmeli? Esir veya sair ve salk fikdanını telâfi etmek meçhuliyetden çıkmak lâzımdır. Bu ikinci şubenin vazifesidir. Grup veya müfrezelerin harekâtını tarassud, postaların ahvalindeki tahvil, ihtiyâtlarındaki tebdil mitralyözlerin veyâhut topçunun endahtlerinde yeni bir usul idâre, telgraf işâretlerinde bir değışiklik, telsiz merkezlerinin faâliyet ve mevzularındaki tebdilat telefon dinlemeleri ekserya nizâm-i harbdeki tâdilâtı his etmeye ve hattı kat-i olarak tâyine hizmet etmişlerdir. Son çare hal olarak esir elde etmek için baskınlar icrâsına teşebbüs edilmekte idi. Öyle haller olur ki fırsatı yaratmak i'cab eder.

Bâzı kumandanlar bu usule muhâlif idiler. Çünkü icrâsında bir zaruret görmüyorlardı. Bu sebeple herkesin icrâsı için yukarıdan emir verilmesi lâzım geldi. Almanlar ekserya bu nev-i hareketler icrâ ediyorlardı. Başka türlü yapmak mümkün olmadıkça baskın hareketlerine mürâcaat zaruridir. Ehemmiyetsizce icrâ edilmemeleri ve beyhude zâyiata mucep olmamaları için baskınları kemali itinâ ile hazırlamak mahalli kumandanlığa mütertip bir vazifedir.

b) Düşman topçusu: Topçu arâzi üzerinde matluba muvâfık bir vaziyet alabilmek için evvelâ bir endaht programı bir vazife planı tetkik ve tanzim etmiş olmalıdır. Gruplar arasında ve her grupta bataryalar arasında yapılan taksim ve vezâif topçuya âid tezâhürata alel akser umumi bir tarz ceryan gelir ki bunu fark etmek mümkündür. Bu (t.a) n vezâif yevmiyesindedir. (T.a) bataryaların arâzi üzerindeki hal ve vaziyetini tâyin ettikten sonra onlara hususi vezâifi de tetkik edecek ve anlamaya çalışacaktır: Daha doğrusu düşman topçusunun vazife planını tespit edecektir. Bataryaların vezâifi istihbâratın mâlumu olmalıdır ve istihbârat bunlardaki tahvilâtı kayd ve işâret etmeye mecburdur. Tarzın tebdili ekserya vesâidi icrâiyenin veyâhut tasavvuratın tebdiline delâlet eder.

Yevmi tarassudat ile kıtaatin tebdili, bataryaların takviye veya tenâkusu veyâhut sadece bir tebdili mevzi vuku-u keşf edilmelidir.

c) Düşman kuvâ-i havâiyesi: Düşman kuvâ-i havâiyesinin tezâhüratı topçu tezâhüratı ile aynı mâhiyettedir. Bir harb mıntikasının yevmi hayatı kumandanlığın ihtiyâcât-ı yevmiyesine göre kendiliğinden tesis eder. Düşman kuvâ-i havâiyesinin hal ve tarzında tespit edilmiş olan balonlarda tayyâre adetlerinde tebdil, keşf devriyelerinin sıklaşması istikşafın derinlik ve hedefleri bunların tâbiyeleri düşman kumandanlığının tasavvuratındaki tahvilâtın netâicidir. İş bu tahvilâtı anlamaktadır.

Yukarıda kaba taslak arz ettiğimiz misallerden ikinci şube için düşmanın faâliyetini bütün eşkâli ile gâyet yakından ve bilâ noksan tâkib etmekteki ehemmiyet-i sükunetle anlaşılır.

d) Faâliyetin taksimat-ı mühimesi: İyi bir çalışma için bir lüzum gayri mefarik olan (usulü) bu faâliyetin tetkikinde tatbik etmek üzere faâliyeti piyâde topçu kuvâ-i havâie (tayyâre ve balonlar) tesisat, telsiz telgraf fâsıllarını ayırmak i'cab eder.

Tarassudu ordu veya kolordu telsiz telgraf merkezlerine mevdu olan telsiz telgraf faâliyetine âid tetkike gelince kumandanlık burada pek kıymetdar bir istihbârat menbağı bulacaktır.

Düşmanlarımız harbde bundan pek çok istifâde ettiler; hatta bizde bu vâsita sâyesinde gâyet mühim mâlumata destires olduk.

Hindenburg'un (Tanbirk) deki kulübesi Rus kumandanlığının verdiği emirleri yakalamak sâyesinde olmuştur.

Şark cephesinde tekrar taarruz başlaması için bir Vasilof'un verdiği emire Avusturya Macaristan Başkumandanlığı 3 Haziran 1916'da telsiz telgrafla mütâlaa olmuştu.

(1914) de Japoral (Fundermoruç) Fransız ikinci şubesinin kıymetdar bir muâvini olmuştur. İkinci şube Jenerallik bütün tertibat ve tasfıratına nüfus etmek ve hareketini tâkib etmek saygısızlığında bulunmuştu.

(1916) (Som) Muhârebesi esnâsında bir Alman telsizinin elde edilmesi (Bosavesin) mıntikasında vuku bulacak bir mukâbil taarruzun istihzâratına bütün

teferruatıyla kumandanlığımızın öğrenmesine hizmet etmiş ve ona göre tertibat alınmıştır.

Harbin tarihinde bu nev-i misaller pek çoktur.

İleride tekrar etmek üzere (telsiz keşif ahzesi)¹ usulünü seri an geçelim. Bunun düşman nizâm harbini tâyinde ifâ ettiği muâveneti de ilerde göreceğiz. Bunun tetkiki, faâliyete ve düşman kumandanlığının tasavvuratına âid daha umumi tetkike dâhildir. Bu vâsitanın verebileceği netâic tebeyyün ettikçe ne kadar nâçiz olursa olsun bunun tetkikinden hâsıl olacak kavâidi kayd etmeye lüzum vardır. Telsiz keşif ahzesi harbde birçok kere kumandanlığı tenvire vâsita olmuştur.

3- Düşman Ne İstiyor? – Tasfiratı

Düşmanın ne olduğu biliniyor ne yaptığı tâkib olunuyor. Şimdi ne istediğini meydana çıkarmak daha doğrusu tasfiratını öğrenmek kalmıştır. Şubenin mesâisinden en mühim kısmı budur.

Düşmanın maksadı iki türlü olabilir; taarruz veya müdâfaa. Bunu öğrenmek düşman taarruz edecek veyâhut etmeyecek mevzuunda kalacak veyâhut ricat edecek diye kestirebilmektir. Harbin bütün hil'atında iki şubenin karşısına çıkan 3 muammâ vardır. İlerlemek, müdâfaa etmek, çekilmek.

Şu hal de iki şube düşmanın vaziyetini tespit ettikten cephe istihbâratına ilâveten istihbârat vâsıtalarının ekserya düşmanın maksadına dâir birbirini tutmayan haberleri geldikten sonra şube için sahihleri gayri sahihlerden ayırmak meselesi kalır.

Tedkik ettikten, mukâyese ettikten, mukâbele ettikten sonra tefsir etmek de i'cab eder. Bu da ikinci şubenin vazifesidir.

Buraya kadar bahs ettiğimiz hususatta muhtelif mâlumatın tahrif ve istihsâli için bir sıra takibi biltap mevzu bahs olamaz. İstihbârat aynı zamanda her şer hakkında yapılır. Çünkü istihbâratın nev-ini ve sureti icrâsını ahval ve zaman tâyin eder.

Yalnız bir nokta muinden; ikinci şube faâliyete başlar başlamaz ilk iş düşmanın vaziyetini tespit etmektir. Bu mecburiyet müstesnâ olmak üzere istihbârat aynı zamanda

---

¹ Radiogonimetrie

bütün nokta tevci olunur; nasıl ki bir makinanın her altı başka vazife görmekle beraber görmekle beraber makine işleyince hep beraber harekete gelirler.

Mâmâfih, birinci fâsılda da söylendiği üzere öyle hâlet olur ki şubeler yalnız hal ve vaziyeti meydana çıkarmakla iktifâ edemezler. İstihbârat barometresi sakinden müthevale geçer. Öyle netâic zuhur eder ki zâhiren pek âdi görünen bir haberin tetkiki neticesinde muhtelif anâsırların tevlit ettiği bir fikre dâir delil ve ispat aramak mecburiyeti hâsıl olur: Esirlerin beyânatı rivâyetler, mektuplar, dâhili havâdisler veya diğer cephelere âid haberler gibi bütün bu imareler kayd olunacak, aralarındaki karina bulunacak, tetkik edilecektir. Zâhiren en az kıymete hâiz görünen bir haber bizi pek mühim bir haber üzerine sevk edebilir. Bunun muhtemel bir düşman tasfirinden münbeis bir imare olması muhtemeldir. Bu imareyi evvelâ tahkik, sonra ikmâl etmek bununla diğer haberleri birleştirmek tekrar bunları takrip etmek imkânı ihtimale ve ihtimali kanaate, kanaati de tahvil etmek lâzımdır. Bu, ikinci şubenin en çetin fakat muhterane yapılacak bir işidir. Bu işi dinleme mevkiindeki adı nev-i neticeden bulutlara hâkim olan istikşaf-ı tayyâreside telefon veya telsiz dinleyicisinden meydana harbi gözetlemek için yüksekte bekleyen topçu rasadına; söyleyen esirden meydana çıkararak fotoğrafa kadar her şey yardım eder. Münabain çok olması mukâbele hususuna yardım ettiğinden yakılma ihtimalatına tenkis ederek muvaffakiyet ihtimalatını arttırılır.

Düşman bir taarruz mu hazırlıyor? Bunu bilmek; bu taarruz derhal mi yoksa az veya çok bir müddet zarfında mı olacak? Bunu anlamak; taarruzun ve vesâidini tâyin veyâhut bilakis düşmanın müdâfaada kalacağını veya geri çekileceğini tespit etmek hülâsa bu hareketlerden herhangi birinin icrâsında emniyete kat'iyet hâsıl edecek imareleri tetkik etmek; işte ikinci şubenin vazife-i evveliyesi budur; hedef nihâiyesi budur.

Hülâsaten istihbâratı beş kısım üzerine tasnif etmek mümkündür:

- a) Nizâm-i harb,
- b) Düşman topçusu,
- c) Düşman tesisatı,
- d) Düşman faâliyeti,
- h) Tasavvurat veya maksat.

İstihsal edilecek mâlumatı öğrendikten sonra şimdi bunları hangi menbalardan alabileceğimizi görelim.

Üçüncü Fâsıl

İSTİHBÂRAT MENBİĞLERİ

(Vâsıtalar)

Usulün ifâsı: İstihbârat menbilerinin izah ve târifi için iki usul kullanılabilir; ya herhangi bir sıra dâhilinde birbirini mutâkib bunlardan her birinin hangi nev-i mâlumatı verebileceğini tâyin ederek veya ikinci şubenin ihtiyâcâtından her birini alarak ve nasıl tatmin edilebileceğini zikir etmek tahlili diye tavsif edilebilen bu ikinci usul muhtelif istihbârat menbilerinin sureti istihdamını en iyi anlamaya elverişlidir.

Bu usul aranılan neticeden bu neticeyi istihsâl vesâidine muntabi bir surette geçmeye hizmet eder.

Bu usul esasen ihtiyâcâtı tâyin ettikten sonra bunların sureti tatminini araştırmaktan ibâret olan tâbii usule de tevâfuk etmektedir. Harbin tecrübesi zâten bunun müntakiliğini ispat etmiş bulunuyor çünkü bu tecrübe gösteriyor ki vâsıtayı iş yaratmıştır ve elyevm ikinci şubede câri usuller tedricen anlaşılmiş icat edilmiş, tetkik olunmuş ve muim bir gâyeye göre mevki tatbika konulmuştur.

Maheza neticelerden sebebe ve daha doğru bir tâbirle aranılan neticeden onu istihzal edecek vâsıtaya geçmekten ibâret olan usulün bâzı meçzurları görünüyor. Filhakika aynı bir menbi muhtelif mâhiyette neticeler hâsıl edebilir. Fotoğraf topçu hakkında ne kadar mâlumat verebiliyorsa arâzi tesisatı hakkında da o kadar verebilir; esir düşman nizâm-i harbini anlatabileceği gibi düşmanın tasavvurat ve faâliyetini de anlatabilir. Telsiz telgraf düşmanın bâzı tertibatını tâyin edebileceği gibi aynı suretle nizâm-i harbde noksan kalan bâzı noktaları da itmam edebilir.

Binâenaleyh her menbi, vereceği bütün mâlumatı tâyin etmek üzere ayrı ayrı mütâlaa olunmazsa, ihtiyâcâtın tatmini izah edilirken tekrara, evvelce zikr edilmiş olan membilere âdeta mecbur kalınır. Bununla beraber tahlili usulün fâideleri bu mahzurlara

fâik gibidir. Çünkü vâsıtların sureti istihdam ve faâliyetini daha iyi anlamakta ve sıhhat ve hakikate daha çok temas etmektedir.

1-Nizam-i Harb

Bâlâdaki fâsılda (Nizâm-i harb) mâhiyetteki muhtelif mâlumatın teşkil ettiği silsileyi istihbârata tâyin ettik. Yek diğerlerine tespitle munteki bir surette bunları nasıl tasnif edebileceğimizi gördük.

Ne olursa olsun nizâm-ı harbe müteallik mâlumatın hiçbiri arâzi üzerinde kendini göstermez. Binâenaleyh ihtiyâri ve gayriihtiyâri olarak düşman bunları bizzat göstermedikçe elde edilmeleri mümkün olamaz.

İhtiyâri olarak düşmanın vereceği mâlumat ancak bir vâsıta ile alınabilir. Firârielerde fakat bu bırastosna teşkil eder. Mâmâfih düşmana rağmen bunları istihsâl edecek müteaddit membiler vardır; esirler, vesâik, dinlemeler.

Bu halde, neticeden nizâm-i harbe müteallik istihbârat için üç nev-i menba bulmuş oluruz; bunların her birinin kendine mahsus bir kıymeti vardır ve her biri diğerini itmam eder.

Üç membiden her zaman mâlum olan ikisi, ıslâhat-ı kıssamız; üçüncüsü (dinlemeler) fennin terkiyatı nispetinde mütemâdiyen tekmil edebilir.

Esirler

Bunlar pek âmiyâne, fakat ekserya iyi membi teşkil ederler.

İş bunlardan istifâde edebilmektir.

Tecrübe etmemiş olanlarca kabul edilmiş bir fikir var; esirler her şeyi söyler ve her söyledikleri doğrudur. İstenildiği kadar mâlumat almak için esiri isticvap etmek kâfidir. Esirler istenistik gibidir. Onlara ne isteniliyorsa söyletmek mümkündür; fakat sual sormak ekserya bir hünerdir: İsticvapın sevk ve idâresini bilmek lâzımdır. Bu lüzum üç şarta ihtiyaç gösterir:

1-Nizâm-ı harbi ve umumiyetle düşmanı iyi öğrenmek;

2-İsticvapı hazırlamak;

3-Usulü isticvapa vakıf olmak.

Tercümanlar

Seferde herhangi bir lisanla matluba muvaffak bir tercüman vazifesi görebilmek için sadece söylemek kâfi değildir. Bu, o kadar doğru bir keyfiyettir ki daha harbden evvel tercümanları okutmak ve yetiştirmek ihtiyacı his olunmuştur. Harbden evvelki okutma ve yetiştirme matluba mutâbık mıdır? Vâkiya pek mükemmel tercümanlar görüldü fakat seferde ifâ edecekleri vazife gayri kâfi olanlara ve görecekları işe hazırlanmamış olmaları sebebiyle ikinci şubenin diğery birçok kıymetli mâlumlarıyla tezat teşkil edenlere de tesâdüf edildi. Filhakika bu tercümanların kısmi azamı yeni tâyin olunmuşlardı ve iğlabı ihtimal, hazırda ders ve tecrübe görmemişlerdi. Herhalde tercümanların tâlim ve tedris ikinci şube zâbitanın tahsili kadar ileri götürülmemiş olacak.

Fransa'da bizim mükemmel bir heyeti tedrisiyemiz var; bunun hüsnü niyet ve gayretinden âzami derecede istifâde etmelidir. Bu hususa harbden alınan dersler mevki-i istifâdeye vazi elzemdir. Matlup tercümanları yani şubenin tercümanı zâbitlerini yetiştirebilmek için uzun bir sayı ve gayret ister.

Gâye, (fakat itiraf etmelidir ki bu gâyet kabili tahkik değildir) ikinci şube zâbitanın yani vakti hazır, mühim isticvapâtı bilzat ilca edebilmeleridir.

Mesleğine tamamen sahip olan, düşmana âid bütün mesâili her gün tâkib eden zâbitan pek çabuk ve pek mükemmel surette isticvapattan ruhu maddeye çıkarmaya muvâfık oluyorlardı. Fakat bu gâyenin tahkikine iki mâni var; birincisi ve en mühimi şu ki zâbitlarımızdan pek azı, esirleri bilzat isticvap edebilecek derece, icatını lisanına vakıftır. Zâbitanımız da lisan hususunda katri bir kıdemsizlik görülüyor. Bunun şâyani isfidar. Yüksek derecede alınan tedabire (müsâbaka-i imtican, müzaveniyet, mükâfat) rağmen bu istigana ceryanının ref edileceği şüphelidir. Bu tıbbi teshibi umumiyyeden silkinip çıkabilecek derecede sahip meziyet bâzı müstesnâlar zuhur edecektir. Fakat bu müstesnâların da gittikçe azalması ihtimali dâhilindedir. Ecnebi lisanı tahsiline karşı mevcut nefret ve pervedette ihtimal kısmen mesul kimselerin de hatâsı vardır. Çünkü bunlar esbabı dâiman tasarruf ve idâre cihetine düşünür ve alınacak mahsul nispetinde eğemezler. Her halde ister istemez ecnebi lisanından nefret etmeyenlerin azim ve arzusundan istifâde etmek suretiyle yarım tedbirlerle iktifâ mecburiyeti var.

Şubede tercüman zâbit bulundurulmasında ikinci mâni, başka mâhiyette ve aynı derecede ciddidir. Çünkü hazırda zâbit kadrosunun ihtivâ edeceği adede tealluk etmektir. Binâenaleyh bu hususu sadece zikr edip geçeceğiz.

Şimdiki halde zâten ileride de böyle olacaktır. İkinci şubede zâbit tercüman fikri bir efsane gibi terk edilmeli ve bunun yerine harbde naks bir surette tahkik eden, ikinci şubede tercüman zabtı telkisi kâim olmalıdır.

Tercümanların müteaddit işi yalnız sual sormaya münhasır olmamalı. Bunlar tahkiki bir ikinci şube zâbitliği yapacak kabiliyette bulunmalıdırlar. Harbde bu şerâidi mükemmelen ifâ edenler görüldü. Fakat pek az mukadder de itiraf etmelidir ki bunun sebebi Erkân-ı Harbiyelerdir. Eğer tahmin edilenle tahiç matluba her vakit elde edilemediyse bu tercümanların harbdeki hizmetlerine pek cüzi olarak hazırlanmış olmalarından ileri gelmiştir.

Bunlar alekser Erkân-ı Harbiyenin mesâi matadasından uzak tutuldular. Bazen mensup oldukları cüz-i tamın vaziyeti hususiyesini böyle bilmiyorlardı. Onlara fenni hiçbir tâlimat verilmemişti. Ekserisi göreceği hizmetin ehemmiyetini kavrayamıyordu. Binâenaleyh tercümanları yalnız tercüme vazifesine hasır etmenin onlardan beklenen hizmeti tenkis edeceği taktir olunmakta idi.

(1917) senesinde kumandanlık, Hindenburg hattı üzerine bir Alman ricaatinin nazarı dikkate alarak, bâzı kolordulara ve bâzı fırkalara fazla tercümanlar ilhak etti. Bunlar hini hacette âlâyılara kadar giderek gerek esirlerden ve gerek ele geçen evraktan mümkün olduğu kadar süratle mâlumatı istihsâline çalışacaklardı. Bir ordunun iki şubesi bu münâsebetle muhtelif Erkân-ı Harbiyelerde bulunan tercümanların matlubu hizmeti ifâya elverişli olup olmadıklarını memur edilmişti. Bu tetkik neticesinde tercümanlardan kısmi âzamının mükemmel bir kısmının kâfi olduğu anlaşıldı ise de buna mukâbil bâzılarının (gençlerden) vazifelerini ifâya gayri muktedir ve gayri ehli oldukları tebyin etti. Bu tercümanlar haklarındaki bu hükmü pek haksız bularak herkesten evvel tâcip ettiler. Halbuki bu hüküm hakikatın en doğru bir ifâdesi idi. Kabahat kimindi? Bunlar Almancaya vakıf oldukları için bunun tercümanlığa kâfi olduğuna kemali sâfiyetle kâni edilir. Bundan başka buldukları Erkân-ı Harbiyede daha birçok işler görmekte olduklarında asıl vazifeleri muhtel kalıyordu. Çünkü umumiyetle zâbitan kendi yapacakları bâzı ihtiyât zâbitlerini muhâfiz kat'â kumandana, emri zâbitana veya

tercümanlara yüklemekten hoşlanırlar mesâili askeriye hakkında bâzı tercümanlarda görülen cehâlet-i külliye, bunlarda iş görmek arzusunun ve öğrenmek hevesinin pek az olduğunu göstermişti. Fakat şu da anlaşılıyordu ki bunlara bilmediklerini öğretmek hususunda o zamana kadar hiç kimse himmet ve muâvenet sarf etmemişti. Binâenaleyh hazırda tercümanları ciddi suretle talim ve tedris etmek usulü vaaz edilmelidir. Bu kolay bir iştir. Program vesâik ve mâlumdan başka bir şey istemez. Bunların hiçbirisi bizde eksik değil. Vâkiya, bu yeniden hakiki bir mektep tesisine lüzum gösterecekse de alacak semereyi ihtiyar edilen külfete denir. Heyet-i talimiyemiz ise bilâ şüphe bu derslere kemal-i ehemmiyet ve itinâ ile devam edeceklerdir. Bu mektebin aslen ikinci şubeye âid olan, programını tevsî ve teşmî ederek tercüman heyetlerimize Erkân-ı Harbiye hidematına dâir muhtasır, fakat pek lâzım bâzı mâlumatta verilebilir. Velhâsıl tercümanlar kendi vazifelerinden mâadâ ikinci şube zâbitanı sırasında hakiki bir Erkân-ı Hârb ihtiyât zâbitı olmalıdır.

İsticvap: Yukarıda isticvapatın ekserya mühim ve nâzik bir mesele teşkil ettiğini ve bunun hüsnü idâresi için bâzı mâlumat ve evsafi ihtiyaç bulunduğunu söylemiştik.

Mâlumat mukteziye hakkında uzun uzadıya tafsilâta girişmeyeceğiz. İsticvapatın idâresi için esasa vakıf olmak lâzımdır. İsticvapa memur tercüman nizâm-i harbe topçuya tesisata, düşmanın tafsilâtına müteallik bütün mesâili bilmek mecburiyetindedir. Alelekser vakit o kadar gayrı müsâid olur ki tercümanın yanına ikinci şubeden bir zâbit vermek hususu hatra bile gelmez. Tercüman bilzat bu zâbitin kendisi olmalıdır. Zâten tercümanın ünvan-ı askeriyesi (zâbit-tercüman) dır; vazifesinin bir tercüme ve tevsitten ibâret olmadığına bu tâbirde ispat etmiyor mu? Zabıt sırasında bulununca aynı imtiyazı, aynı tekâlifi ve aynı mesuliyete hâiz demektir. Bu halde esirlere âid mâlumat-ı kâmilten tercümana tevdi etmek mümkün olabilmelidir.

İsticvapatın idâresinde bir takım evsaf da lâzımdır. Evvelâ sebat ve sonra mahâret. Bir tercüman âdetâ bir müstentiktir. Müstentik doğruyu bulabilmek için ekserya davanın yanlış cihetini muhâkeme eder. İyi bir tercüman hemen inanıyormu; yalana karışır lüzumsuz beyanatı mâni eder. İlk suallerden esirin verebileceği mâlumatı bilmuhâkeme takdir eder öyle saf tercümanlar görüldü ki bunların revacında müşfik ve itinakar bir mâlum yaşıyordu. Bâzıları da vardı ki mütanit göstereceğim diye acemilikler yapıyordu ve esir bile bunun farkına varıyordu bunlara mukâbil yine tercümanlara tesâdüf ettik ki

mâlumat-1 istihsâlde ne kadar nebaatkar iseler usulü isticvapta da o kadar mâhirdiler. Tarz-1 isticvap esesidir. Bâzı esirler daha ilk dakikadan itibâren ya hiçbir şey söylemiyor veyâhut yalan söylüyorlardı: Bunlar hâlis Alman olanlar idi diğerleri isticvap edenin hüsnü muâmelesi sâyesinde ümit edilmeden uzun tafsilât ve mâlumata girişiyordu. Halbuki müstecvap ekserya bu verilen tafsilâtı esirlere gayri şaviri olarak telkin ediyordu. Bâzı esirler de hem böyle çok görüldü, mafil sualler ve mâhirane mukâbeleler sâyesinde mustecvapın anlamak istediği noktayı fark etmeksizin tedricen itirafa sevk edilmişlerdir. Fakat bu neticeyi elde edebilmek için isticvapı ona göre ihzâr etmek lâzım gelmiştir.

Filhakika tecrübeten anlaşılmıştır ki isticvap için evvelce ihzâratta bulunmaya şiddetle ihtiyaç vardır. Ekseriyetle isticvap sorular sormak ve cevapları kaydetmekten ibâret zannediliyordu. Mesâile çok mâzuldur. Böyle sudan bir usul yarı yarıya ademi muvaffakiyetle neticelenir. Hatıramızda buna dâir birkaç misal var ki bilhassa bir tanesi bahsimize pek uygundur: Esirler mahale yeni cüz-i tamlar geldiğini söylediler; (halbuki yalan olduğu mâlumdu) bu haber doğru olsaydı bizim için büyük bir ehemmiyeti hâiz olacak yeni karârlar ithazı nâzır gelecekti; binâenaleyh temkin ve te'ni ile hareket etmek muvâftı. Bu nevi bir haberi olduğu gibi kabul etmek birtakım avâkıb-ı temlit edebilir; ilk ifâdelere itimat etmek tedbirsizlik olur. Ekserya mukâbele usulü ile beyânatın yanlış olup olmadığını derhal kestirmek tercümanlığı iltibasını teşkil eder.

Tercüman, evvelce elinde bulunan mâlumattan bâzı vakaların hakikatini istidlal usulüne vakıf ise yalanı, daha başlarken, istismam edebilmelidir.

Bu halde isticvapın ihzârı, bâzı teferruat noktalarının veyâhut isticvapın çerçevesini teşkil edecek olan bâzı kaba ve muin hatların evvelce kaydından ibâret bulunacaktır. Bu hatlar fikirlerin mâbadını tespit edeceklerdir. Esâsen isticvapın dâima bir hedefi olmalıdır; bu hedef beyânat-ı câriyenin sadece kaydından ibâret değildir. İçinde bulunduğumuz vaziyet ne olursa olsun daima düşmanın tafsilatını i'cab eder; bu tafsilâtı bazen ufak bir nokta ifşa edebilir. İşte düşünülecek şey bu noktadır. Yani birçok küçük ihtimalatı nazar-ı mülâhazaya almalıdır. Bunlar ya bir mukâbele ile veyâhut basit bir işâretle bir fikir telkin veyâhut bizi bir kanaate i'sal ederler. Müteaddit isticvapın hâsılası olan bu kanaat yeni isticvapa çerçeve olur. Mesaile mühim ve esasıdır, bilâhare göreceğiz.

Bu usul tercümanlara, ifâ edecekleri vazife için müstemir bir hazırlığı müstelzimidir. Bu hazırlık ise ancak bu zâbitların istihbârata müteallik bütün mesâil ile her gün iştilal ve ikinci şubenin bütün mesâisini iştilal etmeleriyle kabil husuldür.

Bu esastan şu netice hâsıl olur; tercümanlar ikinci şubeden çıkan muhtelif evrak ve vesâitten haberdar olmalıdırlar. Tesisat haritalarını nizâm-i harbi, faâliyeti hattı topçuya¹ tetkit edecektir. Bu tetkike onları daha evvel ihsar etmelidir.

Bu yetişmiş tercümanlar harb esnâsında bu vesâiki talep etmekteydiler. Eğer mezkûr ve sâik vaktinde kendilerine verilmiş olursa lüzumunu his ediyorlardı. Bilakis bazı tercümanlar da bu cihete hiç ehemmiyet vermiyorlardı. Çünkü bütün tetkikin ne yapacağını bilmiyorlardı; tâbir diğerle bâzıları isticvaplarını hazırlamıyordu neticede buna nazaran tezâhür ediyordu.

Vesâik: Mâsadak edilmiş veyâhut bulunmuş olan evrak ve vesâik en kıymetli bir istihbârat teşkil eder. Binâenaleyh bunları en ufak teferruata varıncaya kadar tenbih etmek i'cab eder. Bunlar ahvalin kısmı azamında pek muhtelif mâhiyette mâlumat vermekte iseler de bunlara âid tetkik, kelimenin en umumi mânâsıyla alarak (nizâm-i hârb) kısmına ithal edilmiştir. Vesâik-i mezkure asıl nizâm-i harbi tâbiyeyi teslihatı, harekâtı harbiyeye âid emirleri tedâfü tesisatı topçuyu ihtivâ eder. Bir hareketi harbiye esnâsında bir yığın evrak ve sâik arasında intihab veya tefrik edilenler meyanında o kadar mütenevvi mâlumat bulunmuştur ki tetkikleri için ayrıca bir heyet teşkiline mecburiyet hâsıl olmuştur.

Vesâik iki nev olabilir: Evrakı zatiye ve umumi mâhiyette olan evrak ile hidmete müteallik evrak. Burada usulü tefrik ve istikşafını mevzu bahis etmeyeceğiz. Bu bahis dilde zikr edilmiştir. Burada yalnız zikir edilen iki nev ve sâikten her birinin ehemmiyeti istihraç ve bunların elde edilmesindeki geriye isalindeki ve tâmi kan tetkikinden lüzumu ispat ile iktifâ edeceğiz.

1-Evrak-ı Zatiye: Bunları üç kısma ayırmak kabildir. Mektuplar, hatıra defterleri, cüzidanlar.

---

¹ Yani tercümanlar isticvap esnâsında esirlerin beyanatındaki sıhhati anlamak için düşman hakkında kat'i olarak elde edilen her nevi mâlumata itla hâsıl edeceklerdir.

(Mektuplar) ı yırtmayarak saklamak adeti birçok kimselerde o kadar kökleşmiş bir adettir ki esirlerin üzerinde bunlardan dâima mühim miktarda bulabileceğimize emin olabiliriz. Mektup saklama adetinin önüne geçebilmek için ameliyeyi harbiyeden evvel münâsip müddet posta hızf etmekten başka çare göremiyoruz. Hatta, düşmana gayri ihtiyari olarak bir membi istihbar vermelerine mâni olmak üzere her harekâtı harbiyeden evvel efradın üzerlerine aramak tedbir şedidine mürâcaat edilmek istenilmezse emin olmalıdır ki mektuplar ne kadar eskide olsalar yine düşmana mühim mâlumat verebilirler. Miktarı pek çok olan bu mâlumatın envâğını tefsile hâcet yok. Harbe girmezden evvel efradın üzerlerinde evrakı bir akmalarına dâir Alman Erkân-ı Harbiyeyi umumiyesi tarafından verilen emri bil netice hiçbir fayda hâsıl etmemiştir. İlk verildiği zaman icrâ edilmiş sonra ehemmiyetini kayb etmiş ve daha sonra büsbütün unutulmuştur. Her müsâdemede ele geçen yığınlarla evrak ispat ediyor ki itiyat-ı emirden kuvvetlidir.

Sefirin bedayetinde pek çok zuhur eden (hatıra defterleri) gittikçe azaldı. Filhakika siper muhârebeleri harekât-ı harbiyeyi azalttıkça ganâim de eksildi. Fakat bu halde düşman askerlerinin kafesinde hatıra yazmak iptilâsı Alman kumandanlarının verdiği emri hükümsüz bırakıyordu. (1918) ameliyatı harbiye hususunda ikinci şubenin başına yaramadı ise de bâzı mühim noktaları (kıtâatin hârekat-ı tâlimat taarruzların ihzârı gibi) tenvire hizmet etti.

Hatıra defterleri gibi (cüzdanlarında) faydası aşıkardır. Seferde bunlar muhtelif ahz asker mâlumatını, silâh altına celb, talim ve terbiye ve ikmâl hususatını tâkibe medar olmuştur. Her Alman neferinin üzerindeki bir askeri sicil bulunmaktaydı. (1917) senesinde bâzı cüz-i tamlarca her hârekat-ı harbiyeden evvel cüz-i tamların toplattırılması tedbirine teşebbüs edilmişti fakat anlaşılan bu tedbir de bilâhare nazarı dikkate alınmaz olmuştu. Çünkü (1918) de yine askerlerin üzerinde bu cüzdanlar mevcuttu.

Cüzdanlar ordudan küçük olan cüz-i tamların 20.Şubelerine hiçbir fayda temin etmezler; bu şubelerin bunları tetkike vakitleri vesâidi maddiyeleri yoktur. Cüz-i tamların tetkikini ancak ordu ile karargâhı umumi deruhte edebilir. Sureti umumiyede bâlâda zikri geçen evrak zatiyenin kafesi doğrudan doğruya orduya gönderilmelidir. Çünkü tetkikleri orada ihra olunacaktır.

2. Hidmete âid vesâiki muhtelif: Bunlar mütenevvi olması her kademenin istifâde etmesine yardım eder. Bunlar alelumum evrak-ı zatiye kadar çok değildir ve

bâzıları derhal kabili istimal ve istifâde mâlumat verebilirler. Binâenaleyh fırka ve kolordu ikinci şubeleri adetleri pek mühim bir miktara bâli olmadıkça, faydalı mâlumatı çıkarmak üzere bilâ tehir ilk saçmayı bizzat yapacaklardır. Bu seçme, evveli emirde, harita ve muhtelif krokilerin, anasıl harekât-ı harbiye vesâikini tâlimat vesâireyi ayırmaktan ibâret olacaktır. İkinci fâsılda da söylendiği üzere fırkalar ve kolordular bu seçme meselesinde kendi ihtiyaçlarını rehberi ittihad etmelidirler. Bu ihtiyâcât ise munhasıran harekât-ı harbiyeye muteliftir. Buna nazaran tercümanlar veya ikinci şube zâbitanı bir ay tetkik, askeri bir müddete münhasır olmak üzere yanlarında ancak harekât-ı harbiye vesâikini tutabilirler. Diğerleri zâten orduya gönderilmiştir.

Harekât-ı harbiye vesâiki tercümanlar tarafından tetkik edebilmelidir. Bu mecburiyet bu zâbitların harekâtı harbiyeye mütâlâa olmaları, işâreti mukarrebî tanımaları, haritaları mütâlâa edebilmeleri bir krokiyi derhal anlamaları ve bu suretle istismar denilen mühim iş ya bizzat veya ikinci şube zâbitleri vâsıtasıyla teshil etmeleri lüzumunu bir kere daha ispat eder. Vesâikin ilk teftişi mümkün mertebe seri ve emin bir surette yapılmalıdır; o suretle ki bu muâyene hangi kademede yapılmış ise orası mühim hiçbir şeyin unutulmuş ve atlanmış olmadığına emin olsun. Filhakika vesâik bir kere orduya gitti mi tetkik edilinceye kadar miktarlarına göre, ihtimal günlerce orada kalacak ve ele geçirdikleri zaman derhal çıkarılmamış ve istifâde edilmemiş olan birçok mâlumat hebâ olup gidecektir.

Dinlemeler

Düşman muhâberatını kelime usulü bu nam altında yad olunur. Kâime iki suretle olabilir; telsiz dinlemeleri ile, telefon dinlemeleri ile.

Telsiz dinlemeleri: Düşman nizâm-i harbinin tahmin için daha (1914) de başlamış olan telsiz dinlemeleri tatbikatın harb esnâsında gittikçe büyük bir vesayit aldı. Alanın tekâmülü ve aynı zamanda usulü tatbikteki tekâmül dinleme hidematına büyük bir ehemmiyet bahs etti. Harbin başlangıcında dinlemeler düşman telsiz muhâberatı kapmaya inhasar etmişti. Bu kapmalara dâir birinci fâsılda birkaç misal zikr edilmişti. Kimseye mahrum olmadığı üzere gerek Almanlarca ve gerek Fransızlarca dinlemelerin pek mühim ve kat'î mâlumat temin edeceği ümit edilmekteydi. Ve hakikaten de istihbârat mühimme elde edildi. İstihbârat-ı mezkure ameliyatı harbiyenin muvaffakiyetle neticelenmesine çok yardım etmiştir.

Bedayette dinleme umurunun merkezi karargâhı umumiydi; yavaş yavaş ordulara kadar tevsî ve ordularda bu hizmete mahsus memur ve malzemeyle teşhis olundu. Bilâhare dinlemeler kolordulara da teşmil edildi. Kolordular bununla düşman muhârebatını zapt etmekte ve doğrudan doğruya kendi istihbâratı ve kendi ameliyatı harbiyeleri için istifâde etmekteydiler.

Başkumandanlık hesabına düşman makalimatını kapmaya mahsus olmak üzere hususi telsiz merkezlerinden hariç olarak ilk defa topçu sınıfı tayyâre ile bataryalar arasında muhârebe için telsiz telgrafla teşhis olundu. Bu sebeple cephede düşman mükellematını dinlemek ancak topçu telsizinin tayyâre ile muhârebesi haricindeki saatlerde mümkündü. Dinlemeler bedayette pek irtibatsız ve gayri muntazam bir surette mümkün oluyordu. Çünkü henüz tertibatı lâzıme temin edilememiştir. Bu tertibat ancak düşman mükellematının kesreti, bunların elde edilmesindeki ehemmiyeti mâlume ve ameli imkânının hâsıl olması neticesinde kumandanlığın büyük cüz-i tamları kâfi miktarda cihazlarla teşhis edebildiği gün mümkün oldu. Şimdi yeni teşhizata ihtiyaç hâsıl olmuştu. Ordu kendisine lâzım olan hâsıla istihsâl etmek için tevciti mesâiye mecbur oldu. Bu maksatla ordu telsiz dâireleri öyle bir tertip istimal ettiler ki telsiz keşafi ahzesi sâyesinde şubenin düşman nizâm-i harbini, faaliyetini, tasviratını keşfe mâtuf mesâisine mebzulen hizmet edebilecek vechle düşmanın cephesinin ve gerilerini oldukça sık bir dinleme şebekesiyle ihâta etmek kabil oldu.

(1918) de ele geçen bâzı vesâik mâziyede ispat etmiştir ki Almanlar dinleme umurunu pek mükemmel tesis ve tanzim etmişlerdi ve bu vâsıta ile yaptıkları istikşafat usulü herhalde bizimkinden aşağı değildi.

Dinleme hidematının fenni kısmını bir aklen ve yalnız bunların ikinci şube ile olan münâsebetleriyle iştigal edelim.

Harbin nihâyetinde dinleme hidematı, düşman hareket ve istihzâratını noksansız olarak tâkib edebilecek surette tanzim edilebilmişti.

Evvelâ ordudaki dinleme hidematı ile merbut cüz-i tamlardaki dinlemeler arasında mevcut farkı bir iki sözle izah edelim.

a) Açık veya şifreli telsizler: Düşmanın telsizle muhâberatı iki suretledir: Açık veya şifreli muhâberat.

Açık muhâberat derhal vukulayınca elde edilebilir. Bu nevi muhâberatın tehlikesi ispata hâcet yoktur. Bu münâsebetle atıyyen şifreli muhâberatın gittikçe daha çok istimal edilmesi muhtemeldir. Mâmâfih bâzı müstecil haller olur ki bâzı makâmatca serâtı muhaberatı tercih edilir. Harbde bu gibi halet zuhur etmiştir. Böyle zamanlarda ise açık muhâberatı kayımi mümkündür. Harb esnâsında kolordular dinleme umurunu bizzat uhte edebiliyor ve açık telsizleri alıp isticvapını yapıyordu.

Şifreli telsize gelince; bunları yalnızca ordu anlayabilecek iktidar da idi. Esasen muhâberatın kesreti kolordu telsiz merkezi ancak açık açık telgrafları katmaya hazır ediyordu. İşin bu suretle taksimi müntekidir ve böyle lâzımdır. Dinleme hizmeti muhâberatı katma vazifesinde mâadâ düşman telsiz merkezini tâyin ve bataryaların tanzim endahtı için topçuyla tayyâre arasındaki telsiz muhâberatını kat etmek hususatında ihtivâ etmekteydi. (Tayyâre dinlemeleri) ileride topçu bahsini mütâlaa ederken tetkik etmek üzere şimdilik tayyâre dinlemelerinden sarfı nazar edelim.

b) Düşman Telsiz Merkezlerinin Tesisi: Telsiz merkezinin mevkini tespit keyfiyeti harbde düşman nizâm-i harbinin tâyinine ve tasfiratının keşfine medar olmuştur. Bu tetkik Alman büyük cüz-i tamlarının eldeki büyük vesâidi evvelden bilmek üzerine müstenit idi.

Harb Esnâsında Alman Ordusunda Telsiz Telgraf Tesisatı

Seferin bedayetinde her orduda bir telsiz telgraf kumandanlığı ve her orduda telsiz telgraf müfrezesi (iki merkez) tesisi düşünölmüştü.

Şurayı fırkasında bir ağır müteaddit hafif telsiz merkezleri vardı.

Alman ordusunda kabul edilen esaslara tevfikân (tt) siper muhârebelerine varıncaya kadar pek geniş mikyasta istimal olundu.

Bu münâsebetle, iki ay devam eden harekât muhârebelerinde Fransız dinlemelerinde düşman muhâberatını zapt edebildiler fakat harekâtı harbiyenin aldığı mâhiyet dolayısıyla merkezlerin tâyin mevâki ancak nisbi bir fayda arz edebiliyorlardı.

Siper muhârebesi başlayıp istikrar sâyesinde telefon hatları tesisine imkânı hâsil olunca (tt) faâliyeti kevaşeti.

Bundan sonra telefon dinleme hizmeti başladı ki ileride bundan bahs edeceğiz.

(Som) Muhârebesi harekâtı harbiyenin siper vesâikini tebdil ettiği cihetle, Alman kumandanlığı, bu mübareman ve arâzinin aleti evâsıt olması dolayısıyla gayri kabil istifâde bir hale gelen telefon mevasılatını telâfi etmek üzere tekrar ve daha keşif olarak (tt) istimaline recvi mecburiyetinde kaldı.

O zaman bir ve bazen iki fırkalık bir mıntıkalık irtibatı umuriyenin temini mahsus siper (tt) leri görülmeye başladı. Siper (tt) leri demirbaş olduklarından kıtalarla beraber yerlerini değiştirmiyorlardı.

İlk önce bunların hidematı karargâhlar arasındaki muhârebe ve mevasılayı idâmeye, cephe raporlarını geriye nakle, geriden gelen emirleri ileriye tebliga münhasırdı. Bilâhare fazla olarak topçuda irtibatı temin ve tayyârenin muhâberatını ahz etmek vazifesi de verildi. Bu münâsebetle endahıtı tanzim ve tevkif ateşi ihtiyâcâtına hizmet etmek üzere bâzı topçu gruplarıyla tayyâreler (tt) ile teçhis olundu.

Aynı zamanda (tt) vâsıtasıyla tayyârenin zeminle mevasılasına mâni olmak üzere (ihlal merkezleri f liegersetorer) ihtas edilmişti. Fakat bu icadın tevlit ettiği mahzurlar temin ettiği istifâdeden fazla çıktı. Bu merkezler derhal lağv olundu.

(Som) Muhârebesinden sonra (tt) istimali gittikçe azim bir vesayid peydâ etti. Tesisatın adedi arttıkça arttı. Büyük cüz-i tamlar aksamı asliyeden mahtut olmak üzere telsiz müfrezeleriyle teçhiz edildi.

Mevasılat hizmeti hakkında 15 Kanun-i evvel 1917 tarihli Alman tâlimnâmesi âtideki esâsat üzerine yeni tesisata lüzum göstermektedir:

Bir ordu mıntıkasında şunlar mevcuttur:

A) Bir ordu (tt) müfrezesi iki ağır merkezi, iki telsiz keşifi ahz merkezini ve bir dinleme merkezini muhtevindir.

B) Kolorduda:

Bir adet grup (tt) merkezi (sâhası 400 km)

Bir adet telsiz kesâfeti ahze merkezi ile müteaddit dinleme merkezleri;

C) Fırkada:

Bir adet fırka (tt) mükrezesi;

Bir adet fırka telsiz merkezi;

İki takım telsiz telgrafçı (biri piyâdeden, biri topçudan); bunların kabili nakl iki büyük cihazı (sâhası 4:6 kilometre); 5:6 vâsıtı cihazı (sâhası 2:3 kilometre) 4:6 küçük cihazı (sâhası 500 metre: 1 kilometre) ve müteaddit tarassut ahzeleri vardır.

Bu hesapça harb mıntıkasına dâhil bir fırkanın elinde otuz kadar (tt) ahizeleri bulunuyordu ki bunlar vâsıtasıyla mevadî âtiye tespit ediyordu.

- İleri hattaki tabur kumandanı yanında bulunan siper (tt) merkezleri;

- Piyâde âlâyı ve livâ kumandanlıklarındaki (tt) merkezleri;

-Büyük grupların, merbut grupların topçu kumandanı yanında ve hatta bâzı bataryalarda bulunan topçu telsiz merkezleri;

-Tayyârelere mevzu topçu telsiz merkezleri bunlardan başka ordu mıntıkasında ileriye alınmış müteaddit (tt) merkezleri vardı ki tayyâre dinlemeleri ve tayyâre meydanları için istimal olunuyordu.

(Som) Muhârebesinden sonra ve (1917) senesi tarafında Alman ordusunun tedricen mevâki faale konan tesisat bunlardan ibâretti.

15 Kanun-i evvel 1917 tâlimnâmesinin intişarından evvel, gerek bulunan evrak ve gerek esirlerin ifâdesiyle, mâlum olan bu tesisata itla sâyesinde dinleme hidematı düşmanın arâzi üzerindeki telsiz teşkilâtına tevci edilmiş ve bu suretle evvelce mâlum olan nizâm-i harbin teyyidi ve gerek bu bu babda evvelce istihsâl edilmiş olan mâlumata ikmâl mümkün olmuştur.

(TT Merkezleri)

Daha (1915) evâsıtında Almanlar (tt) n bir vesâidi tebliğ olmak üzere fâidesini taktir etmişlerdi; fakat ancak (1916) senesi tarafında cephe irtibatları için ellerinde mevcut makineleri istimale başladılar. Bu tehir hiç şüphesiz iki sebepten ileri gelmekteydi; evvelâ tecrübesiz telgraf akçelerin umumi işâretlerle bâzı ifşâatda bulunabilmeleri korkusu saniyen o zamana kadar düşman muhâberatının kapmaya tahsis edilmiş olan bir makinenin mümkün olduğu kadar mahrum kalması fikri¹.

---

¹ Almanlar arasında bu makine için moritz namı kullanılıyordu.

Vâkiya (Som) Muhârebesine kadar (tt) istimali umumi bir netice vermeyen birkaç teşebbüse münhasır kaldı. Fakat bu muhârebe esnâsında artık tatbik ve istimali imkânsız bir hale gelen telefonun yerine kâim olmak üzere yeni vesâid muhâbere istimali mecburiyeti hâsıl oldu. Emniyet mülâhazatı mevasılatın idâmesi lüzumunu terki mevki etti. Bununla beraber (tt) başka hiçbir vâsıta muhâbere kalmadığı zamanlarda son bir çare olmak üzere kullanıldı.

(TT) nun evvelâ bir mıntıka malzemesi daha sonra büyük cüz-i tamların eczâyı asliyesinden olarak umumi ve resmi bir mâhiyette hakiki ve câri bir suretle istimali (1917) senesi tarafındadır.

Müvasele hidematına dâir Almanların 15 Temmuz 1917 tâlimatnâmesi ilk defa olarak (tt) merkezleri hidematını tanzim etti. Fakat bu vâsıta mevasılada faydalı olmaktan ziyâde tehlikeli görüldü. Düşman tarafından muhâberatın kapılmasına meydan vermemek için yalnız rumuzla istimali sureti mahsusada emr olundu.

15 Temmuz (1917) tâlimatnâmesine nazaran her âlâya iki merkez tahsis edilmişti. (Ahize ve mürsele) fakat bu merkezler mıntıkai harbe tâyin olunan firkanın malzemesi mukatan kifâyet etmediği zamanlarda istimal edilecekti. Muktezi mürettebat telgraf taburlarından alınmıştı.¹

15 Kanunievvel 1917 tâlimatnâmesi 15 Temmuz tâlimatnâmesini itmam etti. Fırka telsiz gruplarının her biri beheri bir ahize ve bir mürsele makinesinden mürekkep olmak üzere, mukâtaan sekizer toprak (tt) larıyla teşhiz olundu. Bu merkezler piyâde âlâylarına, ileri hat tabur kumandanlıklarına, tevkif ateşi yapacak bataryalar ve istinat veya ihtiyât tabur kumandanlıklarına tevzi edilmişti.

Bâlâdaki işâretten müsteben olacağı üzere (t.t.t) merkezlerinin mevâkini tâyin suretiyle bâzı düşman cüz-i tamlarını sureti tertibini istihraç etmek mümkün olmuştur. Bundan başka, tâlimatnâme mucebince (t.t.t) cephede yalnız muvesele vesâidi adiyyesinin intikai hâlinde istimal edileceğinden, bu merkezlerin faâliyete gelmesinden telefon hatlarının istimal harici kaldığını ve endahlarımızla düşmana iraz edilen şurası

---

¹ Almanlar gerek dinlemeler için ve gerek kendi telefon muhârebelerinin tarassud ve inzivatı için toprak telsiz telgrafi da istimal ediliyorlardı.

istilal etmek kabildi. Nihâyet bu merkezleri tebdili mevki etmesi cüz-i tamların harekâtı hakkında şâyani ehemmiyet ve bazen pek esaslı delâli temin ediyordu.

Telefon Dinlemeleri

Telefon dinlemeleri 1915 senesinden itibâren Fransız ordusunda icrâi faâliyet etmekteydi. Almanların bu tarihte telsiz telgrafi da dinleme vâsıtası olarak kullandıklarını gördük. Bu yeni vâsitanın tatbiki bizde 1 Aralık âdemi itimattan mütevellit bir mukâvemetle tesâdüf etti. Fakat bu itimatsızlık çabuk zâil oldu. Dinleme cihazlarını mevâkii faâliyette vazî meçhul bir fazileti keşfe memur kolordulara tevdi edilmişti. Telgraf müfrezeleri cihaz ve melzemeyi ihzâr ediyordu. Şube 2 Almanca mükemmelen konuşan ve mümkün mertebe taşra lehçelerine vakıf olan müsteit memur tedârîki temin ediyordu. Merkezlere âid malzemenin nakl ve tesise cephe kıtaatine mevdu idi. Bu kıtaat bundan başka hususi telefon hatları ile toprak prizlerini vaz etmekle de mükellefti.

1915’de 13. Ko. Dinlemeleri

(Ribakor) ile buna da (Buvranide) arasındaki (Ovaz) mıntıkasında bulunan 13.Ko. Cephesinde (1915) de üç merkez tesis olundu. Dinlemelerin tecrübesinde bunları bizzat tesis eden kıtaatin kendi emniyetleri aleyhinde gayri ihtiyâri olarak düşman istihbâratını vasi mikyasta yardım ettikleri anlaşıldı. Topraktaki zâyiat o kadar çok, telefoncuları ve yâhut telefonu istimal eden eşhas sairenin boş boğazlığı o kadar vahim idi ki dinlemelerin ilk semeresi bütün telefon hatlarının kemali dikkatle muâyenesine hazır edildi. Aynı zamanda telefonun mahtut ve muin husussatta kullanılması için emir verildi.

Ancak bundan sonra dinlemeler gâyei asliyelerine irca edilebildi. Bunların gerek ikinci şubeye ve gerek kıtaatin emniyeti hususunda ifâ ettikleri hizmeti şâyân tezakardır.

Bu üç merkezin mevzularıyla ifâ ettikleri mezaifi hâsılası berveche âtidir:

1.Yeri (Aniş) çiftliği yakınında (Kaniron) ile (Ribakor)n şimâlinde (Küçük İsviçre) denilen ağaçlık mıntıkada bu merkez bedayetden itibâren düşman nizâm-i harbi hakkında pek iyi haberler istihzal ve hemen her gün bunları teyit etmiştir. Bundan mâadâ düşman endahatlerine dâir kıymetdar mâlumat vermiştir. Burada bilhassa pek celbi dikkat

bir noktayı zikr edeceğiz; bir Alman topçu yüzbaşısı her gün, bataryasının muhtelif hedeflere yapacağı endahati tanzim etmek üzere, kendi tarassud mevâkine gidiyordu. Fakat bilhassa gâyet iyi yücelenmiş olan ve tayyâreler tarafından asla keşf edilmemiş bulunan (75) lik bataryalarımızdan biri üzerinde pek ziyâde yükleniyordu. Dinleme merkezi Alman yüzbaşısının kumanda mevkiinden hareket ettiği saati bunu telefoncu tarassud mahalline bildirmekte idi. Tarassud mahalline mevasılatı saatini ve endahatin idâresine müteallik muhtelif safahatı (nişangâh, tashihat, netaiçi matlube ve elh) kayd etmekteydi. Şimdi işin en mühim kısmı yüzbaşının haritası üzerinde rakam veya harflerle bataryaya gösterilen hedeflerin arâzi üzerinde keşfi idi. Bu neticeye mâlum hedeflerin, endahat saatleri ve ateş altına alınan hedeflerin takribi usulü ile vusul mümkün oldu. Bilnetice ateşe mâruz kalacak kıtaati vaktiyle haberdar ederek telefonda vekâyi imkânı bulundu. Aynı vecihle bâzı noksanlar bulunmakla beraber, Alman hedef planını tâyin etmek ve birçok bataryaların ateşleri temerkuz edince aynı kumandaya tabii topçu gruplarını anlamak mümkün oldu. Bize bu kadar kıymetkar mâlumat veren yüzbaşını tarassudu mevâkini tahribten içtinap ettiğimizi söylemeye hâcet yoktur.

2. Dinleme merkezi (Revavut Bukola) köyü cihetinde (Lasini) nin cenubunda tesis olunmuştu. Bu merkez mevzi mâlumatından başka hiçbir şey veremedi; verdiği mâlumat da gâyet ehemmiyetsizdi.

3. Merkez (Buvroni) mıntikasını toplamakta idi. Bu mıntıkada Almanlar (1915) den beri dağım tertibatına başlamışlardı ki mukâbeleten biz de dağım tertibatıyla cevap verdik. (Buvroni) dinleme merkezi tesisinden itibâren pek mühim netaiç verdi. Düşmanın ameliyatı tahkimiyesini hemen adım adım tâkib ve dağım efradımızı ateşleme istihzâratından evvel haberdar edebiliyorduk.

Bu netaiç ikinci bir merkezin daha tesisini istelzam etti. Bu merkezin vaziyeti evvelki kadar müsâid olmamakla beraber nizâm-i harbe ve topçuya dâir oldukça şâyani dikkat haberler verdi.

Almanlar' da Telefon Dinlemeleri

Bâlâdaki birkaç misal gösteriyor ki telefon dinleme hidematı kabil istihfaf dinletir ve zemin müsâid oldukça, istikrar devresinde bunlardan bazen pek fâideli mâlumat istihzal olunabilir.

Harbde Almanlar (1915) den itibâren bunlardan vasi mikyasta istifâde ettiler. Biz de henüz dinleme merkezlerimiz için nizâm-i hiçbir tesis mevcut değilken Alman ordusunda daha (1915) de başkumandanlığın müveccehelerine göre ifâi vazife eden mükemmel merkezleri mevcut idi.

Alman tesisatının inkilabatını ve bunların verdiği netaiçi gözden geçirmek şâyânı istifâdedir. İlk Alman dinleme merkezi (1915) Eylül’ünde galiba (Sened-i Selava) tesis olunmuştu. Fakat bundan pek çok evvel ihtimal (1914) nihâyeti birtakım tecrübeler yapılmıştı.

Dinleme merkezlerinin ilk istimali bizim telefon miktarımızı kapmaya tahsis edilmişti. Fakat bâzı mâlumat bunların bizzat Alman telefon hatlarını muâyene ve tarassud için de kullandığını gösteriyordu. Dinlemeler için umumi tesisat ve vücuda getirilmesi hususundaki teşebbüs galiba (1915) tarihinde müsâdeftir. Bu tarihte mıntıkayı harbdeki bâzı ordulara lüzumuna mebni dinleme merkezleri ilhak olunmuştu. Bu merkezler idâre cihetiyle kolorduların telgraf ve telefon müfrezelerine merbut idi. Her merkez, emr olmak üzere bir zâbit vekili ile iki tercümandan, iki muhâbereciden ve iki telgrafçıdan mürekkepti. Merkezlerde ikişer takım mevcut olduğundan münâvele ile vazife görüyorlardı. Her takım dört gün nöbette kalıyordu.

(1915) Teşrin-i evveli ile (1915) Nisan’ı arasında tesisatta hiçbir tebdil yoktur. Merkezlerin adedi arttı ve temin ettikleri netaiç kespi ehemmiyet etti. Nizâm-i harbe dâir elde edilen mâlumatın yüzde ellisinin dinleme merkezleri vâsıtasıyla teyid ve tespit edildiği (1915) Mart’ında (Som) da ele geçen bir vesikadan anlaşılmıştır. Bu mâlumat bu dinleme merkezlerinin birinden alınmış olan esirin ifâdatıyla da teyit etmiştir.

(1916) Mayıs’ından Haziran’a kadar merkezlerin mürettebatı tezyit olundu. Tercümanların nöbetleri nispen icrâ olunuyordu. Çünkü bu merkezin bütün tercümanlarını birden kaldırıp oraya kendinden evvelki günlerde cereyan eden şeylerden haberdar olmayan memurları kovmak mahsuruna meydan vermemek lâzımdı.

Aynı zamanda dinleme merkezlerinin istimali Alman mükâllematını tarassut vâsıtası olarak tevsi edildi. Bu münâsebetle bâzı merkezlere hem dinleme memuru hem de tâlim ve mütâbaat memuru olmak üzere dört zâbit daha verildi.

(1916) Ağustos’undan (1916) Kanun-i evveline kadar dinleme merkezlerinin faâliyeti ve dolayısıyla hâsılatı azaldı. Çünkü bir taraftan mıntıklar bâzı tedâriki

ihtiyâta ithaz etmişlerdi; diğer taraftan Som Muhârebesi bir takım teşebbüh usule getirmişti. Bilnetice merkezlere memur zâbitan adeti tekis olundu.

(1917) de yeniden bâzı tesisat vücuda getirildi her ordu her biri bir mülâzım kumandasında iki gruptan mürekkep ve bir yüzbaşı kumandasında bir (Arent) müfrezesi ile teşhis olundu.

Her grubun dört merkezi vardır. Grupların her biri iki küçük zâbit ile yirmi nefer (altısı tercüman, altısı makinist ve sekizi telgrafçı) dan mürekkep olup nisf münâvebe ediyorlardı.

Aynı zamanda kendi aralarında müstem'in (Moritz) gelmesi yerine arent tâbiri ikamet edildi.

Nihâyet (1917) den itibâren fırka telgraf müfrezelerinin her biri, biri hatların muâyene ve teftişine, diğeri düşman dinlemelerine mahsus olmak üzere iki merkezle teşhis olundu.

Hülâsa;

Nizâm-i harbe âid istihbârat âtideki vesâidle istihsâl olunabilir:

a) Esirler

b) Vesâik: Evrak-ı Zâtiyye (mektuplar, hatıra defterleri, cüzdanlar)

Umumi Mâhiyetteki Vesâik (emirler, tâlimatlar, haritalar, krokiler, gazeteler, elh)

c) Dinlemeler; telsiz dinlemeleri (tt, tt) telefon dinlemeleri

2-Düşman Topçusu

Bundan evvelki fâsılda kumandanlığın düşman topçusu hakkındaki ihtiyâcâtını tâyin etmiştik; şimdi bu ihtiyâcâtın nasıl tatmin edileceğini görelim.

Bataryaların Mevzileri ile Adedi-Çapları

Bu hususta istifâde edilecek münâdi istihbariye şunlardır:

-Gözle doğrudan doğruya tarassud (yerden, havadan)

-Sedâ ve ziyâ ile keşf ve tespit

-Fotoğraf

Bunlardan başka dereceyi tâliye de olmak üzere esirlerin vereceği mâlumat ile vesâik (harita, kroki)

Topçu İstihbâratı (T.A)

Düşman topçusunun tetkik ile mükellef olan (t.a) kendisine verilmiş olan muhtelif vesâidi keşifiyeyi bizzat faâliyete getirir. İkinci şube ile anlaştıktan sonra (kendi tarassud planını) tanzim eder. Bataryaların arâzi üzerindeki mevcudiyet ve vaziyetini tespiti çaplarını ve endahtlerinin istikâmetini tâyine yarayacak istihbâratı cem ve telif eder. İkinci şube ve kuvâi havâiye ile birlikte düşman topçu sistemini tetkike çalışır. Usul tetkiki ileride, dördüncü fâsılda arz edeceğiz.

(1916) nihâyetinde ihtaz edilmiş olan (t.a) ikinci şubeye merbut değildir. Fakat bilâzarur mezkûr şube ile sıkı bir ittihat hâlinde çalışır. Filhakika düşman topçusuna âid istihbâratın istismarı iki taraflıdır: Topçu için bu istismar: Mâlum olan vaziyeti nazarı itibara alarak düşman gruplarına göre kendi tertibatını bütün teferruatı ile tâyin ve tevci etmektir. İkinci şube için bu istismar: Düşman nizâm-i harbine vukuâtına âid umumi tetkik çerçevesine dâhil olmak üzere kumandanlık hesabına bunların tahvilâtını tahlile mâtuf olur. Binâenaleyh (t.a) ikinci şubenin teşriki mesâi etmesine muhtaç olduğu gibi şubede (t.a) zâbitanını tevci harekât etmelerine her an müracatta varışa kalamaz. Bu iki heyet düşman topçu tesisat ve mevazini öğrenmek hususunda müsâvi derecede alâkardır. Bu tesisat ve mevâziye âid muhtelif mevad gerek (t.a) ve gerek şube tarafından istihsâl olunur.

(T.A) n nizamın (1916) Teşrin-i evvelinde işe başlamış olması topçu ile şubenin bu tarihten evvel, harbin gösterdiği lüzuma binâen mütehid bir tarassud ve keşf sistemi tertip etmemiş olduklarına delâlet etmez. Yukarıda istikrar başlar başlamaz düşman topçusunun tetkikine mübâşeret edildiğini görmüştük. (1916) tâlimnâmesi zâten mevcut olan şeyleri kayd ve tahsis etmekte ve düşman topçusuna âid istihbâratı alâkadar olan uzuvları bir kere daha tâyin ve târif etmekteydi.

Bu tâlimatnâme tereddüt devresine hâtime çekiyordu. İkinci şubenin yanında vazife tamamen muin mahzar bir uzuviyet vücuda getiriyordu. Bu uzvun mürettebatının fenne âşine olmaları tevdi edilen işin ifâsına onu daha kâbiliyetli kılmakta idi.

Demek oluyor ki şube düşman topçusunun maddeten tâyinini âid mâlumâtı topçu istihbâratından alacaktı. Topçu istihbâratı da düşmanın bulunabileceği şerati umumiyeyi şubeden öğrenecek. İcabında esirlerin düşman topçusuna âid ifâdelerini şubeden isteyecek, ele geçmiş olan ve kısmen karışık ve mühim bir vaziyetin tenvirine hadim bulunan kroki veya haritaları şubeden alacaktır.

(T.a) n muhtariyetine ve şube ile şekli iştirakına âid esasa tanzim edilmiş olmakla birebir şubenin düşman topçusuna âid tetkik ve terassuttan tamamen varestede kaldığı kabul edilemez. Fenni tarassudat (T.a) n vazifesi ise de yevmi tarassudattan birçoğunun piyâdeye tevdi edilmesi muhtemeldir. Şube tarafından tespit edilmesi lâzım gelen kavâide tevfikeyen yapılan bu tarassudat düşman topçusunun vaziyeti tâyine iştirak ve muâvenet eder.

Bu teşrik mesâiyi daha iyi izah edilmek için (t.a) ile şube hesabına çalışan uzuviyetleri birer birer gözden geçirelim.

Daireli ve Tarassud

1. Bataryaların zeminde tarassudu münhasıran topçuların vazifesidir. Tarassudcular icrâ edilen endahatleri, bu endahatlerin saatlerini, hâli faâliyetteki bataryaların hal ve vaziyetini kaybederler.

2. Topçu kuvâi havâiyesi her gün hal faâliyetteki bataryaları tespit ve kara tarassud istihbâratı¹ ile sedâ tespit dâirelerine² mukâbele vesâidi ihzâr edebilir.

3. Ziyâ tespit dâireleri; bunlar yalnız batarya mevzilerinin mukâbelesine yararlar. Düşman tertibat ve taksimatı iyice tâyin olunduktan sonra kara tarassud istihbâratı kalan bataryaların mevzilerini tarassudlarıyla teyit ederler.

4. Sedâ tespit dâireleri; bunlar daha mükemmel ve daha kat'î mâlumât istihsâl edebilir. Filhakika faâliyetdeki bataryaların mevzileri şeklen kâğıt üzerine çıkarmak umumiyetle diğer herhangi vâsıta tarassudun veremeyeceği bir kat'iyet teşkil eder. Bundan şüphesiz memurların mahâretinin de tesiri vardır. Her şeyde olduğu gibi burada bir yetiştirme lâzımdır. Mürettebat mâlum olarak vazifeye başlarlar ise sedâ tespit

---

¹ sections de recherches de renseignement par observatoires terrestres

² sections de repérage au son

dâirelerinin, mâlumâtı mukâbele ettikten sonra, hâli faâliyyette olduğunu bildirdiği bataryaların vaziyeti hakkında şek ve şüpheye mahâl kalmaz.

Bundan başka (t.a) kendi vesâidi hususiyesi ile şunları tâyin edebilir.

a) Mevzileri

b) Çapları

Filhakika yapılacak ilk iş bunlardır. Biz bu amliyyeyi mesâilenin kabasını almak tâbir edeceğiz. Bu ilk iş topçunun hedeflerini öğrenmesine ve bunların sureti tertibini tâyine hizmet eder. Bataryalarımızın bu sâyede endahatlerini tanzim edebilir; ilk muvaffakiyet budur. Fakat bu kâfi değildir.

Grupların Tâyini

Evvelcede zikr edildiği vecihle evsaf ve mâhiyeti tamamıyla tâyin edilmiş olan her büyük harekâtı harbiye için topçunun yapılacak hususi vazife planına göre, ihzâr edilmesi lâzımdır. Tâbir diğerle düşman topçusunun yapabileceği şeylere itla suretiyle topçunun ateşleri temerküz ettirilerek tanzim kuvâ tahtı imkâna alınmalıdır. Bununda manası harekâtımıza mâni olan bütün düşman bataryalarının sureti imhâsı demektir. Binâenaleyh topçu gruplarıyla bunların mıntika faâliyyetlerini bilmek i'cab eder.

Grupları nasıl tâyin etmeli.

Alman Topçusunun Tarzı İstihdamı

Harb esnâsında topçu gruplarını tâyin etmek için Alman topçusunun tarzı istihdamına ıtlâğ bir şart lâzım idi.

1.Müdâfaa mutlaka mıntıkları, tedâfü mıntıkları-her fırka topçusunun tarzı faâliyyeti şu suretle tanzim edilmiştir.

a) Yakın mesâfeli bir harb grubu (usulen hafif topçu): Bunun vazifesi düşman piyâdesi ile düşman piyâde mıntikasındaki muhtelif hedefleri ateş altına almaktır.

b) Uzun mesâfeli bir harb grubu (bilhassa ağır topçu): Bu düşman bataryalarını ve uzak hedefleri dövmekle mükellefti.

c) Ahvale göre uzun top grupları bunlar kolordu veya ordu grupları idi.

(A) ve (B) grupların ahvali icâbatına göre iki veya müteaddit gruplara ayrılırlar.

2.Taarruz Mıntıkları: (1918) senesinde bulunmuş olan Alman vesâikini nazaran taarruz bir mıntıkadaki topçu teşkilâtı berveche âti idi:

a) Her fırkaya bir tahrip ve bir piyâdeye müzâheret grubu¹: Bu grup ileri hatta bulunan her piyâde âlâyının hücum mıntikasının tebaan bir takım küçük gruplara inkisam etmekte idi. Bu gruplar sahrâ topçusunun ve ağır kısa topçuyu muhtevi idi.

b) Her kolorduya bir mukâbil batarya grubu bilhassa ağır topçuya hâvi idi. (Usulen uzun): Fakat aynı zamanda bir miktar (88)'lik sahrâ topçusu da vardır.

c) Her kolorduya uzun mesâfelere tesir grubu² : Bu ağır uzun topçu mukâbili olup hedef mahâli mezkune kumandan mevkileri büyük devlet yol ağızları, mecburi geçit noktaları, mahruz yolları idi.

d) Her orduya büyük kudretli ağır topçu grubu³: Bu yalnız büyük kudretli ağır toplardan mürekkep ayrı bir grup teşkil eder.

Hedeflerin Tâyini Endaht İstikametleri

İfâ edilecek vazifeye göre düşman topçusunun nazarı tertibatı anlaşılmiş olduğundan şimdi her fırka ve kolordu mıntikasında bu vezâifin nevini tâyin etmek kalıyor; tâbir aherle:

1.Ateş altına alınan hedeflerin kaydı:

2.Ateş eden topların çapların tâyini;

3.Bu topların mevzilerininin tâyini.

Hülâsa, keşfe tespit edilen bataryaların mevzileri mâlum olacağından iş, bunların hedeflerini bulmaya kalır.

Bundan da anlaşılıyor ki bu mübaremenlere mâruz kıtanın iştirak ve muâveneti olmadıkça yalnız başına topçu istihbâratı kendi vesâidiyle bu işi başaramaz ve bir bataryanın tamamıyla tâyin edebilmesi yani çapıyla hedefinin anlaşılması ancak endaht saatlerinin tatbikini bulmakla kabil olur.

---

¹ infanterie ve kampfunsgartillerie

² fernkampfgq grubu

³ schwerelachfeuerartillerie

Bu halde (t.a) endaht başlar başlamaz düşman bataryalarını tarassud etmekte iken topçular bataryalarının mâruz kaldığı endahtleri piyâdeler siperlerine ve muhtelif tesisatlarına tevci olunan bu müberdamanları geri kıtayı da hedef oldukları bu mübaderamanları kayd ederler.

Saatlerin takribi ve istihsâl olunan mâlumatın harita üzerine nakli hem hedefleri ve ateş altına alınan mıntıkaları müşbir bir harita tertibine ve hem de düşman topçu gruplarının tâyinine hizmet eder.

Bu iş (t.a) n vazifesidir. Bu vazife gerek kendi vesâid teşfiyesiyle ve gerek ikinci şubenin asıl vesâidi istihbariyesiyle elde edilen bil umum mâlumat îanesiyle yapılıyor.

(T.a) bu vechle günü gününe düşman tezâhüratını tâkib ederek ikinci şubeye, düşmanın topçuya müteallik tasavvuratından mâlumat verebilir veyâhut mevcut mâlumatı teyit ve tashih eder. Bu meselede düşmanın, tashihatını hülâsa eden şu üç sual nazarı itibara alınır; bu sualler hiç değişmez:

Düşman çekiliyor veya zayıflıyor mu?... Cepheden topçu alınması;

Düşman kuvvetleniyor mu?... Topçunun tezyidi;

Düşmanın vaziyeti değişiyormu?... Topçu keşifatının aynı derecede muhâfazası.

Bu suallerin cevabından ikinci şube mevzu bahs mıntıkanın mutlaka veya taarruz mıntıka ve yâhut yalnız müdâfaa mıntıkası olduğuna istilal edilebilir.

Harbde Alman Topçusunun Keşifatı

(Mutlaka, taarruzu, tedafi) olmak üzere kabul ettiğimiz üç mıntıkadan her birinde bulabileceğimiz vasıtı topçu keşifatının ne olduğunu öğrenmekte bu meselenin icabatındandır.

Sakin mıntıka 9 Sahrâ bataryası; (üç obüs) cem'an: (15) batarya ki

Cephesi (5:7) kilometre 6 ağır batarya kilometre başına (2:3) batarya

Tedafi müteadi mıntıka 18 sahrâ bataryası cem'an 33 batarya ki

Cephesi (3 kilometre) 15 ağır batarya kilometre başına (11) batarya

Cem'an (48:52) batarya ki kilometre başına

Taarruz-u mıntıka (32:30) sahrâ bataryası (24:26) batarya; bunun

Cephesi (1800) metre:(2) kilometre (18:20) ağır batarya (14:16) bataryası

Sahrâ (9:10) bataryası ağır

Bir mıntıkada düşman topçusunun vâsıtı keşifatı ile büyük cüz-i tamların eczâyı asliyesinden olan topçuyu öğrenmek suretiyle (t.a) yevmi tarassudattan mevzu bahis mıntika vukua gelen teçhizat tâdilâtını istitlâ ve ikinci şubeye düşman tasavvuratını keşfetmek imkânını tehiye edebilir.

El-hâlîka hâzâ, mecburi tahditi teslihatâ rağmen, harbe hazırlık tetkikatına devam eden Almanların (1918) senesi nihâyetindeki topçu teçhizatına mümâsıl bir usul tâkib etmeleri kuvvetle muhtemeldir. Mezkûr teçhizatın sureti tatbiki bâlâdaki cetvelde umumi bir şekilde gösterilmiştir.

Fotoğraf

Fotoğraf topçu istihbâratının elde ettiği vesâik ikmâl ve arâzi üzerinde düşman mevzilerini tespitte hizmet etmiştir. Binâenaleyh topçu noktayı nazarından fotoğraf aflede istihbârat icrâsı (t.a) n vezâifi cümlesindedir. Topçu istihbâratının elinde, bataryalarımız hesabına çalışan topçu tayyârelerinin verebileceği bir takım izâhat bulunur ki bununla fotoğraf istihbâratını tenvir ve irşad edebilir.

Foto ile tetkik (t.a) için yalnız bataryaların doğru olarak mevzilerini tâyine değil izlerin ve setr tertibatının tetkiki suretiyle bataryaların faâliyeti vesâidini de (tarassud mahallesi, telefon hatları, depolar, mahâli mahfuza) keşfe hizmet eder.

Fotoğraf, (t.a) o kadar elzemdir ki bu uzviyet her gün ikinci şubeden fotoğrafla istikşafatı icrâsı isteyecek ve bunun neticesinde diğer herhangi bir vâsıtâ ile yapamayacağı bir mükemmeliyetle düşman topçusunda vukua gelen tahfilata tâkib edebilecektir.

Tayyâre Dinlemeleri

Endaht esnâsında (t.t) bataryaların irtibatına temine memur olan topçu tayyârelerinin dinlemeleri vâsıtasıyla nihâyet düşman topçusunun tertibatı faâliyeti hakkındaki tetkik ikmâl edilir.

Filhakika tayyâre dinlemeleri berveche âti istihbâratı temin ederler.

1.Düşman topçusunun faâliyeti hakkında: Tayyârelerin âid oldukları bataryaların mıntikasına tekâbül eden uçuş mıntikası

2.Düşmanın tasavvuratı hakkında: Yeni bataryaların tanzim endahtini, mâlum bataryaların yeni tanzim endahtlerini tetkik suretiyle

3.Düşman topçusunun hedefi hakkında bâzı hedefler üzerine yapılan endahtlerle bu müberdeman saatlerinin tatbikini tetkik ederek:

İcâr edilecek tetkik uzun ve dakiktir. Filhakika her şeyden evvel tayyârelerce istimal olunan işâretleri anlamak, telsiz keşaf altı îanesiyle tayyârelerin havadaki mevâkini tâyin etmek, zâbit edilen muhâberelerini kaydetmek, uçuş saatleriyle endaht saatlerini ve bu endahtlere mâruz kalan bâzı noktaların saatlerini mikyasa, elde edilen netâici (t.a) tarafından başka vâsıtalara istihsâl edilebilen netaiç ile karşılaştırmak i'cab eder. Bu halde (t.a) tıpkı ikinci şube gibi telsiz keşaf dinlemelerinin mesâi yevmiyesini almak mecburiyetindedir.

Almanlar (1918) den itibâren düşman topçusunun sistemini keşf için tayyâre dinlemeleri istimaline başlamışlardı.

(1916) da ele geçirilen bir vesikada şöyle deniyordu.

Düşman tayyârelerinin muhâberatını ihlâl ve zapt etmek maksadıyla ve aynı zamana düşman tayyârelerini tarassud ve mevcudiyetlerini ihbar etmek üzere ordu mıntikasında iki telsiz istasyonu tesis edilmiştir... Düşman tayyârelerine dâir her mühim haber (faâliyet mıntikası, mevzi tebdilleri, zuhur ve tâbirle, cephenin bâzı mıntıklarına yapılan müterret tanzim endahtleri) ordu karargâhına bildirilecektir: Altıncı ordu kuvâie havâie kumandanı tayyâreler tarafından gönderilecek haberlerden usulü istifâdeye âid mevabı (usul muhâbere, harita, rumuz, elh) temin edecektir. Bu mübarede man yapılacağı tahkik edince hangi mıntıkaya icrâ edilecekse o mıntıkadaki topçu kumandanı doğrudan doğruya haberdar edilecektir. Hedefin tâyini ile endahtin icrâsı arasında birkaç dakika mürur olduğundan icbarın tam zamanında ifâsı mümkündür; bu imkân biltecrübe sâbittir.

Telsiz haberlerinin tefsirine gelince; dördüncü Alman ordusunun ikinci şubesine âid 18 Temmuz 1918 tarihi ile bir vesika, Almanların tayyâre vâsıtasıyla düşman tanzim endahtine dâir pek çok mâlumat aldıklarını gösteriyordu.

Her mıntıkanın topçu kumandanı mıntıka kumandanına her gün şu suretle mâlumat veriyordu.

a) Tayyâre istihbâratında bildirilmiş olan mâlum hedeflere karşı bu müdereman saati (bu hedefler kendisine telsiz istasyonundan icbar edilmişti);

b) Bu mübarede man edilen hedefler; eğer bu hedefler telsizle bildirilenlerden değilse.

c) Endaht eden bataryanın bulunduğu mıntıka bataryanın çapı ve kaydedilen atım adedi.

Düşman Topçusu Hakkındaki İstihbârata Piyâde Tarafından Muâvenet

Bu muâvenet ekserya gayri mümkün veya hayali ad edilmiş olmakla beraber kabil tahkik ve müşmerdir. Çünkü bu yardım düşman bataryalarının mâhiyeti keşf etmek ve aldıkları vazifelerle gruplarını tâyin edebilmek için endaht saatleri ile bu mübarede man saatlerinin tatbikini araştırmak bahiste evvelce söylemiş olduğumuz maddeye taalluk eder.

Demek oluyor ki (t.a) ileri hatlarımızın yani piyâdemizin dücar olduğunu bu mübarede manlar hakkında ikinci şubeden her gün mâlumat alacaktır. Bu mâlumat kıtaati istihbârat zâbitanı tarafından kendi idârelerindeki hususi tarassudcuları vâsıtasıyla toplanarak fırka ikinci şubelerde kolordu ikinci şubeleri raporlarına derç ve kolordu (t.a) n is'af olunur. Mezkür mâlumat nâtamam böyle olsa, bu mübarede man saatini, icrâ edilen endahtın nevini (tanzim muntazam bu mübarede man elh) ve istimal olunan çapları doğru olarak bildirdikçe hâizi ehemmiyettir. Çapların nevini tâyin edebilmek için bu mübarede mandan sonra mermi parçalarının toplanmasına piyâde alıştırılmış olmalıdır. ¹Bundan başka mermi parçaları kullanılan topların nevini (eski veya yeni model veya gayri mâlum toplar olup olmadığını) tâyine ve bu suretle düşman nizâm-i harbinin ve düşman ordusu tesisatı umumiyesinin anlaşılmasına hidmet eder.

(1914)'te (Maron) dan sonra şark cephesindeki taarruzlar dolayısıyla, Almanlar garp cephesinden vasıtı ve büyük çaplarda mühim miktarda toplarını çektiler ve bunların yerine eski model toplar koydular. Bu topların cinsi mermi parçalarından anlaşıldı.

---

¹ Biltab sakin istikrar halinde

(1918) de garp cephesine Avusturya toplarının muvasılatı icrâ ettikleri endahlarla sâbit olmuştur.

Bunun gibi (1916) da (Som) Muhârebesinde Almanların kullandıkları bâzı Rus, Belçika ve hatta Fransız topları, bulunan obüs parçalarından tezâhür etti.

Şu hâlde piyâdenin düşman topçusu hakkındaki istihbârata yardımını ne kadar zayıf olursa olsun bu yardım ihmal edilmemelidir. Piyâde neferi fâideli olduğu kendisine anlatılan her şeyi dikkat ve ehemmiyetle ifâ eder.

Düşman Tesisatı

Düşman tesisatının keşfi hususunda en kıymetdar menbi istitlai fotoğraftır. Filhakika tesisatın kısmi âzamı arâzi üzerinde bulunduğundan fotoğraf bunları tespit ve izhar edebilir.

Bu halde ikinci şubenin işi alınan fotoğrafları medlüllerini anlamaktan ibârettir. Fotoğrafın tahlil ve tefsiri, fotoğrafla tetkik çerçevesine dâhil değildir. İkinci şube yalnız düşman tesisatına müteallik, istihbârattan hangisini fotoğraftan isteyeceğini tâyin eder.

Tesisatın Tasnifi

Muhtelif tesisatı indi olarak üç sınıfâ ayırmak mümkündür.

- 1.Tesisatı Cârîye
- 2.Tesisatı Tedâfüye
- 3.Tesisatı Tarruziye

(Tesisat-ı cârîye) yi şu suretle tarif etmek mümkündür. Hassaten tedâfü veya taarruz bir maksatla yapılmış olmayıp meselâ kumandan mevki, tarassud mevkileri, telefon hatları, iâşe merkezleri, sahrâ hastaneleri, müstemil yollar, köprüler, demir yolları ve elh gibi sadece muhtelif cüz-i tamların ifâyı vazife etmesine hizmet eden her türlü tesisattır.

(Tedafi tesisat) Müdâfaa gâyesiyle vücuda getirilen bütün asar ve mesâiyi ihtivâ eder. (Siperler, tel örgüler, mevânii fariye, kazamatlar, blok havuzlar, telefonlara karşı yapılan mâniler, elh...)

(Taarruzu tesisat) Taarruz maksadıyla yapılan işler veya tertibattan ibârettir (arâzinin insanla teşhisi).

Vakia sarf indi olmakla beraber, istihbâratın aksamına mevafık olan bâlâdaki tasnifin ihtivâ ettiği zar muhtelif mâlumat arasında pek sarih bir fark bulmak mümkün değildir.

Meselâ bir demiryol taarruza ne kadar hizmet ederse müdaâfaaya da o kadar yarar. Çünkü kıtaatin iâşesini temin etmektedir.

Bu halde tesisatın tedafiyi ve taarruzu olduğunu anlamak onları görmek ve bilmekten ziyâde hangi maksatla vücuda getirildiğini ve hangi maksatla kullanıldığını heyeti umumiyesiyle tetkik ile mümkündür. Bu hesapça fotoğrafların hal ve tefsirinde sarfi madi olan kısımdan ve tesisatın harita üzerine saklanılan tesisatın hangi gâyeye mâtuf olduğunu istihraç etmek kabil değildir. Bu istihraç daha ziyâde düşman tasfiratını keşf için yapılan ve hal ve tefsir denilen tetkikata dâhildir.

Arâzinin İhzarı

(1918) Mart'ına yani Almanların (Bikardi) deki büyük taarruzları tarihine kadar vasi mikyasta yapılacak taarruzlar için arâzinin ihzârı mutlak lâzımdı. Açığa yol kenarlarına ve ormanlara mühimmat yığılması tâbii genişlikte veya dar yeni demiryolları toprağın altında yeni telefon hatları yeni batarya mevzileri üzerleri salibi ahmer yeni sahrâ hastaneleri, yeni uçuş meydanları su meçzalleri üzerinde yeni geçit inşa ve tesisi elh...Düşmanın makarraratını arâzi üzerine kaydeden müteaddit emârelerdi. Fotoğraf, ekserya başka istihbârat membilerinin verdiği mâlumatla da teabik eden bütün bu teferruatı ita edebilmekte idi. Hülâsa bu düşmanın tasfiratına dâir elde edilebilen istihbâratın tâbiri caiz ise grafik bir teyyidi idi.

Gerek kıtaatin sürat ve devam harekâtını temine mahsus tesisatın tazayüd ile anlaşılın arâzi ihzârı ve gerek iâşe ve tahliye faâliyeti tam mânâsıyla taarruzu tesisatı temsil ediyordu. Şu kadar var ki bu bilâlhare yapılacak bir taarruza delâlet etmekteydi. Miktarı nispeten az ve bir müddetten beri şâyani dikkate tahvilâtı hiraye etmemiş olsaydı bu tesisata taarruz denemezdi. Fark pek cüzidir. Fakat fotoğraf istihbâratının nevelerine göre düşmanın tasfiratına dâir diğer menâbiden alınan mâlumatı ne suretle teyit edebileceğini tamamen izah edebilmek için bu farkın iraesî lâzımdır.

Tesisata âid istihbâratın bu suretle üç kısma ayrılması sâide bir usul tâkib teşkil edeceği cihetle 2.Şubelerin vazifesini kolaylaştırmış olacaktır.

Fotoğraf Haritası

Evvelâ mevcut olanları tespit etmek yani tesisatı cayeyi harita üzerine geçirmek bu esas bir defa kurulunca bilâhare alınacak fotoğraflar düşmanın bu tesisata icrâ ettiği tâdilâta takibe imkân vereceğinden bu tesisatın tedâfü veya taarruz olduklarını da tefrike hidmet eder.

Bu halde ikinci şubenin ilk işi (arâzinin ilk fotoğraf haritası) diyebileceğimiz şeye başlaması, yani hâizi ehemmiyet bütün arâzinin fotoğraflarından mürekkep bir koleksiyon vücuda getirmesidir. Bu tedbire derhal tevsir edilmesi fevkalâde mühimdir. Çünkü bedayette kabili rüyet olan pek çok asar bocalama neticesinde veyâhut yaprak ve otların büyümeleri ile gözden nihan olur. O halde eski ve yeni fotoğraflar arasında artık mukâyese yapmak imkânı kalmamıştır; en iyi bir vâsıta keşfi gayb olmuştur.

Fotoğrafla tetkik yalnız düşmanın tesisatını keşfe değil nizâmi harbe âid bâzı istihbâratın teyidine de hizmet eder.

Filhakika istikrar hâlinde fotoğrafların heyeti mecmuası üzerinde izlerin ve muvâsalatın tetkiki suretiyle âlâyı mıntıkalarını tefrik etmek mümkündür. Her âlâyın kendine mahsus bir faâliyeti hayatı vardır ki az zaman zarfında ifşâkar bir iz şebekesi hâlinde fotoğrafa aks eder.

Filvâkiya her mıntıka üzerine müteridden icrâ edilen yevmi endihatler düşmanı yeni yollara ve mecburi geçit noktalarına sevk eder ve her gün gidegele bu yollar geçitler siper ve sefirin keşafatına göre az veya çok genişlikte bir hat olarak belirir. Bir mıntıkanın ahvali adiyedeki hayatı münâvebe ve iâşe ihtiyacında olduğundan istimal ettiği yollar tabiyatıyla bu mıntıkanın hayatını ishar eder. Her mıntıkanın kendine mahsus bir itiyadı vardır; binâenaleyh vücuda getirdiği şebekeyi mevasılat kendi hususiyetini gösterir.

Düşman tesisatının tetkiki bahsinde söylediğimiz şeyler harbde bocalama usulünün tevsî ve terkisi dolayısıyla bir takım tahvilâta uğramıştır. Senelerce süren bir istikrar harbi evvelâ mıntıka bi mıntıka düşman tesisatının en ufak teferruatına kadar keşfine mümkün kılmıştır. Bu vechle ikinci şubeler düşman arâziye yerleştikçe tesisatı câriyenin zuhurunu yavaş yavaş görmeye başladılar ve bunun neticesinde tesisatı

tedâfüyenin tekâmülünü müşâhede ve tâkib edebildiler. Tesisatı mezkûreye itlâ sâyesindedir ki esas planın tatbiki mümkün olmuştur. Binâenaleyh arâzinin fotoğraf haritası ve fotoğrafların mukâyasesi ve batı tedrici olarak yapılmıştır. Her ikinci şube kendi mıntikasını o dereceye kadar öğrenmişti ki her yeni zuhur eden en küçük tesisat derhal fark ediliyor ve öğreniliyordu. Taarruz hazırlıkları yani arâzinin ihzârı bu suretle adım adım tâkib edilmekte idi. Artık ikinci şube taarruzun hazırlanmış olduğunu söyleyebilirdi. Yani (1918) senesine kadar her taarruz kabil ol vuku mâlum idi fakat (1918) Alman büyük taarruzları başladığı vakit başka türlü oldu. Evvelâ arâzinin ihzârı muhtemel taarruz cephelerinin hemen hepsinde yapılmıştır. Saniyen taarruzun ihzârında Alman başkumandanlığı tarafından ilk defa tatbik edilen usul ve mahremiyetin muhâfazası, bilhassa fotoğraf gibi, o zamana kadar bu hazırlıkları keşfine kâfi gelen, vesâidi istitâliyenin matlup vazifeyi tamamen ifâ etmelerine mâni olmuştu.

Arâzinin ihzârını tâkib etmek güçleşmişti. Çünkü bu ihzâr büyük bir kısım üzerinde daha evvel yapılmış bulunuyordu. Mâmâfih yine bâzı teferruat¹ düşmanın tasavvuratını keşke yardım etmekte idi. (İleride emârelerin tetkiki bahsinde bundan tekrar bahs edeceğiz).

Velâsıl tesisatın bocalanması o kadar tevsi ve tekmil etti ki ekserya bunların keşfe tefriki müteassir oluyor.

Tâbiri aherle (1918) de öyle haller olmuştur ki fotoğraf hiçbir iş görememiştir. Sebebi de istikrarın pek uzun sürmesidir. Fotoğraf hakkıyla vazife görebilmek için dokunulmamış arâzi ister. Bundan da arâzinin derhal ilk fotoğraf haritası alması lüzumu teyit eder.

Diğer İstihbârat Menâbi Tarassud

Fotoğraftan mâadâ esirler ve bulunmuş vesâikte düşman tesisatına dâir mühim mâlumat verebilir. Bunun gibi doğrudan doğruya durbiyetle tarassudda bâzı teferruatı tenvir edebilecek kabiliyettir.

---

¹ Gazalar, endahtler, depolar, elh (Dördüncü fâsıla mürâcaat)

Esirler ve tarassud fotoğraf tetkikinin bir mühim gayri müfârik olan membalardandır. Bunlardan alınan mâlumat fotoğraf istihbâratıyla mukâbele edilerek bâzı azharın kat'î ve sahi modülleri anlaşılabilir.

Bu halde kara tarassudatı tesisi ikinci şubenin vezâifi meyanına dâhil olur. Bu tesisat bu plana tevfikân ve itinâ ile yapılmalıdır. Kıtaati istihbârat zâbitanı icrâ memurlarıdır. Bunların elinde malzeme ve eşhazı mahsusa bulunması fevkalâde lâzımdır. Çünkü müşkilât bakmakta değil, tarassud etmektedir. Bunun içindir ki istihdam edilecek eşhaz tarassuda alıştırmış olmalıdır; bu da istihbârat zâbitlarının en mühim vazifelerinden birini teşkil eder.

(1915) de her kolordu mıntikasına muhtelif derecelerde (15, 24 ve 30) 2 veya 3 olmak üzere cephe cüz-i tamlarının devri binlerle teşhizine mübâşeret olundu. İyi yetişmiş rasadlar düşman tesisatını teferruatıyla tâkib ve keşfe kabiliyetli idiler. Bunların verdikleri mâlumatı şâyân taktir bir derecede fotoğrafların anlaşılmasına düşman ileri hattına âid esas planlar itmamına yardım etmiştir.

Düşmanın Faâliyeti

İkinci fâsılda görüldüğü vechle düşman bir defa arâzi üzerinde mühimma imkân tahkiki edince iş bunun faâliyetine müteallik tezâhüratı teferruatıyla takibe kalır. Çünkü düşman kumandanlığının mahâli heyeti umumiyesiyle, tasavvuratını keşfe muvâfık olmak bu faâliyeti bilmeye mütevâkıftır.

Bu babda istihsâli lâzım gelen muhtelif istihbâratın envârını tâlik etmiştik.

Bâlâda düşmanın kendi tesisatına âid faâliyetini nasıl tâkib edeceğimizi görmüştük. Diğer tezâhüratı piyâdeye topçuya kuvâi havâiyeye ve (t.t) ye mütealliktir.

Piyâde

İstikrar hâlinde sakin mıntikalarda her gün düşmana dâir öğrenilebilen bütün vekâyi ve hareket ve al el umum kıtaatin nakliye kollarının hareket, keşf kollarının çıkışı, maksatları, nöbetçi veya posta taarruzları piyâdenin mitralyözlerin bu mebâ toplarının icrâ ettikleri endahtler, bunların hedefleri elh... kayd edilecektir. Bu teferruata ıtlâ tarassud postalarımızın ve devriyelerimizin verdikleri mâlumatla mümkün elh usuldür. Kendilerine taalluk eden hususat için tarassud hedematına terkip ve tanzim etmek istihbârat zâbitanına tereddüt eder. Bu tereddüt o suretle yapılmalıdır ki ahval

müstâcelede gerekdir. Akb ve gerek akşam veya gece o gün veya o gece toplayabildikleri bütün mâlumâtı müfsalen itâ edebilsinler.

Mâmâfif sükün devresi haricinde, cephenin bâzı noktalarında pek hususi evsafı hâiz bâzı mevzi hareketler olur ki ikinci şube için bunları teferruatıyla bilmek büyük bir ehemmiyeti hâiz bulunur. Bu hareketler zayıf kuvvetlerle fakat adedi bir devriye veya keşf kolundan büyük, topçuyla veya piyâdenin elinde bulunan diğer muhtelif ıslâha ile mütevâfık olarak vuku bulan hücumlardır.

Sunufu mahlukenin sureti istihdamına âid simâi umumiye verebilmek için bu hareketin hassai methulesi hakkında kumandanlığın tenvir etmek icâb edecektir.

Bu sima, ezcümle anâsırı âtiye ile arzı hususiyet eder:

Düşmanın veyâhut kendi postalarımızın baskını-alınan tertibat-piyâdenin istihdamı-aksı tesir-mukâbil taarruz-ibraz edilen mukâvenet-muhtelif ıslâhanın rebii, elh.

Bir hareketi harbiyenin simâsını bilmek bizzat bu hareketin neticesini bilmek kadar mühimdir. Bu simâ esirlerin verildiği mâlumâtla veya elde edilen vesâik ve emirlerin tetkiki ile faydalı bir suretle itmam edilebilir.

Bir mıntıkanın muhtelif noktaları üzerine icrâ edilen bu musili harekâtın kumandanlık tarafından mukâyasesi düşmanın tasavvuratı hakkında yine kumandanlığa tenvir edebilir.

Esir almak, nizâm-i hârb hakkında bir kanaat hâsıl etmek, düşman topçusunu meydana çıkarmak, bu topçunun derecei teykizini bilmek, bu nevi harekâtı mevziyenin temin edeceği gâyelerdir.

Topçu

(T.a) n düşman topçusunun tezâhüratını ne suretle tâkib edeceğini evvelce bildirmiştik. Evsafı mahsusiyyey-i hâiz bir ameliyei harbiye esnâsında bu tezâhüratın bilinmesi hasseten hâizi ehemmiyettir. Topçunun tarzı faâliyeti icrâ edilen endahiyetlerin mıntıkası hal harekete getirilmiş olan topçunun ehemmiyeti icrâ edilen tebdil muhâzara, ileri hatların yaklaşması düşmanın faâliyeti harbiyesinin simâsına âid tetkikin çerçevesini teşkil eder.

Gerek kuvâi harbiye gerek (t.a) n vesâidi hususiyesi ve gerek piyâde tarafından istihsâl olunan istihbârat bu tetkiki temin edebilir.

Kuvâi Havâiye

Kuvâi havâiyenin faâliyetine itlâ yevmi ve müstemir bir tarassud tesisini istelzam eder.

Harbde, yoklama ve araştırma neticesinde, semeratı görülen bâzı kâidelerin tespiti mümkün olmuştur.

Bu babda, düşman kuvâi havâiyesinin faâliyetini tarassud etmek üzere istimal olunan vesâid hakkında dördüncü fâsıla mürâcaat olunsun.

(T.T) Faâliyeti

(T) faâliyetinin tetkiki müthasıran telsiz müfrezesinin vazifesi idi. Telsiz merkezlerinin tarassudatı yalnız mukâbele ve tokatı icrâsından ibâret değil, düşman telsiz merkezlerinin vaziyetini, bunların tebdil mevazi, muhârebelerinin keşifatı tetkik vezâifi de ihtivâ etmekteydi. 2.Şube düşman nizâm-i harbini ve tasavvuratını keşf etmek noktayı nazarından bir istifâde temini maksadıyla bu tetkikleri diğer menâbiden alınan müstehab ile mukâyese ediyordu.

Düşmânin Tasavvuratı

Düşmanın tasavvuratını anlamak vesilesi hususi bir vâsitaya tâbi değildir. Bu, ikinci şube tarafından alınan müstehberat yığınlarının hâsılai hâl ve tefsiridir. İstihbâratın hâl ve tefsiri faslında bundan tekrar bahsedeceğiz.

İstihbâratın Nevi Menâbi Hülâsa Eden

Muhtıra

İstihbâratın Menâbi	İstihbâratın Nevi
<p>Nizam-i Harb</p> <p>1)Câsus İstihbâratı</p> <p>2)Üserâ İstihbâratı</p> <p>3)Vesâiki Muhtelifi: Esir mektupları, hatıra defterleri, cüzdanlar, gazeteler.</p> <p>Vesâiki Askeriye (Emirler, krokiler, tâlimatı muhtelifi)</p> <p>Telefon Dinlemeleri</p> <p>Telsiz Dinlemeleri (Açık, şifreli muhâbere)</p> <p>Telsiz Keşaf Uhtesi (t.t) ve (t.t.t)</p>	<p>1) Nizâm-i Harb</p> <p>Düşmanın Umumi Tesisatı Arâzi üzerinde hal ve vaziyeti büyük cüz-i tamlar istinad ve ihtiyâtlar</p> <p>Sunufu muhtelifi cüz-i tamların terkibi, miktarı, mâhiyeti, kıymeti</p> <p>Silâh altına celp, kumandanlık, kadro</p> <p>Kıtaat mevcutları</p> <p>Zâyiat, ikmâl efradı</p> <p>Tâlim ve terbiye</p> <p>Cüz-i tamların malzemei harbiyece teçhizi Bu mebâ topları, alev makineleri</p>

İstihbâratın Menâbi	İstihbâratın Nevi
Tayyâre Dinlemeleri	Mitralyöz, refâkat topları, tanklar, tank defteri Tâkib edilen yol, cüz-i tamların hareketi, kuvâi mâlumiye, erzak elh
Topçu Karadan Tarassudat Havadan Tarassudat Karadan Tarassudat Mahalleri İstihbâratı Seda ile Tarassudat İstihbâratı Topçu Tayyâre Dinlemeleri Fotoğraf Bu Mübaredeyanlar Hakkında Piyâde ile Geri Konakların Mukâbelesi (Çaplar İçin)	2.Düşman Topçusu Bataryaların Adedi Arâzi Üzerindeki Vaaz ve Tertibi Çapları Grupları Hedefleri Endaht İstikâmetleri Ateş Altına Alınan Mıntıklar
Tesisat Teması İstihbâratı Esirlerin İfadedatı Vesâik Krokiler Fotoğraf Kapılan Muhâberat Kara Tarassudatı Hava Tarassudatı Câsus Beyânatı Ahâli Beyânatı	3.Düşman Tesisatı İrtibatlar, Tarassud Mahalleri, İâşe Merkezleri Vâsita Siyonları, Hastaneler, İstifâde Edilen Köprüler, Demiryolları. Tesisat Tedâfü (Siperler, Tel Örgüler, Mevâki Krokiye, Kazamatlar, Blok Havuzlar, Tanıklara Karşı Müdâfaa Tertibatı Elh). Tesisatı Taarruziye (Arâzinin İhsarı, Köprüler, Ormanlarda Keçi Yolları, Yollar İnşâsı, Mühimat Celbi Her Nevi Depolar Teşkil Sahrâ Hastane Tesisatı, Balon Hangarları.
Faâliyet Teması İstihbâratı Üserâ İfadeleri Tarassudat	4.Düşmânin Faâliyeti A) Yollar ve Demiryolları Üzerinde Harekât B) Piyâde-Devriye (Keşf-Kolları, Zâbitler Baskınlar), Bâzı Telafi Müdâafa veya Taarruz Tertibatı, Piyâde Harekâtı

İstihbâratın Menâbi	İstihbâratın Nevi
----------------------------	--------------------------

	Harbiyesinin Simâsı, Muhtelif Islâhanın Revli, Piyâde Terbiyesi
(T.A) Kuvâi Havâiye Kıta	Topçu Ateşinin Temerrükazı, Mevzu Tebdilleri, İleri Hatların Yaklaştırılması
Kuvâi Havâiye Kuvâi Havâiye Karşı Müdâfaa Tertibatı Kıta	Kuvâi Havâiye-Keşf Kolları (Devriyeler) Tarzı Faâliyetleri, İstikşaf Filosunun Tarzı İstihdamı, Bu Mübaredamanlar, Muhârebe Filosu, Sâbit Balonlar, Adetleri, Mevzuları
Telsiz Dinlemeleri	(T.T) Düşman Telsiz Merkezleri Düşman (T.T.T) Merkezleri Mukalleme ve Keşifatı
Üserâ Beyânatı Vesâik (Mektuplar, Emirler, Tâlimatlar, Elh) Câsus İstihbâratı	5. Düşmanın Tasavvuratı Müdâfaa Hareketi Muhtelif

Dördüncü Fâsıl

USULÜ İSTİHBAR

(Vesâidin İşletilmesi)

İstihbârat nevi (Fâsıl 2) ve bunları alabileceğimiz menâbi (fâsıl 3) tâyin edildikten sonra ikinci şubenin elindeki vesâidi nasıl işleteceğini görelim.

Usulü iyi gösterebilmek için mübadeten başlayarak muâmelâtı sıra ile tâkib edelim.

Mâlumat Planı

Harbde her vaziyet kumandanlığın bir karârına meşrud bulunur. Taarruz, müdâfaa veya ricatı harbin üç şekildeki kumandan faâliyete müteallik irâdesini bu şekil altında ishar eder. İradı vesâidi icrâiyeye ameliyatı harbiye emriyle bildirilir. Fakat kumandanlık karârının tercümanı olan bu emri tertip etmezden evvel, kendisine tevdi edilen vazifenin ifâsı için tâkib edeceği ve karârını istinat ettirdiği programı kavramış olmalıdır. Yani bir ameliyatı harbi emri yazılmazdan evvel kumandanlık müveccihelere göre, bir manevra planı inşâ edecektir.

Kumandanlık bu planı temini ifâsıyla mükellef makâmata tebliğ eder. Kumandanla aynı fikri tâkib etmesi lâzım gelen bilhassa hareket şubesi kumandanlığın bütün tafsilâtına mütâlâa olmalıdır. Emirlerin doğru olarak tertibi için bu tebliğ bihame hal lâzımdır.

Diğer taraftan kumandanlığı tenvir mecburiyetinde bulunan ikinci şube müdürü ancak kumandanın fikrine tamamen vakıf bulunduğu taktirde vazifesini ifâya muvâfık olur. Bu halde mumâileyh de manevra planı bilmek zaruretindedir.

Kumandan manevrasının taslağı yaptıktan sonra bunun soru icrâiyesini ve hini icrâdaki ihtimâlatı derpiş eder. Bunun içindir ki vakâyî evvelden görmek, iktiham edilecek müşkülâtı hesap etmek mecburiyetindedir. Düşman da kendi idâresini kumanda itlâğın bu iradesine karşı koyacağından kumandan düşman iradesine mukâbele etmek için onun tezâhür etmesini intizâr etmemesi, kabul elzâhir bu iradeyi bilmesi lâzımdır. Binâenaleyh kumandan kendi ameliyatı harbiyesinin çerçevesi dâhilinde, planının hangi şerâidle kabulü icrâ olduğunu ve düşmanın bunu ne dereceye kadar men edebileceğini araştıracaktır.

(1806) da Napolyon (Saks) a dâhil edeceği zaman evvelâ düşmanın (Frankonovalt) dan kendisinin hududuna mümânaat edip etmeyeceğini araştırmakla işe başladı. Bunun için de her ihtimale karşı kademeli tertibat aldı.

(Zalferat) kendisini tâciz eden düşman anâsırından kurtulunca düşmanın alan (Vayemar) mıntıkasında bulunduğuna dâir evvelce yaptığı tahmini teyit etmek üzere, Prusya ordusunun (Elp) e doğru yürüyüş hâlinde olup olmadığını ve bu suretle harbden kaçıp kaçmadığını araştırmak için (Morat) n süvârisini şimâl istikâmetine tahrik etmeye karâr verdi.

Demek oluyor ki Napolyon ameliyatı harbiye planının ifâsı için mâlumâtı istihsâline çalıştı.

Mâlumâtı istihsâli için faâliyete getirilen vesâidin nevi ve ehemmiyeti ne olursa olsun bu istihsâl dâima tasavvur olunan manevra ile mukiddir.

Krallık devrinde istihbârat hidematı şimdikinden daha basit; fakat aynı derecede mevcut idi ve Napolyon bunu pek mâhirane idâre ediyordu. İstihbârat şebekesinin üçü kendi elinde idi. İstihsalatı bizzat tedvir etmekte idi.

Şimdi ikinci şube fennin terkiyatı ve yeni orduların tenviniyle teksir eden aksamın bir cüzi aslisi oldu. Kumandan gözle nasıl sahei harbinin efkanıyata edemezse istihbârat umurunuda bizzat idâre edebileceği iddiasında bulunamaz. Mâmâfih muhârebenin ruhu kendisindedir; istihbâratı tedâir edemezse de kendisi için çalışacak olan ikinci şubeyi tevci ve irşad edebilir.

Kumandan bilmek ameli ikinci şube müdürüne açacak, mumâileyh de kumandanın ameline göre, vazi bir programa tevfikân vesâidini, kendi idâresinde olarak işletecektir.

Program işte onun istihbârat planı olacaktır.

Bu halde ikinci şubenin istihbârat planı hareket şubesinin manevra planına müşâbihtir; birinci, ikincinin muâyedesi demektir.

Bu plan mutlaka tahriri olmaz. Hatta umumi suretle Erkân-ı Harbiye reisinden şifâi izâhamında kumandanlığın harekâtı harbiyedeki veya mütesavir umumi hareketi ihtiyacından ibâret bulunur.

İstihbârat Planı

Kumandanlığın fikrini iyice kavramış, manevra planı öğrenmiş ve istitlâatında kendisine rehberlik edecek umumi müvecceheleri almış olan ikinci şube müdürü artık işe başlayacak ve istihzâlatı tesis edecektir. Yani kendisi için çalışan uzuvlardan her birinin hususi vazifesini kumandanlık tarafından tespit olunan umumi çerçeve içinde tespit etmek suretiyle makinesini harekete getirecektir.

Bu da istihsâl planının tesis demektir.

Evvelâ istihbârat vesâifine iştirak edecek anâsırın nevini tâyin edelim:

Bunlardan biri bilfiil hareketi harbiyede bulunan kıtaat, istitâlğının vâsıtai mahsusesidir.

Kıtaat—Kıtaat ve hasseten süvâri her vakit istihbârata yardım ederler. Hatta denilebilir ki (1913) senesine kadar süvâri, tâlimnâmelerde sevk etme ve tâbiyenin yegâne iştikşaf vâsıtası olarak gösterilmektedir; bu suretle gerek umumi harekâtı harbiye sayesinde ve gerek harbin daha küçük bir çerçevesi içinde olarak bir ordu harekâtı harbiyesi esnâsında düşmanı aramak ve kazanması süvâriye âid bulunuyordu.

Binâenaleyh istihbârat müvecceheleri, pek tabi olarak idâne süvâriye mahsus müvecceheler mâhiyetinde idi.

Süvâriden başka ve topçuda yaptıkları muhârebe ile mâlumatı istihsâle hizmet etmekteydiler.

Nihâyet esirlerin ahâlinin isticvapı ve câsuslar düşmana dâir mâlumat alabilmek için kumandanlığın istifâde edeceği diğer vesâidi teşkil ediyorlardı.

Napolyon zamanından beri, son harbde hâtıra ve hayale gelmeyecek istihbârat hidematına bir vesayit ve şemul vermiş olan yeni vesâidi fenniye ve hasseten kuvâi havâiyenin zuhuruna kadar, usul istihbariyede hiçbir şeyi değışmemiştir.

O halde eskiden elde bulunan yalnız şu uzuvlar (kıtaat) ve yalnız elde mevcut şu menâbi (muhârebe, üserâ, ahâli, matbuat, câsuslar) ile istihbârat nasıl tanzim ediliyordu?

Misal olmak üzere ilk imparatorluğun bir sefirine tarihi bir nazarı atf edelim:

(İyona) Sefiri Esnâsında İstihbârat

(Bir Kroki Merbuttur)

(1806) da Napolyon Prusya'ya karşı harbe karar verdiği zaman evvelâ (İyona) da Prusya'nın ezilmesiyle nihâyet bulacak olan vasi hareket planını tanzim etti.

Bu plan Prusya ordularını sol cenahtan ihâta etmek, (Elp) üzerinde esirleri harb meydanından ayırmak ve onları ters cephe ile muhârebeye mecbur etmekten ibâretti.

Bu planın icrâsı emrinde Napolyon istihbârat teşkilâtı vücuda getirdi. Büyük ordu (Frank Novalt) dan çıkıp da (Silaç) da ve (Zalfelat) da (Tavetezin)n ve (Prens Lui) nin kıtaatlerini geriye püskürttükten sonra Napolyon şimâle doğru harekâtına devam ederken düşmanın kuvâi külliyesi hakkında mâlumattan yoksundu. Aynı vechle (Pronzuvik) de Fransızların harekâtından bilhaber bulunuyorlardı.

İstihbâratın mahrumiyet, düşmanın tasfiratı hakkında müâlhaza ve tahminden başka bir şey yapamayan İmparatoru dâimi bir uğraşma ve yorgunluğa mahkûm ediyordu. Eylül'de anladı ki Prusyalılar (Saks) a girmişlerdir. Bu kat'iyet üzerine manevrasını tertip ve ihzâr etti. 21 Teşrin-i evvelde (Büyük ordu) (Zal) ve (Selsetr)i geçipte buralardaki köplüleri tutmaya hazırlanırken Napolyon, birliğine doğru yürüyüş hâlinde bulunan düşman ordusu hakkında hiçbir haberi ihtivâ etmeyen menfi istihbârata itimat ederek manevrasının muvâfık olduğuna kâni bulunmakta idi. (Lan) a şu bile yazıyordu: Onlara (Deresid) ve Berlin yollarını kapadım. Mart'da: Düşmanı tamamen ihâta ediyorum diye yazmıştı. Böyle olmakla beraber Napolyon'un zihninde düşmanın ne yapacağına dâir alan bir şüphe hüküm rânâ idi.

Düşman neye karar verecek? Taarruzmu? İntihab ettiği bir mevzuda müdâfaayamı? Yoksa ricate mi?

Her biri aynı derece-i ihtimalde olan bu üç şık hakkında Napolyon hakikatın keşfine çalıştı.

Düşmanın atâleti ve Fransız ordusunun yürüyüşteki süratı sâyesinde sevkülçiş manevrası muvaffakiyetle hitam bulunduğundan sıra muhârebeye gelmişti. Bu karar kat'î içinde İmparatorun, Prusya Erkân-ı Harbiyesinin bu kararlara karşı yapacağı şeyi bilmesi lâzımdı. Bu maksatla "Perdeyi yırtmak için" bir istihbârat hizmeti teşkil etti.

Doğru bir tâbirle ifâde etmek lâzım gelirse bu istihbârat-ı manevranın kendisinden ibâretti. Napolyon, kıtalarını tıbkı bir satranç tahtası üzerinde oynar gibi tahrik eder ve temas onlara verdiği tertibatta arardı. Onun yegâne vesika-i istihbariyesinde bu temastı. Binâenaleyh bir taraftan harekât-ı harbiye emirlerini gönderin ki diğer taraftan, kolordu kumandanlarından “Düşman harekâtının ne olduğuna müsbet olarak bilmelerini” mısra talep ederdi.

O devrin vesâidi mâlum olduğundan bu ısrar-ı temas istihsâline veya temasın muhâfazasına münhasır idi. (Murat), (İlerisindeki şeyleri bildirecek), (Davut) gerek düşmandan haber getirmek ve gerek esir elde etmek için mümkün olduğu kadar uzaklara keşşaf lar gönderecek. Ujoru haber almak için keşşaf lar çıkaracak Lan düşmanın üç günden beri ne yaptığını bildirmek üzere bütün mâlumat-ı mümküneyi istihsâl edecekti.

Teşrin-i evvelin 10 ve 12’si arasında verilmiş olan bu emirler âtideki vaziyetlerde muhtelif alâkadarlara temas etmektedir:

“Murat”, (Jardan)’dan (Çayç) ve (Navmivorg) üzerine;

“Davut”, (Mital-Pulunç)’dan (Navmivorg) üzerine;

“Ojro”, (Zalfeld)’den (Golan) üzerine;

“Lan”, (Tevişnad)’dan (Sal)n sol sahiliyle (Yona) üzerine yürümektedir.

Büyük ordunun diğer kıtaati krokide gösterilen istikâmetlere tevci olunmuşlardır. Demek oluyor ki Napolyon harekâta geçmek için istihbârata intizâr etmiyor, bilge istihbârata manevradan bekliyordu. Onun manevrası ise şudur: Düşman ne yaparsa yapsın, taarruz ederse Napolyon için na amel matluptur; eğer düşman taarruza meydan verirse Napolyon icrâda kusur etmez; düşman (Mâadâ Börg) üzerine yürüyüşe başlarsa Napolyon ondan evvel (Darest) de bulunacaktır.

Bu hesapça istihbârat, harekât manevra planının ifâsı demektir. Bu manevra bir defa tertip edilen bütün mesâi ve mücâdele ve icrâya mâni olmak üzere düşmanın alabileceği tertibatın keşfine mâtuf olacaktır.¹

---

¹ Büyük cüz-i tamların tâbiye ve tâifine âid mukid tâlimatnâmenin üçüncü babının birinci faslında (harekâtı harbiye başlayınca, vesâid-i istiladiye veya muhârebe tarihiyle elde edilen mâlumat düşmanın tasavvuratını daha emniyetle derpiş etmeye hizmet ederler; aynı zamanda vaziyette dâimi tahvilâta uğrar. Kumandanlığın

İmparatorun istifâde edebildiği vesâid pek mahtut idi; çünkü esir almaktan ve keşif göndermekten ibâretti.

Bu kadar zayıf vesâidin semere verebilmesi harekâtta bilhassa sürâte mütevakıftı. Faalen kıtaatin yürüyüş menzili on fersah idi. İstihbârat noksanı manevradaki sürâtle telâfi etmek üzere imparator fikrini mütehassılan şu gâyeye atf ediyordu: Düşmanın hattı ricatini kesmek (Derest) ve (Laçık) üzerinde (Zal) ile yollarını kat ettikten sonra (Vayınar)'ı (Mâadâ Bork)'a rapteden son hat müvaseleyide kesmek istiyordu. Bilâhare, Prusya Erkân-ı Harbiyesinin karârsızlığını hissettikten 12 Teşrin-i evvelde bütün mevcut kuvvetleriyle (Vayınar) üzerinde muhârebe vermeyi düşündü. Bununla beraber henüz tereddüt ediyordu: 12 akşamı (Lan)'n gönderdiği mâlumat bu tereddütü teyit etmekteydi:

Filhakika (Lan)n istihbâratı şöyleydi: Eğer geçtiğimiz kasabanın ahâlisi tarafından verilen mâlumata itimat edilebilirse (Vayınar)'dan on fersah uzakta (Nupıştat, Gona, Herfurt ve Veimar) üzerinde seksen bin kişi vardır. Ben düşman bu hattı üzerinde kalacağına ihtimal veremiyorum. (Laçi) üzerine çekileceğini zan ediyorum.

Bu suretle 12 akşamı bile imparator düşmanın karârı hakkında henüz tam bir şüphe ve tereddüt içinde bulunuyordu.

Ancak 13 sabahı janerallerin verdiği raporlar fikrini tespit etti:

1- (Golan)'dan 12 akşamı geç vakit Ojeru bildiriyordu:

...Düşman (Yana)'da idi. Fakat tahmin ediyorlar ki buradan hareket etti.

(Veimar)'a gidiyor. Kolordunun kumandanı prens (Hohanloha)'dır. (Veimar)'dan çekilerek kralın ordusunun bulunduğu (Jerfurt)'a gideceği söyleniyor.

2-(Davud) 12 Teşrin-i evvel akşamı saat sekize doğru (Navmiyork) işar ediyor: bütün raporlar Prusya ordusunun (Erfurt), (Veimar) civarında bulunduğu müttefiktir.

---

vazifesi manevrasının esas hatlarını muhâfaza etmek ve sur-u icrâyesini vekâife uydurmaktır. Bu suretle kumandanlık mütevâli tâdilâtla tespit ettiği gâyeye göre manevrasının inkişafını temin eder.) Kaydı bu esas üzerindedir.

Kralın don (Veimar)'a vâsıl olduğu muhakkaktır... Prusya kıtaatının (Veimar) cihetinde toplandıkları buna kati görünüyordu.

3-Nihâyet Murad (Çac)'dan 12 Teşrin-i evvel akşamı tarihli bir telgrafta şu mâlumatı veriyordu: Zâti haşmet penahilerine Janeral Savaril'in bir memurunu taktim ediyorum... Düşmanın bütün ordusunu baştan başa gezmiştir... Folda, Gona, Erfurt, Veimar ve Navimor'da Prusya ileri karakollarına tesâdüf etmiştir.

Bu mâlumatı alınca İmparator Murad şunu yazdı: Nihâyet perde yırtılmıştır. Düşman mâadâ Bork üzerine çekiliyor.

Mösyö Henry hevesseyi yazdığını vecihle Prusya ordularının ricaatini imparatora sırahaten telkin eden şey 13 sabahı vâsıl olan istihbârat mıdır yoksa bu itlâ daha ziyâde imparatorun vaziyeti kavraması neticesi midir? Burasını münâkaşa etmeyeceğiz. Bizce hâizül ehemmiyet olan şey mevzu bahsimiz olan noktainazara göre şunu arz etmektedir ki imparatorun (Yana ve Avraştan) da taarruz için verdiği karâr jenerallerinden aldığı istihbârat ile düşmanın manevrasına dâir edindiği fikrin mahsulüdür.

Şimdi bu fikri alalım: İstihbârat planı manevra fikrine tadı ve bu fikirde ameliyatı harbiye planında mündeç bulunmuştur.

Mâlumatı istihsâli de buna nazaran idâre ve tevci olunmuştur.

İstihbârat münabiinde vukua gelen tekâmülat dolayısıyla mâlumat istihsâli ne gibi tahvilâta uğradı?

Yeni İstidlâ Uzuvarı

Evvelâ yeni orduların muhtelif elcins cüzleri ihtivâ etmesi, anâsırın kasreti dolayısıyla vesâidi istitlâiyenin mütenâsiben tesyidini istilzam etti. Hâli hazırda elde bulunan vâsıtalar eskiye nazaran daha büyük bir vesâid ve şümulü hâizdir. Mâmâfihe ihtiyâcât vesâide tespitle daha ziyâde artmıştır. Vesâidi havâiye keşiflerin yerine gasim oldu. Otomobil ve şimendifer mevzu tebdillerine fazla sürat bahş etti. Telsiz telgraf kuvvetli bir vâsıtai istihbariyedir. Binâenaleyh vesâidi istitlaiye orduların terkiyabı fenniyesiyle mütevâziyen yürümüştür. İhtiyacat, vâsıtalar ve çareler yarattı.

Ludendorf Hindenburg tepesinden düşman toplarını dürbünle saymak mümkün iken imparatorun zaya istihbâratı kullanması beyhude olurdu. Düşmanın vaziyet ve tertibatını keşif için havâi fotoğraf istimali faydasıdır; çünkü bu tertibat çadırılı ordugâhlar hâlinde arâzi üzerinde apâşîkar görünüyordu.

Demek oluyor ki her türün vesâidi kendine kifâyet ediyordu. Vesâid miktarı artıyor, çünkü ihtiyâcât artıyor. Bu ihtiyâcâtı ise fennin, tâbiyenin ve hülâsa zâidi askeriyenin terkiyatı halk etmektedir.

İmparatorluk derunde üserâ isticvapının pek sathı ve iptidâi olduğu zan ediliyor; çünkü ordu ücretli askerlerden mürekkep olduğundan düşman cüz-i tamlarının kıymeti, silâh altına celb, ordu mevcudu ve malzeme hususlarında gayri mâlum hiçbir şey yoktu. Bundan başka ordu, heyeti umumiyesiyle manevra yapan keşif bir koldan ibâretti. Bir ordu bir mıntıkada kitle hâlinde hareket etmekteydi. (1806)'da Prusya kralı nerede ise Prusya ordusunda oradaydı. Binâenaleyh hükümdarın bir mahâldeki mevcudiyeti kıymetkar bir imâreydi.

Saf harb nizâmında çarpışan iki kıtanın temasından daha ilk nazarda bu kıtaların miktarını keşfetmek mümkündür. Her emir ufacık bir kinâyeden bu miktarı anlayabiliyordu. Zamanımızda bu basit temas, elinde tekâmül etmiş silâhlar bulunan, arâzi üzerine dağılmış gayri mer-i düşmanın miktarını keşfe müsâid değildir. Şimdi bir esirden düşmanın kısm-ı külliyesini öğrenmek kifâyet etmek. İsticvap uzun ve gâyet dakiktir. Bunların vesâid ve şumulü anlaşılması icab eden mesâinin vesâidiyle mütenâsiben tehâlif etmektedir. Düşman topçusunun teçhizatı uzuviyesi mâlum değildir. Topçunun arâzi üzerindeki vaziyet ve tertibatı ancak hâli faâliyetteki topların ilâveleriyle veya fotoğraf vâsıtasıyla kabili rüyettir. Dumansız barut, bocalama, muhâfaza ve topların uzun menzilleri, çapların tahlifi, tebdili mevzudaki suhulet; ziyâ, sedâ, hava ve kara tarassudlarını meydana getirdi.

Bu vecihle hâl edilecek mesâilin miktarı ihtiyâcâtın tezâidini mucep olmuş ve bu da işletilecek vesâidin tekzirini intaç etmiştir.

Mâmâfihe bu ancak ferî bir meseledir. Vesâidi tekessür ve tekmiş etmekle beraber sureti istimallerinde hiçbir şey değişmemiştir. Bunları kullanmak pek mühim bir keyfiyettir. Fakat esas hep aynıdır ve şudur: İstihbârat kumandanlığın ihtiyâcâtına göre tevci ve idâre etmek.

(1914-1918) Harbinde İstihbârat

Son harbde istihbârat planı meselesi nasıldı? Nasıl tanzim edildi ve cüz-i tamlar nasıl icrâ ettiler? Daha vakti hazırda mevkii icrâiye konulması lâzım gelen bir istihbârat planı ile bir istihsâlat planına lüzum gösteren seferberlik ve tahşiti hazırlığını mezkut kumandanlığa âid olan bu meseleyi de bırakarak faâliyetin mahtut çerçevesi dâhiline girmek üzere, bir ordu ve bir kolorduda istihbâratın nasıl cereyan ettiğini ve nasıl tesis olunacağını iktifâ edeceğiz.

Büyük Cüz-i tamların Manevra Kâbiliyetleri

Yeni ordular o kadar vasi bir cephede cism-i kitlelerle icrâi hareket ediyorlar ki ordular ve hala kolordular mevcut kuvvetlerin heyeti umumiyesi içinde küçük birer cüzden ibâret kalıyorlar. Ordu hemen dâima bir çerçeve dâhilinde manevra yapar ve sahâ faâliyeti umumiyetle dar olarak tahtit edilir. Ekserya tamamen muin bir mıntıkada taarruza geçer; cenahlardan taşmak imkânı yoktur. Filhakika (1914) de istikrar başlar başlamaz bu keyfiyet tebyin etti. Son defa olarak cenah manevrasına (1914) Eylül'ünde 6.Ordu tarafından Alman sağ cenahına karşı teşebbüs edildi. (Digesmund)'a kadar cephenin uzamasını intac eden cenahlardan taşma teşebbüsâtı müteveli cephe hücumları hâlinde her iki tarafça masmun bulunuyordu.

Denize doğru giden bu müsabakadan sonra cephe muttasıl bir şekil alındığından her ordu iki taraftaki kuvvetlerle kapanmış ve takviye edilmiş ve orduların manevra kabiliyeti taarruz kabiliyetiyle yani malzemece derececi teçhiziyle karışmış bulunuyordu. Bir orduda ancak kuvvetlerin terâkimi o orduya bir hareketi icrâ imkânı verilebiliyordu. Halbuki bu harekette yalnız bir cephe hücumuna ithisar etmekte ve elhâsıl manevra kıtaatin miktarı ile malzemenin miktarına ve ihtiyâtların icrâ ettikleri tesire ve vaidde bulunuyordu.

Sahâdan mahrum bir taarruzun biz bir revâsıta icrâiyesi olan kolordular kendilerine tahsis edilen müteâkib hedefler üzerine doğruca cephelerin istikâmetinde yürürler; çünkü ateşlerinden ve ihtiyâtlarını istimalden başka manevra kâbiliyetleri yoktur.

Mâlumat Planının Tertibi

Cephe hareketlerinde bu vecihle bağılı, mahsur ve mahdud kalmış olan büyük cüz-i tamlar kendi istihbârat planlarını ne suretle tertip ve istihsâli nasıl temin ediyorlardı?

Bundan evvelki asırda (1866-1870) oldukça müstakilen icrâyı harekât eden her ordu için mümkün el icrâ olan manevra yalnız başkumandanlığa münhasır bir hassa hâline girmektedir. Cephe kesp ve hiddet ettiğinden manevrada (bir) olmuştur. Böyle olunca aynı sâhai harekâta tertip ve tasavvurda (bir) oluyordu. İstihbârat planı başkumandanlığa has bir salâhiyet oldu. Planı yalnız başkumandanlık tertip ve tatbikatını yalnız başkumandanlık tâkib etmekteydi. Ordular sadece birer huvâi icrâiye hâline geldi. Orduların ihtiyacı, evvelce bir kolordunun ordu içindeki ihtiyacı gibi ordu dâhilindeki madom cüz-i tamların ihtiyacı derecesine indi. Bu suretle orduların ihtiyâcâtı küçülmüş ve şu suale müncir olmuştur: Düşman ne yapacak? Taarruz mu? Müdâfaa mı? Düşmanın karşımıza çıkaracağı sınıfların mevcudu nedir? Şimdi ordunun ilerisinde ne vardır? Düşmanın getirebileceği takviye kıtaati hangileridir ve nereden gelebilirler? Ne vâsıta ile? Ne kadar zamanda?

İstikrarda Alman cephesi (1918)'de sarsıldıktan sonra bütün orduların halledeceği mesele bu oldu ve başka mesele de yoktu. (1915)'de (Ortoba) ve (Şamponya) taarruz, (Vordon) müdâfaası (1916)'da son taarruzu (1917)'de (Essen) taarruzu, (1918)'de Alman ve müttefikleri taarruzları, bütün bu vaziyetlerde ikinci şubelerin revli değişmemiştir: Karşılarındaki düşmanı öğrenmek, düşmana gelebilecek olan takviye kıtaatini evvelden görmek, tâkib etmek ve nelerden mürekkep olabileceğini keşfe çalışmak.

Ordu 2.Şubelerin mesâisi bu nispete düşmüş olmakla beraber bilhassa müdâfaada emniyet ve nezâketini kaybetmemişti. Ordu 2.Şubeleri başlıca (1916, 1917 ve 1918)'de biltecrübe ve bilâebat anladılar ki düşmanı dövmek için onu yuvasından çıkarmak keyfiyeti düşmanı beklemek ve onun darbesini def'e çalışmaktan daha kolaydır. Avı kaldırarak vurmak pusuda beklemeye nispetle son derece kolay idi. Evvelâ; çünkü müdâfaa mâhiyeti itibariyle, müdâfaa-i ihtiyar eden tarafta bir tereddüt ve emniyetsizlik hissi tevlit eder. Sâniyen; çünkü arâzi gittikçe daha iyi ve daha tamam olarak ihzâr edildiğinden düşmanın taarruz edebileceği mntıkların her biri için tasavvuratına nüfuz etmek o nispette müteessir bulunuyordu.

(1916)'da (Vordon)'da ikinci ordunun ikinci şubesi müstesna olmak üzere, diğer orduların ikinci şubelerinden hiçbiri (1918) senesine kadar bu derece mühim ve nâzik bir

mesele karşısında kalmamıştı. Fakat tarih mezkurde Mart'tan Temmuz'a kadar Alman taarruzuna mâruz kalan orduların 2.Şubeleri ne derece semâ tedârikte şerâid içinde ise o kadar da müşkil ahvâl içerisinde çalışmaya ve vesâidi istihbariyelerini çalıştırmaya mecbur kaldılar.

Şimdi umumi bir surette şu neticeye varılır ki 2.Şube taarruzdan ziyâde müdâfaada pek sıkıntılı bir vaziyete düşer. Çünkü bu hususi vaziyette ya lezâiz bir tereddüt mübâhiyet vardır.

(1914-1918) harbinde olduğu gibi alelâde istiklal harblerinde bir ordu 2.Şubesinin nasıl işlediğini daha iyi gösterebilmek için bir taarruzun istarına âid iki misal alacağız;

Tarihi Misaller

1-Som Muhârebesinde 4.Ordunun İkinci Şubesi

(1916) (Harita Numro 1)

A-Hazırlık

(12 Nisan 1916)'da altıncı ordunun karargâhı (Amiyan) cenubunda (Bov)'a üzere, evvelce yerleşmiş olduğunu (Kalarmun)'dan hareket etmişti. Altıncı ordu (Kamepre) cihetinde çalışacak olan İngiliz ordusunun sağından (Cenup), (Yerun) ve Dahaşmaldeki istikâmeti umumiyedeki bir taarruza memur olmuştu.¹

Müttefiklerin diğer cephelerde (İtalya, Rusya) icrâ ettiği taarruzlarla aynı zamanda vuku bulacak olan bu taarruzlardan maksat evvelâ Alman ihtiyâtlarını (Vordon)'dan çekmek suretiyle oranın yükünü hafifletmek ve saniyen düşmanı lagün kat'i hırpâlâyerek yıpratmaktan ibâretti. Filhakika Som Muhârebesi bir yıpratma muhârebesinden başka bir şey değildi.

Bedayette (Som) ile (Ovaz) arasındaki mıntıkayı tutmakta olan altıncı ordu yavaş yavaş cephesini (Som-Avar) mıntikasına ilerletti; bâde her iki cihetten (Som) üzerine taarruzuna mecbur olduğundan (Marikor) ile av arasındaki cepheyi tuttu. Taarruz

---

¹ Bedayette büyük mikyasta tertip edilen müttefikin taarruzu (Vardon) muhârebesi dolayısıyla küçük bir nispette indirilmişti.

Temmuz'da vuku bulacağından ordu ikinci şubesinin önünde hazırlık için tamamı iki buçuk ay vardı.

Taarruz Cephesinde Düşmânin Vaziyeti

2.Şubenin halledeceği ikinci mesele şu idi; yalnız ordunun cephesinde değil bütün garp sahâ harbinde düşmanın hâl ve vaziyeti ne idi. Aşağıda göreceğimiz vecihle filhakika bu son vaziyeti öğrenmek ikinci şube için beh mahâl lâzımdı.

İkinci şubeyi kendi mıntikasına vaz etmek yani düşmanın ordu karşısına koyduğu kuvvetlerin heyeti umumiyesini, bunların tertibat ve tevziyatını, tesisatını, hayatını tâyin etmek her fikir hareketinden evvel görülecek iş bu idi.

Cephenin heyeti umumiyesindeki vaziyet umumiyeye gelince bu karargâh umumiyenin tebligatı rusumiyesinden ve 2.Şube müdürünün bizzat gidip bizzat alabileceği mâlumattan anlaşılabilirdi.

Binâenaleyh ikinci şubenin ol emirde ibtidâi bir istihbârat olanı tertip etmesi lâzımdı. Şimdi 2.fâsılda beyan ettiğimiz istihbâratı envâ-i esasiyesini sırasıyla tetkik edelim ve bunlardan her birinin nerelere ihtiyacı olduğunu görelim.

A-Nizâm-i Harb-Mıntika-i harbdeki düşman fırkaları mâlum olduğundan (ileride göreceğiz) şimdi iş:

- 1-Gruplarıyla arâzi üzerindeki tertibat ve tevziyatlarını bilmeye,
- 2-Vakia bulacak manevrayı tâkib etmek kalıyordu.

Nizâm-i harbin keşf ve nispetine âid olan bu maddi kısım esir veya firârielerin her günkü haberlerinde veya fotoğrafi tetkikinden temin edilebilecekti.

B-Topçu-Yapılacak taarruz dolayısıyla altıncı orduya verilen taarruz mıntikası (1916) Nisan'ında (Marikor-Avar) mıntikasına sıkıştırıldığı vakit bu cepheler ilerisindeki düşman topçusuna âid mâlumat henüz nâtamam idi. O zamana kadar tespit edilen vaziyette ne gruplar ne de hedef mıntikaları gösterilmemişti. Vak'a nispet edilen mevzular esas plan üzerine geçirilmişse de topçuya mahsus olmak üzere henüz hiçbir harita yapılamamıştı. Bu müstecelen doldurulması lâzım gelen bir boşluktu. Ma elnıfs altıncı orduda topçu istihbâratı mevcut değildi. Bu sebeple 2. şube düşman topçusuna âid istihbâratın kafesini baştan nihâyete bizzat temin etmek mecburiyetinde idi. 2.Şubenin

tatbik ettiği usul bundan evvelki fâsılda izah edilen usuldür. (Bu fâsılda bilatecrübe bu husus için kabul edilen usul ile fotoğraf programlarının sureti tatbiki mütâlaa buyrulsun)

Taarruz için tâyin olunan gündən çok evvel düşman topçusunun hâl ve vaziyeti mükemmelen anlaşılmıştır. Bu mühim neticeyi istihsâl için memur edilen zabitan ilk iş bizzat giderek arâzi üzerinde düşman topçu sisteminin elde edilen mâlumatı tevâfuk edip etmediğini tahkik etmek olmuştur. Keşf ve tespit edilen batarya mevzularının yüzde sekseni doğru çıkmıştır.¹

C-Müdâfaa Tesisatı- En mühim ve nâzik mesele âsârı keşf olunan tesisatın modüllerini bulmaktı; çünkü tahripleri için istihsâl olunacak çaplar onların kıymetine göre tâyin edilecekti. Ordu, fotoğraf tetkiki için iki mütehassis bulunduruyordu. Bunların işi düşmanın müdâfaa tesisatını tespit etmektir: İleri hatların işgali vesâidi müdâfaaları, istinatların vaziyeti, mahmul yürüyüş istikâmetleri, bilhassa tesisat ve mahâli mahfuzanın kıymeti meydana çıkarılacaktı. Yani beton mu toprak mı ağaç gövdeleri mi olduğu tâyin edilecekti. Taarruzun ihzârında bu nokta ehemmiyeti esasi hâizdi.

Evvelâ, topçu ve istihkam ile görüşüldükten sonra, filhakika esas plan üzerinde düşman tesisatından her birinin taslağı muhtelif renklerle gösterildi. Bu sâyede plan, sathi bir bakışla, meselâ şu tesisatın tahribi için, terkiyatı nisâiyelerine nazaran (240)'lık ve bilakis diğerleri için (100)'lük istihmal edilmesi lâzım geleceğini anlatabilecekti.

*****

Kumandanlığın ihtiyâcâtına tekâbül etmek üzere 2.Şubenin teşebbüs edeceği ilk tetkikat bu suretle başladı.

Şube istihsâl edilen netâic dört nevi harita üzerinde topladı.

1-Nizâm-i harb haritası

2-Topçu haritası

3-Müdâfaa tesisatı ve kıymetlerini müşâhid harita

---

¹ Bizim düşman topçusu hakkındaki itlâmımız alelumum bizim topçu hakkındaki vukuflarını nazaran daha amik ve daha fâik idi. Aşağıdaki misal bataryalarımızı (Ta)'ı tarafından ne dereceye kadar tâyin edildiği hakkında bir fikir verebilir. Bir Alman haritası üzerinde (1916) Teşrin-i evvelinde nahor cephesinde Fransız bataryalarının meydana çıkarılan mevzuları (139) olarak gösterilmişti. Halbuki bunlardan yalnız (29)'ı doğru idi. (21)'i takviye mevzuu (92)'si Yamotruk mevziinden veyâhut küçük piyâde mevzilerinden ibâretti.

4-Cephe gerisinde düşmanın hassas, can alacak noktalarının¹ haritası.

Bu dört vesika en ufak teferruata kadar taarruzun ihzârını ve bilhassa topçunun (vaziyet planının) tanzimini temin etti.

1-Numrolu harita mukâbil batarya teşkinini

2-Numrolu harita ileri hat hedeflerini tahrip topçusunun tatbikini

3-Numrolu harita tâciz endahları programının tanzimini teshil etti.

Nihâyet, mıntıkasında müstehkem köy veya istinat noktalarını tesâdüf edecek olan taarruz piyâdesine bu mevânin nelerden ibâret olduğunu evvelden göstermek ve ona göre tedbir aldirmek üzere 20000/1 mikyasında büyütülmüş fotoğraflar yapıldı ve bunların üzerinde düşman müdâfaasının bütün teferruatı gösterildi. Tahrip topçusu hadım edilecek hedefler üzerine toplarını birer birer tanzim etmek hususunda bütün istifâde etti.

2.Şubenin vazifesi Haziran ovasatında ikmâl edilmişti. Binâenaleyh Haziran kısmı âhirinde altıncı ordu (Merigor, Sulh, Som) nakl edince harekâtı harbiye kurulmuş demekti. Şimdi yalnız teferruatın icrâsını tâkib etmek kalıyordu. Burada biltap arâzinin ihzârından bahs edeceğiz. Çünkü buna hazırlığın daha ilk gününden teşebbüs edilmiş ve icrâsı düşmanın vaziyetine bağlı olmaksızın başlamıştır.

Düşmânin Tasavvurâtı

İkinci şube bir taraftan düşmanın vaziyetini arâzi üzerinde tetkik ederken diğer taraftan, bedayette fayda ve emniyet o kadar anlaşılmayan ve fakat taarruz günü yaklaştıkça bir lâzımı gayrı mefâhir mâhiyetini alan bir iş zuhur etti.

Filhakika şunların tâyini lâzım geliyordu:

1-Düşmanın ilk tasavvuratı-taarruzundan haberi var mıydı yok muydu? Buna nazaran ne gibi tedbirler alıyordu?

2-Altıncı ordunun taarruzu düşmanı lâkayd bir ikâmeye çekti. Düşman takviye kıtaati celp edecekti; bunlar nereden gelecekti? Nelerden mürekkep olacaktı? Ne kadar müddet zarfında muhârebeye iştirâk edebileceklerdi? Alacak noktalar point sensibles

---

¹ Tahripleri ve yâhut sindirilmeleri düşmanın hayatını felce mahkûm edecek nokta can.

deniyor: Depolar, balon hangarları, iâşe merkezleri, telefon merkezleri, mecburi geçit noktaları, mühim garlar, elh gibi.

Hakikatte düşmanın ileri hatlarını zapt edecek olan müttefikinin harekâtından sonra düşmanın taarruza karşı koyacak vaziyette bulunup bulunmadığını öğrenmek lâzımdı. (Hücumumuzu tevkif etmek üzere muhârebe meydanına yakın kâfi miktarda ihtiyâtları var mıydı?)

Harekâtı harbiyemiz uzadığı taktirde düşmanın (Vardon)'da yaptığı gibi, Som Muhârebesinde yakından başlayarak birbiri arkasına cephenin heyeti umumiyesinden kabili istifâde kıtaati celp etmesi muhtemeldi. (Bunların harbe iştirâkı hangi tarihte olabilirdi.)

Bir defa şurası muhakkak ki düşmanı muhârebeye celp ve icbar etmekle müttefikinin taarruzdaki ilk maksatı hâsıl olacaktı. Alman ihtiyâtları çekilecekti. Aynı zamanda bu darbe (Vardon)'n yükünü hafifletecekti. Düşman yıpratmaya başlayacaktı. Harici cephelerdeki müttefikin taarruzları teshil edilecekti. Fakat mukâbil taarruz şeklinde vuku bulması muhtemel bir düşman aksül harekâtını derpiş etmek lâzımdı. Böyle bir harekât İngiliz-Fransız Som taarruzuna bağlamakla kalmayıp diğer mıntıkalara da icrâi tesir edebilirdi. (Düşman bu vesâide mâlik miydi?)

Bu babda bilhassa altıncı ordu mıntıkası nazarı dikkate alındığı taktirde (bu aksül harika nasıl ve nerede vuku bulabilirdi)

Bütün bu suallerin cevapları kâmilen altıncı ordu 2.Şubesinin istitâidi dâhilinde değildi. Binâenaleyh bu şube Almanların (Ordon)'daki yıpranmalarına tâkib ve umumi garp cephesi gerisinde bulunan Alman ihtiyâtlarının harekâtını tetkik edebilmek üzere karargâhı umumiyeden i'cab eden mâlumatı istihsâl etti.

Birinci Mesele-Müttefikin İstihzâratına Karşı Düşmânin Hâl ve Tavrı

Som Muhârebesinin bütün devrei istihzâriyesinde düşmanı tahtı nezârette bulundurmak hâl ve hareketine dâir bir fikir edinilmesini temin edecekti.

Binâenaleyh elde edilen istihbâratı sırasıyla tahrir ve tetkik edeceğiz.

(1916) Mayıs ibtidâsında (Som)'n şimâl ve cenubunda düşman cephesi âtideki cüz-i tamlar tarafından işgal edilmişti.

Somon Şimâlinde (Şimâlden cenuba): Altıncı kolordu Fundurmorç, (Farikor) havâlisinden Som'a kadar 12.Piyâde fırkası hattı harbde bunun üç âlâyı (23,62, 63) var. Her âlâydan altı bölük hattı harbde iki istinatte dört ihtiyâtda.

A-Altıncı kolordunun 2.fırkası (11 piyâde fırkası) karargâhı (Peyaj)'da: Som kanalı ile (Fukurt-Estere) yolu arasındaki mıntıkayı tutmakta; üç âlâyı (15,38 ve 11 Guranadiye) ikişer ikişer nevbete girmek üzere hattı harbde aksâyı cenupta 10 guranadiye; her âlâyın altı bölüğü hattı, harbde, ikisi istinatta dördü ihtiyâtta

B-Onuncu Bavyera fırkası karargâhı (Ferasen)'de üç âlâyı şu vecihle hattı harbde; şimâlden cenuba doğru ve 8 Bavyera, 6 baat, 12 bavira (Fukukur-Estere) yoluyla (Şolan) havâlisinde işgal etmekte.

C-Som'un cenubunda (Şimâlden cenuba): On yedinci kolordu Fonyanuç karargâhı (Muvayenkor)'da; iki fırkası hattı harbde 36 fırka karargâhı (Etolanda) şimâlden cenuba üç âlâyı 5 gımadiye 128 ve 173 âlâylar (Yakor) ve (Fos) havâlisine kadar hattı harbde 35 fırka karargâhı (Retonoyeler)'de; şimâlden cenuba üç âlâyı (61,176,141), (Kesenuvar-Yarviller) yolundan (Avara) kadar hattı harbde.

D-(Avoru)'n cenubunda 12 fırka

G-Nehir ile (Muntidiye-Vevay) demir yolu arasında.

İstihzâratımızın Düşman Tarafından Tarassudu

Bütün mayıs ayı tarafında düşmanın faâliyeti bir veçhe âti oldu:

A-Nizâm-i harbde tebdil yük

B-Topçu noktainazarından 17 Mayıs'a kadar endahtlerde hiçbir tahvil vuku bulmadı. Bu tarihten itibâren faâliyette mahsus bir tenâkus; bataryaların evvelce ehemmiyet vermedikleri alelâde hedefler üzerine tanzim endahtleri düşmanın bâzı bataryaları çekmiş olduğu ve mezkûr tanzim endahtlerinden maksatı mütebâki bataryalara yeni bir endaht sistemi tatbikine mâtuf olduğu zan edildi.

C-Piyâdenin hâl ve tavrı da umumiyetle inşîâb vaziyeti idi. Mâmâfihe nizam-i harbimizi yoklamak üzere ilk hatâlarımız bâzı küçük taarruzlar vuku buluyordu.

D-Düşmanın cephe tesisatına âid ameliyatı, (tamir takviye) mutat derecedeydi. Yeni ateşe ad yok.

H-Cephe gerisindeki istikşafımız tesisata âid hiçbir irâe bulmadı. Alelhusus (Som)'n şimâlinde hiçbir şey yoktu. Halbuki ilerlememiz, nehrin cenubunda olduğu gibi burada muvânesese tâbiyeye tesâdüf etmeyecekti. Ne (Boşavesen, Azikor, Meydaselen) ve ne de (Yaron) havâlisinde fevkel müt'a hiçbir şey görülmüyordu. (Vayiyen)'de keza.

V-Düşman faâliyeti havâiyesi geri istabl süvâriyelerimizin tarassuduna inhisar etmiştir.

Üç uzun istikşafı (Moron, Kurbi, Viller-Birekonov)'e kadar nüfuz etti. Mâmâfih cephe üzerinde de (Şubuni-Puruvarot) mıntıkasıyla (Vuruziyar-Ad-Senator-Erbusiyor) mıntıkası sık sık tarassud edilmekteydi. Bu iki mıntıkada istihzâratımız pek faâliyetle terki etmekteydi.

(Bütün bu tezâhürattan ne netice çıkarmalı?) Şu neticedeki düşman herhalde büyük mikyasta bir harbe intizâr etmiyor. Cephenin mütenâkıs aksamında arâzinin ihzârından başka bir şeyle meşgul değil gibiydik, görünüşe nazaran düşman müttekiz ve bizi tahtı tarassudda bulunduruyordu; fakat ahvâlde bir tehlike hissettirmiyordu. Çünkü kendisi himâye için ayrıca hiçbir tedbir almıyordu. Esirler pek sıra girdi ve hiçbir şey bilmiyorlardı.

Düşman Tarafında Müdâfaa İstihzâratı

9 Haziran'da düşmanın bir hücumu mukâvemet edebilecek hazırlığı henüz pek gayri kâfi bir derecedeydi. (Som)'un şimâlinde tesisat nâtamam idi. İkinci mevzi yalnız bir siperden ibâret bulunuyordu. Düşman bataryalarının kısmi azamı birinci ve ikinci hat arasında idi. Muvâsala yolları vâsıtasıyla ileriden geriye hiçbir esaslı irtibat yapılmamıştı. (Som)'n cenubunda düşman pek az çalışmıştı, ameliyat namına yalnız (Estire)'nin şimâlinde şarktan garba müteveche iki kilometre tevlinde bir siper yapılmıştı. Bu siper birinci ve ikinci mevzileri yek diğere rapt ediyordu. O suretle ki (Vay)'n şimâlinde vadiden bilzuhur ağaçlıklı mıntıkayı çevirecek bir taarruz yek diğereinden (500) metre mesâfede üç müteâkip siper hattını çarpacaktı.

Bu itlâ mühimdi çünkü biâl hazıra görüldüğü üzere (Estere)'deki tesisatı taarruzumuzun sağ cenah müntehâsı karşısında Alman mukâvemетinin merkez istinadı oldu.¹

Bu havâlide teşpit olunan tesisattan başka düşmanın vasi mikyasta bir demiryolu şebekesi ve toprağa gömülü elektrik tesisatı yaptığı anlaşıldı. (Şolan) cenubunda düşmanın pek büyük faâliyeti meşhud idi. Buradaki tesisat ikmâl ve takviye edildi.

(Bu hesapça düşman arâzi üzerinde mevziini tersin etmekteydi). Ancak bizce mühim olan ve taarruzumuzun sahâ cerayanı teşkil edecek olan mıntıkaya henüz atf mesâi etmiyor gibiydi.

Maheza 9 Haziran'dan itibâren ahvâl değişmeye başladı; gün geçtikçe düşmanın tahkimatını hameli bir surette takviye uğraştığı tahkik etti.

(Vordon'dan) Gelen Bir Fırkanın Harb Mıntıkasına Duhulü

Haziran iptidâsında düşmanın (Som) mıntikasına (Peron havâlisi) muhtemel bir taarruz mıntikası olarak terki etmediğini bir delil daha teyit etti; bilakis düşmanın bu mıntıkaya yorgun cüz-i tamların muhtaç olduğu istirâhati temine müsâid bir mevki nazarıyla bakıyordu.

Haziranın ilk günlerinde fırka 11 (Som) ile (Estira) arasındaki mıntikasından kaldırılarak yerine (Vordon)'dan piyâde 121.Fırka getirilmişti ki bu fırka orada pek ağır zahiyata (Cem'an 1000 kişi) uğramıştı. Fırkanın üç âlâyı vardı. Âlâyı 60, ihtiyât âlâyı 7, ihtiyât âlâyı 62, hattı bu fırka, fırka 11'den daha geniş bir cephe işgal ederek cenuba doğru (1200) metre üzerinde bu suretle (Feris) ve (Suvayekor) arasındaki bütün arâziyi (On iki kilometre) işgal etti.

Bu vaziyet düşmanın kendisine emniyette zannettiğinin en bâriz deliliydi. Fırka 121'den alınan esirler muhârebelerle yorgun ve mâneviyatı ziyâdelenmiş firkanın yeni mıntikasında biraz istirâhat ve sükün bulacağını ümit etmekte olduğunu söylüyorlardı.

---

¹ Anlaşılan hiç olmazsa o mevkiin kumandanı istihzâratımızı tâkib ediyormuş.

Cepenin Takviyesi

25 Haziran'da nizam-i harbde yeniden tebdilat fırka 11 üç hafta istihbâratdan sonra tekrar hatt-ı harbe avdet etti; fırka 121'n soluna gelerek bunun bir âlâyını değiştirdi. Bu suretle nizam-i harb (Som)'dan itibâren şimâlden cenuba şu vecihle tesis etdi.

Fırka 121, iki âlâyı (56 ve 70 ihtiyât) hatt-ı harbde bir âlâyı (60) ihtiyâtda

Fırka 11, iki âlâyı (10, granadiye, 51) hatt-ı harbde, diğer iki âlâyı (11, granadiye, 38) ihtiyâtda.

Daha cenupta bavira fırkasını değiştirerek ihtiyâta nakl etmiş olan ve bu suretle fırka 11 ile fırka 36 arasında bulunan fırka 35.

Bu hesapça fırka 121'n bir kısmı değiştirilmek suretiyle (Som) ve (Suveyakor) arasındaki cephede cüz-i tamlar sıklaşmış ve buna mukâbil (Suveyakor) ile (Avur) arasındaki keşafet bir fırka miktarı azalmış oluyordu.

Nizam-ı harbdeki bu (tahvilden ne istidlal olunabilirdi?)

Basit bir imâre: Düşman, müterâkip idi; bundan dolayı kumandayı amikan daha iyi temin etmek üzere, bir harekât-ı harbiyeye karşı, büyük cüz-i tamlarını omuz omuza tertip ediyordu.

Bu kalem diğer menabi istihbariye bu mülâhazayı teyid ediyor mu?

*

* *

(Bütün Haziran Ayı Zarfında Düşmânin Faâliyeti Ne Oldu?)

Düşman Tahkimatını Takviye Ediyor

Düşman bir taraftan (Som)'n şimâlinde olduğu gibi cenubunda da müdâfaa tesisatı ameliyatına devam etmişti.

(Som)'n şimâlinde, filhakika, yeni muvâzaa başlangıçları, yeni demir yolları inşası ve (Hardekor) gibi müstehkim istinad noktaları tesisi tahakkuk etmekte idi.

Haziranın yirmi beşine doğru (Som)'n şimâlinde düşman tesisatının heyet-i umumiyesi berveche âti idi. (Harita Numro 1)

Tahkim edilmiş istinad noktalarını hâvi mükemmel bir birinci mevzu;

Tel örgüsüz olduğu zan edilen tahkim edilmiş bir mütevâsıl mevzu (Morpa-Monako);

(Som) ve (Kombal) havâlisi arasında bir üçüncü mevzu başlangıcı; bu mevzuun henüz bir siper hattından başka tertibatı yoktu. Bu tahkikat daha 12 Haziran'da yapılmıştı. (Bir numrolu haritada Fuyukor-Maryer Ormanı, Opital Çiftliği cihetine bakılsın)

(Som)'n cenubundada düşmanın faâliyeti az değildi.

Tel örgülerle pek güzel teçhiz edilmiş olan üç sıra siperi hâvi birinci mevzu ve bunun arkasında (MarakOr) ormanı ile (Sestre-Balovay) havâlisi arasında bir ikinci mevzu bulunduğu fotoğrafla keşf edilmişti. Mukâbil şivli olan bu mevzuun henüz sâbit tel örgüleri yoktu.

Bütün cephede 12 Haziran'dan beri bir üçüncü mevzi inşâ edilmekte idi: (Beyaş-Barler-Villares-Karbonel-Sorel Ormanı-Mizari-Likor)

25 Haziran'da bu mevzi henüz tel örgüsüz ve aralarında irtikatı olmayan siper parçalarından ibâretti. Bunlar hemen her yerinde mukâbil şivli olarak yapılmış olup ikinci mevzi ile hındık muvâsalası mevcut değildi.

Nihâyet (Deniyekor)'n cenubunda (Sestre cenubu) fotoğraf yeni darhatların inşâ edildiğini keşf etmişti.

Düşman Topçusunun Geri Çekilmesi

Topçu noktalarının vaziyetin heyet-i umumiyesinde hiçbir tebdil olmamıştı.¹

---

¹ “ “ 6

Hatt-1 harbde bulunan (5) firkada cem'an (78) batarya

İşgal edilen cephe tertiban 36 kilometre olduğundan kilometre başına topçu keşafatı hemen iki tam bir bölü iki batarya oluyordu; yani sakin bir cephenin (Fırka başına 5:7 kilometre olmak üzere) alelaide topçu miktarıydı.

(1) Altıncı ordu karşısında bulunan fırkaların topçu ile teçhizi, haziran ibtidâsında bil tecrübe şu suretle bulunmuştu:

6. Ko. (11. Ve 12, ka):

11.Fa: Dörder toplu 13 sahrâ bataryası

12.Fa: Dörder toplu 12 sahrâ bataryası

12.Fa: Dörder toplu 11 (2): (12), (2); 21 ve mütebâkisi 10 ve 15 santimetrelik.

10.Fa: Dörder toplu 15

17.Ko. (35 ve 76 Fa):

35.Ko: 13 sahrâ bataryası

36.Ko: 14 sahrâ bataryası

Mâmâfihe işgal edilmemiş bâzı mevzilerin yeniden bataryalarla işgal edildiği ve yollara civar açık mevzilerden bâzı endahler vuku bulduğu görülyordu. Bu tahkikat Som'un şimâlinde ve cenubunda 24 Haziran'dan 28 Haziran'a kadar yapılmıştı. Böyle olmakla beraber topçunun takviyesine dâir kâti hiçbir amare bulunamamıştı.

30 Haziran'da yeni bir hâl tahdis etti: Cepheye en yakın bataryaların umumen geri çekildikleri müşâhede olundu.

Cephe gerisindeki yollar ve demir yolları üzerindedeki düşman faâliyeti hiçbir fevkalâdelik arz etmiyordu.

Muhtelif derecelerde bulunan bütün bu istihbârata desties olduktan sonra, taarruzun arefesi olan 30 Haziran'da altıncı ordunun 2.Şubesi artık düşman hakkındaki kanaatini tâyin ve tesbit edecek bir mevkiye bulunuyordu:

Hemen 12 Haziran'a kadar düşman mevzi bir taarruz (Scheinangriff) vukuuna derpiş etmekle beraber müttefikin istihzâratından büyük bir taarruz istidlal edememişti.

12 Haziran'dan itibâren müdâfaa tesisatındaki hamâli faâliyetden, Haziran nihâyetinde cephe cüz-i tamlarının tertibatında tedâbir ihtiyâtıyya ithaz edilmesinden ve nihâyet topçusunun geriye alınmasından, denebilirdiki Alman kumandanlığı bir taarruzun karibul vuku olduğunu his etmişti ve kullanabileceği kuvvetlerinin istitâati derecesinde

bu taarruzu karşılamağa çalışıyordu. Mâmâfi bu kuvvetler o esnada yalnız hatt-ı harbdeki fırkalara müntasır kalmıştı. Düşman kumandanlığı için manevra, ancak bütün cephe değinik küçük ihtiyâtların aksamıyla mümkün olacaktı. Hakikatte tehlikenin pek gâlip olduğunu düşman 29 Haziran'dan evvel anlayamamıştı. Vakia taarruz için intihab olunan cephenin heyet-i umumiyesinde 25 Haziran'da başlayan müthiş topçu istihzâratı bunu nasıl olsa düşmana ihbar edecekti.

Hülâsa: Düşman müterâkip, fakat sakin bir mıntıkada kendin fazla elinde vesâid vukut yok. İşte (Som) Muhârebesinin arefesinde 2.Şubenin kumandanlığa arz edeceği karâr bu idi.

İkinci Mesele-Düşmânın Takviyesi ve Muhtemel

Taaruz hazırlığı başladığı esnada düşmanın arâzi üzerindeki vaziyeti bâlâda bildirildiği şeklinde idi.

şimdi ise altıncı ordunun müstakbel cephe umumiyesinde şunlar tâdad ediliyordu:

SOMUN şİMALİNDE	HATT-I HARBDE	İHTİYATDA
(Marikor)dan nehre kadar	2 Tabur	Bir tam bir bölü iki tabur
Somun cenubunda	6 Tabur	15 Tabur
(Suvayakor)a kadar		
	Yekün 8	On altı tam bir bölü iki tabur

Somun cenubundaki 15 ihtiyât taburu, ileri hatlarda muhârebeye girmemiş olan: I 60 (Fe 121), I 11 granadiye ve 38 (Fe 11) den hatt-ı harbde bulunan olayların ı 56 ve ı 7 (Fe 121) ve 10 (Fe 11), ı 51 (Fe 11), istinadü ihtiyât taburlarından merkebdı.

Düşmânın Derhal İstifade Edebileceği Kuvvetler

Bu müferrez ihtiyâtların gerisinde Alman kumandanlığının elinde hangi cüz-i tamlar bulunabilirdi? 10.Bavırya fırkasının cepheden (Suvayakor)'n cenubuna alınarak bir firkalık bir ihtiyât tedârik edildiğini görmüştük. Bu firka esasen o havâlidende hareket

ederek (Bapum)'n cenubunda istirâhate gidecekti. (Paron) mintikasında bundan başka ihtiyât fırkası yoktu.

Bu hesapça 25 Haziran'da Alman kumandanlığının elinde hatt-ı harbdeki cüz-i tamlardan ayrılmış ihtiyâtlardan mâadâ derhal muhârebeye idhal edilebilecek ihtiyât büyük cüz-i tamlar mevcut değildi.

Büyük mikyasta bir taarruzun kat'i el vuku olması dolayısıyla bu vaziyetin tehlikesi düşmanın nazarından kaçmadı; taaruzu karşılamak üzere bâzı tedâbir ithaz etti¹ ve maksadımız hakkında henüz mevcut olabilecek şüphe ve tereddüd bu mebardümanların keşafet ve temâdisi ile zâil olunca bu tedâbiri alelacele ikmâl etti.

Bu halde, müttefikin taarruzuna derhal karşı koyabilmek için düşmanın elinde kâfi kuvvet bulunmadığına göre muntazam takviye kıtaatinin (fırka veya kolordular) muvâsalatına kadar düşman ne suretle tutunabilecekti?

Âtideki kuvvetleri hesaba katmak lâzımdı:

1-İkinci ordunun taaruzdan mason mintikalarındaki, yani (Som)'n cenubundaki berveche âti müferrez ihtiyâtları:

(Suvayakor) ile (Avur) arasındaki cepheyi tutmakta olan 17.ko.35.fe ve 36 fe müferrez ihtiyâtları.

Daha cenubunda (Ruvay-Lasdini) havâlisinde hassa kıtatinin müferrez ihtiyâtları. Bu hesapça düşman bu mintikalardaki ihtiyâtları kâmilten çekerek yalnız hatt-ı harbdeki cüz-i tamlarla bunların en müberrim istinadlarını (yani beher âlâya iki tabur) bırakmaya karâr verdiği farz olunursa on tabur kadar bir kuvvet elde edebileceği muhakkak idi.

2-Daha şarkta (Ovaz) ile (Rens) arasında yedinci ordunun müferrez ihtiyâtlar;

---

¹ 25 Haziran'da başlayan topçu istihzâratımız tam Almanların 11.fırkası 121. İle değiştirildiği sırada vuku buldu. Binâenaleyh 26-28 gecesi, ileri hatta çok zedelenin akşam değiştirilmek üzere bu mübaredemanın şiddeti altında mübadele icrâ edildi. Bundan Alman cüz-i tamlarının ne derecede karıştığı ve 2.Şubenin taarruz cephesindeki nizâm-i harbi tâyin edebilmek için ne kadar müşkilâta mâruz kaldığı anlaşılabilir.

3-Nihâyet ordu mıntıkasında düşmanın son bir ihtiyât kuvveti olarak ayırmış ve istirâhatâ terk etmiş olduğu fırkalar; bunların kısm-ı âzamı (Vardon) muhârebesine iştirâk etmişti.

(Kamabra), (Sen-Kantin) ikinci ordunun mutad ordugâhı idi. Ağlab ihtimal muhârebenin ilk takviye kıtaatini temin edecek mıntıka burasıydı;

Bu iki noktanın beherinden birer fırka geleceği hesap edilirse, Alman kumandanlığı buna karâr verdikten itibâren üç veya dört gün sonra taarruz mıntıkasına takriben dört fırkalık bir kuvvetin yani (36) taburun vâsıl olacağına hüküm edilmek lâzımdı.

Muhârebenin ilk günlerinde herşeyi düşmanın kuvvetleri (Som) üzerine celbe karâr verip vermeyeceğine bağlı bulunuyordu. Daha 28 Haziran'da düşmanın cephe üzerinde bile tedâbir ihtiyâtiye aldığı biraz evvel görmüştük. Eğer Alman ikinci ordu kumandanlığı doğru takdir etmiş ise, takviye kıtatının bu tarihe doğru harekete başlamış olacağını ve bu takviyelerin muhârebenin ilk gününden itibâren harekete iştirâk edeceklerini derpiş etmek muntaki olurdu.

Alman Takviye Kıtatının Muvâsalatı

Altıncı ordunun 2.Şubesi elde ettiği istihbâratın tedkiki neticesinde mıntıka bâlâdaki karâr vâsıl olmuştu.

Şimdi bu karârın ne suretle teyid ettiğini görmek şâyan-ı dikkattir.

Bu münâsebetle 25 Haziran'dan yani Som'un cenubunda 121.Fırkaya tahsis edilmiş olan mıntıkanın bir kısmı 11.Fırka tarafından tekrar işgal edildiği günden itibâren ceryan eden vekâyin mâbadını mütâlâa edelim.

Taarruz başladıktan sonra 2.Şubeye gelen ilk haberde 26 Haziran akşamı ile 28 Haziran sabahı 23 tren askerin (piyâde ve topçu) (Peron-Kamira) hattı üzerinde (Peron)'a doğru hareketini bildiriyordu. 27-30 gecesı ile 30-1 gecesı nakliyat devam etmekte idi. ¹(Cem'an 30 tren). Temmuz'un birinci günü hava istikşafatımız (Peron) mıntıkası istikâmetinde daha on kadar trenin hâl harekette olduğunu ve 2-3 gecesı ile 3 Temmuz

---

¹ Bundan başka havâi istikşafat, 27 Haziran günü (Peron) ve (Nesal) istasyonlarında fevkalade mutad vagon terâkime (Beherinde 200:250) haber veriyordu.

sabahı İngiliz ve Fransız mıntıkları karşısında ki cephenin gerisinde (Kamber, Aras, Terniye)'den geldiği tâbiyi bulunan ehemmiyetli (Cem'an kırk tren) nakliyatın (Bapom, Peron, Han) istikâmetinde vukuunu bildirmişti.

Demek ki 26 Haziran'dan 3 Temmuz sabahına kadar cem'an yüz kadar tren muhârebeye müteveccihen hâl harekette idi.

Bu nakliyetin ihtivâ ettiği mevcut ne kadar olabilirdi?

Müttefikin harekâtı esnâsında hergün yapılan tahkikat bu miktarı meydana çıkaracaktı.

*****

Temmuz'un birinci günü âtideki kıtaatten esirler almıştı:

A-Taarruzdan evvel hatt-ı harbde bulunan firkalardan;

B-(Bapom)'n cenubunda ihtiyâtda bulunan (iki âlâyı harbe iştirak etmişti.)

11.Bavyera firkasından

Nizam-i harb şu suretle tâyin etmişti:

(Som)'n şimâlinde firka 10 bavira ve firka 12.

(Som)'n cenubunda firka 121 ve firka 11.

Temmuz'un birinci günü akşamı, bâlâda kayd olunan büyük cüz-i tamların ihtivâ ettiği (39) taburdan düşmanın elinde cem'an yalnız sekiz tabur var gibiydi.

1-2 Temmuz gecesi (Favyor) ormanı (Somun şimâli, Hardekork garbı) cihetinde ilk bir Alman mukâbil taarruzu vukubuldu. Bu taarruzu ihtiyât-ı firka 12'nin iki âlâyı icrâ etti. Bu firka (Kambra) civarında istirahatde olarak ordugâh kurmuş iken 26 Haziran akşamı baya olarak muhârebe sâhasına sevk edilmişti.

2 Temmuz esirlerden edilen tahkikatda âlâyı 36 tabur 3 n (Feriz) de olduğu anlaşıldı.

Esirlerin ifâdelerine nazaran o sırada (Ovaz) mıntikasında bulunan firka 113 n olaylarından her biri bir taburunu silâh başına atmıştı. Bunlar 1 Temmuz'da akşam erkab ile (Peron)'a çıkarılmış ve 1-2 Temmuz gecesi hat-ı harbe dâhil olmuşlardı.

Bu taburlar muhârebeye sitad eden yedinci Alman ordusunun müferrez ihtiyâtlarını teşkil ediyorlardı.

2-3 Temmuz gecesi (Som)'n cenubunda şu kıtaların mevcudiyeti mütavâfık tahakkuk etmişti:

(Feriz)'de fe 113 ı 36 t 3

(Serbakor) ko 18 fe 18 fe 21 ı 87 den 1 tabur

(Serbakor) cihetinde ihtiyât fe 15 ı 17 den 1 tabur

(Aservil) cihetinde ihtiyât fe ı 25 den 1 tabur

(Aserviller) cihetinde (k 17 fe 35 ı 176 dan) 1 tabur

Bunlardan başka esirler bu havâliye kıtaat-ı âtiyenin muvâsalatını bildiriyordu:

Fe 113 ı 48 den 1 tabur,

Fe 113 ihtiyât ı 32 1 tabur,

K 12 fe 32 ı 102 1 tabur

İhtiyat fe 16 ı 65 2 tabur

K 8 fe 15 ı 32 1 tabur

Fe 23 ı 101 1 tabur

Cüz-i tamlar kâmilten yedinci orduya mensup idiler; filhakika bu ordunun harbe iştirâk ettiği 3 ve 4 Temmuz'da teyid etmiştir.

Bütün bu ihtiyâtlar 30-1 gecesi erkab ve Temmuz'un birinci günü (Peron-Han) havâlisine ihraç ile oradan yaya olarak mevki harbe sevk edilmişlerdi.

Hülâsa, (Ovaz)'dan (Rens)'e kadar ileri hattaki büyük cüz-i tamların bütün müfreze ihtiyâtları (müstahfız-müstesna) (Som) üzerine tahrik edilmişti. Bunlar 1 Temmuz'da harbe âmâde idiler.

3 Temmuz'da ihtiyât 22'den bir âlây (ı 82) ve yine bu firkadan ihtiyât 11.Avcı taburu (Flakor) cihetinde hatt-ı harbe dâhil olmuştu. (Sen-Kantin)'de istirahatde iken şimendüferle hareket etmiş olan ihtiyât fe 22 Temmuz 2 de (Peron) havâlisine çıkarılmıştı.

3-4 gecesi (Hassa)'dan müferrez ilk ihtiyâtlar sahâ-i harbde müşâhede olundu. Şöyle ki: (Hassa k 1) den yaya 2.Âlây akşamı (Estra) çetinde (Som'un cenubu) 3 Temmuz sabahından itibâren hatt-ı harbe girmiş bulunuyordu. (Avar)'n cenubundaki mıntıkasında yaya ikinci hassa âlâyının hâvi olduğu altı ihtiyât bugünden derdi bir yorviş taburu teşkiline iştirak etmiş ve bu tabur 1 Temmuz'da otomobil ile (Likor)'a çıkarılmıştı.

4 Temmuz'a kadar Alman kumandanlığının hatt-ı harbdeki cüz-i tamları takviye etmek ve taarruzumuza karşı (Peron) istikâmetindeki yolu kapamak için (Som) üzerine sevk ettiği akşam bâlâdaki kuvvetlerden ibâretti.

Şimdi bu akşamı icmal edersek şu netice hâsıl olur:

A) Tam mevcudlu iki fırka: (Kambre)'den gelen ihtiyât Fe 12---- 19 Tabur

(Sen-Kantin) gelen ihtiyât Fe 22-----19 Tabur

B) Yedinci ordudan müferrez ihtiyâtlar; 11 tabur

C) İkinci ordudan müferrez ihtiyâtlar; 2 tabur

Cem'an 32 tabur ki 36 hesap edilmişti.

Alman kumandanlığının ilk takviye kıtatini yedinci ordudan ve cephe gerisinde ihtiyâtlardan alması Alman ikinci ordu kumandanlığı, şüphesiz (Som) sahâ-i harb ile (Ovaz) arasında Fransızların bir hareket harbiyesinden korktuğu cihetle, bu cepheyi müferrez ihtiyâtlardan mahrum bırakmaya henüz cesaret edemediğinden ileri geliyordu. Filhakika elde mevcud (12) ihtiyât taburundan yalnız ikisi muhârebeye sürülmüştü. Bu korku hattı 4 Temmuz'dan sonraya kadar devam etti. 5 Temmuz'da yapılan tahkikat (Sedan, Meziyor, Hirsan) büyük yolu üzerinde şark cephesinden gelen gerek yedinci ordudan ve gerek (Vardon) cephesinden çekilip istirahat bırakılmış olan cüz-i tamlardan başka kıtaat bulamadı.

*****

Muhârebe hazırlığı esnâsında altıncı ordu 2.Şubesinin mesâisi hakkındaki izâhati burada bırakacağız. Bu izâhatden anlaşılabilir ki düşmanın itâlâti şubenin vazifesini bir dereceye kadar teshil, etmiştir. Çünkü düşman son dakikaya kadar Fransız-İngiliz taarruzunun tehlikesini takdir edememişti. Eğer 2.Şube taarruzdan evvel 26 Haziran'dan 30 Haziran'a kadar (Som) cephesine yapılan nakliyatdan haberdar olsa yedi ancak

muhârebenin vukuyla anladığı bu kuvvetleri daha o zaman tefrik ve miktarlarını tâyin edecekti. Fakat herhâlde muhârebenin simâsı değişmeyecekti. Yalnız şube için 1 Temmuz'dan evvel (Peron) istikâmetinde haber verilen elli kadar trenin ihtivâ ettiği mevcudun mâhiyeti hakkında bir şüphe ve tereddüd husule gelecekti. Bundan başka şubenin karâr ve kanaati tebdil etmeyecekti. Çünkü 1 Temmuz'dan itibâren müferrez ihtiyâtların hatt-ı harbe dâhil olduğunu hesap etmişti. Hakikatdede bu ihtiyâtlar tahminden biraz geç olarak: 4 Temmuz'da mıntıkai harbe idhal edilmişti.

*****

B-Som Muhârebesi Esnâsında 2.Şube

Muhârebe esnâsında 2.Şubenin mesâisi ne idi? Şubenin makineleri ve kendisi için çalışan uzuvlar nasıl işledi? Tevhid-i mesâi ve aralarındaki irtibat nasıl temin olundu? Âtideki sahifelerde bunları arz edeceğiz.

Evvelâ hedefi tâyin edelim.

Bilâ iltizam muhârebeye verilen tarz-ı ceryan, yani mahdud hedeflere mütevâli hücumlarla bir yıpratma muhârebesi yapıldığı mâlum olduğuna göre kumandanlığın ihtiyâcâtı nelerden ibâretti?

1-Hergün (harbe hazır, yolda veya muhtemel takviye kıtaati hakkında mâlumat almak); Bunların kıymeti, kuvve-i münâvebesi, yıpranma derecesi (Nizam-i harb);

2-Düşman topçusunun hareketini, derece-i takviyesini hatve baht ve tâkib etmek (topçu);

3-Düşman vücuda getirmekte olduğu müdâfaa tesisatını, bunların hatvetini, işgal ettikleri kısmı, kıymetlerini tâkib (tesisat)

4-Arâzinin ve bâzı istinad noktalarının mufassalan tedkiki suretiyle kıtatimizin harekâtını teshil etmek;

5-Düşmanın muhtemel teşebbüsâtını nazar-ı hesaba almak; mevzi mukâbil hücum, mukâbil taarruz, bunların istikâmetleri, mübadeleri (düşmanın faâliyet ve tasviratı);

6-Tesisata, tâbiyeye, malzeme-i harbiyeye müteallik mesâilin kafesinden başkumandanlığı haberdar etmek.

1.Nizâm-i Harb- Esirler

2.Şube, alınacak esirlerin mühim bir yeküne bâlîğ olacağını tahmin etmiş olduğundan bunların geriye sevk, toplanması ve isticvapları hususunda mükemmelen tedkik edilmiş bir teşkilât ihzâr etmişti. Bu teşkilât pek mühim semereler verdi. Teşkilât ihtivâ ettiği esâsat dâhilinde mükemmeliyetini muhâfaza etti; Filhakika bu meseleye dâir Karargâhı Umumiyesinin (24 Teşrin-i evvel 1916) tarihli tâlimatnâmesinde esaset mezkure aynen kabul edildi.

Bu esaslar şunlardı:

- A- (İleri)yi, yani kıtayı mümkün olduğu kadar acilen meziç ve beyhude bir yük olan esir muhâfazası gâilesinden kurtarmak;
- B- Geride bunların tevziat ve taksimatını temin etmek; o suretle ki muhtelif kademelerde (Fırka, Kolordu, Ordu) istasyon zamanda her kademe kendisi için elzem gördüğü isticvapı yapabilsin.

Hedef İthazı

Ordunun 2.Şubesi ve hattı merbut 2.Şubeler için nazar-ı dikkate alınacak iki nokta vardı:

1.Gündüz mümkün mertebe erken cephedeki nizâm-i harbi ve arâzi üzerinde düşmanın vaziyetini tesbit etmek;

2.Pek amik suretde yapılacak isticvapat neticesinde, taksimat-ı âtiyyeye tevfikân, elzem görülen mâlumatı istihsâle çalışmak;

A) Ameliyat-ı harbiye için derhal kabul-ü istifâde mâlumat;

B) Ameliyat-ı harbiye ile alâkadar olmayan umumi mâhiyetdeki mâlumat; Bu esastan hareketle 2.Şube için şunları yapmak lâzım geliyordu:

1.Arâzi özünde esirler sevk ve taksimatı 2.Şubelerin kafesi için kabul-ü istifâde mevkilere göre tertip etmek;

2.İsticvapatın sırasını ve neyini kayd ve tespit etmek;

3.Muhârebe meydanında bulunmuş veya esirlerin üzerinden alınmış olan mutad vesâikin tefrik ve tedkikini tanzim etmek.

A) Arâzi Üzerinde Tesisat-Üserâ Parkları ve Toplama Noktaları

(İleri)yi acilen esirlerden kurtarmak için evvel-i âmirde bunların sevki ve bazı noktalarda muvakkaten toplatılmaları iktizâ ediyordu ki bu noktalara (firka üserâ toplama noktaları) namı verildi.

Toplama noktaları: Burada esirler ancak üzerleri aranacak, sayılacak ve cüz-i tamlara göre taksim olunacak kadar tevkif ediyorlardı.

Bu muâmele firka 2.Şube müdürlerinin ve yâhud refâkatlerinde Almancaya vakıf birkaç kişi bulunan 2.Şube tercümanlarının idâresi altında ceryan ediyordu.

Firka toplama noktaları (bir veya birkaç fırkaya bir nokta¹ Umumiyetle adı (etrafi sadece bir tel örgü ile çevrilmiş) ağıl şeklinde bir meydan ve telefonla mechuz bir kulübeden ibâret idi. Bu meydan bir yol ve bir su civarında ve cepheden çok uzak olmayarak alelumum firka kumandanlığına yakın olan bir mahâlde inticab olunurdu.

Noktanın tesisi, ordu tarafından ileriye âid şeylerin ifâsına memur edilmiş olan kolordulara mevdu idi.

Esirler firka toplama noktalarından, verilen emir üzerine, orduca bile intihap tesis edilmiş ve memurları yine ordu tarafından tedârik edilmiş olan esir parklarına sevk olunurlar.

Üserâ parkları: Esirlerin (parklar) da tevkifi günlerce sürüyordu. İsticvapat ordu 2.Şubesinin zâbitleri idâresinde burada icrâ olunuyordu. Bu sebeple parklardaki tesisat toplama noktalarında olduğu kadar sâde ve ibtidâi değildi. Toplama noktaları esirler için bir (Mola) mahâli olduğu halde parklar ilk karargâhlarını teşkil ediyorlardı. Burada, zâbitler ayrı olmak üzere, âlâylara göre esirler için barakalar veya çadırlar mevcut olup iki kısma ayrılmıştır:

İsticvap edilmemiş olanlar;

---

¹ Som'da bedayetde beş toplama noktası tesis olunmuştu.

İsticvap edilmiş olanlar.

Evvelce aralarında ağız birliği etmelerine meydan vermek ve alelhusus zâbitlerinin nüfuzu mâneviyesinden tecrid etmek için üserâyı birbirine karıştırmamak tedbir icabatından idi. Esâsen zâbitan umumiyetle mümkün mertebe daha çabuk tahliye olunarak daha geriye, kıtalarıyla her türlü temastan uzağa sevk olunuyorlardı.

Üserâ parkları esirlerin ikâmetgâhlarından başka berveche âti akşamı ihtivâ etmekte idi:

Muhâfazalar için barakalar (muhâfaza kıtaya mahsus koğuş, matbah, muhâfaza, kati kumandan mevki);

Parkın dört köşesine tevzi edilmiş ve dâhili kâmilen görebilecek surette yüksek noktalara yapılmış mitralyöz mevkileri;

Zâbitan ve tercümanlara mahsus barakalarda isticvap barakalara;

Parkın mürettebatı: İkinci şube zâbitanı ile tercümanlardan, muhâfaza kati zâbitan ve efradından, esirlerin taksimatına muâvenet etmek ve üserâ ile 2.Şube zâbitanı arasında vâsita hizmeti görmek üzere Almancaya vakıf birkaç rütbeli veya rütbesiz efraddan mürekkebdî.

Altıncı ordunun 2.Şubesi ibtidâ üç üserâ parkı teşkil etti ki (Harita numro 1) tesisat berveche âti idi:

Birisi: (Serisi-Gayi)'de Som'un şimâlinde harb eden cüz-i tamlara mahsus

Diğer ikisi: (Lamut-Ansantor) ve (Koyu)'da Som'un cenubundaki cüz-i tamlar için

Bu parklar bir köyün ve su mahallerinin civarında, bir yola karip olmak üzere vücuda getirilmişti. Bu üç park ordu karargâhının yani başında (Merikor-Sur-Som) da bulunduğundan 2.Şube zâbitanı uzun bir mesâfe katine mecbur olmadan oraya gidip gelebiliyorlardı.

Bu parklardan mâlumat almaya gidecek kolorduların 2.Şube zâbitanı için yol edilecek mesâfe biltab uzunca idi. Fakat ileride, isticvap bahsinde göreceğiniz vechle, bu onlar için müstesnâ bir hâl teşkil ediyordu.

Bu üç park hususi bir telefon hattıyla doğrudan doğruya ordu 2.Şubesine rabt edilmişti. Bedayetde alınmamış olan bu tedâbirin elzemiyeti biltecrübe anlaşıldı. Ordu Erkân-ı Harbiyesinde çalışan 2.Şube her an nizam-i harb hakkında kati mâlumat olmak ve memuren gönderdiği zâbitlerine tâlimat vermek zaruretinde idi. Eğer bilâfarz, (Rikor)'dan (Koyu)'ya kadar (gidüp gelme 24 kilometre) her defasında kati mesâfe etmek i'cab etseydi pek kıymetli zamanlar heder olurdu.

Üserâ parklarına kâfi miktarda mürettebat verebilmek için (Marikor) da mutad mesâisine devam etmekte olan 2.Şubenin mevcudunu ehemmiyetli suretde takviye etmek icab etmişti.

Her parkta 2.Şubeden bir zâbit park kumandanı idi. Mumaileyh 2.Şube müdürü namına ifâyı vazife ettiği cihetle tercüman ve muhafızların ve bütün park mürettebatının mâfunu idi. Aldığı tâlimata tevfikân üserânın parkta ibkâ ve geriye nakline yalnız bu zâbit karar vermek selâhiyetinde idi.

Nakil karârı hâlinde konaklar müdüriyeti üserâyı parkta teslim alır, ordular mıntıkası dâhilinde ve daha sonra memleket içerisinde muin noktalara sevk eder. Üserâ parkları tesisinden yegâne maksat isticvapâtın idâresi idi. İsticvapın bulunduğunu ancak 2.Şube müdürü tâyin edebilir.

Parklarda iş: Tercümanlar (her parkta bir veya iki) tarafından yapılan isticvapâtı tâkib veya icabında bizzat icrâ edebilmek için park kumandanları Almancaya mükemmelen vakıf zâbitlerden intihab olunmakta idi.

Bu zâbitler her akşam nokat-ı atıyyeyi hâvi bir rapor tanzi etmekte idi: (Bu rapor kabûlü irsal telefonlarda 2.Şubeye söyleniyordu)

Esirlerin alındıkları tarih ve mevki (bu madde fırka toplama noktalarından telefonla bildirilmiş olan mâlumatla mukâbele edilmek ve bu suretle yanlışığa mahâl vermemek içindi.)

O gün karargâha gelen üserâ adedi ve cüz-i tamlara göre tefrikaları (zâbit, rütbeli, rütbesiz efrad)

Cüz-i tamların iştirak ettikleri müsâdemeler hakkında münhasır umumi mâlumat, terkibleri, arâzi üzerinde suret terkibleri (ilk temasda alınan istihbâratın teyidi için)

Pek mufassal isticvapatdan istihraç olunan bu mâlumat 2.Şube için Alman cüz-i tamlarının hareketini takibe ve nizâm-i harbi gözden kaçırmamaya hizmet ediyordu.

Bahse taalluk hesabıyla kayd ettiğimiz bu raporlardan birinci âtide misal olarak arz ediyoruz; ihtivâ ettiği mâlumat hakiki ve tarihi vakanın tamamen aynıdır:

(Lamut-An- Sentar) Parkı

1-Temmuz-Saat:21

Bugün gelenler: (55) zâbit olmak üzere 2410 esir beyanı:

Fe 121 y 56 dan (4) zâbit (212) nefer:

(Serbakor) önünde 1 Temmuz sabahı

Fe 121 ı 60 dan (15) zâbit (590) nefer:

(Bekinkor) şimâlinde 1 Temmuz sabahı.

Fe 11 granadiye ı 11 den (23) zabıt (915) nefer:

(Bekinkor)'da 1 Temmuz sabahı.

Fe 121 ihtiyât ı 7 den (13) zabıt (608) nefer:

(Donpiyor)'da (şimâl kenarı ile cenup kenarı) 1 Temmuz sabahı

Granadiyei 11 Üserâsı: (Seteriniy) deistirâhatde bulunan âlâylarının, bu mebar dumanımızdan zâyiate düçar olan fe 121 ı 7 cüz-i tamlarını değıştirmek üzere 28-29 Haziran gecesı (Bekinkor) taraflarında hat-ı harbe dâhil olduğunu söylüyorlar.

I 60 Üserâsı: Aynı suretle âlâylarının (Bekinkor) simalinde hat-ı harbe girmiş olduğunu söylüyorlar.

Granadiye 11 Üserâsı: Bundan mâadâ fe 11 ı 38 n (Donpiyor) cenubunda harbe girdiğini bildiriyorlar.¹

Bu hesapça 1 Temmuz sabahı şimâlden cenuba nizâm-i harb şu vecihle oluyordu:

İleri hatda:

---

¹ Bu haber (Rankor) fırka toplama noktasından verilen mâlumatla tekabil etmiş ve (Kapu) parkı tarafından teyid olunmuştu

İhtiyat iki bölü elli altı ve iki bölü altmış (Som) ile (Donpiyor) şimâlinde; granadiye bir bölü yüz on ve üç bölü on bir (Donpiyor)'n şimâl ve cenubunda; ihtiyât iki bölü yedi (Donpiyor) ve (Fay) şimâli.

Esirlerin ifâdesine nazaran zâyiat ağırdır:

I 56 çok zâyiat vermiştir; âlâyın bakital seyfi (Marikor) ormanını donacaktır.

Üç taburu harbe girmiş olan ı 60 pek azalmış.

Granadiye ı 11 hemen kâmilten mâhu olmuş gibidir.

İhtiyat ı 7 çok yıpranmış.

Fe 121 n yalnız altı taburu harbe girmiş, henüz üç taburu ihtiyâtda imiş: (2 taburu 51 den, 1 tabur ihtiyât ı 7 den) esirler cephenin gerisinde fe 121 ve fe 11 n ihtiyâtlarından başka ihtiyât bulunup bulunmadığını bilmiyorlar.

Telefonla söylenmiş olan bu ilk rapor 2.Şubenin vaziyeti iyanen görebilmesine kifâyet etmişti.

2.Şube akşam bu vaziyeti kumandanlığa arz edebilecekti.

Bundan sonra üserâ parkları üserâ âlâylarının her birinde yapılan isticvapatı, her cüz-i tamın terkiibini, mevcudunu, harekâtını, kumandanını, elh 2.Şubeye bildiriyorlardı.

İsticvapat raporları parkların istihsâl edeceği istihbârat kademelerinin ikincisini teşkil etmekte idi. Bu babda mühimma imkân süratle hareket etmek lâzımdı; Çünkü üserâ raporunun esirlerin ele geçtiği günden nihâyet iki gün sonra 2.Şubeye vâsıl olması müktezi idi. Fırka toplama noktalarında ve üserâ parklarında yapılacak muâmelâtın neferat-ı sairesi hakkında zeyla mürâcaat buyurulması.

Mukit Depo

Esirlerin kafesi parklarda isticvap edildikten sonra bunları mümkün mertebe şerian nakl etmek lâzımdı. Bunların kısım-ı âzamı fâideli mâlumat verecek kudretde olmamakla beraber bâzı mütehassisleri ve bâzı şahsiyetleri alıkoymak fâideden hâli değildi. Çünkü bunlardan bazen pek mühim mâlumat istihsâl etmek mümkün olmakta idi. Bunun içindir ki (Som) muhârebesinin cerayanı esnâsında arkadaşları nakl olunduğu

hâlde bâzı mitralyöz efradı, telefoncular, perveje keturde ve yâhud bu mebâd topunda hidmet etmiş olanlar, bâzı topçu efradı, süvâriiler, istihkam efradı, rasatlar, irtibat memurları, inşâat, hücum, iata, elh... efradı ibka edilmişti. Bu sınıfların beherinden bir veya iki kişi alıkonuluyor ve bunlar ayrı bir grup teşkil ediyorlardı. Bunlar ya parkın bir tarafında ve yâhud alelumum hususi bir konak mahâlinde ayrıca iskân ediliyordu ki bu mahallere “mukit depo” namı verilmişti.

Ordu 2.Şubesi, hususi teşkilâtlar ve bu teşkilâtların tâbiyeye suret-i tatbik, elh... hakkında orduya tenvir edecek isticvapâtı bu depolarda icrâ etmekte idi. (Zeyle mürâcaat)

*****

Toplama noktalarının, üserâ parklarının ve mukit depoların tesis ve teşkili, taarruzun birinci günü olan 1 Temmuz'da bitirilmişti. Bununla beraber muâmelâtın ceryanı bir az tehir etdi. Çünkü bu babda tanzim olunan tâlimatnâmenin mevadını kemal-i dikkatle tatbik etmeleri için bütün kademelere tebliğ ve tefhim keyfiyeti iyice müşkil oldu; bâzı üserâ kâfilesi kumandanları sevk ettikleri üserâyâ tahsis edilmiş olan noktaları buluncaya kadar saatlerce dolandılar; bâzı toplama noktalarında esirler haddinden fazla alıkonuldular. Bilnetice parkta yapılacak isticvap o gün yapılamadı; telefonla verilmesi lâzım gelen raporlar muamelenin henüz başlamış olması dolayısıyla tehirata uğradı. Mâmâfiye ilk günün karışıklığı geçtikten sonra her şey muntazam ceryan etmeye başladı. Kâfileler tâkib edecekleri yolu şaşırılmamak için yollara gidecekleri mahâlleri müşir büyük levhalar vaz olundu. (Bu babdaki mâlumat için zeyle mürâcaat).

B) İsticvap

Esirlerin geriye naklinde süratle temini ancak bütün kademelerin kavâid-i mukarrereye tamamıyla riâyet etmelerine vâbeste idi. Bu sürat, esirlerin hüviyetini vakti ve zamanıyla tespit ve parklarda yapılarak isticvapâtın muntazaman ceryanını temin için elzemdi. Zeylde sureti görülecek tâlimatda bu kâidelere âid izâhat mevcuttur.

Kavâid-i mezkure şu suretle telhis olunabilir:

-Âlâylarda isticvap yapılmaz- yalnız cüz-i tamlar tâyin olunur;

-Fırka toplama noktalarında gâyet muhtasır bir isticvap yapılır; buda ancak fırka ve kolordular hesabına olmak üzere;

-Mümkün olduğu kadar acilen telefonla ordu 2.Şubesine rapor edilir. Bu raporlarda yalnız esirlerin mensub oldukları cüz-i tamlarla nizâm-i harbe âid müstacel mâlumat zikr olunur. (Zeylde talimâne mürâcaat).

-Üserâ parklarında ordu ve hin-i hâcetde kolordu hesabına mufassıl isticvap yapılır.

-Ordu 2.Şubesine telefonla sürat-i mümkününe ile rapor edilir. (Bundan evvelki maddeye mürâcaat)

-İsticvat hakkında ordu 2.Şubesine tahriri rapor verilir. Burada ısrar edilecek bir nokta var: Üserâ parklarında bulunan memurların ıtlâsız, vukufsuz, habersiz, bulunmamaları için 2.Şube bunları ameliyat-ı harbiyenin muhiti içinde yaşanacak suretde bütün vesâik kendilerine temin etmelidir. Esasen 2.Şubenin merhası olan park kumandanı her gün orduya gelerek hâl ve vaziyeti anlamak, müveccih almak ve şifâhen takirde bulunmak mecburiyetindedir.

Eğer vesâid-i nakliye fikdanı her parka bir seyahat arabesi verilmesine mâni ise akşamları park kumandanlarını alıp orduya getirmek ve yine parklara götürmek üzere umuma âid bir sefer tanzimi 2.Şubenin vazifesidir.

İsticvat hususuna gelince unutulmamalıdır ki burada 2.Şubenin üç vazifesi vardır:

-Kumandanlığa mâlumat vermek;

-Muit cüz-i tamlarına mâlumat vermek;

-Mauk cüz-i tamlara ve hassaten karargâh-ı umumiye ezcümle: Tesisat, ikmâl efradı, efradın sınıfları gibi; kıtaat mevcudu, kıtaat nakliyatı, takviye kıtaati, zâyiat, elh gibi ameliyat-ı harbiyye ile alâkadar olmayan bütün mesâile dâir, mâlumat vermek.

Filhakika karargâh-ı umumi 2.Şubesince hiçbir isticvap icrâ edilmez. İsticvat bu hususa dâir müvecciheler almakta olan ordu 2.Şubelerine bırakılır.

C) Mecruh Esirler

Bu kısım esirler ihmal edilmemelidir. Binâenaleyh ordu 2.Şubesi sıhhiyye dâiresine bir tahriratla: Yaralı esirlerin hangi sıhhiyye merkezlerine nakl edildiklerini sertabiblerin gerek kolordu ve gerek ordu 2.Şubelerine bildirmeleri lüzumunu yazacaktır.

D) Evrak ve Vesâik—Yoklama Merkezi

Ordu 2.Şubesi tarafından esirlerin toplanmasına, parklara sevkine ve esirlerin üzerinde bulunup alınan evrak ile muhârebe meydanında bulunmuş olan vesâikin tedkikine dâir hususi bir nizamnâme tâb edildi.

(Som) harekât-i harbiyesi esnâsında bu evrak ve vesâikin yekünü o dereceyi buldu ki taarruzun ilk gününden itibâren her parkta bir (hususî yoklama kısmı) teşkiline ihtiyaç hâsıl oldu. Bu kısım bilâhare sükün devrelerinde ordu 2.Şubelerinde muntazaman ifây-ı vazife etti.

Bu kısmın mertabatı Alıncaya vakıf küçük zâbit veya efraddan intihâp edilmekte idi. Bunlar vazifelerine başlamazdan evvel ordu 2.Şube zâbitanı tarafından vezâifin suret-i icrâsına ve istihsâl etmeleri lâzım gelen mâlumatın nev-i ve mâhiyetine dâir tâlimat-ı hususiye almakda idiler.

Zeylde bu hususun suret-i tanzimine dâir iki tâlimat görülecektir. Bunlardan biri esirlerin üzerinden alınan veya muhârebe meydanında bulunmuş olan vesâikin kağıtlar ve mektupların tedkik ve istismarına diğeri yoklama merkezlerinde vesâikin istismarına dâirdir.

(Som) Muhârebesinde her nev-i vesâikin cem ve tedkiki ameli olarak berveche âti yapılmıştır:

Üserâ miktarının çokluğu münâsebetiyle esirleri elde eden âlâylar umumiyyetle yalnız zâbitanların evsetini arıyordu. Mâmâfih esir zabitânı fırka toplama noktalarına geldikleri zaman ekserya kâğıt ve mektuplarının henüz üzerlerinde bulunduğu görülüyordu. Şu kadar varki kâfile kumandanına yolda hiçbir esirin hiçbir kâğıt imhâ etmesine meydan verilmemesi emir olunuyordu. Fakat ehemmiyetle tâkib edilmesi lâzım gelen bu emrin her vakit icabı kadar muhâfaza ve tatbik edilememesi muhtemeldir.

Esirlerin aranması biâl amel fırka toplama noktalarında başlıyordu; Yoklama umurunu idâreye memur zâbitan ile tercümanların refâkatinde mühim miktarda nezâretçe

efrad bulunması lâzımdı. Bunlara her esirin evrakını ayrı bir paket yapmak için miktar kâfi ip ve paketlere yapıştırılmak üzere anikot veriliyordu. İşte şu suretle başlıyordu: Evvelâ esirler mensup oldukları cüz-i tamlara göre ayrılıyor; sonra üzerleri aranıyor, bütün kağıtları, en usta cüzidan gelmek üzere paket yapılıyor ve hüvviyet markalarıyla birlikte sarılarak cüz-i tam sırasıyla bir veya birkaç torbaya konuyordu. Bu torbalar evvelce fırka toplama noktaları memurlarına teslim edilmiş bulunuyordu. Cüzidanı bulunmayan esirler için bunun yerine esirin ismini ve âlâyını müşir bir etiket konuyordu. Torbalar bağlandıktan sonra bir çuvala vazedilerek üzerine âlây-ı numrosuyla esâret tarihine hâvi bir etiket yapıştırılıyordu. Üserâ park zâbitanı için bu tedâbire lüzum vardı. Çünkü mumâileyh evrak-ı zatiyye îanesiyle bâzı esirleri isticvap ve alacakları izâhat ile bâzı teferruat noktalarını tenvir edebilirlerdi.

Toplama noktalarında zâti paketler yapıldığı sırada tercümanlar mühim bâzı vesâiki (haritalar, krokiler, emirler.) şerian gözden geçirmekte ve kendi cüz-i tamlarının icrâ etmekte olduğu harekâtı harbiye ile alâkası olduğunu görürlerse ayırarak bunları mükemmelen tedkik edinceye kadar alıkoymakta idiler. Bu gibi ahvâlde ordu 2.Şubesi behmehal haberdar ediliyordu.

Ameli olarak bu basit ve seri muâyeneyle bile ekserya vakit bulunamadığından bütün evrak ancak ordu üserâ parklarında tedkik olunuyordu. Halbuki derhal tedkikleri mümkün olsaydı ihtimal içlerinde o esnada kabul-ü istifâde olanlara tesâdüf edilirdi. Vesâikin der akıb istismarı ne kadar şâyan-ı arzu olsada ahvâlin kısm-ı azamında bunların kesreti sürat tedkiklerine mâni olmaktadır. Mâmâfih kolordu 2.Şubelerinin arâzi üzerinde oldukça mühim evrak buldukları ve bunları hemen istismar ederek tedkikat-ı esasiyye ifâ edilmek üzere bilâhare ordu 2.Şubesine gönderdikleride vâki idi.

Ahvâl-i adiyede, (Som) mıntıkası kadar buhranlı ve karışık olmayan bir mıntıkada evrakın cem ve istismarı ber mutad evvelâ kolorduda ve bâde orduda yapılır ve yapılmalıdır. Bu hususu tanzim eden tâlimatnâme (zeyle mürâcaat) harbin tecrübeleri netâicine istinaden tertib edilmiştir.

*****

Gerek cephe cüz-i tamları tarafından gönderilen ve gerek üserâ parklarından gelen nizâm-i harb istihbâratını aldıkta sonra ordu 2.Şubesi her akşam ordu raporunda düşmanın hâl ve vaziyetini (tesbit edilen cüz-i tamları, bunların kıymetlerini, yıpranma derecelerini)

ve istihbârata nazaran düşmanın muhtemel teşebbüsâtı hakkındaki fikir ve tahminini arz etmekte idi. Bundan mâadâ 2.Şube hergün 3.Şube ile temas ederek kumandanlık tarafından icrâsına karâr verilen harekâtın ihzârı için lüzum gördüğü izâhat ve mâlumatı bildirirdi. 2.Şubenin bu husustaki vazifesi, ileride düşmanın tesisat-ı tedâfüyesi ve arâzinin tedkiki bahsinde daha etraflı olarak arz edilecektir.

2.Düşman Topçusunun Tedkiki

Bu tedkik hakkında pek az şey söyleyeceğiz; Çünkü (5) numrolu tâlimat (zeyl) bu babda umumi tafsilatı vermektedir. Yalnız bir nokta-i esasiyenin kaydı lâzımdır: Muhârebede sürat elzemdir; fakat bu sürat-i kat'iyet ve mükemmeliyetden fedâ edilerek istihsâl edilmemelidir.

Yevm-i İctimâi

Alelumum (t.a)'n 2.Şubenin ve kuvây-ı havâiyenin usul-ü sayı, faal devrede olsun, sükun-u devresinde olsun, birdir. Yalnız pek uzun muhâberata girişmemek ve vakt-i ziyânına meydan vermemek şarttır. Bunun içindir ki topçu mesâilesi ile alâkadar şubenin (yevm-i ictimâi) katiyen lâzımdır.

Bu ictimâi bilhassa kolordu için zaruridir. Çünkü düşman topçu sisteminin ilk istikşafı ve tedkiki buradan başlar. Kolordu kuvây-ı havâiye kumandanı ile hiç olmazsa onun istihbârat zâbiti tayyâreler iner inmez mâlumat almak üzere tayyâre iniş mahâlinde bulunacaklardır. Bu hâlde topçuya müteallik istihbârat muâmelâtı ezcümle faal devrede alelumum kolordu tayyâre iniş meydanında ceryan edecektir.

Orduda bilakis (t.a), 2.Şube ve kuvây-ı havâiye yan yana bulduklarından tebdil mevâki etmeksizin müzâkerede bulunabilirler.

(Som) Muhârebesi esnâsında orduda (t.a) mevcut değildi. Fakat (Ku.t.a) henüz bir tâlimatnâme müstenid olmamakla beraber ifây-ı vazife ediyordu. Topçunun vaziyetini keşf-i tâyinde güvenilen istihbârat bu idi. Mâmâfih yevmi ictimâin kolorduda mecburi olmasına ihtiyaç his olundu. Çünkü usulün tevhidî vardı. 2.Şubesi için topçu haritası tanzimine hizmet edecek olan raporların her yerden aynı saatde alınması lâzımdı.

Ameli olarak (yevmi ictimâi) kolordu muhitinde akd olunuyordu. Fakat akşamın öyle bir saatinde ki, ko.2.Şubesi ordu 2.Şubesine akşam saat (9) ile (10) arasında mevad âtiyyeyi telefon edebilsin.¹

-Hâl-i faâliyetde bulunup o gün keşf ve tesbit edilen bataryaların listesi;

-Topçu faâliyetinin simây-ı umumiyesi;

-Ertesi gün yapılacak fotoğraf istihbâratının programı.

Bu suretle ordu 2.Şubesi saat (23) raddelerinde düşman topçusunun vaziyetini nispet edebilirdi. 2.Şube bilâhare ordu kuvvây-ı havâiyesinin kendisine vereceği mâlumat ile bu vaziyeti kontrol ve tashib edecekti.

Daha sonra (Ko.t.a) teşkil edince usul-ü mesâi berveche âti tekrar etdi: Topçu hususatının münakaşası (T.a) (a.p.ğ) ve 2.Şubenin müşterek mesâisi maksad, topçuya dâima göz önünde bulundurulmuş düşman bataryalarının bir haritasını vermek ve Alman kumandanlığı tarafından topçunun tarz-ı tertibinde vukua getirilen tabdilâtı 2.Şubenin tâkib edebilmesine hizmet etmekte.

Her gün ordu (t.a)'dan bir zabıt bir gün evvel yapılan tarassudatı (fotoğraf tetkikatıda dâhil olmak üzere (t.a)'n bütün vesâid istitlâyesiyle elde ettiği istihbârat), harita üzerine (bir bölü yirmi bin mikyasında tevciye planı) geçirdikten sonra 2.Şubeye gelerek, ihtisatını bildiriyor ve bu şubenin (t.a) ile irtibatda bulunan zâbitana bu suretle bataryaların haritasını tanzim hususuna temin ediyordu. Bu müzâkerat alelumum bâzı noktaları vazih, bâzıları mübhem olmak üzere bir vaziyetin tâyiniyle neticeleniyor ve bunun neticesinde:

A) Şüpheli bir vaziyetin tenvirine ve yâhud topçu istihbâratının bâzı bataryaların teferruatını veya bunların teşkilâtını tedkik edebilmesini temine mâtuf olmak üzere (bir fotoğraf programı) tanzim ediliyordu.

B) Her sekiz günde bir, bütün alâkadar akşam-ı müşterekeye tevzi edilmek üzere esas plan üzerine geçirilen ve renkli olarak yüz kadar nüshası teksilen basılan bir (vaziyet-i katiyye) kabul olunuyordu.

---

¹ (Som) Muhârebesi yaz mevsiminde olduğuna göre bu saatler kabul edilmiştir. Kış mevsiminde daha evvel yapılmak icab eder.

Bu usul kolordularda teşmil edildi ve pek mükemmel semereler verdi.

(T.a) ile ordu 2.Şubesinin mülâkatında (k.h) istihbârat zâbitide hazır bulunuyordu. Fakat tatbikatda ictimâin her vakit ucuzlu olması kabul olmuyordu. Çünkü (k.h) istihbârat zâbitanın vezâif-i müteaddesi onun muhtelif uçuş meydanlarında bulunmasını istilzam ediyordu. Kuvây-ı havâiyenin hem 2.Şubesi ile ve hemde (t.a) ile görüşmesi bu münâsebetle alel ekser gayr-ı muntazam saatlerde vuku bulmakta idi.

Düşman bataryalarının tâyininde doğrudan doğruya alâkadar olan endaht plan grubu yalnız esas plan üzerinde bataryaların vaziyetini en doğru olarak tesbit edebilecek ve sıralarını tâyin edecek bu grup idi. Binâenaleyh (l.p.ğ) bataryaların haritası tanzim olunurken mâlumatını bildirmeye mecbur idi. Çünkü onların hakiki mevzilerini tâyin edecek vesâid-i fenniye onun elinde idi.

Bu sebeple (t.a) düşman topçusunun mevcudiyetine âid dakikayı endaht plan grubuna veriyor; gruptan bataryaların tertibat-ı sâhibesini tâyin ve tevci planı üzerine yeni keşf olunan bataryaları işâret ediyordu. Endaht plan grubu, müzâkerede bir ihtilâf vukuuna nazar-ı dikkate alarak, kendi tevci planı için topçu nokta-i nazarından bir dakika tutuyor ve ispata medar olmak üzere (t.a)'n elinde bulunan bütün istihbâratı (fotoğraf, sedâ ile mukâbele, ziyâ ile mukâbele, kolordu raporları) alıyordu. (T.a) ile (a.p.ğ) bu sâyede 2.Şubenin (k.h) vâsıtasıyla keşfemecbur olduğu gibi vaziyeti mütemmim bir surette münâkaşa edebilirlerdi. Nihâyet fotoğraf son delil olmak üzere fikirleri dağılmaktan kurtarıyor ve ameli olarak endaht plan grubu kendi tevci planı üzerine yalnız fotoğrafın tesbit ettiği mevzileri işâret ediyordu. Şâyet henüz mevcudiyeti mukit zamana münhasır yeni bataryalar zuhur ederse topçular, tevci planı sâyesinde bu yeni bataryaları matlup derecede gözden kaçırmamak için mevad-ı kâfiyeye mâlik bulunuyorlardı.

Topçu Haritası

(Som)'da topçu haritası umumiyetle endaht plan grubuna saat 23.30'da veriliyordu.¹ 2.Şube zâbiti sabahın saat 1 veya 2'sine doğru bunu mukâbele ediyor, teksire veriyor ve tekrar mukâbele ettikten sonrada alelumum sabahın saat 4 veya 5'ine doğru ve

---

¹ Topçu haritasının tanzimine âid şerâid-i maddiye bu cihetle tamilan (t.a) ve (Endaht plan grubu) hidematına dâhil oldu.

mümkün olduğu takdirde, daha evvel cüz-i tamlara gönderiyordu; harita saat yedide cüz-i tamlara vâsıl olmuş bulunuyordu.

Bataryaların bütün tertibatı bir bölü ikiyüz bin mikyasındaki topçu haritasında mukitidi: Fotoğrafla alınan bataryaların tertibatını, sırasına koyduktan sonra endaht plan grubu vermekte idi. Diğer tertibat, fotoğrafları alınıncaya kadar mukit bir sıra numrosunu hâvi idi.

Harekât-ı Harbiyenin başlayacağı günler için topçu haritasının saat 6 veya 7 sularında gelmesi biraz geçici idi. Bu tehirin fenâ neticelere sebep olmaması için ordu 2.Şubesi saat 23.30 da vaziyeti tamamıyla tesbit ettikten sonra, kendileriyle mutâbık kalmak ve akşam telefon raporlarında zikr edilmiş olan bataryaların vaziyetinde tadili icab eden noktaları bildirmek üzere Ko.2.Şubelerine telefon ediyordu. Bu telefon mükâlemesi esnâsında ordu 2.Şubesi, kolordular tarafından verilen muvakkat batarya sıralarını tashih ediyor, ordu (k.h) sinden istihsâl olunabilen yeni mütemmatı veriyor ve topçu gruplarına derhal tâmin edebilmesi için kolorduları bu tâdilâtdan (t.a)'ı haberdar etmekle mükellef tutuyordu.

Esasen bataryalara mukâbele ile mükellef olan kolordu topçuları heyet-i umumiyesiyle karşılarındaki topçunun vaziyet ve tertibatı hakkında belâgat meblağ-ı mâlumat-ı sahiyeye mâlik olduklarından ordu topçu haritasının vurduna kadar bu ilk mâlumatdan istifâde ederek kendi endaht programlarını tanzim edebilirdi.

Ordu için hergün yeni harita neşrinin mümkün olmadığı biltecrübe anlaşılmıştır. Çünkü bu haritanın geç kalması ve bu esnada yeni bir harita tanzimine lüzum gösterecek derecede düşman topçusunda tebdil vuku bulduğu taktirde evvelkinin beyhude bir mâhiyet alması mümkündür. (1) Binâenaleyh cüz-i tamlarına mâlumat-ı katiyyeyi verebilecek mevkiye bulunanlar bilhassa kolordulardır.

Bunun içindir ki kolorduların (k.h) ve (t.a) ile yevmi ictimâi gittikçe büyüyen bir ehemmiyet iktisab etmekte ve tanzim ettikleri (faâliyet haritası) umumi surette ihtiyaca vefa etmekte idi. Bundan dolayı (Som)'da bir bölü ikiyüz bin mikyasındaki plandan topçu haritası çıkarılması yavaş yavaş ve ancak vaziyetin icbar ettiği zamanlara hazır edildi. Bilâhare bir bölü beşyüz bin mikyasındaki haritalar vaziyet hakkında kumandanlığı tenvire hizmet ettiler.

Takrir: Batarya haritalarından mâadâ, 2.Şube, (T.a)'n mefkudiyeti hâlinde, düşman topçusunun faâliyetine dâir bir takrir kaleme alıyordu. (Endahtin, nevi, tâbiye, gruplar, çapların nisbeti, elh); bu takrirler gerek kumandanlık ve gerek Karargâh-ı Umumi 2.Şube için pek lâzımdı. Bunlar evâmîr-i yevmiyeye derç edilmekte idi.

3.(Som) Muhârebesinde Tesisat-ı Tedâfüye

(Som) muhârebesi başladığı zaman Alman kumandanlığı henüz bir ricat-ı farziyesini düşünmüş değildi. Filhakika (Ordon)'daki taarruzlarıyla muhârebeyi arzusuna göre idârede devam edeceğini kuvvetle ümit etmişti. Bu sebeple cephenin gerisinde, umumiyetle, cephenin ileri hattında mâadâ bir ikinci ve üçüncü mevziden ibâret olmak üzere emniyeti tertibatı namına başka hiçbir tesisat-ı tedâfüyeye teşebbüs edilmemişti.

Her mıntıkada arâzinin (ileri mevzi veya setr mevzi) ile (muhârebe mevzi) ¹tarzında tanzimi fikri henüz terk etmemiş ve düşman (Som) Muhârebesinin ilk kısmı müddetince, mukâvemeti tedricen tesis etmek üzere müteâkip mevzilerden ibâret olan kendi müdâfaa sistemine istinad etmişti.

(25 Haziran 1916)'da altıncı ordu cephesinin karşısındaki düşman tesisatı, yukarıda görüldüğü vecihle, şunları ihtivâ etmekte idi:

(Harita numro 1);

-Birinci mevzi: Mütakip üç siper hattından merkeb;

-İkinci mevzi: Tek bir siper hattından ibâret,

-Üçüncü mevzi: Başlamış, gayrı muttasıl, tek bir siper hattından ibâret (Som'un şimâlinde hemen hiç yok gibi)

1 Temmuz'da hemen bütün taarruz cephesinde ileri mevziin heyet-i umumiyesiyle zâbiti ikinci Alman ordusunu muhtıralı bir vaziyete sokmuştu. (Peron) istikâmetinde altıncı ordunun (Kalankor) ovasına ilerlemesi ise bu vaziyeti büsbütün vehâmete mâruz bırakmıştı. Üçüncü mevzi akşamı (Beyaş-Borlu-Villeres-Karbonal) müstesnâ olmak

---

¹ Emniyet mevzi ve mukâvemet mevzi

üzere düşmanın (Som) kanalından başka mâni olarak karşımıza çıkaracağı hiçbir şey yoktu. Daha şarkta hiçbir tesisat ne yapılmış nede başlamıştı.

(Som)'n şimâlindedede düşman aynı mesele karşısında idi: Tahkimatla takviye edilmiş bir mevzide, daha geride yeni bir hattı müdâfaa tesisine vakit kazandıracak kadar, müttefiklere mukâvemet göstermek zarureti vardı. Bu zaruret (Som)'n cenubunda (Peyaş-barlo) havâlisinde şehrin şimâlinde (Monako-Morapa) ovasında Almanların mandana müdâfaasını izah etmektedir.

Taaruzlarımızın ihzârında tatbik ettiğimiz usul Almanların, tahripleri için bizi uğraşmaya mecbur edecek kadar tel örgülerle mechuz ve alelacele kazılmış siperler vücuda getirerek geriye doğru tesisat fikdanını bir dereceye kadar telâfi etmelerine meydan verdi.

Mütakiben bir takım tesisatın zuhuru görüldü. Bu tesisat 1 numrolu harita üzerinde, inşâ edildikleri tarihlere göre değişmek üzere işâret-i mukarrere ile gösterilmiştir.

Mâmâfih bu mebar dumanlarımızın keşifatı, savsama endahtlerinin fâsılasız faaliyeti ve bilnetice arâzinin âlet-i evsât olması düşmana usul takibi ile iş göremeyeceğini çabuk anlattı. Bunun üzerine derhal mermi çukurlarından ve arâzi arzalarından istifâde etmek üzere pek hafif ve dağınık cüzilerden ve bilhassa mitralyözlerden mürekkebe, düşmanla hâl-i temasta bir ileri setr mıntıkası vücuda getirmek suretiyle derinliğe doğru müdâfaa-ı tesisatıyla iktifâya mecbur oldu. Bu andan itibâren düşmanın esasen mevcut olmayan, fakat mitralyöz gruplarıyla döşenmiş olan ileri hattını tâyin etmek fevkalâde güçleşti. Müferrez istinad ve ihtiyâtlar arâzi üzerinde bulabildikleri melcelere göre tevzi ve tertip ediliyordu.

Bu vecihle mevzi taaruzların ihzârı gittikçe müşkilât-ı kesb ediyordu. Çünkü cephede öyle bir düşmana yanaşmıştı ki ekserya toplu temas mümkün değil ve mevcudiyeti ancak hücum dalgalarımız harekete geldiği zaman anlaşılıyordu.

Arâzinin Tecsimi Münazırla Tedkiki¹

---

¹ Etüde stereoscopique

O zaman 2.Şubeye daha büyük bir ihtiyâtle mürâcaat lüzümü hâsıl oldu. Arâzinin tescimi (fotoğrafla) tedkiki pek çok işte yaradı. Bu sâyede işgal edilen mıntıka ile ihtiyâtların mahâl-i mahfuza mıntıkasını tefrik ve temyiz etmek kabil oldu.

Binâenaleyh her amele-i harbiye için bir fotoğraf tedkiki yapmak ihtiyacı his olundu. Bu tedkik, muit kumandanlıklarını derpiş edilen taaruzun kabiliyet ve ihtimalat muvaffakiyeti hakkında tenvir etmeğe ve sadece esas planın tedkiki ile kolay olduğuna hüküm edilen ve halbuki teferruatlı bir fotoğraf tedkiki neticesinde nâzik ve muhtıralı olduğu görülen amelİYatı harbiyeden icâbet etmek mahsusdur.

Bu nev-i tedkikler bilhassa (Som)'n şimâlinde (Konbel) havâlisi, (Rankor)'n şimâli ve (Sensiyor-Vaset) ormanı hakkında yapıldı.

Harekât-ı harbiye esnâsında 2.Şubenin en esaslı mesâisinden biri bu oldu ve bu olacaktır: muin bir mıntıkada bir harâket-i harbiyenin kolaylıklarını veya tehlikelerini kumandanlığa haber vermek; hin-i hâcette bu hareketin en ziyâde muvaffakiyete iftiran etmesi muhtemel nokta veya nokatı teklif etmek ve bu suretle hem beyhude telefata meydan vermemek ve hemde kıtanın vazifesini kolaylaştırmak.

Düşman, setr mntıkasının gerisinde, kendisine rahat verilmeyeceğini anladığı sâhanın arkasında bir muhârebe mevzi tesisine başladı ki burada her ne pahasına olursa olsun tutunacaktı. 1 numrolu haritada yavaş yavaş zuhur ettiği görülen mevziler işte bu maksatla yapılmıştı.

Düşmanın sarf-ı mesâi ettiği mevziin dâima vasıtı olarak temas hattından iki veya daha fazla kilometrede bulunduğu işâret-i mahsusadaki tarihlerin tedkikinden kolayca müsteban olur.

Misal: biz henüz (Morapa) ve (Kaleri) havâlisinde iken düşman (Bosavens) ve (Fobokur)'da işe başlamıştı.

Cephemiz henüz (Konil)'e takrip etmiş ve (Bosavens) ormanı kenarına vâsıl olmuş iken düşman (Alan-Bova-Senpiyeroest-Sayi-Sayizel)'de muttasıl bir mevzi hemen bitirmiş gibiydi. (Som)'n cenubunda biz (Beyaş-Barlo) cephesine vâsıl olduğumuz zaman o şehrin şarkında işe başlamış bulunuyordu.

Bütün bu ikinci hat işleri evvelâ mitralyöz yuvalarından ve tel örgü vaziinden başlıyordu. Toprak işlerinin muttasıl tahkimat hâline konması ikinci derecede idi. Filvâki

aralıklı, fakat yek diğerinin yanını mütekâbilen muhâfaza eden bu istinad noktalarının hüsn-ü istimali Almanlara muttasıl bir hat işgalinden daha ziyâde hizmet etti; çünkü muttasıl hatları işgal edenleri tutmak bizim için daha kolay oluyordu; esasen bu hatların aralıksız olarak tesisinde vakit bulunamıyordu.

Mevcudun iktisat ve idâresinde elverişli olan bu tabibe iktisat edilen efradın ileri hatların iâşe hizmetinde kullanılmalarında hizmet etmiştir.

Bâzı cüz-i tamlarda hususi (iâşe müferrezeleri) ¹teşkil olunmuştu. Bâzılarında ise bunların yerine muhârebeye iştirak etmeyen kısım-ı kâim oluyordu. Bu kısımlar bilâhare ileri hat muhârebelerini tebdil ediyordu. Bâzı bölüklerde mevcudun yalnız nısfı ileri hatta, diğer nısfı geri hizmet için ihtiyât olmak üzere tutulmakta idi.

Tesisatın Teferruat-ı Amme-i Tedkibi

(Som)'da taaruzun ihzârı için tesisatın teferruatını tetkike teşebbüs eden ordu 2.Şubesi olmuştur.

Ma heza mantıken bu iş fırkalara âid olmalıdır. Fırka istihbârat zâbitanının vezâifi hakkındaki tâlimatnâmede (Zeyle mürâcaat) mukit olduğu üzere düşmanın harekâtını seraheten görmek, mukâbil taaruzları ve mevâki-i muhtemeleyi derpiş etmek, arâziyi tetkik ve hülâsa, kendi harekâtını ihzâr eylemek fırkaya müretteb bir vazifedir. (Som)'da bu iş ordular deruhde ettiler; çünkü o sırada muvaffakiyetle ve matlup zamanda bu işi yapabilmek için mütehassislere mâlik ve derece-i kâfiyede vesâidle mechuz yegâne cüz-i tam yalnız ordulardı. Vakiâ bu suretle fırkaların mesâisi teshil edilmiş oluyordu. Fakat istikbalde fırkaların kendi Harekât-ı harbiyelerini teferruatıyla ihzâr etmek mecburiyetinde kalacakları şüphe kabul etmeyen bir keyfiyettir.

4. İğtinam Edilen Düşman Malzemesinin Tedkiki

İğtinam edilen malzemenin aranması, toplanması ve tetkiki 2.Şubenin mesaisi meyanına dâhildir. Şube bu hususa dâir emr vermeği unutmamalıdır. Tâlimatnâmede ko 2.Şube zâbitanının vezâifine dâir (zeyle mürâcaat) bu babda müvecciheler mevcuttur.

Her kolorduda evvel-i emirde toplama noktalarını tespit etmek i'cab eder. Malzeme buralarda tâdat ve tasnif olunur ve tetkik edilmek üzere 2. Şubenin emri üzerine

---

¹ Lragedruy

daha gerilere nakl edilir. (Som) Muhârebesi esnâsında cisim bir miktara bâliğ olan malzeme bu suretle (Vinkor-Lekibe) istasyonu civarında idhak edildi ve mütehassisler gelüp burada tedkik ettiler. (Bunların içinde her model ve çapta toplar, mühimmat, mitralyöz, tarassud aletleri, elh vardı). Ordu 2.Şubesi evâmîr-i yevmiyeye bu tetkikat neticesini derç ettirir. Yeni malzeme istimali, ıslaha-ı nariyede vukua gelen tekmlat-ı mühimmat-ı tâbiyye üzerine nüfuz ve tesir-i icrâ ederler. Bu malzemeyi kullanmış olan esirler lüzumunda suret-i istimallerine dâir isticvap edilirler. Bu esirler mukit depolarda alikonulan üserâ meyanına idhal edilmelidir.

*****

**(1917) İlkbaharı İçin (Rova) İle (Sen-Kaniş) İstikâmetinde Üçüncü Ordu
Tarafından Bir Taarruz Hazırlığı
(Harita Numro 2, Kopya Numro 1)**

Üçüncü ordu (1916) Teşrin-i evvel nihâyetinden biri (Nevay) havâlisinde istirâhatde iken Kânun-u evvelde, cenupta (Ovaz) ve (Lasini) cephesini işgal eden birinci ordu ile (Amiyer-Vevay) yolu şimâlindeki mıntıkayı tutmakta olan dördüncü İngiliz ordusu arasında cepheye dâhil olması için emr aldı.

(1917) Kânun-u sâni bedayetinde üçüncü ordu Erkân-ı Harbiyesi (Meniyelaya) nakl etti.

İhtiyacat

Bu ordunun 2.Şubesinin ifâ edeceği vazife (1916)'da dördüncü ordunun 2.Şubesine isâbet eden vazifenin aynı idi.

Evvel-i emirde derpiş edilen taaruzun ihzârı için düşmana dâir i'cab eden vesâiki toplayabilecek şekilde 2.Şubeyi kurmak lâzımdı.

Âtideki sahifelerde elde edilmesi lâzım gelen istihbâratın nevlerini seri bir suretde mütâlaa ve bilhassa istihsâl bahsi mufassalan tetkik edeceğiz.

Vesâit

Fakat bundan evvel 2.Şubenin kullanacağı vesâidi tâyin etmek hâiz-i ehemmiyettir. Bu vesâid biltab. Altıncı ordu 2.Şubesinin kullandığı vesâidden daha çok ve daha mükemmeldi.

1.Topçu istihbâratı, bir kere resmi olarak (1916)'da teşkil etmişti.

Binâenaleyh üçüncü ordunun elinde mükemmel bir (T.a) vardı. İş yalnız bunun 2.Şube ile bilâ amel irtibatını tâyin etmeye kalmıştı.

2.Vaka altıncı ordusunda (Som) cephesinde birkaç telefon dinleme merkezi vardı. Fakat üçüncü ordu dinleme hususunda mükemmelen mechuzdu. Esasen karargâh-ı umumi tarafından bu ordu ayarınca bir telefon dinleme mektebi tesisine, ameli nokta-i nazardan tecrübe istihsâl ve bilâhare tâlimnâme hükmüne konmak üzere bu yolda tesisat teklifine memur edilmişti.

(1916) Teşrin-i sâni ve Kanun-u evvel aylarında (Nevay) kurbunda (Ponşun)'da bir mekteb tesis olundu. Üçüncü ordunun esâsen mükemmel olan dinleyicileri hatt-ı âzamiyede takviye edildi. Hususi tercüman dersleri vazedildi, ordu telgraf müdüriyeti dinlemeler hakkında pek amik tedkikat-ı fenniye ye tevsil etti. Velhâsıl üçüncü ordu sırf kendi hesabına bir (ordu dinleme şubesi) vücuda getirdi. Bunun memurlarından bir kısmı memurin-i fenniyeden, diğer kısmı ders ve tatbikat görmüş tercümanlardan mürekkebtî. Bu şube mıntıkaya dâhil olduğu dakikadan itibâren fevkalâde müsemmir netâic temin etti. (Ordu dinleme 2.Şubesi)'nin idâresine memur istihkam zâbiti esasen bu hususta acemi değildi. Nitekim (Argon)'da böyle bir vazifeyi şâyan-ı taktir neticelerle idâre etmişti. Dinleme şubesi aralarında değişmeleri kabil birtakım merkezlerden teşkil etmekte ve adedleri memur mevcuduna göre methul bulunmakta idi. Her şubenin birâ miri mevcud ve hangi cüz-i tam dâhilinde çalışıyorsa onunla temas ve irtibata memur idi. Merkez mıntıkaya merbut idi; bu suretle merkezlerin memuriyeti mıntıkanın hususiyetlerini öğrenmekte ve düşmanın itiyad-ı âtiyle müvaneset hâsıl etmekte idiler. Dinleme merkezlerinin vezâifi ve bunların elde ettiği mâlumata alâkadar olan makâmat ile münâsebetleri tâlimatnâme ile tesbit olunmuştur.

3. (1916) senesi zarfında ordu telgraf hizmeti emrinde düşmanın mıntikasını kâmilen sık bir dinleme şebekesiyle kaplamaya ve civar ordularla telsiz keşif ahzesi vâsıtasıyla istihbâratı mukâbeleye imkân hâsıl olmuştu; çünkü bu nispette merkez imâli kabil bulunmakta idi. (Meniyelas) ve (Piyerbon)'da iki büyük merkez tesis olundu.

Telsiz keşif merkezi orduya merbuttu. Kolordu Erkân-ı Harbiyelerinin emrinde topçu merkezlerinden başka her kolordu için la akıl bir telsiz merkezi vardı. Binâenaleyh dinleme merkezlerinin müşâreketini temin ve bunların netâicini istihsâl mümkün bulunmakta idi.

Bu babda 2.Şube ile telgraf hizmeti arasında bir anlaşma yapıldı ve bu vazifenin icrâsına bir 2.Şube tarafından tanzim edilen hususi tâlimatnâmeye bu anlaşma kaydedildi.

4.Nihâyet üçüncü ordunun kuvây-ı havâiyye fotoğraf kısmı mecrup mütehasislerden teşkil olunabildi.

Bu babda Britanya: Altıncı orduda fotoğrafların tedkikat-ı feriyesini icrâ edenler bilhassa fotoğraf mütehasisleri yoktu. Bir taraftan fotoğraf kısmı düşman tesisatının teferruatına âid tetkikatı bizzat yapıyor, diğer taraftan (t.a) bataryaların fotoğraf vâsıtasıyla tedkikini ber mutad kendi hesabına deruhde etmiş bulunuyordu. 2.Şubenin harita mütehasisleri sadece mâlumat kabilinden düşman müdâfaa tesisatının haritasını meydana getirmekle iktifâ ediyor, endaht plan grubunda bunu esas planlar üzerine geçiriyordu.

Muhtelif devrelerde icrâ edilen mesâiyi mukâyese edebilmek ve umumi nokta-i nazardan bir karâr istihracına medar olmak için bu harita lâzımdı. Çünkü böyle bir karâr istihracı 2.Şubenin vazifesi idi.

Demek oluyorki üçüncü ordunun tatbik ettiği usul daha mâkul idi. Çünkü ordu, her uzvu kendine mahsus olan vazifeye terk ediyordu. Altıncı ordunun usulü, tâlimatnâmeye müstenid bir teşkilât mevcut olmaması dolayısıyla, esas gelişi güzel bir işti. Resmi teşkilât olsaydı istihbâratın tekteri neticesi olarak zaruret hâline gelen (Sâik Adem Merkeziyeti) temin edebilirdi; mââmâfih fotoğrafıyla tedkikin tevsi ve inkişaf edeceği ve her Erkân-ı Harbiyede lâakal bir fotoğraf hâl ve tefsir mütehasisi bulundurulmasına mecburiyet hâsıl olacağı bi istibahdır.

Bundan dolayı üçüncü ordu harb mıntikasına dâhil olurken vesâid-i istitâliyece hassaten pek iyi teçhiz edilmişti. Şubenin işi bilhassa bu vesâidin mesâisini tanzim etmekten ibâret bulunuyordu. İstihbârat sırasına göre ve dâima tahlili bir surette bu vazifenin teferruatını tâkib edelim.

1-Nizâm-i Harb

İki buçuk sene devam eden harb kıtaat ve Erkân-ı Harbiyeleri istihbârat muâmelâtına alıştırmıştı. Bununla beraber henüz umumi bir kâide verilmemişti. Muâmele her kolorduda başka türlü idi. Tâlimnâme kavâidinin mevkudiyetini telâfi etmek üzere bu muâmelâtı mütahid bir şekle koymak lâzımdı. Esâsen şu üç nokta hakkında tedâbir-i feriyeye alınacaktı: Esirlerin isticvapâtı, telefon dinleme hizmeti, telsiz dinleme hizmeti.

Bu münâsebetle ordu kumandanı Jeneral, 2.Şube ifâdesiyle, istihbâratın bütün kademelerini matlub istikâmete tevzi etmek, muâmelâta aynı şekli vermek ve bunların tarz-ı icrâsını tanzim etmek üzere bir tâlimat verdi.

2.Şube müdüriyeti ile ordu telsiz hizmeti arasında telsiz keşif âhizesi tarassudatından suret-i istifâde hakkında bir anlaşma yapıldı: Ordu telsizi, keşif âhize merkezlerinin raporunu alıyor ve çıkarılan netâici 2.Şubeye gönderiyordu; bu netâic şunlar idi: Düşman telsiz işâretleri, telsiz merkezlerinin mevki, işidilen mükâlemler. Telsiz hizmeti emri olan zâbit hergün şubeye gelerek bu kısımda mütehassis zâbitle görüşüyor, nizâm-i harb hakkında mâlumat alıyor, yapacakları tarassudatın anlaşılmasını teshil edecek her nev-i mâlumat müteferayı sorup anlıyordu. Bu zâbit aynı suretle düşman mevzilerini karşılaştırmak ve her ordunun kendi mıntıkasında yaptığı mukâbeleleri almak üzere birinci ordu telsiz zâbiti ve dördüncü İngiliz ordusu telsiz zâbiti ile temas ve irtibatda bulunuyordu.

Bunun gibi orduda telefon dinlemelerine âid hususatda bu işe memur zâbit umumiyetle hergün mâlumat almak, kendi tarassudatından mâlumat vermek üzere 2.Şubeye geliyordu. Bu suretle mumâileyh ordu Erkân-ı Harbiyesi ile cephe Erkân-ı Harbiyeleri arasında bir vâsıta oluyordu. Binâenaleyh mıntıklarına âid dinleme merkezlerini faalen nakl ve tesis bu Erkân-ı Harbiyelere tertib etmekte idi.

2.Düşman Topçusu

3.Tesisat-ı Tedâfüye-Tutulacak Kayıt

Düşman tesisatının tedkiki evvel-i emirde bir fotoğraf programı tanzimini istilzam ediyordu.

FOTOĞRAF PROGRAMI

Ordunun ihtiyâcâtı fotoğraf programına lüzüm göstermişti. Bu programın tatbiki gerek ordunun ve gerek kolordunun kuvây-ı havâiyesine tevdi edilecekti.

Program fotoğrafa âid muhtelif vezâifin mühim ve müstecel olanlarını tâyin ve irâe edecekti. Filhakika şunlara lüzum vardı:

1.Bir müddetten biri fotoğrafi alınmamış olan havâlinin fotoğrafını almak (yani fotoğraf haritasına başlamak);

2.Mevcud fotoğrafın doldurmamış olduğu noktaları tamamlamak;

3.Hassaten ehemmiyeti hâiz bâzı tesisatın mufassalan tedkikatını temin etmek

Bu babda mukarrer istimallerden içtinab edilmesi ve ordu ile kolordu kuvây-ı havâiyesinin aldıkları vezâifin tevâlisini tanzim etmek ordu 2.Şubesine tertib ediyordu.

Bu sebeble fotoğraf programı icrâ edilecek vezâifi müstecel emr olarak kayd ediyordu.

Program bir defa tesis edilince zamana göre bunun icrâsı uzun veya kısa bir müddete hazır edilecek ve muhtelif akşamı tâkiben icrâ edilecek olan (hususî vezâif) mevzuunu teşkil edecekti.

2.Şubenin elinde bir tevci planı vardı; her fotoğraf alındıkça, planın mikyasına nazaran fotoğrafın muhit-i zâhiriyesi plana nakl olunuyordu. (Harita zâbiti)

Bir harita, tâlimnâmede masrih makinelerle alınış fotoğraflara, diğer bir haritada büyük makinelerle alınan fotoğraflara mahsustu. Âtidedeki maddeler ilk nazarda derhal anlaşılabilir surette her hafta için muhtelif renklerle gösterilmekte idi:

1.Müstâcel emrin matlup vechle tâkib edilip edilmediği;

2.Noksan noktalar bulunup bulunmadığı;

3.Yeniden fotoğrafi alınması lâzım gelen kısımlar olup olmadığı

Bu haritalar hergün 2.Şube müdürüne gösterilmekte olduğundan mumâileyh programın inkişafını tâkib edebilmekte idi. İstihbâratı ve hangi neviden olduklarını kolayca gösterebilmek için her müstetilik bir köşesine fotoğrafın, havâ-i filonun numrosuyla tarih-i kayd olunuyordu.

Fotoğraf Vezâifi Emirleri

Fotoğraf vezâifine mahsus emirler muin bir programa göre verileceğinden bunun suret-i tatbikini yalnız 2.Şubenin kayd ve tesbit etmesi lâzımdı.

Bu sebeble şube, kolordulara tertib eden işin tâyin ve çalışacakları hududu tesbit edecekti. Umumi suretde düşmanın birinci ve ikinci mevzilerine âid fotoğraflar kolordunun gösterdiği lüzum üzerine yapılıyordu; çünkü bâzı hususi işleri ve düşman cephesinin gerisini ordu deruhde etmişti.

Her vazife emrine birde harita rabt ediliyordu. Bu haritanın üzerine renkli kurşun kalemiyle fotoğrafı alınacak mıntıkalar veya muin noktalar (batarya grupları, blok havuz, koy, elh) işâret ediliyordu.

Harita müstâcel vezâifi ve kullanılacak makineyide irâe etmekte idi.

Fotoğraf istikşafatı yapıldıkça 2.Şubenin harita zâbiti bir tevci planı vücuda getiriyorve bunun üzerine her istikşafı müteâkip keşf edilen tesisatı nakl ediyordu.¹ Tesisatın heyet-i umumiyesinde veya teferruatında düşmanın icrâ ettiği tâdilâtı tâkib edebilmek maksadıyla her muin devre (fotoğraf miktarına göre bir hafta veya daha ziyâde müddet) için ayrı bir renk kabul edilmişti.

Tevci Planında Tashihat

Bütün fotoğrafların birer nüshası 2.Şube ile beraber aynı zamanda endaht plan grubunada gönderebiliyordu. Bu grup bütün tesisatı daha keşf edildiği gün tevci planı üzerinde vaziyet-i asliyelerine nazaran tertip ediyor ve ehemmiyetlerine göre yeni bir harita çıkarmakmı, yoksa alâkadarlara yalnız bir tashih göndermekmi i'cab ettiğini tâyin ediyordu.

---

¹Alınan fotoğrafların birer nüshası, tayyârelerin nüzulünden nihâyet üç saat sonra, 2.Şubeye gönderiliyordu. Hâl-i hazırda fotoğrafların kağıta nakli için kullanılan yeni usul sâyesinde bu müddet ehemmiyetli suretde taksir edilebilir.

Ameli olarak (1915) de (Kolordu topağraf kısımları) ihdas edilince bu kısımlar endaht planı grubunu bu işle bilfiil uğraşmaktan ve tashihat-ı tevziinden kurtardılar.

Binâenaleyh ordu 2.Şubesi ve daha mahdud olan dâireleri dâhilinde, kolordu 2.Şubeleri fotoğrafa mahsus olmak üzere âtideki haritaları tanzim edeceklerdi:

1.Tâlimnâmece kabul edilen fotoğraf makinesiyle alınan istikşaf fotoğraflarının nakline mahsus harita;

2.Büyük makine ile alınmış fotoğraflara mahsus aynı harita

3.Endaht plan grubunun iki tâbi arasında vücuda getirilen esas plan.

*****

Hülâsaten, fotoğraf programı, alâkadar ikinci şubeler tarafından terki edilen fotoğraf vezâifi evâmirine göre hem orduda ve hemde kolordularda icrâ olunur.

İcrâ olunan işi tâkib edebilmek ve bir işin mükerrer icrâsına mahâl bırakmamak için kolordular tarafından vezâife âid verilen emirlerin bir sureti ordu 2.Şubesine gönderilir.

Filhakika kolordu 2.Şubeleri, hususi ihtiyaçlarına göre, kendi kuvây-ı havâiyelerine yeni fotoğraf vezâifi verebilirler. İcabında ordu, ordu kuvây-ı havâiyesine yaptıracağı aynı vazifeyi bu suretle fuzuli olarak icrâ ettirmekten vâreste kalır.

4 Düşmânin Faâliyeti

Düşmanın her günki faâliyeti hakkında bütün tefsilat ve teferruat istihbâratın vesâid-i muhtelifesi tarafından (üçüncü fasla mürâcaat) nisbet edilmiş; kolordu 2.Şubesinde toplanmış ve nihâyet ordu 2.Şubesine gönderilmiştir.

İstihbâratın isal ve tebliği bahsine âid olan bu meseleye beşinci fâsılda tekrar avdet edeceğiz.

Bununla beraber burada düşmanın kuvây-ı havâiye ve cephe gerisi faâliyetine dâir hususi bir tetkikte bulunacağız:

Kuvây-ı Havâiyenin Faâliyeti

Ordunun hususi bir tâlimatnâmesi tavassudat-ı havaiyeyi ve düşman kuvây-ı havâiyesine âid istihbâratı tanzim etmişti.

Filhakika tayyârecilik harbde mühim bir anâsır oldu. Bunun tezâyüdü, tenâkusu, seyr-i umumiyesi cüret veya tesis, hülâsa bütün tezâhüratı düşmanın tasviratını süzmeye yarayan esaslardı. Bunun gibi düşman bulunmayacağını tetkik etmekte bunun ehemmiyeti, bulunanların mevzû gibi sâde düşmanın tavır ve vaziyetine âid emareleri tanımak nokta-i nazarından değil, uzun menzilli topçuya bu balonları yerde veya havada iken ateş altına almaya ve tahrip etmeğe hizmet etmek nokta-i nazarında faydalıdır. Düşman kuvây-ı havâiyesinin faâliyetini nasıl anlamalı? Sâbit bulunanları nasıl tesbit etmeli?

Tayyâre Gözcülüğü

Harbde düşman kuvây-ı havâiyesine nezâret altında bulundurmak ihtiyacı pek çabuk anlaşılmıştır. Çünkü evvelâ bunlara karşı korunmak, sonra yerden bunlara ateş açmak ve daha sonra bunları türde memur kuvây-ı havâiyemizi vesâid irtibatıyla haberdar etmek zarureti vardır. Piyâde efradımızın, ekserya hangi tarafa mensup olduklarını icaba anlamadan, tayyârelere derhal ateş ettiklerini herkez hatırlar. Bundan dolayıdır ki tayyârelerin görünüşüne nazaran (Eşkal Defterleri Silhouettes) tertib ve düşman tayyârelerinin vürudunu ihbara memur gözcülere tevzi edildi. Fakat bundan pek o kadar iyi bir semere hâsıl olmadı. Gözcülerin ekseryası aldanyor, ya Fransız tayyâresini yanlış olarak ihbar ediyor ve yâhut düşman tayyârelerinin vüruduna pek geç olarak haber veriyorlardı. Hakikatde alışmamış kimseler için göz ve hatt-ı dürbünle, yüksek uçan tayyârelerin milletini fark etmek fevkalâde güçtür. Bu sebeble kolorduların hergün gözcülerden almakta oldukları raporlarda oklarla gösterilen uçuşlar o kadar karışık ve içinden çıkılmaz bir hâle arz ediyordu ki 2.Şube bunlardan vesih bir şeyi çıkarmaya imkân bulamıyordu. Muhtelif gözcüler aynı uçuşu muhtelif şekillerde gösteriyordu ve bunun tanzim ve ıslahıda müteessir olmuştur.

Binâenaleyh başka bir usul bulmak mecburiyeti hâsıl oldu. Hava müdâfaa umuru buna âid vesâidi tedârik etti. Filhakika hava müdâfaa postaları yetişmiş gözcülerden mürekkebe ve mükemmel dürbünlerle mehzuz olarak arâzi üzerinde yekdiğerine merbut ve kolorduların kuvây-ı havâiye hangarları ve kuvây-ı havâiye kumandanlıklarıyla doğrudan doğruya muvâsalada bulunan bir şebeke teşkil etmişti. Vaziyetlerini harita üzerinde kolayca gösterilmesi kabil olan bu postalar düşman kuvây-ı havâiyesinin uçuş mıntıklarını daha kat-i ve daha mükemmel olarak kayd edebilmekte ve bunların yevm-i raporlarının tetkikinden (icrâ ettikleri endahatler, saatler ve elh) iki mücâvir merkezin endahatlerindeki mütâbaatı anlamak, mükerrer istimleri tefrik etmek ve bunlardan düşman kuvây-ı havâiyesi hakkında sarîh bir vaziyet elde etmek kolay olmakta idi.

Diğer taraftan kendi tayyârelerimiz düşman tarafında yaptıkları devrelerden düşman tayyârelerinin miktarı ve uçuş mıntıkları hakkında şayan istifâde mâlumat getirmekte idiler.

Bu suretle düşman kuvây-ı havâiyesine âid istihbâratın merkezi mıntıkan yalnız kuvâyı havâiye olmasına ve 2.Şubeye mâlumat vermesine karâr verildi.

Piyâde ve sunuf-u saire (Bilhassa geri ordugâhlar) gözcü postalarında nezâreti kendilerine mevduu mıntıkada vuku bulan uçuşları en yakın hava müdâfaasına bildirmekte devam ediyordu.

Sâbit Balonların Tespiti

Suud hâlindeki sâbit balonların mevki ve mesâfesini tesbit meselesinde bedayette tayyâreler hakkında vâki olan karışıklığın aynını tevlid etmişti. Sebebide balonları ihbara memur tarassudçuların muin bir esasa müstenid olmaksızın fena bir sıra dâhilinde yalnız gözle tarassut etmeleri idi.

Ancak balonların bir usule tevfikân tâyin ve tesbit balon bölüklerine tevdi edildikten sonra mesele-i matluba mevâkîf bir şekle girdi.

Binâenaleyh 2.Şubeler kuvây-ı havâiye sâyesinde her gün düşman kuvây-ı havâiyesinin faâliyetini şeklen tesbite kâfi mâlumat olmakta idi. Bu şubeler artık zekâ ve dirâyetleriyle düşman kuvây-ı havâiyesinin hususiyetlerini belli bir surette arz eden krokiler tanzim ve bilâ teraddüt kumandanlığa takdim edebileceklerdir. Vaziyetin takdiri için bu pek mühim bir esastı.

Balonlara gelince kuvây-ı havâiye bizzat bunun haritasını tertif ediyor ve kıtaat'a tevzi olunuyordu. Bu haritalar üzerine mutad suud noktaları, balon hangarları işâret edilmişti. Bu suret meselâ:

-(Göresi) deki balon, saat 9:11 suudda

-(Solonet) cihetinde yeni bir balon, saat 15:16, görüldü.

-(Solonet) deki balonda aynı saatde hâl-i suudda idi. Tarzında ihbaratda bulunmak ve yeni bir balonun zuhurunu haber vererek düşmanın tarassud sisteminde ve bölgede nizâm-i harbinde tâdilât yaptığığın nazar-ı mülâhazaya alınmasına hizmet etmek mümkündü. Ne olursa olsun yeni bir balon yeni bir emâre idi.

Düşman Cephe Gerisinde Faâliyet

Düşman cephe gerisinin gözcülüğü münhasıran orduya âiddi.

(1917) bedâyitinde Alman ordusunun bulunduğu vaziyet-i hususiye üçüncü ordunun 2.Şubesini; istihbâratını hususi bir istikâmete tevci mecburiyetinde bırakmıştı. Filhakika bir taraftan 3.Ordu (San-kantin) istikâmetinde bir harekât-ı taarruziye hazırlamaya mecbur iken düşmanın müttetiklerle müsâdemeye intizâr etmediği ve aylardan biri hazırlanmakta olan müstahkem bir mevziye yerleşmek üzere geri çekilmek hazırlığında bulunulduğu (1916) Teşrin-i evvelinden biri mâlum idi.

Almanların bu geri çekilme meselesinden altıncı fâsılda mufassalan bahs edeceğiz. Burada yalnız üçüncü ordunun 2.Şubesi için (1916) Teşrin-i sânisinde hâli i'cab eden meseleyi mütâlâa edelim ve şubenin bu meseleyi nasıl hâl ettiğini görelim.

Gerek nizâm-i harbe ve gerek topçuya ve cephe tesisat-ı tedâfüyesine dâir istihsâl olunan mâlumat düşmanın ahvâl-i mutadesinde hiçbir tebdil olmadığını teyid ediyordu.

Cephenin simây-ı umumisi, esâsen iyi tahkim edilmiş ve derece-i işgali değişmemiş bir müdâfaa mıntikasının aynı idi. Takviyeye dâir hiçbir emâre yok. (Ne kıta ne topçu) tesisatı tedâfüyenin iknâli hususunda mutad faâliyet düşmanın bizim istihzâratımızı bilmemesi imkânı yoktu. Bununla beraber hiçbir şey mukâbil bir hazırlık ihsas etmiyordu. ¹Bu müşahedatı, memleketlerine iâde edilmiş olan birçok Fransızlardan

---

¹ "Lodendorf" yazıyor: (Mart ibtidasında...(Rovay) cenubunda Fransızların taarruz tasviratı gittikçe tebarüz ediyordu.)

alınan mâlumât ile mukâyese edince düşmanın her ihtimale karşı ihtiyâtkar bulunduğu ve geride başladığı toprak işlerine faâliyetle devam ettiği neticesine varılıyordu. Şimdi 2.Şubenin hâl edeceği mesele şu idi:

-Düşmanın cephe gerisinde devam ettiği tesisat neler idi?

-Düşman geri çekilmeye ne vakit başlayacaktı? Bu hususta ne gibi emâreler elde edilebilirdi?

Başka bir ifâde ile: Şâyet düşmanın taarruzumuzdan evvel çekileceği tahkik ederse taarruz istihzârâtı bir tâkib hazırlığı şeklinde zaman ile mukayyed bulunacaktı. Fakat muntafi düşünülünce düşman, gayr-i kâid bir suretde tahkim edilmiş ve malzeme-i harbiyemizin fâikiyeti tesiriyle vaziyeti büsbütün fenelaşacak olan bir mevzie vaktinden evvel yerleşmeyeceğinden 2.Şube için yapılacak iş avdet eden ahâlîmiz (Sen-Kantin)'de gördükleri ilk mevzi hattını tâyin etmek ve derece-i terakkisini anlamaktı.

Bunun için 2.Şube cephede düşman tesisatında vukua gelen tahvilâtı ve düşman faâliyetini takibe devam etmekle beraber avdet eden ahâliden alınan ilk mâlumâtı bilâ ifâne-i zaman ikmâle, hattın hududunu tesbite ve geride başlanmış olan ameliyatın mâhiyetini tâyine teşebbüs etti.

Evvelen bir bölü seksen bin mikyasında bir harita üzerine avdet eden ahâlinin verdiği bütün mâlumât kaydı işâret edildi. Ordu 2.Şube zâbitanı ahâliyi bizzat isticvap ettiler; ekserya mütenâkıs olan bu ifâdeler tâmik edilerek umumi bir fikir çıkarmak mecburiyeti hâsıl oldu. Bu suretle düşmanın muhtemel tesisatı haritaya geçirildi. Şimdi iş bu tesisatı tahkike kalmıştı.

Aslen karargâhı umumiyi alâkadar eden bu umumi işte üçüncü orduda hassasına düşeni ifâ ediyordu. Diğer taraftan ordu gruplarının kendilerine mahsus kuvây-ı havâiyeleri bulunduğundan, düşman ordugâhları mintikasının son hududuna kadar uzun istikşaf icrâsını kendileri deruhde etmekle beraber bu işide ordulara tevzi ve taksim ettiler.

Havây-ı İstikşafat Programı

Üçüncü ordunun 2.Şubesi ordular grubunun umumi müveccehelerini aldıktan sonra evvel-i emirde bir (havây-ı istikşafat programı) tertib etti. Fakat kuvây-ı havâiye

düşman hatları içinde uzak hakiki seferlere başlayacağı cihetle büyük tayyâre kuvvetlerini hareketsiz bırakacağından bu programın tatbiki biraz karıştıyordu.

2.Şube müdürü ile ordu kuvây-ı havâiye kumandanı ihbar edilen tesisatın haritasını birlikte tetkik ettikten sonra müretteb planının icrâsını karârlaştırdılar.

Evvêlâ göz istikşafatı yapılacaktı. Burdan alınacak netâice göre haber verilen noktalardan fâideli oldukları anlaşılanların fotoğrafla istikşafatına teşebbüs edilecekti.

Göz istikşafı için intihap edilen rasadlar 2.Şubeye gelerek mâlumat-ı lâzımeyi istihsal ve elzem bulunan müvecciheleri ahz etmekte idi.

Alınan neticeler her rasada göre başka türlü oluyordu. Muhtelif iki rasad tarafından yapılan aynı istikşaf bazen yek diğeriye tamamen zad-ı mâlumat veriyordu. Bundan dolayı en mühim havâlinin yukarıdan fotoğrafları alınmasına ve bu suretle fikirlerin inkisamına meydan verilmemesine ve istikşafat neticesinin kâğıt üzerine kaydına emir verildi.

Mefkure, daten her şey mefkureye mâtuf olmalı, şudur: Büyük istikşaf tayyâreleri sinema makineleriyle mecbuz olmalıdır; bu makineler istikşafatı fotoğraflar vâsıtasıyla maddileştirir. Ameli olarak tecrübe gösteriyor ki istikşaf dâima fotoğrafla mütrafik olmalıdır.

Bundan yalnız gözle istikşafın hızfı mânesini murad olunuyor? Asla... Bu istikşaf dâima lâzımdır. Meseâl geceleyin göz istikşafı şüphesiz pek kıymetlidir. Halbuki o sırada fotoğraf ahzına imkân yoktur. Bilhassa şurada kaydı i'cab eden bir şey var: Muin bir âdeta veya mıntıka üzerinde muin bir vazife ifâsına memur olan her tayyâreci mühim noktalar hakkında söyleyeceği şeyleri fotoğraflarla teyid ve ispat etmelidir. Bu tedbir hem vakit ziyâna mâni olur ve hemde şüphe ve tereddütü izale eder.

Ameli Karârlar

İstihbârat Planının Tahriri

Bâlâda zikr ettiğimiz tarihi misaller bize istihbârat planının tertib ve tanzimine dâir ameli karârlar verecektir.

2.Şubenin Faâliyetine Dâir Umumi Müvecciheler

Biz istihbâratı beş büyük kısma ayırmıştık ki yukarıda münderiç muhtırada teferruatı münderiçtir. Terkiyat-ı fenniye bir tarafa bırakılırsa, 2.Şube bu muhtırada ahvâl-ı adliyyede ki vezâifinin bütün esâsatını bulacaktır.

- 2 şubeye esasa göre (vaziyet-i lâzımeyi tedârik etmek);
- Metsur harekâtta vazifesinin ifâsı için muktezi (ihtiyâcâtı tesbit etmek)
- Bu ihtiyâcâtı tatmin için (vesâid-i lâzımeyi tedârik etmek);
- Matluba ve alınan müveccihelere göre bu (vesâidi işlemek);
- Mevcut veya tesisi lâzım gelen (muvâsalatın nevine tâyin etmek);

İşte bir 2.Şubenin umumi mesâi programı budur. Buda yine düşmanın tavır ve hareketi ne olacağını anlamak neticesine müncir olur: Düşman bulunduğu mevkide mukâvemet, taarruz veya ricat fikrindedir.

Bu pek geniş çerçeve içerisinde ikinci derecede bulunan bütün ameliyat-ı harbiyede yer bulabilir.

Bir İstihbârat Planının Tertibi

İstihbârat planının tertibinde nazar-ı dikkate alınacak şey nedir?

Planı dört kısma ayırmak mümkündür;

- Farziyat;
- Bu farziyatın icrâsındaki ihtiyâcât;
- İstihbâratın icrâsı için mevki-i fiile konacak vesâid;
- İstihsal edilen mâlumatın isal ve tebliği.

1.Farziyat—Kumandanlık, kararını ithaf etmiş olduğundan, şimdi düşmanın bu karârlara ne gibi mânâlar koyacağını araştırır. O halde, o vakte kadar elde edilmiş olan mâlumatın icrâsında düşmanın menfaatini ve manevranın ihtimalatını esas ithaz ederek mâkul farziyelerde bulunur.

Düşman hakkındaki farziyat 2.Şube için en mühim bir kısım teşkil eder. Bu farziyeler istihbârat planına münderiç bulunacak, merbut 2.Şubelere vaziyeti daha iyi anlatabilecek umumi müvecceheleri teşkil edecektir.

Bu mebhasta yine tarihi bir misal alalım:

(1806) seferinde Napolyon'un kendi jenerallerine yazdığı mektuplar onlara imparatorun fikrini ve düşman hakkındaki farziyatını günü gününe öğretmişti. Bu farziyat menhis el-mecmu üçe inhisar ediyordu: Düşman taarruzunu edecek? İntihap edilmiş bir mevzide muhârebeyi mi bekleyecek? Yoksa Berlin üzerine ricatini edecek? Prusya ordusunun bulunabileceği bu üç ihtimal imparatorun verdiği istihbârat müveccehelerinin esaslarından idi. Bu farziyat harbin bütün sefâhatinde muhtelif şekillerle dâima mevcuttur.

Bu hâlde istihbârat planının ilk maddesi, mansur-u ameliye-i harbiyenin icrâsında düşmana dâir yapılabilecek mâkul farziyatı arz ve izah eder.

2.Bir Farziyatın İcrâsında İhtiyacat

Kumandanlığın ihtiyâcâtı, düşmanın manevralarına dâir yapılan farziyatın icâbat-ı tibbiyesidir. Bu hâlde kumandanlık için, tahakkuk edebilecek farziyat hangileridir, bunları bilmeye çalışmak icab eder. Eğer yapılan farziyat pek dar ve teferruata pek çok girmiş ise harbin mukadderatı ekserya nâmemul pek çok ahvâl arz edecektir.

Bir manevranın eşkâl-i icrâiyesi, filhakika, son derece methuldür: Evvelden verilmiş bir karâra saplanılarak işe girilirse icrâ hengamında gayr-i müterakip ahval ile karşılaşmak tehlikesi vardır. Yani çok tahmin gayretinden ictinâ ve geniş bir hudud içerisinde şunları derpiş etmek lâzımdır: Taarruz, müdâfaa, çekilme.

İşte (ihtiyâcât) bunlardan ibârettir. Bunun içinde ordusunda, Madon cüz-i tamlarında ihtiyâcâtı dâhildir.

Ordu düşmanın umumi manevrasını bilmek mecburiyetindedir. Kolordular kendi ameliyat-ı harbiyelerinden ibâret olan daha mahdud çerçeve dâhilinde bu manevranın kendilerine aâlkadar eden mevadını aramakla iktifâ edeceklerdir.

Bu hâlde ordu kendisi için çalışan anâsırdan her biri için istihbâratda ifâ edecekleri vazifeleri tâyin edecektir.

Vesâidin İşletilmesi: Ordu 2.Şubesi her vâsıtanın görececeği işi tâyin edecek ve yapacakları istihbâratın veçhesini gösterecektir. 2.Şube unutmamalıdır ki vazifenin teferruatına girmeksizin vazih-i müvecciheler vermek mecburiyetinde olmakla beraber, fâideli gördüğü takdirde kendisince hassaten hâiz-i ehemmiyet olan noktalar üzerine nazar-ı dikkatide celb edecektir.

Kolordulara gelince, bunlarda tatbikatda bâzı tarz ve şekil vermekten çekinmemelidirler. Çünkü kıtaata ve cepheye doğru eylediği tesbitte emrû zevh ve tafsilat ister.

Ordunun istihbârat planı okunduğu zaman, herşeyden evvel bir maksad ve bir istikâmet fikri hâsıl olmalı.

Kolordulara ise istihbârat planı, ordu müveccihelerinin tatbikine âid verdiği emirlerde bilhassa serahet ve kat'iyet aranmalıdır.

Hülâsa ordunun 2.Şubesi (müvecciheler) verir; kolorduların 2.Şubeleri (icrâ emirleri) verirler.

Bu emirler ordu 2.Şubesi tarafından verilen müveccihelerin mevzih bir şekli olacaktır, yoksa aynen suretlerini ihtivâ edecek değildir.

Misal: 2.Şube düşmana dâir farziyat olarak şunu veriyor: Düşman filân noktada mevkiini muhâfaza edecek; halbuki diğer filan noktada şüphesiz bir hareket-i taarruziyede bulunacak; bunun icrâsı içinde ihtimal üçüncü bir noktadan kuvvet çekecek ve geriden, bilhassa filan havâlden ihtiyâtlarını celb edecektir.

Bu halde ordu 2.Şubesinin müvecciheleri şöyle olacak:

K A ye: Düşman hakikaten mevkiinde kalacak mı?

K B ye: Bakınız düşman karşınızdaki kuvvet çekiyor mu?

K Ç e: Cephenizin ilerisini gözetleyiniz; düşman tâbiye ediyor mu? Takviye kıtaati getiriyormu?

Ordu kuvây-ı havâyesine: Filan havâlide uçunuz ve bakınız, düşman cepheye doğru kıtaat sevk ediyor mu?

Bu suretle her kısım kendine mahsus müvecceheyi aldıktan sonra buna dâir icrâ emri verir:

K A: Düşman yerleşmeğe mi çalışıyor? Esirler ne diyor? Elh. Bunun içinde fotoğraf programı, isticvap müvecceheleri.

K B: Baskınlar icrâsı, nizâm-i harbin tahkiki, topçunun tebdil-i mevâzin gözetlenmesi, yollar, demir yollar üzerindeki harekâta ve istikâmetlerine bakılması, bunun içinde hava istikşafat programı.

K Ç: Nizâm-ı harbi tahkik ediniz. Yeni cüz-i tamlar varmı? Telsiz merkezlerini, tayyâre faâliyetini, topçu faâliyetini taht-ı nezâretde bulundurunuz. Bunun içinde hava istikşafat programı.

Demek oluyor ki bu anasırlardan her biri kuvây-ı havâiyeye (fotoğrafla ve gözle istikşaf), kara tarassudatına, üserânın sevk ve isticvapına, elh müteallik hususi bir istihbârat planı yapacaktır.

4.İstihbârat planının tatbiki bâzı mühim haberler için seri vesâid-i istitlâye istimalini istilzam edecektir.

Beşinci fâsılda göreğimiz vecihle müşkilât bilhassa kolordu ile cephe arasındadır.

Bu hâlde elde edilecek mâlumatın nevine göre vesâid-i isal ve tebliği derpiş etmek bilhassa kolorduya tertib edecektir.

Mâmâfih orduda bu babda lâkayd kalmayacaktır. Bâzı ahvâl olacaktır ki hakiki vâsıta-i muvâsalanın teminini kolordu ya tahmil etmekle beraber lüzum gördüğü vesâidide bizzat verecektir.

Bir istihbârat planının şekl-i mürekkebi (bir bölü yüz otuz iki milyon mikyaslı haritaya ve 2 numrolu kopyaya mürâcaat)

Vaziyet-i Umumiye: Bir (A) kırmızı ordusu (Mondidye-Kompeni) cephe-i umumiyesinde setr vazifesi gören bir kolordu himâyesinde (Fray-Bova-Jizur) havâlisine ihraç-ı ameliyesi yaptı.

Sağında (Cenup) diğeri bir kırmızı ordu (Viller-Kotra) havâlisinde tecmi ediyor; solunda (şimâl) üçüncü bir kırmızı ordu (Amiyen)'n kurbundaki havâlîde toplanmaktadır. (A) ordusu (Han-Senkantin) istikâmet-i umumiyesinde taarruz edecektir.

Vaziyat-ı Hususiye: (A) ordusunun setr-i kıtası (Kompi-Yeni-Gurnaysurarond-Mari-Laploaron-Momdidye) hat umumiyesini işgal ediyor.

Bunun karşısında (Mavi) setr akşamı (Maç)'ı geçtiler ve cenuptaki ovaya ilerlediler. Daha şimâlde hafî cüzilerle (Resan-Sur-Maç-Remoji-Markiviller-Varsi-Sur-Avor) havâlisini işgal ediyorlar. İleri karakollar arasında 3-5 kilometre tahlif eden bir mesâfe var. Kırmızı taraf keşif kollarıyla temasa geldi. Mavi setrin vaziyeti tamamen tedâfüdür.

Ordu 2.Şubesinin İşi

Kırmızı setr kıtasının tebdili ve mevzii taarruz kıtaları ibâmesi esnâsında 2.Şube düşmanın henüz pek nâtamam olarak mâlum bulunan vaziyetinden ordunun muhtelif cüz-i tamlarını bir emr-i yevmi ile haberdar eder; 2.Şubeye mahsus istihbârat planını tertib ederek bu vaziyeti ikmâl çalışır.

Bu zamana kadar 2.Şube ordunun cephesi ilerisinde düşmanın setr olarak cenupta dördüncü ve şimâlde 22.firkasının akşamı bulunduğunu tahmin etmektedir. Bu mâlumat henüz teyid edilmemiştir. Müdâfaa vaziyetinde yerleşmiş olan düşman şimdiye kadar kırmızı ordunun eline hiçbir esir vermemiştir. Bu sebeble nizâm-i harb ilân-ı gayri muindir. Yerliler (Maç)'n şimâlinde düşmanın tesisat yapmakta olduğunu söylediler. Buna dâirde henüz hiçbir fotoğraf alınmadı. Bâzı infilâklar işitilmekte olduğundan bundan düşmanın ağlab-ı ihtimal tahribat-ı ihzâr veya icrâ etmekte olduğu zannı hâsıl oldu. (Ahâli tarafından verilen mâlumatın teyidi). Nihâyet (Sen-Kantin) havâlisindeki demir yollar üzerinde mühim tren harekâtları ihbar edildi.

(A) Ordusunun taarruzu için 2.Şubesinin tenvir ve ikmâl edeceği vaziyet-i esasiye şudur:

(A) Ordusu taarruzu (Cenuptan şimâle) üç kolordu (Bale, Hak, Dok) ve bir süvâri firması ile yapacak; K h ile setirden tebdil edilen K.A'yı ihtiyât olarak tutacaktır.

Düşmana Dâir Farziyat: Düşman setr kıtatının harb ederek ricat edeceği ve kırmızı ordunun o güne birçok muvânis ve tahribat çıkaracağı kuvvetle zan olunuyor.

Fakat bu, alınan mâlumatdan çıkarıldığı için mâkul olmakla beraber bir farziyeden ibâretidir.

Bunu tevsik etmek icab eder. 2.Şube herhalde şunu teyid edebilir ki kendine âid mıntıkada mavi ordunun taarruzu vuku bulmayacaktır. Fakat bu ordu takviye kıtaati alabilir ve bir mevzide mukâvemetde bulunabilir; bu mevzi tahkik edilecektir. Kırmızı ordu taarruza başlayınca düşmana yerleşmek kuvvetlenmek için vakit bırakmamak üzere seri hareket etmeye çalışacaktır.

Bu mülâhazat: Düşmana dâir (farziyat) ve (ordunun ihtiyâcâtı) tesmiyye ettiğimiz tâbirlerle hülâsa edilebilir.

Farziyat: Düşman ağılab ihtimal ricat eyleyecek, fakat kırmızı orduyu oyalamak için arâziye dokunacak, mukâbil hücumlar yapacak, tahribat vukua getirecektir.

İhtiyacat: Ordu, düşmanın koyacağı mevâni, vaziyetini tâdil edebilecek derecede alabileceği takviye kıtaatini, bunların harekâtının neden ibâret olduğunu bilmek ister.

Bilnetice istihbârat planı berveche âti olabilir:

(A) Ordusu	Gönderilen Mahaller
Erkân-1 Harbiyesi	Ko.2.Şubeleri
2.Şube	İstihbârat Dâiresi
	Kuvây-1 Havâiye
	Topçu (T.A)
	Telsiz Telgraf Müferrezesi

İstihbârat Planı

1-Umumi Müvecceheler

İstihbâratın hâl-i hazırına nazaran mavi setr kıtaatinin kırmızı orduların taarruzu o günde ricat ederek muhârebeyi oldukça büyük bir derminliğe çekeceklerine kuvvetle hüküm olunabilir:

Mâmâfih kısa menzilli mevzi mukâbil taarruzlar ihtimalinde dâima mevcuttur.

2-Bir Farzide İcap Eden Şeyler:

1.Düşmanın ordu cephesi ilerisinde aldığı müdâfaa tedâbirini ve hazırlık derecesini öğrenmek;

2.İcrâ etmesi muhtemel harekâtı, bilhassa müferrez mukâbil taarruzlar nokta-i nazarından, derpiş etmek; bu hâlde istihsâl edilecek mâlumat şu noktalara mâtuf olacaktır:

-Düşman nizâm-i harbi;

-Tesisat-ı tedâfüyesi;

-Harekât-ı ve istihzâratı;

Bu plan muhtelif aksam-ı istitlaiyeyi maksada tevci etmek ve vazifelerinin ilk esasını kurmak gâyesini istihdaf etmektedir.

3-Nizâm-ı Harb (2.Şube, İstihbârat Hizmeti)

A) Ordu istihbârat hülâsası, ordunun cephesi ilerisindeki düşmanın (muhtemel) nizâm-i harbine dâir ilk izâhatı verir.

Bu nizâm-i harb ile kıtaatin arâzi üzerindeki suret-i tertib ve tevziini mümkün olduğu kadar erkence tesbit edebilmek için behme hâl (esir yakalamak) lâzımdır.

B) Topçu (T.a, 2.Şubeler)

Şimdiye kadar düşmanın (75) ve (105)'lik toplarla (105) ve (155)'lik obüslerden başka topçusu yok gibidir.

-(155)'liklerden büyük (bilhassa 210'luk obüsler) çapların zuhuru bildirilecektir. En ağır topçu ve şimendüfer topçusu bulunmasında muhtemeldir.

-Gaz mermileriyle icrâ edilen endahtin cinsi bildirilecektir.

Ç) Kuvây-ı havâiye

-(Novayon-Rova-Han) havâlisinde tayyâre sahâsi aranacak.

-Her gün mıntıkamızda uçan tayyârelerle botların, faâliyeti, adedi, istihdamları ve tıbbiyeleri bildirilecek (Kuvây-ı havâiye, 2.Şubeler)

4 -Tesisat-ı Tedâfüye (Kuvây-ı havâiye, 2.Şubeler)

Elhalet hezar mâlum bulunan tesisat-ı tedâfüye için ordu istihbârat hülâsasına mürâcaat edilecektir.

Elde edilen istihbârata nazaran düşmanın mevcut tesisatı şunlar olacaktır:

Su-Torut-Venivemon-Reson-Sur-Mac-Kövyi vares) cephe-i umumiyesi üzerinde (hafif ve mütherik bir ileri ----- hattı);

Bu halde yapılacak iş:

1.Temas vâsıtasıyla hergün düşmanın hudud zahiresini tâyin etmek (2.Şubeler);

2.Atide münderiç müstâcel emr ile düşmanın tesisat-ı âtiyyesini bulmak (Kuvây-ı havâiye);

A) (Sen-Kalud-Lasinpi-Lokar) ovasından şimâle doğru uzayan (Maç hattı üzerinde)

B) (Maç) ile (Divet) ve (Lasinpi) şimâlindeki ova arasında, (Rova'nın) yukarısında (Avar) üzerindeki havâlîde;

Ç) (Lansi)'nin nir-i nekisi olan (Divet) şimâlindeki depolarda, (Rova'nın) yukarısında (Avor)'n şimâl şarkı ovası;

D) (Novayon)'n şark ve şimâl şarkı ovası;

-Evvelâ (A) ve (B) mıntıklarındaki mühim noktaların fotoğrafı alınacak;

-Ordu kuvây-ı havâiyesi tarafından yapılacak vezâif taksim edilecek; ordu istikşafatından evvelki hudud şudur: (Rova-Lasinpi-Dereselenkor) hattı umumisi.

-Yapılan veya hazırlanan tahribat bildirilecek (2.Şubeler, kuvây-ı havâiye);

Tetiyye: Tahribatda müdâfaa hatları değil, istinad noktaları şeklinde münferid tesisat-1 aksamı aranacaktır.

5-Düşmânin Harekâtı (Kuvây-ı havâiye-İstihbârat Hidmeti)

Bilhassa hergün şunlar nezâret altında bulundurulacaktır:

A) Demir Yollar;

-(Novayon-Rova-Şolen) tâkati noktaları (malzeme-i mütherike, faâliyet);

-(Novayon-Lafer-Han-Sen-Kantin-Han-Teniye)

B) Yollar;

(Rora-Ses-Rova-Han-Rova-Novayon-Köysekart-Novayon)

6-Cephe Gerisinde Düşmânin Faâliyeti

A) Arâzinin İhzarı (Kuvây-ı havâiye);

(Rovay-Han-Novayon-Lasini) mıntikasının:

-Tayyâre meydanları,

-Hastahâne mevkileri aranacak

B) Telsiz İrtibatları (telsiz kısmı, 2.Şubeler, kuvây-ı havâiye);

-İşidilen (anlaşılabilen) işâretler hergün bildirilecek (tayyâre uçuşları ile endahatler arasındaki tevafuk)

-Kapılan şifreli telgraflar orduya gönderilecek:

-Düşmanın telsiz irtibat şebekesi kayd ve tesbit edilecek;

Kolordu 2.Şubeleri kendi hesaplarına açık telsiz muhâberatına ve işâretleri tetkike başlayacaklardır. Aldıkları netâic ordu 2.Şubesine bildirilecektir.

Mütalaat: Bâlâdaki istihbârat planı âtideki izâhatâ lüzum gösteriyor.

Birinci ve ikinci maddeler evvelâ farziyatı (umumi müveceheleri) ve ordunun ihtiyâcâtını tâyin ediyor. Müteâkip maddeler istihbâratın her nevi için mürâcaat edilmesi lâzım gelen vesâidi gösteriyor. Buda vesâidin işletilmesi demektir.

İşletmek heyet-i umumiyeyi harekete getirir; fakat teferruata müdâhale etmez. Çünkü bu keyfiyet kolordu 2.Şubeleriyle ordu kuvây-ı havâyesinin hudud selâhiyetine dâhildir.

Binâenaleyh (Kb, Kç, Kh) 2.Şubelerinden her biri kendi mıntaka-i harbiyesine âid hususi bir (istihbârat planı) ne kendi vesâid-i istitlaiyesinin vezâifini kayd edecektir.

Bilhassa bir fotoğraf programı tertib edecekler, orduca talep edilen suretde esirlerin isticvapatını sevk ve idâre edeceklerdir.

Ordu kuvây-ı havâyeside kendi yevm-i istikşafat programını tesis ve icrâsını kolordular ile ordu arasında taksim edecektir.

Âtideki iki nokta seraheten bilinmelidir:

1.Üçüncü madde (esir elde edilmesini) talep ediyor. Şurası mâlumdur ki 2.Şube bu kaydı ancak kumandanlığın muvaffakatiyle vaz etmiştir. Filvakia taarruz kıtaları tarafından umum cephede temas hâsıl oluncaya kadar nizâm-i harb ancak bâzı müntehip noktalarda baskınlar yapmakla öğrenilebilir. Halbuki esir almak mecburiyeti hakiki mevzi bir taarruz emrini istilzam eder. Ordu 2.Şubesi yapılacak baskınların muvaffak olması ihtimali galip olan noktaları bile gösterebilir. Fakat her ne suretle olursa olsun baskınların icrâsına dâir kati emir münferid bir emir şeklinde 3.Şube tarafından verilecektir.

2.İstihbârat planı, vezâifi kolordulara göre değil, vesâide göre (2.Şubeler, kuvây-ı havâye, istihbârat, topçu ve elh) taksim ve tevzi eder. Çünkü bu sırada ordu 2.Şubesi büyük cüz-i tamların her birine bir hatt-ı hareket tâyin etmek için vaziyetin henüz pek mühim olduğu kanaatindedir. Şimdilik ehemmiyet verilecek şey bu vaziyeti sevmek, açık olarak görmektir. Bütün kolordularda hareket emri ile kendilerine tâyin ve tahdid edilmiş olan mıntikalarda aynı suretle hareket edeceklerdir.

Bilâhare düşman hakkındaki istihbârat kat'iyet ve serahet kesb edince ordu 2.Şubesi her kolorduya, ileride görebileceğimiz vecihle, hususi bir istihbârat vazifesi verebilecektir.

Bir Kolordu 2.Şubesinin Mesâisi

Ordu müveccehelerinin suret-i tatbikine dâir, misal olarak, berveche âti bir kolordu 2.Şubesi tarafından tertib edilmiş olan istihbârat planını derç ediyoruz:

Farz edelim ki kb, setr kıtatini değiştirmiş ve cenupta (Ovaz) ile (Reson-Sur-Maç-Vakmolen) arasındaki mıntıka-i harb arâzisine yerleşmiştir.

(A)Ordusu	Gönderilen Mahaller
Kb	Fırkalar
Erkân-ı Harbiye	Topçu (T.A)
2.Şube	Telgraf ve Telsiz Bölükleri

İstihbârat Planı

(Merbut Krokiye Mürâcaat)

1-İstihbârat-ı hazıraya nazaran ağlep-i ihtimal mavi-ter kıtaati taarruzumuz önünde çekilecek ve ricaatde müteâkip mevzilerde manevralar yapacaktır.

Mâmâfih gerek bizzat setr kıtaati cüz-i tamlarıyla ve gerek geriden gelecek takviye kıtatiyle mevzi mukâbil taarruzlarda bulunması ihtimali dâima mevcuttur.

2-Binâenaleyh kolordunun ihtiyâcâtı berveche âtidir:

A) Düşman nizâm-i harbini anlamak-şimdiye kadar kolordu ilerisindeki cephenin dördüncü piyâde fırkası aksamı tarafından tutulmuş olduğu kabul edilmiştir—(Bu firkanın nizâm-i harbi merbuttur)

B) Esirlerin isticvapı ile düşmanın hakikaten çekilmek tasvirinde olup olmadığını tevsik etmek; çekilmenin vâsıtı.

Ç) Düşmanın çekilmesi muhtemel mevâzin müteâkiben öğrenmek

D) Düşmanın icrâ edebileceği mukâbil mevzi taarruzları, bilhassa (Lasini)'nin cenubundaki havâli ile (Sen-Kalud) ovası üzerinde vukuu ihtimalini nazar-ı dikkate almak arâzi fırkalar tarafından tetkik edilecektir.

H) Düşmanın celb edebileceği takviye kıtaatini bildirmek ve yâhut ricatini tâkib etmek üzere yollar ve demir yollar üzerindeki nakliyat ve harekâtı taht-ı nezâretde bulundurmak.

3-Bunun içinde:

A) Nizam-i harb-esir almak

(A) ve (B) krokileri bu maksatla bugünden itibâren intihap edecekleri bir noktada bir baskın yapacaklardır. (2.Şube tarafından verilen hususi emre mürâcaat)

Üserâ isticvapında nokta âtiyye nazar-ı dikkate alınacaktır.

-Düşman nizâm-i harbinin tevsiki—ihtiyâtların mevzileri

-Düşmanın tasviratı—Geride görülen kıtaat—Mâlum takviye kıtatının harekâtı

B) Tesisat

Kuvây-ı havâiye âtideki emr-i mütacele tevfikân (ahâli tarafından haber verilen) bervecheâ ti düşman tesisat-ı tedâfüyesinin bulunabileceği havâlinin fotoğrafını alacaktır:

1.(Maç) ile (Sevenkor-Samon-Alankor) ormanlarının kenarı arasında kalan parça kâmilin (26, makine ile)

2.(Seko villiyon) ovası (Marvi şimâl şarkısında), (Senkalud) ovası. (26; makine ile)

3.(Ovaz) ile (Lasini) arasındaki mıntıkada (Divet) ile (Niyeskor) ve (Orval) ormanlarının şimâl kenarı arasındaki havâli (26; makine ile)

4.Büyük obje gitifili makine ile batarya alevleri görülmüş olan (Kambron) süvâri tepesi ile (Şiri-Orkamep) tepesinin fotoğrafı alınacak (Köviri cenup ovası) içinde aynı vazife.

D) Cephe Gerisindeki Harekât

Kuvây-ı havâiye şunları tarassut edecek:

A) (Lasinpi-Novayon) dar hattı işliyormu? Nakliyat? Hangi tarafa?

B) (Ribekor-Novayon) hatt-ı aslisi. Yerlilerden birinin ifâdesine nazaran bu cepheye doğru bu hatt-ı yalnız (Orkamep)'e kadar işlemektedir.

Ç) (Lasiki-Novayon, Ribekor-Novayon) yolları ile (Divet) vadisindeki yollar üzerinde münâkalât (Hangi cihete?)

D) Tahribat

Don (Novayon) istikâmetde infilâklar işitildi. (Ovaz) köprüleriyle kanalın hâlini, (Divet) ile (Maç) arasındaki ormanlık dağlarda topçu için kabil-i istifâde olan (Orval-Kana-Katankor) ve (Lekoviyon-Niyeskor) yollarının hâlini tetkik ediniz.

H) Arâzinin Tedkiki

Fırkalar fotoğraf vâsıtasıyla kendilerine âid mıntıkanın teferruatını tedkik edecekler ve bu suretle düşmanın burada vücuda getirebileceği müvânei anlayacak ve mukâbil taarruzların muhtemel istikâmetlerini nazar-ı dikkate alacaklardır.

*****

Mütâlaat: KB'nin istihbârat planı okutunca mevad-ı âtiyye nazar-ı dikkati celb etmektedir:

-Plan, tevziat ordu planındaki müvecceheleri istisad etmiştir.

-Düşmanın alacağı vaziyetle doğrudan doğruya alâkadar olan kolordu hem kendi (ihtiyâcâtı) nın ve hemde (Suret-i Tatbiki) nin teferruatına girmiştir.

-Fırkalara, esasen vazifeleri olan (Arâzinin Teferruatını Tedkik) ve (Düşmanın Muhtemel Mevzi Manevralarını Keşf) vazifesini vermektedir.

İstihbârat (Tahribat) Planında Tâdilât

Muin bir vaziyet hakkında bir istihbârat planı tertib edilmiş olduğundan bu vaziyetde vukua gelen her tebdil-i tıbbiatıyla ordunun ve kolorduların ihtiyâcâtında tâdilât icrâsını istilzam eder. Bu hâlde istihbârat planı her gün değişebilir ve 2.Şubeler yeni ihtiyaçlarına göre istihbârat planlarını tadil ederler.¹

---

¹ Büyük cüz-i tamların tâbiri istihdamlarına âid mevlet tâlimatnâme istihbârat planı için...

(İlk vaziyete göre başlar. Vekâyi ve manevranın inkişafına göre hareket-i harbiye esnâsında tadil olunur) diyor.

Bu hesapça istihbârat planı bazen tamamen değişip yeni bir şekilde tekrar yapılacak (âtide göreceğimiz vechle); bazende yalnız bâzı teferruatı tebdil edilecektir.

2.Şubelerin vazifesi vaziyeti etraflıca ve mâkul bir suretde derpiş etmektir. Vaziyetdeki tebdilatın müveccehelerde ve ihtiyâcâtda ne gibi tahvilâta sâik olduğunu her an tedkik ve tecse sevk edecek olan müesser işte bu fikir tahmin ve takdirdir.

Yeni vaziyet (kopya numro 3)-(A) ordusuna âid şekil-i mürekkebi alalım: Bu ordu ileri hattaki uç kolordusu ve (Rova) ile daha ilerisine tevci edilen süvâri fırkasıyla taarruza başladı.

Düşman mukâvemet göstermedi. Taarruzun ilk günü nihâyetde kırmızı kolordular (Ribekor-Lekoviyon-Lasinin garbı-Karapomânîl-Rova) cephe-i umumiyesini tutuyorlar.

(Rova)'nın şimâlinde cephe (Avar)'ı takiben hafifçe garba bükülüyor. (Avar)'n şimâl yamaçları kırmızı ordunun elindedir. Bu hâlde en çok ilerleme (Mondidye-Rova) istikâmetinde vuku bulmuştur. Burada 22 mavi fırkanın akşamı bulunduğu tahakkuk etti.

(A) ordusunun şimâlinde kırmızı (B) ordusu (Hallo) ile (Dolans)'ın şimâl havâlisi arasında mavi setr akşamının ciddi bir mukâvemetine tesâdüf etti.

(A) ordusuna karşı devran-ı setr akşamı ile (B) ordusu karşısına konmuş olan setr akşamı arasında irtibatı temin vazifesiyle (Bapom) havâlisinden gelmiş olan mavi fırka (15.ko olması muhtemel), (birey) havâlisinde (Som) üzerine ve nehrin aşağı taraflarına (Galeba) bâzı kıtaat göndermiştir.

Büyük mavi porviş kollarının (Kambre) havâlisinde garba doğru yürüdükleri haber verilmiştir. Bunların sol canibdarı (Kambre-Bapom) şosesinden istifâde etmektedir.

A-Ordusu (Ribekor-Lasini garbı-Rova) hattına vâsıl olduğu zaman bu kolların başı (Ana-Marikon) ve daha şimâldeki cepheye varmıştı.

Bu iki vaziyet neticesinde (A) ordusu nehri geçmek ve (B) ordusu üzerine yürüyen düşman kollarını yandan vurmak üzere kısm-ı küllisini (Birey-Sur-Som) istikâmetine sevk etmek emrini aldı.

(A) ordusunun cephesi, mavi ordunun şarka doğru sürdüğü ve (Novayon-Kantini-Şerşo-Nesli- Şarki) cephe-i umumiyesinde yerleşmeye uğraşan setr-i kıtaatine mütevecce olarak sağ cenahını setr edecektir.

Manevra planı: Bu emirlerin icrâsı için (A) ordusu kumandanı şu karârı verir (Kopya numro 3):

-Yukarıda zikr edilen cephe-i umumiyede düşmanın intihap ettiği zan olunan mevzide (B) kıtasını düşmanla temasa sevk etmek. Bu kıt'a cephesini şimâle doğru (Ami-Erşa) hattına kadar tevsi edecek;

-Mavi kuvvetlerin çekilme sâhasını tahdid etmek üzere (ç) kıtasını (bir firka) (Nesal) ve (Peron) cenubunda Som üzerine ilerletmek;

(Ç) kıtasının mütebaki kısmını, süvâri firkasıda taht-ı emrinde olduğu hâlde, (d) ve (4) kıtaları vechle âtideki tarzda doğruca şimâle tevci etmek:

-(Ç) kıtası (1 firka) (Şolen) ile (Fokur) ovası istikâmet-i umumiyesinde;

-(D) kıtası (Roziyer-An-Santer-Birey-Sur-Som) istikâmetinde,

-(H) kıtası (Bukor-An-Santer-Homal vesayı-Lorat) istikâmetinde.

Mâlumat Planı: (A) ordusu kumandanı, o zamana kadar elde edilmiş olan mâlumata istinaden manevra planını tesbit etmiş olacağından 2.Şube için mâlumat planını tertib eder:

Maksat evvelâ süratle (Som)'a vâsıl olmak, (Ankor) ile (Som) arasındaki ovaya yetişebilmek için buradaki köprüleri tutmaktır.

Bu istikâmetde düşmanın hangi kuvvetleri (A) ordusunun yürüyüşüne mâni olabilir? Bunların vaz edebileceği mevâni neler olabilir? İhzar etmiş olmaları muhtemel mevazi hangileridir?

(Nesol) istikâmetinde kıtaatin: Düşman nerededir? Nereye gidiyor? Gibi bir istihbârat ve hin-i hâcetde, düşmanı mâni ve tevkif gibi bir setr vazifesi vardır.

Daha cenupta temasa çalışılacak, müteârizata bir vaziyet alınacak ve düşman şimâle doğru gitmek isterse alıkonulacak.

Düşmanın vaziyeti günden güne değişeceğinden mâlumat planı bundan fazla tahmin ve ihtimalatı derpiş edemez. Şimdilik mesele (B) ordusu cihetinde vuku bulacak

muhârebeye gitmek olduğundan mühim olan şey evvelâ Som'a varmak, (Bapom)'dan garba doğru yürüyen düşman kısm-ı külliyesine yetişmemize mâni olmak üzere burada karşımıza çıkacak düşman aksamını püskürtmektir.

İstihşalat Planı: Mâlumat planına nazaran 2.Şube istihşalat planı tertib eder.

1.Farziyat ve İhtiyacat: Düşman şarka doğru ricat etdi. Esirlerden alınan mâlumata göre bu cihetden hiçbir taarruz ihtimali yoktur. Fakat mavi kuvvetler tahkimatı kısmen yapılmış olduğu zan edilen mevzide tevkif edebilirler.

Şimâl cihetinde (Bapom) fırkası (15.Fe) köprüleri tutmak üzere (Som)'a hareket etmiş olacaktır; tahkik edilecektir.

Bu hâlde tahribat planı âtideki şekilde olabilir:

İstihbârat Planı Numro 2

Kopya Numro 3 Mürâcaat

1-Düşmanın vaziyet-i umumiyesinde ve orduda vukua gelen tebdilat (İstihbârat hülâsasına mürâcaat) istihşalat uzuvlarına yeni bir veche verilmesini istilzam etmiştir.

(A) ordusuna karşı bulunan düşman şarka doğru ricat hâlinedir. Binâenaleyh bu cihetden düşmanın bir taarruzu muhtemel görülmüyor.

Şimâl cihetinde düşman ağleb ihtimal, ordunun karşısına (birey) de buldukları haber verilen kuvvetleri ve belgede (Peron) târikiyle gelen takviye kıtaatını koyacaktır. Bu hesaba göre âtideki müveccehelere tevfikân harekât olunacaktır:

2-K B

(Novayon-Katni-Serşo) cephe-i tahmininde düşmanın muhit-i zâhiriyesini tâyin edecek:

Bu cephenin hakikaten ko 4 aksamıyla tutulmuş olup olmadığını; bu firkanın takviye kıtaati olup olmadığını ve yâhud bilakis şimâl cihetine sevk etmek üzere bâzı aksamını çekip çekmediğini tahkik edecek;

(Novayon-Şoney-Sen-Kanin-Han-Terniye) demir yollarını, bu havâlide takviye kıtaatinin gelmesi muhtemel ve yahud fe 4 n muvâsalatını temine hadım olabilecek büyük yollar taht-ı nezâretde bulundurulacak.

3-Süvâri fırkası ve k ç.

-Düşmanla sık bir temas muhâfaza edecek,

-Düşmanın tasviratını keşf edecek (Üserâ)

-Düşmanın mevzie-mukâbil taarruzlarını teccis edecek,

-Ricaatin vasıtını tahdid edecek,

-(Peron) ile (Birey-Sur-Som) havâlisini mümkün olduğu kadar acilen yoklayarak (kuvây-ı havâiye, süvâri) bu havâlideki kıtaatin harekâtı hakkında mâlumat verecek.

-Fe yirmi ikinin muvâsalatını temin edecek olan (Şolen, Peron, Şolen-Han) demir yollarını bilhassa nezâretde bulunduracak,

-Düşmanın iktâ ettiği tahribatı bildirecektir.

4-Kç, Kd ile kh, ordu kuvây-ı havâiyesi.

Âtideki müstacel emr-i mucibince nokat-ı atıyye hakkında mâlumat verecek:

A) (Amiyen-Şolen) demir yolunun şimâlindeki havâlide düşmanın cinsi, kuvveti ve tertibatı:

Düşman (Amiyen-Fokur) caddesi bu nice sıralanan ovalarda bir müdâfaa hattı tesis etmişmidir?

(Peron, Bapom ve Alber) havâlisi bilhassa taht-ı nezâretde bulundurulacak. Bu havâlide kıtaat nakliyatı.

B) (Alber) cihetinde haber verilen 15 inci (1) fırka ordunun yürüyüşüne mâni olmak, (Kurbi)'nin yukarısında (Som)'u ve yâhud (Som) ile (Anker) arasındaki ovaları işgal etmek üzere cenuba doğru harekete başlamış mıdır?

Bu firkanın mevcut nizâm-i harbi tevsik edilecektir.

Ç) Kolorduların yürüyüş yollarında düşmanın vücuda getirdiği mevâni (tahribat, derece-i vâsıtları) bildirilecek.

D) (Peron-Kambre-Peron-SenKantin-Bapom-Kambre) demir yolları taht-1 nezârete alınacak.

Tenbiye: Mâlumatın isalinde sürat ve faâliyetin temini için her türlü vâsıtaya mürâcaat edilmelidir. Son çare olarak telsizdende istifâde olunabilir.

-Şimdiden süvâri uçlarını (Som)'a sevk ederek temasa çalışılmalıdır. Temas vukuunda her halde esir elde edilecektir.

Uzak istikşafat vezâifinin taksimi ordu kuvây-1 havâiyesi tarafından yapılacaktır.

*****

Mütâlaat: (2) numrolu istihbârat planının tarz-1 tertibatı (1) numroludan şu noktada ayrılır: Tahribat beher-i cüz-i tam için seraheten tâyin olunmuştur.

Filhakika burada mesele bir vaziyetin kabasını almak değildir. Çünkü bu vaziyet zâten mâlumdur. Bunun içindir ki artık müvecceheler bakınız, arayınız, tenvir ediniz şeklinden çıkmıştır. Şimdi müvecceheler herkese kendi mıntıka-i mahsusasında bir vazife vermektedir.

Ahvâl-i adliyede olduğu vecihle vesâid-i intihabı kolorduların selâhiyetine terk edilmiştir.

Bununla beraber 3 maddede küre dâhilinde: (Kuvây-1 havâiye, süvâri) ve yâhud 4.maddede (kolordu, ordu kuvây-1 havâiyesi) kaydı görülmektedir. Bu kayıtlar bir taraftan kolordulara istikşafat-1 havâiyeyi işar edilen havâiye teşmil edeceklerini, diğer taraftan ordu kuvây-1 havâiyesinin şimâl cihetinde bu istikşafata âid her şeyi deruhde edeceğini, kolordu kuvây-1 havâiyesinde dâhil olduğu hâlde, bu vezâifi filolar arasında taksim edeceğini anlatmak içindir.

Bundan dolayıdır ki istihbârat planının nihâyetinde taksim vezâifi ordu kuvây-1 havâiyesinin bizzat yapacağı kayd olunmuştur.

Usulen, filhakika kolordular bir günlük yürüyüş sâhasına müsâvi bir mıntıkanın bütün derinliğini kendi kendilerine temin edebilmelidirler. Bununla beraber bâzı halat olurki ellerindeki vesâid-i havâiye gayr-i kâfi bulunur. Bu gibi ahvâlde kolordu kuvây-1 havâiyesi, bâzı vezâif-i deruhde eder. Binaenaleyh daha başlangıçta vezâif-i havaiyenin heyet-i umumiyesini ordu kuvây-1 havâiyesine tevdi etmek daha muntakidir. Ordu kuvây-

1 havâiyesi bu suretle kolorduların kuvây-ı havâiyesi kumandanlarıyla anlaştıktan sonra ya defaten veya mütakiben bütün vezâifin icrâsını temin edecektir.

İstihbârat Planının İcrâsı Ne Demektir?

Bir kolordu 2.Şubesine mahsus istihbârat planının tarz-ı tertibindeki misalleri uzatmayacağız; fakat bu planın tanzimindeki şerâid-i umumiye ile planda ifâsı i'cab eden tâdilâta dâir, tecrübenin bize telkin ettiği, bâzı mülâhazat serd edeceğiz:

Bâlâda izah ettiğimiz vecihle, bir istihbârat planı mâlum ve muin bir vaziyete göre tertib olunur; kumandanlıkda maksat ve meramını bu vaziyete göre izhar eder. Yine şunuda arz ettik ki bir istihbârat planı bir program demektir; bunun tatbiki az veya çok uzun bir devreye inkisam eder: Meselâ (1916) da (Som) da bu planın icrâsı aylarca devam etmişti. Alelumum buna hazır edilecek müddet mümkün olduğu kadar az olacak isede muhtelif tesirata ve bilhassa ahvâl-i havâiyeye, ahvâl-i cevaba tâbi bulunacaktır. Bunlar öyle müessirattır ki kuvây-ı havâiye ve fotoğraf istikşafatı bunlara tabidir. Binâenaleyh ordu istihbârat planı, mesâili bir silsileye rabt edecek ve birkaç hususi noktanın derhal keşafi ile vaziyeti arbon bir hale getirecek suretde bir emr-i müstâceli ihtivâ edecektir.

Demek oluyor ki ordu 2.Şubesi bütün kademelere kendi istihbârat planını tebliğ ederken aynı zamanda kendisine, ordu istihbârat uzuvlarına âid maddelere dâir umumi programa nazaran tertib ettiği sıra dâhilinde, muntazam bir usulü icrâ tâkib ediyor.

Bu fâsılda buna dâir, bilhassa (Som) da altını ordu 2.Şubesinin istihbârat planını izah ederken mütadid misaller görmüştük.

Kolordu 2.Şubeleride daha dar olan kendi kadroları dâhilinde aynı suretle hareket ederler. Bunlar içinde ordu planının tatbiki emrinde tertib ettikleri istihbârat planı, muin bir vaziyete ve muin bir harekete göre yapılmış bir (programdır). Bu programın tatbiki, ordu 2.Şubesinde olduğu gibi, kolordu 2.Şubelerinin talebi üzerine olacaktır. Yani hergün kolorduların 2.Şubeleri kendi vesâid-i istitlâiyelerini kendi çerçeveleri dâhilinde ve tebeyyün edecekleri programa tevfikân işleteceklerdir. Burada muhtelif halatı, ezcümle ahvâl-i havâiyeye nazar-ı itibara alacaklardır. Çünkü hava, istitlâının en mühim uzvu olan kuvây-ı havâiyenin mevâni ve başlıca müesseratından biridir.

Tâbir diğerle bir istihbârat planının işletilmesinde, bir makine gibi, alelâde devam ve hep birden icrây-ı faâliyet-i mecburiyeti yoktur. Bilakis 2.Şube vesâid-i istihbariyesine verdiği evâmir-i münefferde delâletiyle bu icrâatı usule tevfikân tâkib eder.

Daha iyi anlamak için yukarıda bir kolordu istihbârat planı için verdiğimiz misali alalım; bu planın bir veya iki maddesini tedkik edelim:

Tesisata Dâir

Kolordu 2.Şubesi fotoğrafa ve kullanılacak makineye dâir bir emr-i müstâcel tebliğ etdi. Hava müsâid olduğu taktirde (Ku. K. H) matlup vezâifi iki günde ifâ etmiş bulunacaktır. 2.Düşman tesisatını bir harita üzerine geçirecektir. Plan tamamen icrâ edildi mi? Tabi hayır. Bu ilk vezâif icrâ edilince bunlardan alınan netâice göre 2.Şube diğer vezâifi verecektir. Şube hergün planını, yani programını kuvây-ı havâiyeye bir (fotoğraf vezâifi emri) vermek suretiyle mevki-i tatbik koyacaktır. Bu emir şubenin düşman tesisatı hakkındaki mâlumatını ikmâle hizmet edecektir. Vezâif emri şubenin tesisat-ı mezkureye dâir zâten bildiği şeylerden ibârettir; bunların itâsını istilzam eden şey şubenin ihtiyâcâtıdır. Şube dâima kendi planının çerçevesi içerisinde kalacaktır. Filân mıntikanın evvelce 26,0 makine ile fotoğrafı alınmıştı. Şimdi, teferruata daha ziyâde mütali olmak için, (0,50) veya (1,20) ile alınacaktır. Çünkü esirin biri bâzı teferruat-ı haber verdi ki bunların tahkiki i'cab ediyor; çünkü filân nokta hassaten hazırlanmış bir hücumu mâruz bulunuyor.

Tesisat meselesinde olduğu gibi, düşman hakkında da 2.Şube, bunları keşf ettirerek, bir topçu grubunun fotoğrafını aldirarak, harâket-i harbiye yapılacak olan bir mıntikai arâziyi tedkik ettirerek, kıtanın tevkif edeceği diğer bir mıntikanın geceleyin istikşafını yaptırarak, düşmanın tahrip etmiş olması muhtemel bir yolu, bir dört yol ağzını fotoğrafla tahkik ederek hergün itlâatını ikmâle çalışacaktır. Bütün bu tahkikat vezâif-i evâmir-i münferidesine tevfikân ceryan edecek, düşman hakkındaki şu veya bu farziyelere müsteniden tertib edilmiş olan istihbârat planının umumi çerçevesinden harice çıkmayacaktır. Tâbir aherle istihbârat planı tesis edildikten sonra bunun icrâsı, umumiyetle kuvây-ı havâiyeye ve pek nadir olarak diğer vesâid-i istihbariyeye tevdi edilecek olan (yevm-i vezâif-i evâmir-i münferidesi) esasını teşkil eder.

Fakat umumi vaziyet değişmedikçe istihbârat planının değişecek bir yeri yoktur. Yalnız vezâifi emirleri muhtelif mesâi uzuvlarını 2.Şubenin arzusu vecihle her gün tenvir

ve tevci ederler. Vaziyet değiştirmi? O halde evvelâ kumandanlık ve bâde 2.Şube tarafından alınmış tertibat ve suret-i tatbiki yeniden başlayacaktır.

Vaziyetin değişmesi, alelumum, kumandanlığın karârında yeni tarz tatbiki, manevra planında yeni inkişaf ve binâenaleyh yeni mâlumat planı ve yeni tahriyat planı demektir. Yukarıda, metsur Şekil-i mürekkebe bu keyfiyeti görmüştük. Ordu 2.Şubesi yeni bir çerçeve dâhilinde hareket edeceklerdir. O halde kumandanlıkça yapılan tertibatın ve düşmana atf olunan farziyaların icrâsı emrinde orduca talep olunan mâlumatın istihsâli için yeniden bir takım vezâif zuhur edecektir. İşte yalnız bu esnada kolordu 2.Şubeleri yeni bir istihbârat planı, yani bir program tanzim edeceklerdir.

Bu halde istihbârat planına ne haddinden fazla vesâid ve ne de lüzumundan az ehemmiyet verilmemesi iktizâ eder.

Plan, içerisinde 2.Şubelerin hareket edebileceği bir çerçeveden başka bir Şey değildir. Fakat bu çerçeve verildimi planın tatbik ve icrâsını tâkib edecek olan vazife emirlerine ihtiyaç hâsıl olur. Demek olur ki vaziyet değişmedikçe her gün bir istihbârat planı tertibine ihtiyaç yoktur, bu umumi bir haldir.

Dördüncü Faslın Hülâsası

Kumandanlık manevra planını tesbit ettikten sonra bunun icrâsı için bir (Mâlumat Planı) tanzim eder. 2.Şube bunun üzerine, planın müveccehelerine tevfikân bir istihbârat planı vücuda getirir. İstihbârat düşmana ve arâziye mâtuftur. İstihbârat planı bir nev-i programdır. Bu programın tatbiki için 2.Şube hergün Şunları verir:

1.İstihbârata en esaslı suretde hizmet eden kuvây-ı havâiyeye tahriri vazife emirleri);

2.Diğer istihbârat uzuvlarına tahriri veya Şifâhi müvecceheler.

Beşinci Fâsıl

MÂLUMATIN İSÂLİ¹

Bir haber ne olursa olsun, ancak vaktinde istismar edilebilirse bir müntefik temin edebilir. Mâlumatı istihsâl etmek kâid değildir; ondan istifâde edecek olan kumandana matlup zamanda isâli lâzımdır. Bu terbiye esasen yalnız mâlumat meselesine münhasır değildir. Daha vâsi miyasya hareket emirlerinede şâmilidir. Tarih-i vaktinde vâsil olmayan evâmîr ve istihsârâtın beyhudeliğine dâir misallerle ve bu tehirin vekâyî üzerinde husule getirdiği, bazen fevkal hesap avâid-kabile doludur.

Bu halde her (İstihbârat Planı) bir (İsal Planı) ile müterâfik olmalıdır. Buda sade bir lisanla, 2.Şubenin, bilhassa faal devrede, mâlumatın hangi vâsıtalarla kendisine vâsil olacağını nazar-ı dikkate alması demektir.

Binâenaleyh mâlumatın isâline dâir yapacağımız tetkikte sakın bir mıntıkadaki hal-i umumi ile faal bir devrede bulunan mıntıkınan hal-i umumiyesini tefrik edeceğiz.

1-Sakin Bir Mıntıkânın Hâli

Harbin en büyük kısmı sakın bir mıntıka hâl-i umumiyesini arz etmekte idi.

Zamanla pek iyi tesis edilmiş olan muvâsalat-ı tâbi bir hâl almıştı. Telefon hatları pul pul işliyor, oto, moto, bisiklet isâline kifâyet ediyordu. Esasen vazifein sükûneti ekseriyetle hiçbir müstâcel isâle lüzum göstermiyordu. Bu halde mâlumatın isâli meselesi sakın bir mıntıka için mevzu bahis bile olmayacak demektir.

Şerâid-i mezkureye nazaran şimdi bir haber aşağıdan yukarıya ne suretle isâl olunur? Mutad olan şekiller telefon raporu ile tahriri raporudur.

Telefon Raporu

En evvel vaz edilecek birinci esas şudur:

Telefonla verilmiş rapor kayd edilmiş bulunacaktır.

Her tahriri rapor, daha evvel telefonla verilen raporların suretlerini ihtivâ etmelidir.

---

¹ İisâlden maksat: Henüz tedkik edilmemiş, hâl ve tefsir olunmamış bulunan ve gerek istihsâl eden uzuv ve gerek Madon bir 2.Şube tarafından nakl olunan bir haberin 2.Şubeye doğru çıkmasıdır.

Bu suretle telefon raporu tekid edilmiş olacaktır.

Her kademedede 2.Şube anâsır-ı merbuta raporlarının tertibatı umumiyesini tahriri veya sifâhi bir tâlimatla tanzim edecektir.

Harb esnâsında, umumen, kavâid-i âtiyye kabul edilmişti:¹

Gece alınan mâlumatı bildirmek üzere sabahleyin muin saatde bir telefon raporu; Gündüz ki vekâyi bildirmek için akşam muin saatde bir telefon raporu; gündüz veya gece istihbârat-ı mühimmeye dâir müstâcel bir rapor.

Bütün bu telefon raporları, her akşam, o gün veya bir gece evvelki vekâyiye dâir tanzim olunan yevm-i tahriri rapora derç edilmekte idi.

Her gün mâfun kademeye telefon raporu vermek hususunda bazen bir kısım zâbitlar küllisi bir kayıtsızlık göstermekte idiler: Bu raporlar ekserya hiç verilmiyor ve yâhud telefon edenin hazırlıksız olduğunu veya müterdid, şüpheli bulunduğunu gösterecek derecede kısa bir şekilde oluyordu: “Şâyanı arz bir şey yok”; diyorlardı vakit kayda artık hiçbir şey bildirmemek bir itiyad hâline getiriyordu. Her iki suretde zihniyetin ithâlâtıdır. Bildiğini bildirmeyen ve kendisi için saklayan zâbit kadar tehlikeli bir şey yoktur.

Telefon raporu kısa olmalı ve telefonda okunmak üzere (evvelce) yazılmış bulunmalıdır. Vakt-i ziyâna meydan vermemek ve fikrini iyi anlatabilmek için yegâne çare budur. Fikrimizce 2.Şubeler arasında bu nev-i bir temas pek esaslı ve pek ehemmiyetlidir. Madon kademe için bu mesele bir mecburiyetden ziyâde, müdâvele-i efkarda bulunmak, mâlumat istemek ve mesâfe dolayısıyla ekserya şifâhen makâmında icrâ edilemeyen mükâleme yerine kâim olmak fâide ve fırsatına hâizdir. Bir 2.Şube dâima bildirecek bir habere mâlik olmalıdır; Şube telefonla her çağırılıştta düşmanın nabzını bildirebilmelidir. Esas olarak şuna karâr vereceğiz ki “Bir şey yok” tâbiri artık kalkmıştır; telefon raporları tahkik edilen vaziyetin bir in’ikâs-ı sahibi olacaktır.

Bir telefon raporunu nasıl yazmalı? Mesele tevkife denir; çünkü bunun içinde bir yetiştirilme ihtiyacı mevcuttur.

---

¹ Zeylde (2) numrolu talimâta mürâcaat

Telefon Raporunun Tarz-ı Tahriri

Tespit edilen saatlerde irsalleri mâfun kademe tarafından emr edilmiş olan telefon raporları âtideki tarzda ihzâr edilmelidir:

Eğer rapor bilzat 2.Şube müdürü tarafından kaleme alınmamış ise mumâileyh, telefon edilmezden evvel behme hâl bunu kendi gözü önünde yazdırmalı, okumalı ve tasdik etmelidir. Filhakika unutmamalıdır ki raporun itâsından 2.Şube müdürü mesuldür: Yani bildiği şeylerden hiçbiri eksik bırakılmamalıdır.

Harbde raporun tarz-ı tahririne dâir bir şekil verilmemişti: Bu şâyan-ı esf bir haldir, çünkü, ne denirse dersin, verilen mâlumat, ancak çerçevesi tamamen muin olursa tam olabilir.

Bu sebeble raporlara herhalde bir çerçeve vermek i'cab eder. Bu sâyede Madon kademelerin işi teshil edilmiş olur. Bundan başka raporu alan 2.Şube merbut şubelerin unutableceği bir takım hususâtı sormaktan vâreste kalır. Raporun şekli basittir; bu şekl-i tedkikatımız sırasında daha evvel arz edilmiş olan şeklin aynıdır. Muhteviyatı ise bütün istihbâratı cem olan şu beş büyük kısımdan ibârettir: Nizâm-i harb, topçu, tesisat, faâliyet, tasvirat, vakt-i hazırda iktisap edilecek meleke ve insiyet sâyesinde istihbârat zâbitları bunları zihinlerinde tutmak mecburiyetindedir. Bu büyük taksimat tâlimnâmece kabul edilmelidir. Esasen bu pek muvâfik bir tasniftir: Beyânatın bir intizam tahtında vukuunu temin ettiği gibi orduyuda istihbâratın bu büyük kısımlarından her birinin tedkiki hususunda mütahsis zâbit yetiştirmeye mecbur kılar.

Bir ordu 2.Şubesinde nizâm-i harb için bir zâbit, topçu istihbâratı ile birlikte topçu mesâili ile işğal edecek diğer bir zâbit, düşmanın tesisatını (foto), faâliyetini elh tedkik vazifesiyle mükellef başka bir zâbit bulunur. Kolorduda memur pek az olduğundan ihtisas aranamaz. Fakat istihbâratın heyet-i umumiyesi dâima methus beş kısım üzerine tasnif edilebilir.

Telefon Raporu Ne Olmalıdır?

Bu, tahriri rapordan başka bir şey değildir ve olmamalıdır. Bu raporu her kademe hergün mâfun kademe için tertib etmek mecburiyetindedir.

Mukâtaa telefon raporunu bırakalım ve tahriri raporu mütâlaa edelim: Tecrübe bize öğretmiştir ki bu raporun kaleme alınması ekserya, müveccehe noksanından dolayı,

kusurlu olmuştur. Bundan başka bunun fâide ve gâyesinde her vakit iyi takdir edilmemiştir.

Tahriri rapor.

Sıra ile şunları nazar-ı dikkate alacağız:

Tahriri raporun muhteviyâtı,

Tarz-ı tahriri,

Zaman tertibi.

Tahriri Rapor Neleri İhtivâ Etmelidir?

Cevabı âşikârdır: Rapor, bir evvelki rapordan beri elde edilen kafe-i mâlumatı ihtivâ edecektir. Rapor bir vesika-ı tâbiyettir. Madon mâfunu bütün vekâyiden, bütün faâliyet-i tezâhüratından, düşmana dâir elde edilen bütün alâim ve delâilden haberdar etmek mecburiyetindedir.

Burada bir âmile meselesi mevzu bahistir. Çünkü bu mesele bir akideye istinad eder. Akide diyoruz, çünkü bütün 2.Şubeler aynı fikirle hareket ederler, istihbâratı aynı müveccehelere göre temine çalışırlar ve istihbâratı aynı çerçeve içinde hâl ve tesir ederler. Bu vahdet-i fikir ve hareket için mâfun kademenin anâsır-ı takdiriyesi raporu verenle aynı seviyede bulunmalıdır. Madon'un ehemmiyetsiz bulduğu bir nokta mafumun nazar-ı intibahını çaleb olabilir. Mâfuna bir fikir verebilecek hiçbir şey ihmal edilmemelidir.

Bu sebeble, bazen ada edildiği gibi, mesele “bir ko 2.Şubesi orduya ancak orduya alâkadar edeceğine kâni olduğu mâlumatı tebliğ eder” meselesi artık mevzu bahs olamaz. Bu türlü hareket hatâ olur.

Bu faslın bedayetinde fenâ zâbitlerin, mâlumat ve fikirlerini bildirmeyin, bildikleri şeyler arasında tefrik ve intihap yapan ve mâfuna yalnız verilmesine lüzum gördükleri şeyleri verenler olduğu yazılmıştı. Bu adet bırakılmalıdır.

Bir cüz-i tamın 2.Şubesi Madom cüz-i tama âid her şeyi bilmeli ve bu cüz-i tamın şubesinde her şeyi söylemeye vazife edinmelidir.

Eğer bu rapor yalnız istihsâl olunan mâlumatın arzından ibâret olursa bunu alan 2.Şubeye yazan şubenin bütün efkarı ve intibâatını bildirmeye kâfi gelmez, âmâde meselesi burada burkudur. Çünkü hâdisatın sadece zikr ve tâdatından umumi bir fikir

istihracı her vakit mümkün olmaz. Kendi istihbârat uzuvlarıyla hasbihal eden, onların hissiyat ve intibâatını toplayan, netâicini mukâyese eden bir 2.Şube bir fikir edinebilir, halbuki hâdisatın yalnız arzından ve yâhut vukâatın sadece müşâhedesinden bu fikrin istihsâli mümkün olmaz.

Bu halde raporda bildirilecek bir şey daha vardır: Hâl ve tefsir vukâatın husule geldiği ahvâl ve şerâid nazar-ı itibara alınarak bir fikir edinildikten sonra bu hâl ve tefsiri kendi kendimize ifâ edebiliriz. Bu hâlde düşmanın faâliyetine âid tezâhüratdan her biri delâlet ettikleri mânâ ile birlikte zikr edilecektir. Bu mânâyâ zâten muhat olduğu ahvâl verecektir. Diğer cihetden 2.Şubenin vezâif-i esasiyesinden biri düşmanın hayatını bilmektir. Bu hayat-ı vekâyî ile harekât ile bütün sınıfların bir faâliyeti ile tezâhür eder. Bu tezâhürat bu hayatın tahlilidir. Bunlardan tekrar bir terkip yapmak i'cab eder. Vakadan sebebe çıkılacaktır. Çünkü sebebde vaka kadar mühimdir, vakayı izah eden sebebidir.

Demek oluyor ki istihbâratın hüküm-ü esasiyesinden her birine dâir öğrenilen ve görülen şeyler bildirilirken, elden geldiği kadar, bunlardan bir fikr-i umumi çıkarmaya çalışılacaktır; bu fikir tebliğ edilen mâlumatın hâl ve tefsirini teşkil eder.

Rapor Nasıl Yazılmalıdır?

Bâlâdaki esaset vaz edildikten sonra 2.Şube için raporunun çerçevesini doldurmak kolay olacaktır. Bu çerçeve telefon raporu bahsinde daha yukarıda verilmiş idi. Mütâlâyı teshil etmek şartıyla bu çerçeve hiç değişmeyecektir. Vakayı sadece ihbar edilmekte iktifâ olunmayacak; ihtivâ ettiği kıymet-i hakikiyeyi bilvukuf vermek için matlup noktaları ayrıca bildirmek, mâlumatın derece-i sıhhatini, tetkik edilüp edilmediğini, karşılaştırılmış olup olmadığını kayd etmek i'cab edecektir. Bunun gibi muâmelâtın menbi veya menabiinin nevide zikr olunacaktır. Çünkü menabiin hepsi aynı kıymette değildir. Hususi bir haber üzerine nazar-ı dikkati celbe lüzum his edilirse bunun alanı çizmekte ve icabında ayrıca bir hâşîye yazmakta tereddüt edilmemelidir. Bilakis bir haber kati değilse (Kayd-ı ihtiyâtla) tâbiri ilâve olunarak verilmelidir.

Düşman faâliyetine gelince ekser-i ahvâlde mâlumat fikdanını veya hâl ve tefsirin kâfi derecede yapılmadığını gizleyen mebhû tâbirlerden ictinab olunmalıdır. Kuvây-ı

havâiyenin faâliyeti bildirilirken “vâsıtı” demek, topçu faâliyeti için “Alelâde” ve piyâde için “Nısbî sutunet” demek kadar mânâsızdır. Bütün bu tâbirler vâcib ilâç edâdır. ¹

Üserâ beyânatına gelince, bunlar mümkün olduğu kadar acilen gönderilmesi icab eden isticvap raporunun münteşir ve müfid bir hülâsası olacaktır. 2. Şube bu beyanat hakkındaki mütalaasını bildirecektir. İfadelerdeki derece-i sıhhati ilave etmeksizin kontrol edilmemiş mâlumatın sadece bir suretini nakl etmekle iktifâ etmeyecektir.

Düşmanın tasviratına âid istihbârat için bu tenbiye hassaten hâiz-i ehemmiyettir. Filvâki hususat-ı mezkurede, vaziyet mâlum olduğundan, şâyed mâlumat mühim ise 2.Şube rapora geçirmeden müstâcelen telefonla bildirmekten çekinmemelidir. Burada bir mesuliyet vardır ki deruhde edilmelidir.

Rapor Ne Vakit Tertib Edilmelidir?

Tahriri rapor yevmidir. Bu rapor o gün ve bir gece evvel alınan mâlumatı ihtivâ eder. Bu sebeble akşam evseti ve bazen hattı gece tanzim olunmalı ve mâfun kademeye, en geç ertesi günün sabahı başlarken gönderilmiş olmalıdır. Bu tenbiye bilhassa kolordu 2.Şubeleri tarafından orduya gönderilecek raporlara mâtuftur. Filhakika ordu 2.Şubesi, en yeni bir vaziyet sahihe elde etmek üzere bu raporları alelâde sabah teşrih ve tedkik edecektir. Esasen kolordunun raporlarıyla alâkadar olan dâire yalnız 2.Şube değildir. (T.a), (A.p.g) içinde unlar hâiz-i ehemmiyettir. (T.a) topçuya âid mâlumatı kendilerinin ve ordunun istihbâratıyla mukâyese edecek; (A.p.g) bâzı fotoğrafları anlamak ve bu suretle esas planı ikmâl etmek için bu raporlardan istifâde edecektir. Esasen kolordu raporlarına o gün alınan fotoğrafların hâl ve tefsirini müteâkip topoğraf kısmı tarafından çıkarılan esas plana âid tashirat rabt olunur.

2.Şube müdürü alelumum sabahları kumandanlığa düşmanın vaziyetini arz etmek için kolordulardan tahriri raporların vujuddeyni beklemek mecburiyetinde kalırsa suret-i umumiyede kumandanlığa vaziyet hakkında vakt-ü zamanıyla tenvir edemez. Bunun

---

¹ Buna mukâbil misal: Bir istinad noktası üzerine büyük çaplı obüslerle otuzbeş dakikalık bir bombardıman ve yâhut bir mintika üzerinde on tayyârenin bir saattir ani ve yâhut baskın vuku bulmamıştır, yâhut mitralyöz ateşi olmadı tâbirlerinin mânâsı pek kolay anlaşılabilir.

içindir ki her akşam telefonla verilen rapor mumâileyh için daha istifâdelidir. Zirâ gündüz ceryan eden ahvâlden kendisini haberdar eder.

Bundan anlaşılır ki kolorduların telefon raporları, telefon ettikleri zâti haddinden fazla işgal etmemek için her ne kadar kısa olacaksa da vaziyet hakkında bir fikir sahih verebilmek içinde her halde elzem olan esâsatı ihtivâ edecektir. Bundanda kolordu 2.Şubelerinin telefon raporlarını kemal-i itina ile kaleme almalarındaki ve bunları bir zâbit vâsıtasıyla verdirmelerindeki ehemmiyet meydana çıkar. Bu zâbit, 2.Şube müdürü orda mevcut olmadığı taktirde kendisine sorulması muhtemel olan mütemmin mâlumatı verebilecek bir hâlde olmalıdır.

Bu madde fevkalâde mühimdir. Çünkü kolordunun telefon raporları ordu 2.Şubesinin ordu grubuna ve Karargâh-ı Umumiye vereceği raporların yegâne esaslarını teşkil eder.

Telefon raporlarının verilmesi için ordu tarafından tâyin edilecek saatlere göre kolordularda fırkalara telefon muhârebe saatini ve (T.a) ile (K.h) ye yevmi ictimâi saatlerini tâyin ederler.

Tahriri Rapor Hangi Makâmata Verilir?

Kolorduların orduya gönderecekleri istihbârat raporu dört nüsha olacaktır. Bunlardan ikisi 2.Şubeye, biri endaht plan grubuna, biride topçu istihbâratına âittir.

2.Şubeye Niçin?

Çünkü nizâm-i harb zâbiti teyid ve tevsik mâlumat için alel devam bu raporları tedkik ihtiyacındadır.

Düşmanın faâliyet ve tesisatıyla meşgul olan zâbit, bunların tedkiki için raporun bir suretini her halde yanında bulunduracaktır.

Endaht plan grubu, bununla topçu ve tesisat mesâilini tedkik edecektir. Topçu istihbâratı (Ko. T.A) dan gelen fotoğraf ve haberler, mütemim izâhatâ destres olmak üzere, 2.Şubelerin raporlarıyla mukâyese edecektir.

Bir Kolordu 2.Şubesinin Raporuna Dâir Misal

Dördüncü faslın nihâyetinde verilen vaziyeti tekrar alalım ve (Ovaz) ile (Reson-Sur-Maç-Vakman) hattı arasındaki mintıkayı tutan yukarıda münderis istihbârat planını tanzim etmiş olan (Kb) nin hâlini tasvir edelim.

(Kb) nin vaziyetini tesbit edelim.

Bu kolordunun (A) ve (B) fırkalarından her biri düşman ileri karakolları üzerine bir baskın icrâ ettiler: Ka A, (Reson) ormanı cihetinde, Ka B, (152) rakamlı tepe civarında (Kodonun şimâl şarkısı) (harita bir bölü üçyüz yirmi bin).

Kuvây-ı havâiye, (Maç) ile bu nehrin şimâlindeki ağaçlıkların kenarı arasındaki arâzi şeridinin ve istihbârat planında mukid iki noktanın: (Sekoviyon) ovası ile (Senkalud) ovasının fotoğrafını alabilmiştir.

Kuvây-ı havâiye dâhile doğru birde istikşaf yapmıştır: (Ovaz, Ladivet, Lasinpi, Reson, Sur, Maç).

Gündüz alınan mâlumat akşam evsati âtideki raporun tanzimine müsâidtir:

(A) ordusu

K.B

Erkân-ı Harbiyesi

2.Şube

İstihbârat Raporu

(Ç Günü Saat 20 Den Ç+D Günü Saat 20 Ye Kadar)

(2 Numrolu Kopya ve Krokiye Mürâcaat)

1-(Ç+D) günü saat beşte (Reson) ormanı üzerine (Cenup çıkıntısı) ve (152) rakamlı tepeye iki baskın yapıldı. Düşman arâziyi terk etti. Fakat elimize (3) esir ile bir mitralyöz bıraktı. Topçusu hemen hiçbir hareket göstermedi. Cephenin mütebâki kısmında ve o gün akşama kadar, tam bir sükûnet.

2-Nizâm-i Harb

Mâlum cüz-i tamlar: 4.Fe 1.1 dan (Reson) ormanının cenup ucunda (ç+d) gününde saat (5) de bir esir, 4.ko 3.y den (152) rakamlı tepede) kordonun şimâl-i şarkısı) (ç+d) günü saat (5) de iki yaralı mitralyöz neferi.

Yeni cüz-i tam süvâri 10.Feden (ç+d) günü saat (3) de bir firâri (Vinivemon)n cenup garbisinde ileri karakollarımıza teslim oldu. Bâlâdaki esirlerin ilk ifâdelerinden anlaşılıyor ki:

4.Fe nin birinci ve üçüncü âlâylarından (Maç) n ilerisinde (Cenup) yalnız hafif kısımlar mevcuttur. Esirlerin mensup buldukları taburlar nehrin şimâl sahiline yerleşmiştir.

Âlâyının kısm-ı küllisi (Niyeskor) dadır. Yakında (Novayon) dan (Niyeskor, Marvi, Reson) târikiyle gelmiş olan esirlerden biri geçtiği yerlerde, bir bölükten az mevcutta, (Sen-Kalud) ve (Reson) ovaları cihetinde hafif cüz-i tamlardan başka bir şeyi tesâdüf etmemiş.

İki bölü dört âlâyının “Katiyen” o havâlide bulunduğu dâir esirlerin mâlumatı yoktur. Mâmâfihe bu âlâyın (Novayan) civarında tesisat işlerinde kullanılacağına bir arkadaşlarından “işitmişler”

Süvâri 10. I dan gelen firâri kendi takımının 4.Feye mensup olduğunu iddia ediyor. Firâri sâbit bir keşif kolu efradındanımiş. Bu keşif kolu (Mareç-Sur-Maç) a yerleşmiş muhtelit ileri karakoldan müfrezemiş. Bu karakol yarım takım süvâri ile iki hafif mitralyözü bulunan bir piyâde takımından ibâretmiş.

3-Düşman Tesisatı

(C+D) sabahı alınan fotoğralar âtideki tesisatı meydana çıkarmıştır:

Tam (Maç) üzerinde (Şimâl sahili) hakiki hiçbir tesisat yoktur.

(Sevenkor) cihetinde (ç280210), (Mareç) n şarkında

(170315), (Marini) garbında (A.010412), (Reson) n şarkında (A281340) muhârebe gruplarına mahsus bâzı siper akşamı.

Köprülere dokunulmamıştır. Eski köprülerden mâadâ hiçbir vâsıta muhur ilâve edilmemiştir.

(Maşmun) n şimâlinde, (Lekoviyon) yolu üzerindeki (Selenkor) şarkında, (Bormon) n şarkında bulunan ormanların cenup kenarında siper akşamı.

(Lekopyon) ovasında hiçbir tesisat yoktur; fakat (Orval) ormanlarının cenup kenarı tahkim edilmişe benziyor.

(Sen-Kalud) ovasında da aynı hal müşahede edilmiştir. Fakat açıkta ve (Lasini) ile (Niyeskor) yollarına yakın (118) rakamlı tepenin şimâlindeki orman kenarında mevcut hafireler mitrolyöz mevzilerine benziyor.

(Numrolu fotoğraflar melfuftur.)

(Kanakatankor) şimâlinde (Rezero) ormanı cihetinde orman kenarı tesisatı; (Diyu-Lo-Frank) şimâlinde (Kövi) karyesi etrafında aynı hal (Göz istikşafı).

4- Topçu

Baskınlarımız esnâsında keşafatı az bir mukâbeleden başka hiçbir tezâhürü görülmedi. (Reson) cihetinde düşman topçusu (116) rakamlı tepenin şimâlindeki ormana girdiğimizden ancak beş dakika sonra faâliyete başladı. Orman kenarının ilerisine (77) lik yalnız yirmi kadar obüs mermisi atıldı. Bunlar gâliba şu iki batarya mevziinden atılıyordu.

(A-284942) (Mesâfe 4 kilometre), (Bormon) cenup sırtından;

(A-073751) (Mesâfe 3 kilometre), (Möyni-Sur-Mac) şimâlinden.

(Kodon) şimâlinde (152) rakamlı tepe cihetinde mukâbil ateş daha ciddi oldu.

Hazırlığımız esnâsında düşman hemen aynı dakikada büyük çaplarla (15'lik obüs), (Kodon) cenup kenarlarına ve (77) liklerle (Kodon) ile (152) rakamlı tepe arasındaki yamaçları bombardıman etmek suretiyle mukâbele etdi.

(15) lik on beş kadar ve (77) lik elli kadar mermi on dakika zarfında endaht edildi.

Baskının icrâsından sonra dakikada 3:4 mermi atılmak suretiyle (Kodon) cenup garbiyesinde (Kompani) yolundaki karakollarımıza yine on dakika devam eden matrud bir ateş icrâ edildi.

Tespit edilen topçu mevâzin şunlardır:

(Ç 343812) (15'lik obüs) iki top caddeye yakın olmak üzere (Ribekor) cenubunda;

(D 182315) 77'lik (Villeris-Sur-Kodon) şimâlinde.

5-Düşman Faâliyeti

Piyâde: Baskın vuku bulmamıştır. Keşif kollarının adedi az ve hareketleri mütenâhi idi. Buna mukâbil kara tarassudatı pek mükemmel tertip edilmiş görünüyor (Kodon cihetinde der akb mukâbil hareket vukuundan istidlâl edilmiştir).

Baskın esnâsında, (Reson) ormanındaki karakol nakihani bir hücumu uğramış olduğundan, birkaç el silâh atarak kaçtı.

(Kodon) cihetinde mitralyöz efradı, zâten çevrilmiş olduklarından, tefsinlerinde vukua gelen intika üzerine ateşi kestiler. Teslim olmak hususunda müşkilât göstermediler. Esasen her ikiside yaralı idi.

(152) rakamlı seyranın cenup yamaçları üzerine mevzu bir posta kıtaatimiz üzerine ateş açtı isede baskınımızdan sonra ricâat etdi.

Kuvây-ı Havâiye: Metânı ve az. (Maç) şimâl sahilindeki keşif orman üzerinde bir, iki tayyâre tarassut uçuşları yaptı. Tek bir istikşaf (Üç tayyâre ile) (Ovaz) dan (Kompani) ye kadar ilerledi: (Sestre-Sen-Denis) üzerinde pek yüksekten uçtu ve aynı yoldan avdet etdi. (Sestre) den geçerken dört bomba attı.

Balonlar: Yalnız bir balon saat 9:11 (Novayon) civarında (B 180170) mevziinde hâl-i suudda görüldü.

(Vil, Kanakatonkor, Diyu) cihetinde saat (11) ile (12) arasında (Divet) vadisinde dumanlar müşâhede edildi; (Sevrikor) köyü yanmaktadır. (Kuvây-ı havâiye).

(Lekoviyon) (3.0) metre garbında dört yol ağzındaki ormanda (tayyâre) ve (Sen-Kalud) ovasında (kara tarassudatı) yangınlar görülmüştür. (Novayon) kıyılarında infilâklar (Balon) işidildi.

(Maç) ile (Sayi) arasındaki kanal ve (Ovaz) köprüleri saat 11 de halihazır hala duruyordu. (Fotoğraf)

Halbuki (Divana) üzerinde (Kanakatankor, Everikor, Diu) köprüleri tahrib edilmiştir. (Lasini) den (Diu) a büyük caddenin köprüsüne dokunulmamıştır.

(Kuvây-ı havâiye-fotoğraf)

6-Düşmanın Tasviratı:

(Ç+D) sabahı alınan esirler müttefikan diyorlar ki: İleri karakollara verilen tâlimat “kuvvetli bir taarruz vukuunda geri çekilmek” Alelâde keşf kolları ve keşf taarruziyelere karşı “Sebat etmek” idi.

Bunlar tedâfü tesisat yapıldığını “Görmemişler” fakat istihkam efradının yolların tahrip edileceğini “söylediklerini işitmişler”.

(Novayon) dan gelen esir iki bölü dört âlâyından olduklarını (zan) ettiği efrad ile bâzı sivillerin siperlerde ve (Rozero) ormanı cihetinde tel örgü tesisatında çalıştıklarını görmüş.

7-Karâr

Bâlâdaki istihbâratın heyet-i umumiyesi bizi şu muhakemeye sevk ediyor: Taaruzumuz önünde düşman bilâ müsâdeme, ağleb-i ihtimal, (Maç) n şimâlinde bulunan ormana kadar arâzi terk edecek.

(Divet) n şimâl sahilinde düşman müstahkem bir mevzi ihzâr ediyor ve bu mevziden bir endaht sahâsi ayırıyor. Fakat (Ovaz) ve (Lasini) arasında hatt-ı harbde bulunan iki âlâyın kısım-ı küllisi ile bu mevkilerin cenubunda evvelâ bir mukâvemet ibraz etmesi “muhtemel” dir.

Melfufatı: Aded

30 Fotoğraf, beherinden üçer nüsha

1 Fotoğrafla keşf olunan tesisatın krokisi

1 Kuvây-ı Havâiye vazife emri ile buna âid bir harita.

*****

Mütâlaat: 1.Nizâm-i hârb-rapor evvel-i emirde, evvelce mâlum olan cüz-i tamlar ile bilâhare tahakkuk eden cüz-i tamları ayrı ayrı göstermek suretiyle müşâhedatı tasrih etmiş oluyor. Bu tefrik ordu 2.Şubesinin işini teşhil içindir.

Üserâ ifâdatına gelince: Gördükleri ile işittiklerini ve kimden işitmiş olduklarını ayrıca göstermek lâzımdır. Bir esirin kendi kıtasına dâir söylediği şeyler, diğer herhangi

bir şahsın o kıta hakkında verdiği mâlumatdan daha çok ehemmiyetlidir. Bir zâbitin söyledikleri bir neferin sözlerinden kıymetçe daha yüksektir.

Tâkib ettiği yolda esirin câlib-i dikkat hiçbir şey görmemiş olması yollar hakkındaki ehemmiyeti iskat etmez; bu yol her halde kayd edilmelidir.

2.Tesisat-ı tedâfüye: Her ne kadar fotoğrafları orduya gönderilmiş isede tesisatın keşf olundukları mevziler, mevzi numroları yanında buldukları havâli gösterilmek suretiyle raporda sıraheten zikr edilmelidir. Rapora kroki rabt edilmemiş ise bu tedbirin ifâsı daha ziyâde kesb-i ehemmiyet eder.

3.Topçu: Batarya mevzilerine âid mütâlaat buradada aynen bâkidir. Topçu faâliyeti hakkında ateşin cinsi, çap, atılan mermilerin adedi ve bunların ne kadar müddet zarfında atıldığı kayd edilmelidir. (Zeylde (5) numrolu tâlimata mürâcaat)

Bir veya üç muhtelif noktaya on dakika zarfında (15) lik iki batarya tarafından otuz mermi atıldığı ordu 2.Şubesi öğrenebilirse ateşin keşifatını takdir şube için mümkündür. Bir nokta üzerine endaht (temerküz), muhtelif noktalar üzerine endaht (tanzim) olabilir.

Kolordu 2.Şubesi istihbâratdan bir fikir edinmiş olmalı ve bu bu fikri küre dâhilinde ordu 2.Şubesi, bilakis, eğer kolordu 2.Şubesi yalnız saat (16) da (A) üzerine (15) lik endaht demekle iktifâ etmiş ise mâlumatın kıymetini takdir edemez.

4.Kuvây-ı Havâiye: Kuvây-ı havâi içinde aynı tenbihat. Kuvây-ı havâiye faâliyeti sefer olabilir. Bu faâliyet “zaif” tâbiriyle ifâde olunursa ne demek istenildiğini taktir etmek mümkün olamaz.

Buna mukâbil iki istikşaf tayyâresi (...) saat (...) mıntıkada uçtu diye kayd olunursa mâlumat hâiz-i kıymet olur. (Tarassud istikşafımı, fotoğraf istikşafımı, bunu şube takdir edecek, fakat raporunda bildirecektir).

Bunun gibi bir tayyârenin kendi hatları üzerinde uçuşu bir endahtle müterâfık olabilir. Bu bir tanzim endahti olabilir; Düşmanın tanzim yapıp yapmadığını, hangi nokta üzerine tanzim yaptığını bilmek hâiz-i ehemmiyettir. Fakat kolordu 2.Şubesi tezâhüratı yek diğerine yaklaştırmak suretiyle düşmanın faâliyetini nevima teşrih etmezse bu takdir imkânsız olur.

5-Tasvirat: 2.Şube esirlerin söylediklerini sadece nakl etdi. Esirler izâhat-ı kâfiyeyi bizzat veriyorlar. Çünkü söyledikleri şeyler diğer istihbârat ile mükemmelen tatabub ediyor.

Şâyed, bilakis, esirler taarruzdan bahs etmiş olsaydılar, Ko 2.Şubesi bu beyanâtı ne suretle telakki etdiğini söylemek mecburiyetinde idi. Zirâ isticvapâtı bizzat kendisi icrâ etmiştir. İştibah hâlinde ordu 2.Şubesi ile, yeni esaslar üzerinde isticvapâtı tekrar etmek üzere görüşecek, bâde hükmü verecekti.

6-Karâr: Karâr itâsı her vakit mümkün olamaz. Ko 2.Şubesi imkân bulursa istihraç eder. Anâsır-ı kâfiye fikdanından dolayı karâr istihracının mümkün olmadığı hâlet vardır. Yine hâlet vardır ki 2.Şube sarîh bir fikir ve fenâate destres olur. Bunu bildirmek mecburiyetindedir. Bunu yapmazsa vazifesini yapmamış olur.

Hülâsa: Rapor ihtiyari değil, mecburidir. Rapordan gönderen 2.Şube mesuldür. Raporun işlenmesi, vekâyin tedkiki, düşman tasviratının keşfi için istihbâratın tâmik ve tenbi edilmesi lüzumunu ispat için bu mesuliyeti zikr etmek kâfidir. İzâhat ve mütâlâa ilâve etmeksizin vakâyı sadece nakl ile iktifâ eden bir 2.Şube vazifesini ifâ etmemiştir

Hâşiye: Bâlâdaki raporun nihâyetinde şöyle bir kayıt okunuyor: “Kuvây-ı Havâiyeye mahsus vazife emri merbuttur”.

Dördüncü fâsılda: Ko.2.Şubeleri kuvây-ı havâiyeye verdikleri vazife emrinin bir suretini orduya gönderirler demiştik. Ordu 2.Şubesi bu suretle istihbârat nokta-i nazarından kolordunun sâlim ve sâlih bir istikâmet tâkib edip etmediğini taktir edebilecektir.

Bâlâda münderiç rapor okunurken karârlarda bir noktaya atıf dikkat etmek lâzımdır. Buda 2.Şubenin vazi ettiğı şu fikirdir: Düşmanın (Divet) ile (Maç) n şimâlindeki ormanlıklı havâlide evvelâ bir mukâvemet ibraz etmesi (muhtemel)dir. (Muhtemel) gelmesi bize bir fikir verir; bu 2.Şubenin müstahdem beratından çıkardığı bir fikirdir. Fakat bu kelime aynı zamanda birde tecessis fikri uyandırır: Âlâyların kısm-ı küllisi nerededir? Acaba tesisat işleriyle mi meşguldürler? Ko.2.Şubesi bilâtehir bütün şüpheli mintikanın fotoğrafını alacaktır. Ovanın tertibat-ı tedâfüyesini tamamıyla anlayabilmek üzere (Sen-Kalud) ovası için aynı suretle hareket edilmesi lâzımdır. (50’lik fotoğraf makinesi).

Ko nun nazarı-ı dikkatini atıf edeceği havâli bu vecihle tamamen tahdid edilmiş demektir. Kuvây-ı havâiyeye vereceği vazife emri bu maksadın bir mâkus olacaktır.

2.Faal Bir Mıntıkanın Hâli

Faal bir mintıkada mâlumatın isali muhârebenin bütün tâli ve tesâdüflerine tâbi olunur. Binâenaleyh daha az seri ve daha az emindir. Bundan başka mutad muvâsala vesâidi ekserya gayr-i kabul istifâde bulunacaktır. Bu sebeble istihbârat başlıklarını yeni vesâid istimaliyle doldurmak lâzım gelecektir. Ezcümle telefon pek mukit ve müstesnâ hallerde kullanılabilir. Telsiz telgraf büyük mikyasa, telefon ve telli telgraf yerine kâim olacaktır. Otomobil tahrib edilmiş mintikalarda, bozulmuş yollarda veya kazılmış caddelerde bir işe yaramayacaktır. Tayyâre, muhârebe kökricini ve telsiz telgraf mühimma imkân mefkud-u vesâidin yerini tutacaklardır. Mâmâfih telefon ve otomobil o kadar şumul ve inkişaf aldı ve o kadar çok istimal edilmeye başlandı ki bunların büsbütün hız ve ilgâsı muvâsalatda muhakkak surette umumi bir buhran hâsıl eder. İrtibat mefkud veya fena bir surette mevcut ise 2.Şubeler arasındaki münâsebet son derece muhâtip bir şekle girer: Mâlumatın isali sektedar olur. Bâzı 2.Şubeler saatlerce kendi uzuvlarından veya merbut cüzlerden ayrılmış bulunurlar.

Binâenaleyh, kumandanlık için mukit bir imâ demek olan bu ayrılış harekâtı harbiyenin hüsn-ü idâresi üzerine iras-ı zarar edebilir. Bu halde muhâbere vesâid mutadasının sekte veya intikad uğrayabileceği nazar-ı dikkate alınınca ahvâle veya arâziye uyacak ne gibi yeni bir tarz-ı tatbik edileceğini evvelden düşünmek i'cab eder.

Faal devrede muit cüz-i tamların mâlumatsız bulunması metsur değildir. Müşkilât bu mâlumatı matlup şekil ve zamanda yukarıya isal dedir. Ordu ile ko.lar arasında mâlumatın isali, düşman kâfi derecede uzak olduğundan, ekserya mühim tehirata düşer olmaksızın ceryan edebilir. Zâten ceryan ahvâlde böyle olmuştur.

Müşkilat-ı alelumum ko.lar ile cephe arasında zuhur eder. Bu sebeble mâlumatın kendilerine kadar gelebilmesi için ameli ve emin vesâidi düşünüp tedârik etmek ko. 2.Şubelerine terettüb eder.

En müfid zamanda mâlumatı kolordulardan alabilmek için en seri çareyi tefekkür ve ihzârda ordu 2.Şubesine âiddir.

İrtibat geriden ileriye düşünebilmek ve temin edilmek lâzımdır. Mâlumata vâsıl olmak için ileriye, hatta bazen ilk hatta kadar gitmelidir.

Bu esas birinci fâsılda “Mâlumatın ayağına gitmek” suretde mevzu bahis olmuştu.

İrtibat Vesâiti ve İhtiyacat

2.Şubelerin ihtiyâcâtı, kullanılacak irtibat vesâidini tâyin edecektir. Kendimizi bir ordu 2.Şubesinin kadrosunda farz edelim ve buhran dönemlerinde şâyan-ı itimat bir irtibat tesisinin ne suretle mümkün olduğunu görelim:

Ordu 2.Şubesi şunlara muhtaçtır:

1-Her sabah kolordulardan rapor almaya;

2-Düşmana dâir mühim mâlumatı hemen o gün bilmeye;

3-Sabah ve akşam, gece ve gündüz ceryan eden vukâatdan haberdar olmaya;

Faal bir mıntıka âtideki eşkâl-i umumiyeye arz edebilir:

Bir harbin başlangıcında olduğu gibi, muhâsib ordular henüz harekât-ı harbiyelerinde serbest buldukları ve bunlardan birinin, muhârebeyi beklemek üzere mevâzin tesisine başlamadığı sıralarda harekât harbi.

Gerek mütariz tarafta (1916’da Som’da 6.Fransız Ordusu) ve gerek taarruza uğrayan tarafta (1916’da Som’da 6.Fransız ordusu 1918’de İngiliz-Fransız orduları) yıpratma mücadelatı.

Muntazam bir usul tahtında tahribata vakit bulmuş bir düşmanın takibinde (1917’de Hindinyorg hattına doğru tâkib) Harekât-ı Harbi.

*****

Otomobil, telefon, telsiz telgraf, tayyâre, muhâbere kökricini istihbâratın isalinde müstâmel alelade vesâidi teşkil ederler.

Tahriri rapor için ne ko. 2.Şubeleriyle ordu 2.Şubesi arasında ve nede firkalarla kolordular arasında müşkilât yoktur. Bir noktadan diğere gitmek için her vakit bir vâsita bulmak mümkündür.

Diğer bir şey bütün gün telefon irtibatını temin etmektir. Ekserya gayr-i kâfi olan telefon hatları üzerinde mükâleme ceryanının keşifatı bâzen istihbâratın telgrafla verilmesi zaruretine sebep olur. Fakat bu vâsitaya tevsil ancak pek maztur kalındığı zamanlara inhisar etmelidir. Telgrafçıların âcizi ve acemiliği çok defa bu haberlerin hebâ olmasına sebep olmuştur. Bu babda bir kanaat hâsıl edebilmek için manevra esnâsında yalnız bir gün tecrübe etmek kâfidir. Açık bir ifâde çarçabuk anlaşılmaz bir şekilde girer. İsm-i haslar o derece tebdil-i şekil ederler ki bazen tanınması mümkün olamaz. Bundan mâadâ çekilecek telgrafların haddan efzun olması ve aynı zamanda telgrafi veren her makâmın müstâceliyetine mebni en evvel çekilmesini istemesi telgraf muhâberatının matlup intizamla ceryanına imkân bırakmaz; azim-i tehirlere vukua gelir; bir takım mühim haberler bekler durur.

Esasen telgraf istimali telefondaki müşkiâlt-ı maddiyeye aynen mâruzdur. Bu sebeple eğer hatların inşâsı kabil ve bu hatlar bozulmamış bulunursa mükâlemeyi temin eden ve hiçbir metusta ihtiyaç göstermeyen telefonun istimali şâyan-ı tercihtir. Mâmâfih suret-i umumiyede telefonun istimali ve telgraftan istifâde hususâtı yek digere merbuttur; çünkü telgraf, telefon mükâlematının kesreti hâlinde mürâcaat edileceğinden, bir vâsıtâ-i muâvenet demektir.

Ahvâl telefon istimalini imkânsız kıldığı taktirde telsiz telgrafa mürâcaat en iyi bir hareket olur.

Bununla beraber kavâid ve menâfine rağmen bu vâsitada henüz tamamen ve şâyan memnuniyet bir derecede irtibat hususâtını hâl ve temin edememektedir.

Biz burada, biltab, irtibat-ı tedkikinin teferruatına girmeyerek yalnız “Mâlumatın isali” meselesini mevzu bahs ediyoruz.

Telsiz telgraf, bir taraftan, henüz bir mütevâsıtâ ihtiyaç göstermektedir. Halbuki bu mütevâsıl ekserya askerliğe vukufu olmayan alelâde bir telefoncu veya telgrafçı olamaz. İyi tahsil ve mümârese görmüş bir telsiz telgrafçı büyükçe bir hatâ yapmaksızın, hatta pek zor ve karışık bir telgrafi çekebilir. Bununla beraber ya çekilirken veya alırken bir yanlışlık vukuunu derpiş etmelidir.

Telsiz telgraf, diğer taraftan, heman ahvâlin kafesinde şifre istimali istilzam etmekte ve buda müddet-i isalde oldukça mühim tehiratı muceb olmaktadır, meğer ki

fennin terkiyatı telsiz merkezlerinde bir vahdet meydâniki¹ ihtirâkına muvaffak olsun. Niyâhet bir mesele daha var ki telden geçen telgrafnâmelere âid meselenin aynıdır. Bu telgrafnâmelerin çokluğu nasıl tellerin teksirini ve mütadid nakilleri hâvi kablolar istimalini istilzam ediyorsa telsiz telgrafında keşifen istimal-i düvel-i müveccelerin teksirini i'cab edecektir ki buda faal devrede ihtimal, işleri karma karışık bir hâle getirecektir.

Mâmâfih bu müşkilde kabil-i hâldir. “Müstakbel”, hiç şüphesiz vâsi mikyasda teksir edilmiş düvel-i maç gamları üzerinde telsizin keşifen istimalini görecektir.

Telsiz telefona gelince: İlk nazarda, biltab, pek bedihi fevâid arz eder. Karışık bir (devre) şebekesi tesisine hâcet kalmaksızın uzaktan konuşmak imkânını temin eden makinelerin ameli olarak tahakkuk etmesi, tıbbi, muvâsalat meselesini pek hoş bir surette hâldecek bir mefkuredir. Fakat fennin hâl-i hazırına nazaran, hatta uzak bir istikbalde bile, daha yeni başlamakta olmasından suruf-u nazar, ameli olarak tahakkuku nâkâbil iktiham müşkilât arz eden, bu usulün istimali ümit edilemez. Telsiz telefon bâzı hususi ahvâlde, belge, kabil-i istifâde olabilir: (Zemin ile tayyâre arasında, uçan bir tayyâre filosuyla tanklar arasında); fakat Erkân-ı Harbiyeler arasında istimali tasvir edilemez.

Buna mukâbil “Mikser telefon”² yakın bir istikbalde işe yarayacak kâbiliyettedir. Bu sâyede hem mütevâfik, yani fuzuli ve biçimsiz bir vâsıta kalkmış olacak, hemde, şüphesiz pek ameli ve müfid olan, telefon raporları ve mükâleme icrâsı taht-ı imkâna girecektir. Vaka bu usul bir (devre) vazına ihtiyaç gösterir; fakat birçok merkezlere mukâbil yalnız bir devre ki onlara on kat ve belge daha ziyâde fâik bulunacaktır.

Burada mikser telefonun tahakkuku için i'cab eden tekâmülat-ı fenniye'nin teferruatına girişmeyeceğiz; bu mesele bizim selâhiyetimiz haricindedir. Biz yalnız

---

¹ Synchronisation mecanique...Fransız mühendislerinden “e balon” n buna mevful olduğu söyleniyor.

² Bu usul, tek bir devre ile ve mütevali ceryanlardan mütehâsıl muhtelif düvel-i müvecceler vâsıtasıyla birçok muhatâbın bir tel üzerinde aynı zamanda konuşabilmesi demektir. Yani bir nev-i telsiz telefondur. (Çünkü telde düver-i maç husule getirilmesiyle oluyor): Hakikatde ise bu, “telgrafla konuşmak” dan başka bir şey değildir.

2.Şubenin faâliyeti ve istihbâratın tamamı isali nokta-i nazarından müdâhene ederek mevcut bir noksanı arz ediyoruz.¹

Muhârebe kökricini ile tayyârelerden atılan haberleri hatıra kabulünden zikr edip geçeceğiz. Bunlar kullanılan ve herkesçe mâlum olan şiardandır.

Nihâyet unutmamalıdır ki müşkil zamanlarda, alelhusus faal devrede, irtibatın en iyi vâsıtası muvâfık makâm tarafından mâiyet kumandanlıklarına bir irtiba zâbita göndermektedir. Bu zâbit, nezdinde bulunduğu makam bütün dikkatini ileriye atf etmiş olduğu bir sırada, elinde bulunan hususi tel ile etrafında görüp istediği her şeyi bildirebilir. Mumâileyhin standart diye bileceğimiz raporları kumandanlığı her an haberdar eder ve bu sâyede emirler vakti zamanında verilmiş olur.

İhtiyacatın Tatmini

İrtibat vesâidi ile 2.Şubenin ihtiyacatını tâyin ettik; şimdi harbin bâzı ahvâli içinde isal meselesinin nasıl hâl edilmiş olduğunu ve müstakbelde nasıl hâl edileceğini görelim.

(1916) da (Som) da ikinci Alman ordusu İngiliz-Fransız taarruzunun daha ihzârı bombardımanında harb mıntıkasında telefon muhârebatından mahrum kaldı. Üçüncü fâsılda Almanların telefon fikdanını toprak telgrafı ve telsiz telgrafla nasıl telâfi ettiklerini söyledik. Toprak telgrafından, küçük cüz-i tamları yek diğerine vâsıl edecek başka hiçbir vâsıta kalmadığı cihetle, istifâde edildi. Telsiz telgraf, bilakis, karargâh-ı umumiyeler arasında muhâbereyi idâme ve emirlerin geriden ileriye tebliğ hususlarına hizmet etti. Toprak telgrafı ahvâle tâbi bir vâsıta telakki edildiği hâlde telsiz telgraf, bilakis, (Som) muhârebesinden sonra Alman ordusunda mütezâyüd bir vasit ve şumul aldı.

Muhârebe esnâsında sürat meselesi emniyet meselesine tefevvuk etti. Şifreleme işi pek uzun ve pek nâzik olduğundan buhran devrelerinde ekserya sarf-ı nazar edildi. Almanlar, kapılma mahzurunu göze alarak, açık telgraflardan sık sık istifâde etdiler, ığlab ihtimal-i istikbalde de böyle olacaktır.

---

¹ Toprak telgrafından hiç bahs etmeyeceğiz; çünkü bu usul büyük mesâfeler ve erkânıharbiyeler arasındaki muharebat için fâidesizdir.

Kendimizi Almanların (Som) daki vaziyetine koyduğumuz taktirde istihbâratın cepheden kolordulara ve bâde orduya isalini nasıl temin edebileceğimizi tetkik edelim.

1-Nizâm-i Harb: Buna âid mâlumat esirler tarafından verilmekte olduğundan üserâyı fırka toplama noktalarına mümkün olduğu kadar çabuk sevk etmekte ve tahakkuk eden hususatı acilen telefonla bildirmekte pek fâik bir menfaat vardır.

“Mâlumatın ayağına gitmek” üzere kolordu şubelerinden bir mümessil zâbitin sık sık fırka toplama noktalarında bulunmasındaki ehemmiyeti burada tekrar buluyoruz.

2-Tesisat-(A): Muhit zâhirinin tâyini kolordu istihbârat zâbitanı ile k.h. zâbitanının vazifesidir. Tecrübe göstermiştir ki sahih bir suretde cephenin hududunu tâyin etmek her vakit mümkün olamamaktadır. Bu hususta irtibat memurlarına ve keşşafılara ihtiyaç vardır.

B) Tesisat-ı Asliye: Kuvây-ı havâiye bunların fotoğrafını alacaktır. İstenildiği zaman bunları öğrenmek hususunda hiç müşkilât yoktur.

3.Topçu: Düşman bataryalarının tesbiti kara tarassudu istihbârat kısmı ile sedâ istihbârat kısmının daha esaslı ve sumullü bir suretde istimalini i’cab edecektir. Bu maksat içinde bu kısımlar kabil-i nakl ve kullanışlı bir şekle konulmalıdır. Bunların nakli hususunda el yevm müstâmel, köhne olduğu kadarda istifâdeiz, usulün teki ve yollar haricine çıkabilecek hafif malzeme ile teçhizleri lâzımdır. Her postanın malzemesi ayrı olmalı, kâfi düvelde tel ve çözme makarası bulunmalıdır.

Kuvây-ı havâiye göz tarassudu ile bu keşf ve tesbite yardım edecektir.

4-Faâliyet: Kara tarassudu merkezleri, balonlar ve kuvây-ı havâiye (tayyâre) bu babda kâfi sürat ve sıhhatle mâlumat verebilmelidirler. Büyük harbde, hatta en nâzik devrelerde bile, verilen mâlumat, 2.Şubenin istenilen zamanda vaziyeti muhâkeme ve takdir edebilmesine kifâyet edecek derecede idi.

Bu münâsebetle istihsâl edilecek her nev-i mâlumat, cinsine göre, bir vâsıta-i isal tedârikini istilzam eder.

Kendilerine mâlumat verecek olan istihbârat uzuvlarının vesâidi lâzıme, kükrecinler, bisikletçiler, posta neferleri, arabalar, elh ile teçhizi veya tarz-ı isali kayd ve tesbit ederek isal hususunun evvelden derpiş ve temini ko 2.Şubelerinin vazifesidir. Şunu esas olarak vaz etmelidir: Ko 2.Şubelerinin mâlumat alamesinden yine yalnız kendileri

mesuldür; çünkü istihbâratın kendilerine ne suretle vâsıl olacağını evvelden temin etmişlerdir.

*****

(1917) de Almanların Hindenburg hattı üzerine ricaati esnâsında mâlumatın isali hasseten müşkilat kesb etmişti.

Almanlarca ika edilen mütadid tahribat, ricâatdeki sürat, tâkib kolordularının Kiri ile matlup derecede irtibat tesis etmelerine imkân bırakmamıştı. Bu sebeple 16 Mart'dan, yani kıtatimizin ilerlemeye başladığı günden itibâren üçüncü Fransız ordusunun kolorduları kıtaat ile irtibat için evvelce tasavvur edebildikleri bütün vesâide mürâcaat mecburiyetinde kaldılar. Diğer taraftan ordu, vakt-ü zamanında mâlumat alabilmek için kolorduları fazla malzeme ve memur ile teşhize çalıştı.

Gidip mahâlinde mâlumat toplamak ve kolordu makâmına gelerek bizzat anlatmak üzere kolordulardan birinin 2.Şubesi fırkalarında ve hatta ileri hattaki âlâylerde hususi bir tercüman heyet-i teşkil etmişti.¹ Bisiklet ve muhâbere kökricinleriyle mechuz olan bu tercümanlar günde birkaç defa 2.Şubeyi mühim teyidat ve mâlumatdan haberdar etmekte idiler.

Fakat müttefikin ilerlemesinin tevliid ettiği ahvâl-ı hususiye 2.Şubenin faâliyetinden büyük bir kısmını ref etdi. Çünkü Almanların müstecelen ricâati neticesi olarak 2.Şubelerin vazifesi pek ziyâde daralmıştı. Esir nâdirdi. Hâl-i faâliyetdeki topçu son derece azalmış ve seyyar bir hale gelmiş olduğundan düşmanın cephe gerisi ile Hindenburg hattı arasındaki tesisatından hiçbirisi ciddi surette işgal edilmedi. Artık hergün alınan istihbârat yekünü ricâatin teyidinden, ric'at hatlarının tâyininden ve bâzı cüz-i tamların tahakkukundan ibâret idi. Birkaç esir müstesna olmak üzere o havâlideki muhtelif düşman gruplarının vaziyeti hakkında 2.Şubeye mâlumat verenler bilhassa bâzı mevâkide Almanların bırakmış olduğu ahâli olmuştur.

Seri bir yürüyüş neticesi olarak elde edilen cüz-i mâlumat ordu 2.Şubesine telefon fikdanı o kadar his ettirmemiştir. Üçüncü ordu karargâhı (Novayon) a nakl edecek

---

¹ Hizmetlerine tamamıyla vakıf olan bu tercümanlar ordu dinleme şubesine mensup idiler. İlerleme başladıktan sonra bu heyete lüzum kalmadığından ordu 2.Şubesi bunları kolordu şubelerine taksim ve tevzi etdi

kolorduların 2.Şubeleri arasında revâbit-ı tıbbiye tekrar tesis edildiği zamana kadar telefon tesisi için günlerce uğraşılmıştı.

(1917) de Alman ordusunun takibi bu suretle hususi bir hâl ihdas etmişti. Bu hâl yürüyüşün suretinden değil, bilhassa yolların tahribinden dolayı muvâsalatın müşkilleşmesinden ileri gelmişti.

*****

Faâliyetin devre-i tıbbiyesinden, gerek harekât-ı harbinde olsun, gerek (1918) muhârebe devresindeki gibi olsun, istihbâratın isali ne suretle temin olunabilir?

Kolorduda Yevmi İctimâî

Merbut cüz-i tamların ve istihbârat uzuvlarının mechuz olacağı hususi malzemedен; az, çok güçlүkle temin edilebilecek olan vesâid muhârebe (telefon, telgraf, telsiz elh) den hariç olmak üzere ko.2.Şubesi kendi istihbârat uzuvlarının “yevmi ictimâî” neden günün en mühim istihbâratını istihsâl etmek imkânını bulur.

Dördüncü fâsılda bahs ettiğimiz bu ictimâî esas itibariyle topçu hakkındaki istihbâratın münâkaşasına tahsis edilmişti.

(1916) da altıncı orduca bu ictimâ mecburi kılındı. Çünkü o sırada topçu istihbâratı tâlimnâmeye müstenid olmayıp keyfi bir tarzda ceryan etmekte olduğundan 2.Şubeler ile k.h. arasında bir mübâdele-i efkâr tesis etmenin fâidesi bariz bir şekilde tezâhür etmişti.

Ko 2.Şubesinin riyâsetinde olmak üzere tayyâre meydanında veya 2.Şubede akd edilen yevm-i ictimâ, bilhassa faal devrede, bir ihtiyaç hâlini aldı. Çünkü bi taraftan 2.Şubenin, hiç olmazsa günde bir defa, tekmil-i vesâid istitlâiyesi ile temas etmesi elzemdi; diğer taraftan gündüz müşkilât-ı maddeye dolayısıyla telefon muhâberatı ne kabil veya mıntika bulunduğu zamanlarda istihbâratın isal ve irtibatın idâmesinde en iyi vâsıta bu yevm-i ictimâ idi.

Topoğraf kısmının tayyâre meydanında ispat-ı vücud etmesi bir zaruret-i katiyye değildir. (Som) Muhârebesi esnâsında bâzı kolordular bu ihtiyacıda temin etmişlerdi.

Halbuki diğerkolordular bilakis bunda bâzı mahsurlar bulmuşlardı. Mesele topoğraf kısmı emârenin yevm-i ictimâda hazır bulunması karârıyla hal olundu.

Sakin devrede aynı müşkilât mevcut olabilir. 2.Şube ve umumi suretde, Erkân-ı Harbiye, topoğraf kısmını yanlarında bulundurmamak isterler ki buda pek tabidir.

İptidâ derpiş edilen ve harbin bâzı halatında fâideleri görülen bir tedbirin harekât harbinin bâzı halatında fâidesinden ziyâde mahzuri olabilir. O halde kolorduların mesâi uzuvlarını kendi idârelerine terk etmelidir. Bunların vece istihdamını yalnız onlar tâyin edecektir. Ahvâlin kısm-ı âzamında yevm-i ictimâ 2.Şubede yapmak her hâlde fâidelidir.

İleri İstihbârat Merkezi

Mâlumatın ayağına gitmek esasının tatbiki ileri istihbârat merkezi ihdas edilmek suretiyle temin edildi.

Bu ihdas kumandanlığın süratle mâlumat almak, cepheye yakın olmak ihtiyacından, yani mesâfeyi kısaltmak ve isal için heder edilen zamanın bir kısmını kurtarmak lüzumundan tevliid etdi. Binâenaleyh ileri merkezin tesisi bu iki maksadı temin edecek suretde olmalıdır.

Ma heza eğer alınan mâlumat süratle istismar edilmezse isaldeki sürat bir gösterişten ibâret kalır. Âtide görüleceği üzere bu şart (istismar) evvel-i emirde bir tedkik, bir saçma ve bir tefsir ameliyesine lüzum gösterir. Buda orduda bir kısım zâbitanın ihtisas-ı kesb etmelerine müstelzendir. Bu iş istihbârat merkezinin, esâsen miktarı az olan, zâbitlarına yaptırmak hatâ olur. Demek oluyor ki ameli olarak, 2.Şubenin bir kısmını ileri istihbârat merkezine nakl etmek zaruretindeyiz. Bu kısım altı zabitten mürekkebirdir:

Şube müdürü; tetkik istihbâratı (nizam-i harb, topçu, telsiz, t.a, k.h) tevzi vazifesiyle muzif 2 zabıt (biri topçu; alınan fotoğrafları hâl ve tefsire memur 1 zâbit, 1 tercüman; 1 şifre zâbiti.

Bir kolorduda 2.Şube müdürü ile muâvini ve tercüman ileri istihbârat merkezine nakl edeceklerdir.

Bu hâlde eğer ileri istihbârat merkezi münhasıran mâlumatı nakl eden bir vâsıtâ gibi telakki edilmezse bu merkez, onu tesis eden büyük cüz-i tamın Erkân-ı

Harbiyesinden ileri sürülmüş bir parça demek olur. Yani bu merkez ana bir kumandan mevki teşkil eder.

Bu mevki irtibat vesâidi (otomobil, moto, bisiklet, posta neferi, güvercinler, telsiz telgraf, elh) ile teçhiz edilmiş olmak, muhtemel birçok muhâberata göre müteaddid tellerle muit cüz-i tamlara ve geride kalmış olan karargâh-ı umumiye merbut bulunmak lâzımdır.

Bunun yanı başında tayyâreler için bir iniş sâhası bulunmalıdır. (Tayyârecilerin doğrudan doğruya verecekleri raporlar ve yâhut yukarıdan alacakları haberler için)

Telefon irtibatı meselesi muhâberat-ı mahviyet meselesine merbuttur ve binâenaleyh bu tedkikin çerçevesinden hariçtir.

Mâmâfih bir noktanın nazar-ı dikkate vazı i'cab etmektedir: Buda ordu 2.Şubesinin kendi istitlaat uzuvları ile ve aksam-ı merbuta (K.h, üserâ karargâhı, ko.lar) ile irtibatda bulunması için hususi bir tele mâlik olmasıdır.

Eğer 2.Şubeler vakt-i zamanıyla mâlumat almak isterler ve mâlumatın usulünü ekserya pek mahmul bulunan telefon hatlarından beklemezlerse aynı ihtiyaç ko.lar içinde mevcuttur.

Harbde alelumum ordu 2.Şubelerinin hususi telleri vardı. Muhâberat mahvurları için kullanılan kabloların¹ müstakbelde, istihbârata mahsus olmak üzere hususi bir devrenin elde bulunması için kâfi miktarda mütadid telleri ihtivâ edeceğini düşünmek mâkul bir tefekkürdür.

Altıncı Fâsıl

İstihbâratın Tedkik ve Tefsiri

Mâlumatın isaline dâir olan beşinci fâsıl ile sudurdan ayrılmıştık; şimdi tekrar 2.Şubece yapılacak işlerin mantık sırasına avdet edelim.

Mâlumat-ı istihsâli umurunu tahrik ve temin ettikten sonra 2.Şube her gün kendisi için çalışmakta olan uzuvların mutad faâliyetleri sâyesinde ekserya büyük bir yeküne

---

¹ Bunlar mikser kablolardır. Yani tecrid edilmiş ve münasip bir surette bükülmüş mütadid telleri ihtivâ eden kablo

bağlı olan istihbârata sahiptir. Şimdi bunları seçmek, tedkik etmek, hâl ve tefsir eylemek lâzımdır.

Evvelâ şu tefsir kelimesinden murad nedir?

İstihbâratın tefsiri demek, ceryan etmekte olan manevranın çerçevesi dâhilinde, istihsâl edildikleri ahvâle göre istihbâratın hâiz olabileceği kıymeti tamamen vermektir. Bunun mânâsıda şudur ki: Bir haber her zaman bir kıymet-i asliye ihtivâ etmez; Pek çok ahvâlde kıymet onun mânâsından ziyâde ona refâkat eden hâlet ve netâicde menduç bulunur. Bu hâlde bir haberin ehemmiyeti tamamıyla izâfidir. Bu hakikat bizi diğer bir hakikate isal eder ki oda bir haberin alelumum, münferiden değil, umum meyanında muhâkeme ve taktiridir. İstihbârat taalluk ettikleri harekât-ı umumiyenin çerçevesi dâhilinde tetkik edilecektir.

Bu şerâide nazaran 2.Şubeye vâsıl olan istihbâratdan her nevin geçeceği kalbur hangisidir?

1-(Doğruluk) noktai nazarından tedkik edilmelidir. Bâzı mâlumat ilk bakışta katiyyen yalan görünür; bâzıları ise tamamen doğru bir şekil arz ederler.

2-Umumiyetle (mukâbele) olunmalıdır. Yani ahvâlin kısm-ı âzamında tek bir menbiden gelen haber dâima muhtaç-ı teyiddir. İstihbâratı karşılaştırmak (mukâbele), elde edilen mâlumatı başka bir menbi ile teyide çalışmaktan ibârettir.

3.Hâiz olduğu kıymet tamamı verebilmek için elde edilen diğer istihbârat ile mukâyese edilmelidir.

Bâlâda zikr edilen üç şart 2.Şube lisânında mâlumatın

Muâyenesi, (kontrol)

Mukâbelesi, (karşılaştırma)

Tefriki, (seçme)

Denilen üç ameliyeye müncir olur ki bu ameliyelerde istihbâratın tedkiki dediğimiz keyfiyeti teşkil eder.

*****

1-Mâlumatın Muâyenesi (Kontrol)

Bir haberin doğruluğunu araştırmak yani mâlumatı teyid ve kontrol etmek 2.Şubenin yapacağı ilk ameliyedir.

Bu nokta-i nazardan mâlumatı iki kısma ayırmak i'cab eder:

Birinci kısım bizâtihi hâiz-i kıymettir. Bu kıymet kabil münâkaşa değildir, onu bir emir-i matluk gibi kabul etmelidir.

Misal: Filân âlâyı ileri hattadır; bu âlâylardan esir alındı.

Filan bataryanın mevzi ziyâ ile kestirme usulüyle tespit edildi.

Filan tesisat fotoğrala keşf olundu.

Filan nehrin üzerine filan köprü kuruldu (Foto).

Filan demir yolu hâl-i faâliyetdedir. Kuvây-ı havâiye bu hat üzerinde muin miktarda trenler görmüştür. Elh, Elh...

Bu istihbârat-ı umumiyetle kara yâhut hava ve yâhut fotoğraf tarassuddatıyla tahakkuk etmiştir. Bedihidir ki iki şâhit bir şâhitten iyidir ve alekser her müşâhede mukâbeleye muhtaçtır.

Fakat bâzı vakayı vardır ki kabil-i iştibah değildir. Münâkaşa edilebilecek şey vaka değil hâiz olduğu kıymettir. Bu hâlde eğer bu vakâyı fotoğrafla tesbit edilmiş ve yâhut bunların mevcudiyetine dâir kati deliller bulunmuş ise mukâbeleye hâcet kalmaz.

İkinci kısım mâlumat: Göz, kulak veya fotoğraftan mâadâ vâsıtalar ile elde edilenlerdir: Üserâ ifâdeleri, mektuplar ve vesâik gibi.

Bu mâlumatda doğru olabilir; fakat mutlaka doğru değildir.

Yeni bir cüz-i tamın cepheye muvâsalatı bildirilmiş olur.

Yeni bir cüz-i tamın cepheye muvâsalatı bildirilmiş olur. Bu muvâsalat mümkün veya gayr-i mümkündür. Mümkünse mutlaka vuku bulmuş olması i'cab etmez. Keyfiyet

muhtaç-ı tahkikdir. Bu haberin doğruluğuna hüküm edildi, kayd olundu, fakat henüz kontrol edildi.¹

Bir mektuptaki bir cüzinam teşkilinden mevcut edilir. Belki doğrudur fakat muhakkak değildir.

Bir esir (vâki olmuştur) kendisince mâlum tesisat hakkında basit bir kroki çizer; geçtiği havâlide tâkib ettiği yolları gösterir bu havâlide filân cüz-i tamları, filân kumandanları gördüğünü söyler. 2.Şubenin düşman hakkındaki ıtlâatı bu haberlerin yanlış veya doğru olması muhtemel ve yâhut şüpheli olup olmadığını kestirmeye meder olur.

Bu vecihle bir haberin doğru olabilmesi evvelâ bunun nevine ve menbâna (foto, tarassud, vesâik, elh...) sâniyen evvelce düşmana dâir elde mevcut mâlumata ve bu mâlumatın istihsâl edildiği ahvâl ve şerâide tabidir.

Bu münâsebetle her haber hakkında bir hüküm vermezden evvel doğruluk kâbiliyeti muhâkeme edilmelidir. (Vaka teyid etmemiş ise) doğruluğuna hüküm edilmiş ise, haber, “Alelumum” kabul edilmezden evvel mukâbele edilmelidir.²

Bu hâlde muâyene şundan ibâret olacaktır:

Ya mâlumatın isaline fotoğraf veya göz tarassudatıyla tevsik etmek,

Ve yâhut beyânat veya vesâikin hakikatlerini teyid ve tasdik etmek.

Bunun neticesi 2.Şubenin bir haber için “Doğrudur”, “Şüphelidir”, “Yalandır” ve yâhut sadece “Doğru olması muhtemeldir” demesine hizmet eder.

---

¹ Muâyene bazen mukâbeleye müncir olur.

² “Alelumum” dan maksat mukâbelenin mecburi bir kâide olmadığıdır. Haberın katileşmesini beklemeye her vakit lüzum yoktur. Bâzı haberler defaten kabul edilecek mâhiyetdedir. Her şeyde her vakit kat’iyete intizâr etmek tereddüd ve ihtiraza delalet eder.

Mâlumatın Muâyenesine Dâir Misal

(1918) de, harb esnâsında (Sen-Kantin) önünde bulunan bir fırka karargâhına bir Alman esiri getirildi. Tel örgülerimiz arasında silâhsız, teçhizatsız olarak tutulan bu esir şu beyânatda bulundu:

1-Kendisi 38.Âlâya mensuptur:

2-Bu âlây hatt-ı harbdedir. Kendisi firar etmek üzere âlâyından ayrılmış ve ileriye doğru yürümüştür. Bu mâlumat firkadan kolorduya şu vecihle isal olundu:

“Sen-Kantin” önünde... sene 1917 de 38.âlâydan bir esir...

“38.1 Sen-Kantin önünde hatt-ı harbdedir. İki taburu ileride, bir taburu ihtiyâtda.” Esir, âlâyının etrafındaki cüz-i tamları bilmiyor.”

Esir, firkadan kolorduya sevk olundu. Bu ifâdelerle yeni bir cüz-i tam haber verilmekte olduğundan ko. 2.Şubesi verilen mâlumatı muâyeneye karâr verdi. Esir tekrar isticvap edildi; neticede ko.2.Şube:

1-Askerin hakikaten 38.Âlâya mensub olduğunu anladı; üzerinde bulunan şeyler bunu isbat etmekte idi.

2-Esirin mensup olduğu âlâyın (Sen-Kantin) önünde bulunduğu dâir ikinci defa olarak ifâdatını kayd etdi.

Ko.2.Şubesi mâlumatı kabul etdi ve ordu 2.Şubesine telefonla bildirdi. Muâmele doğrudur; cepheye yeni gelmiş olan ve bir müddetden biri üserâ vâsıtasıyla mâlumat-ı mevcudeyi teyid edememiş bulunan kolordu (Çünkü o mıntıkada pek muazzam tel örgü tesisatı vardı). Cephesi karşısında kıtaatın tebdil edilmiş olmasına zâhip olabilirdi.

Ordu 2.Şubesi ko.dan telefon muhârebesini alınca hayret etdi. 38.ın mensup olduğu 11.fe bir ay evvel değiştirilmişti. Son mâlumat ise bu firkanın uzak bir mıntıkada ihtiyâtda olduğunu bildirmişti.

Haber şüpheli göründü. Hatta sâde şüpheli değil, iğfalkar bulundu. Kontrol lüzumu tâyin etmişti.

Hemen aynı noktada aynı âlâydan bir esir yakalandığına dâir ko.2.Şubesine telefon edildi.

Ko.2.Şubesi bu ef'â bir tecâhül karşısında bulunuyordu. İkinci esirin ifâdatı ihtiyâtla telakki edilecek bi mâhiyet arz ediyordu: Çünkü pek uydurma görünüyordu.

Kontrol zarureti gittikçe tezâyüd etmekte idi. Ordu 2.Şubesi cephedeki son değişmeden itibâren ilerisindeki nizâm-i harbleri tekrar gözden geçirdi. Bir ay evvel bir hareket-i harbiye esnâsında 38 1 dan bâzı esirler alınmıştı. O zamandı biri 11.fe o havâliyi terk etmişti. Ordunun yanı başında yol inşaatında çalışan esirlerden mürekkebe bir üserâ parkı mevcuttu: Ordu 2.Şubesi bu parkta tahkikatda bulundu; filhakika 38 1 dan oradada esirler vardı.

Bu andan itibâren kontrol ifâ edilmiş demektir. Son esirler yalan söylemişti. Ordu 2.Şubesinden bir zâbit kolorduya geldi. Esirler birer birer celb etti; ayrı ayrı her birine” üserâ karargâhından ne zaman firar ettiğini” birden sordu.

Her iki esir yalan söylediklerini ve Alman hatlarına dâhil olmak üzere tel örgülerden geçmeye çalışırken yakalandıklarını itiraf ettiler.

Bu vaziyetde ancak ordu 2.Şubesinin düşman vaziyetine ve düşman nizâm-i harbine dâir bildiği mâlumat esirlerin verdiği yanlış haberleri kontrole hizmet etmiştir. Halbuki bu mâlumat ne fırkada ve nede kolorduda mevcut olamazdı.

2-Mâlumatın Mukâbelesi

Kontrol edilmiş bir haber alekser kabul edilebilir. Fakat daha ziyâde emniyet için umumi surette mukâbele edilmesi lâzımdır.

Mâmâfih, muâyene bahsindeki fıkrada görüldüğü üzere (bâzı haberler) bizâtihi hâiz-i kıymet olduklarından bila mukâbele kabul edilmeleri i'cab eder.

Binâenaleyh biz burada yalnız şâyan-ı iştibah olan mâlumatdan bahs edeceğiz.

Mukâbele muhtelif şekillerde olabilir: Bazen farziyeden derhal kıtaate geçilir; bazende sadece fikren ihtimal muhiti dâhilinde bir noktaya tırmanır. Birinci hâlde mukâbele mâlum ve muin ve tamamen tahakkuk etmiş bir faal şekilde tezâhür eder; meselâ: Yeni bir cüz-i tamdan alınan esirler, vesâik, gibi. İkinci halde mukâbele düşman tarafından müşahede edilmiş olan itiyadda, yevm-i bâzı işlerin saatlerinde, endahlerde, elh vuku bulan tebdilatdan ibâret bulunur. Bu gibi halatda mukâbele bizi bir kanaate isal

edebilirsedek kat'iyete götüremez. Kat'iyet ancak sarîh na kabul münâkaşa bir faal zuhur ettikten sonra husule gelebilir.¹ Bu halde mukâbelenin icrâsı bir zamana muhtaçtır. Bâzen seri olabilir; fakat alekser derhal icrâsı kabul olmaz.

Anlaşıyor ki tek bir menbiden alınan haber ekserya ancak bir az geriye gittikten sonra bir mânâ ifâde edebilir. Bu haber evvelce alınmış mâlumatın mukâbelesini teşkil edebileceği gibi kendisinde mâlumat-ı mukabil ile mukâbele edilmiş olur.

Şu birkaç tenbiye mâlumatın alınır alınmaz tefsirine girişilmekte nasıl bir hatâ yapılmış olacağını, mâlumata mânâ vermekte tedbirli olmanın lüzumunu ve nihâyet istidlal keyfiyetinin yalnız 2 şubeye bırakılmasındaki tehlikeyi irâe eder.

Mukâbele usulünü iyi kavrayabilmek için evvelce kabul ettiğimiz istihbârat aksam-ı asliyesinin her birini tekrar mütâlâa edelim.

1-Nizâm-i Harb: Nizâm-i Harb haberleri esir almak suretiyle yapılan tahkikatdan, esirlerin şifâhi beyânâtından, evrak ve vesâikten ve yâhud ziyâ keşif altı veya dinlemelerden, elh alınır.

Doğrudan doğruya esir olarak yapılan tahkikat mukâbeleyle ihtiyaç göstermez. Mâmâfih bir 2.Şube netice çıkarmakta isticâl etmemek, meselâ bir fırkanın bir âlâyından esir alınca bütün fırkanın ve hatta bir taburu tahakkuk edince bütün bir âlâyın mevcudiyete inanmamak suretiyle müdbir ve müteni bulunmak mecburiyetindedir. Dördüncü fâsılda, (Som) Muhâberesi bahsinde buna dâir misaller görmüştük. Bu nev-i istinatacların mümkün olabilmesi sâde mukâbeleyle değil, belge gayr-i kabil cerh olabilecek (fırkanın üç âlâyından ve yâhut âlâyın üç taburundan esir alınması gibi) ve yâhut 2.Şubeye bütün fırkanın veya bütün âlâyın mevcudiyetine inandıracak sair mâlumata mütevâkkıftır. Bu sonuncu halde bu cüz-i tamların mevcudiyetindeki kat'iyet-i mukâbele ile değil (çünkü bir haber karşılaştırabilir, fakat bir fikir hayır) belge istinatacın teyidiyle husul bulmuştur.

---

¹ Kumandanlığın kararı kat'iyetin tahakkuna merbuttur zan edilmesin. Eğer böyle olsaydı kararlar hemen daima pek geç vuku bulurdu. Öyle haller vardır ki kat'iyet ihtiyacı beyhudedir. Karâr alınmasında her tehir bir karârsızlığa muceb olur. Hülâsa 2.Şubenin “Zan edilmediğine göre” demesinin katiyen hâiz olmadığı zamanlar vardır.

Bilakis üserâ ifâdeleri, gazete havâdisleri, mektup aksamı, doğru telakki edilecek mâhiyetde iseler, mukâbeleye lüzum gösterirler. Mukâbele ya diğer üserâ ifâdatıyla ve yâhut herhangi diğer bir menbile olur. Eğer sakın bir mıntıkada bulunuluyorsa mâlumatin kendi kendine mukâbelesini beklemek i'cab eder. Bâzı ahvâlde, meselâ baskınlar yaparak, hususi tedâbire mürâcaat iktizâ eder. Aşikârdır ki eğer (1918) de (Sen-Kantin) havâlisine birinci sınıftan, bilfarz 50 fe veya fe 17 ve yâhut hassa kıtaatından bir firkanın harb mıntikasına vusulü vuku bulsaydı bu vaka İngiliz kumandanlığı için hâiz-i ehemmiyet olurdu. O sıradaki ahvâl dolayısıyla doğruya benzeyen bu haberin mutlaka baskınlar icrâsıyla mukâbele edilmesi i'cab ederdi. Bunun gibi (1917) de Riga taarruzuna sevk ve idâre eden jeneral (F. Hontor) n Pikardiye muvâsalatına dâir esir ve vesâikle alınan haber oldukça doğru görünmekte ve der akb mukâbeleyi istilzam etmekte idi.

Görülüyor ki yalnız mâlumatin nevi değil menbi ve o sıradaki ahvâl ile haber verilen vekâyiin ehemmiyetide, mâlumatin tedkiki, kontrolü ve mukâbelesi ameliyesinde hesaba dâhil oluyor. Burada 2.Şubenin vezâifinden bir şey daha var: Muâyene edilmemiş, mukâbele edilmemiş bir haberi asla kabul etmemek. ¹

Mâlumatin mâhiyetinde ve zamanın ahvâl-i ve şerâidinde mevcut ehemmiyeti iâre eden bir misal daha:

Sakin mıntıkada keşif ahzesi tarassudatı vâsıtasıyla bir fırka kumandan mevki tesbit ve bu fırkaya mahsus telsiz işâret veya işâretleri elde ediliyor. Telsiz merkezi sukût ediyor; sonra ilk mevziinin daha gerisinde tekrar işlemeye başlıyor. Bunun evvelce terk ettiği mevzide başka işâretler zuhur ediyor. Bu müşâhedat ilk nazarda bir mübâdele his uyandırır. Telsiz bir haber verdi ki bir emr vâki ile kendi kendisine kontrol edilmiş oldu. 2.Şube haberin doğruya pek gâlip olduğuna dâir bir fikir hâsıl etti; fakat herhâlde tahkiki i'cab eder. Velhâsıl doğru zihamını hâsıl eden haber mukâbele edilmelidir. Bunun içinde esirler isticvap edilecektir. Eğer esirde yoksa elde etmek için i'cab eden vesâide mürâcaat olunmalıdır.

Demek oluyor ki şu metsur vaziyetde telsizin verdiği haber bir mukâbeleye lüzum gösteriyor. Bilakis muhârebe mıntikasında, (1918) de (vâsıl) üzerindeki vaziyete müşâbehet bir vaziyetde keşif ahzeni tarassudatı pek kati olarak düşman telsiz

---

¹ Evvelce zikr edilen ahval-i mahsusa müstesnadır.

merkezlerinin geriye çekildiğini, (vâsıl) n öte tarafında ve şimâle doğru tebdil-i mevki ettiklerini haber verdi. (O sıradaki vaziyete), Almanların usulüne ve düşman hakkında elde mevcut mâlumata göre bu haber bilâ mukâbele kabul edilebilirdi ve teyide hâcet görülmeksizin bundan şöyle bir netice mıntıkaya çıkarmak i'cab ederdi: Düşman geri çekilmek hazırlığındadır.

Esasen keyfiyet bir az sonra kendi kendine tâyin edecekti.

Bu hâlde mukâbeleye hiç lüzum yoktu.

Bu vecihle istihbârat menbilerinin her birini nizâm-i harb hakkında istimzaç ederek aynı hakikatı bulmak i'cab eder. Mukâbele zamanın şerâatine, mâlumatın nevine ve istihsâl eden menbie tâbi bir iştir.

2-Topçu: Topçunun arâzi üzerindeki vaziyetinin tâyini meselesine gelince mukâbele ameliyesi mâlum ve kolaydır.

İstihbâratın muhtelif menâbiinin yevmi faâliyeti, vazifeleri icabi olarak, elzem olan mukâbeleği temin eder. Göz, seda ve fotoğraf mevzi ve çapların tâyini için elzem ve kâfi üç menbi tarassuttur.

Halbuki tesisat-ı mesâili ile topçunun fenni hususâtına âid mesâilde mukâbele, nizâm-i harb haberlerine müteallik aynı esâsata tevfikân elzemdir.

3-Tesisat: Fotoğraf tesisatın hatlarına göz önüne kor ve bir dereceye kadar teferruatın tedkikine hizmet eder. Fotoğraf bizâtihi iyi bir kontrol vâsıtasıdır. Fotoğraf hâl ve tefsirinde vukua gelen terkiyat düşman tesisatını öğrenmek hususunda alelumum kâfi bir kat'iyet temin etmekte olduğundan mukâbeleğe ihtiyaç görülecek ahvâl o kadar sık olmayacaktır; Esasen tesisata âid haberler esirlerden alınacak ve bunları da diğer istihbârat veya vesâik teyid edecektir.

4-Düşman Faâliyeti: Düşman faâliyetini öğrenmek ahvâlin kısm-ı âzamında göz tarassudatıyla olur. Demek oluyor ki bu hususta mukâbele pek mahdud bir rol ifâ edecektir.

Meğer ki 2.Şube hassaten mühim gördüğü bir haberi mütadid menâbiden behme hâl almak lüzumunu his etsin. Henüz gayr-i kâfi suretde yapılmış ve yâhut ahvâl-i havâiye dolayısıyla muntazam yapılamamış olan tarassudatın netâic hakkında bu lüzüm mevcuttur. Netâic-i mebhusa bazen muhtaç temin bulunur.

5-Düşmanın Tasviratı: Düşmanın maksadını anlamak alelumum bir haberle değil, muhtelif menâbi istitlâiyenin istihbâratıyla olur.

Düşmanın maksadını vukuf, gayr-i muin olarak başlar, yavaş yavaş kuvvet bulur. Haberler pek çoktur; tafsilât yığınlar teşkil eder. Biri diğerine tasdik veya tashih eder heyet-i umumiyyeye hâsıl faâliyet etmiş olan fikir, günden güne daha sarih bir şekil ve suret alır. Kanaat derhal kat'iyete münkâlib olur.

Fikirlerin inkişafına taalluk eden bu iş 2.Şubenin mahsusatındandır. Buradan şekli katiye vusul için iş, bir menbiinden alınan aynı haberi diğer menbi ile mukâbele etmek değil bir haberi diğer bir haberle karşılaştırmaktır. O vecihle ki düşmanın maksadına itlâ, mübâde husulüne diğer müstehberatın birinde bulsun ve müstahberat-ı saire vurud ettikçe inkişaf etsin. Buda bizim bildiğimiz mukâbele değil, belge bir yekün istitâlât üzerine müstenid bir kanaatin tedrici ve mütemâdi tahkikidir.

Bu meseleden ileri daha tafsilâtlı olarak bahsedeceğiz. Çünkü 2.Şubenin esasî bir vazifesini teşkil eder.

*****

Hülâsa etmek için diyeceğiz ki mâlumatin mukâbelesi bir kâide-i umumiyyedir; hatta bizâtihi hâiz-i kıymet olan mâlumatı bile (vakit var ise) bunları istihsâl eden menâbiden gayri menbilerle teyid etmek muvâfıktır. Mâmâfih faal devrede, bilhassa hareket-i harbinde mukâbele edilmemiş fakat kontrol edilmiş olan bâzı mâlumata atf-ı ehemmiyet etmekte, sırf bu mâlumata istinaden karâr almakta terettüt edilmemelidir.

Mâlumatın Tefsiri

Mâlumat istihsâl, kontrol ve mukâbele edildikten sonra 2.Şube için iş tefsire kalır.¹

Yukarıda “Tefsir etmek” den Murat ne olduğunu söylemiştik. Şimdi vermiş olduğumuz izâhat yardımıyla bu tarifî ikmâl edebiliriz ve deriz ki: “Mâlumatı tefsir etmek” 2.Şubece vekâyiin, tarassudatın, tezâhüratın, düşmânâ dâir elde edilen her nev-i

---

¹ Bâlâda evvelce zikr edilen ahvâl biltab müstesnadır. Ahval-i mezkurede 2.Şube

mâlumatın heyet-i umumiyesinden kumandanlık için en mühim olan şeyi istihsâl etmekten ibârettir; yani düşmanın maksat ve tasviratını bulmaktır.

Tefsir, düşmanın o zamana kadar tahlil edilmiş olan meramının tezâhüratını mümkün olduğu kadar doğru bir terkip hâlinde tekrar toplamaktan ibâret olacaktır.

Birkaç tarihi misal 2.Şubece yapılacak bu terkip ameliyesini daha iyi izah edecektir. Bâzı mâlumatın tedkiki suretiyle bu misaller mezkûr mâlumatın nasıl elendiğini, nasıl istintaç veya kabul edildiğini, nasıl bir kül teşkil edecek suretde terâkime ettiğini, bu külün nasıl yavaş yavaş tekrar ve teşkil ederek bir fikir vücuda getirdiğini, bu fikrin nasıl kat'iyet ve sıhhat kesb ederek hakikate müncir olduğunu gösterecektir.

Bu hakikat düşman hakkında ya taarruz maksadı veya ricat taarruzatından ibârettir.

Vaziyet-i umumiye evvel-i emirde düşmanın muhtemel teşebbüsâtına dâir umumi bir fikir verecektir.

Meselâ (1916) da (Som) üzerinde bir düşman taarruzu mevzu bahs olamazdı. Burada belge bir müdâfaa veya ricat ihtimali mevcuttu. (1918) bedayetinde ise bilakis taarruzdan başka bir ihtimal hatıra gelemezdi.

Alâmetlerin Tedkiki

Fikr-i umumi bu vechle tâyin ettikten sonra 2.Şubenin bütün mesâisi bu fikir için kabul edilen farziyat dâiresinde mâlumat istihsâli noktasında temerküz edecektir.

Bu iş 2.Şube lisanında “Alâmetlerin tedkiki” namıyla tâyin olunmuştur.

Alâmetlerin tedkiki; istihbar, kontrol, mukâbele, tefsir gibi 2. Şubece yapılacak ameliyelerin heyet-i mecmuasını hülâsa eder.

Düşmanın menfaat ve ihtiyacı icabatına istinad ederek mukâbele edilmemiş haberlerden düşmanın manevrasına dâir bir tefsir yapabilir. (1914) Eylül’ünde şarktan garba Alman cephesi gerisine trenlerin harekâtı hakkında verilen haberler: Bilmukâbeleğe muhtaç değildi. 2.Def’aten şu mıntıka tefsiri vermişti: “Düşman sağ cenahını takviye ediyor.” Bu noktainazar dikkatde tutmak mühimdir.

Düşmanın vaziyetini dâimi suretde göz önünde bulundurmak için her 2.Şubenin takibe mecbur bulunduğu “Dâimi istihbârat planı” haricinde, muin bir harekât-i harbiyeye

göre yapılmış olan her “Hususi istihbar planı” kumandanlıkça derpiş edilen farziya dâhilinde “Alâmetlerin tedkiki” ne mâtuf olmalıdır.

Misal:

(1916) da (Vordon) da bir müdâfaa ameliyesi nokta-i nazarından taarruz alâmetlerinin tedkiki,

(1918) de (Som) da bir taarruz ameliyesi nokta-i nazarından müdâfaa alâmetlerinin tedkiki,

(1917) de (Pikardi) de bir tâkib ameliyesi nokta-i nazarından ricat alâmetlerinin tedkiki,

(1918) de (Pikardi) de tedâfü bir ameliye nokta-i nazarından taarruz alâmetlerinin tedkiki,

Elh, elh

Kolorduda Alâmetlerin Tedkiki

Düşman Bir Taarruz Hâlinde

(Vordon) da 13.Ko. (Mozun sol sahili) Mart 1916

(Harita Numro 3)

(1916) Kanun-u sânisinde 13 k. (Jeneral Albi), (Ovaz) ile (Avur) arasında işgal ettiği muntıkadan çekilmiş ve (Pon-Sent-Makanis) de istirâhate geçmişti.

Şubat nihâyetine doğru (Vordon) üzerine Alman taarruzu başladıktan birkaç gün sonra k 13 şimendüferle (Argon) a bâde menzil yoluyla (Dumbas) havâlisine (Vordon’un garbında Mozun sol sahili) hareket etmişti.

Mart ibtidâsında (Avokor-Betinkor) cephesinde hatt-ı harbe dâhil oldu. Bundan sonra (Albi) grubu cephesini tedricen (Mortum) havâlisi ile (Bovadekorbu) havâlisini ihtivâ etmek üzere tevsi etti.

6 Mart’a kadar yalnız (Moz) n sağ sahili Almanların taarruzuna uğramıştı.

6 Mart’tan itibâren (Avakor) ormanına kadar yavaş yavaş genişleyerek düşman taarruzu (Moz) n sol sahilinde başladı.

(1916) Mart İbtidâsında Düşmânin Vaziyeti

Mozun Sağ Sahili—21 Şubat'da (Vordun) üzerine taarruz şu suretle sevk ve idâre edildi:

A- (Moz) ile (Ören) mıntıkası arasına üç kolordu tarafından:

7.Ko. (Moz) ile (Homon) ormanı (dâhil) arasına;

18.Ko. (Kor) ile (Erbova) ormanları arasına;

3.Ko. (Erbova) (dâhil) ile (Eten) havâlis arasına;

B-15.Ko. (Mokor) ile (Eten) havâlisi arasına

113.Fırka geride (Sipenkor) mıntıkasına ihtiyât olarak 28 Şubat'ta vâsıl olmuştu; 2 Mart'ta (Dovmon) a sevk olundu.

(Moz) n Sol Sahili: Bu esnada (Moz) n sol sahilindeki Alman cephesi âtideki cüz-i tamlar tarafından tutulmuştu. (6 Mart)

A) 12.Fırka (k 6); (Moz) dan (277) rakamlı tepeye kadar (Beterkor) n 1 kilometre şimâl-i garbisinde); (Moz) itibâren şu sıra ile: 1 23, 1 51, 1 38.

B) 11.Fırka (k 6): (287) rakamlı tepeden (Avokor) havâlisine kadar (Avokor-Veripolu civarında) şarktan garba şu tertibte: 1 156, 1 10, 1 122.

16.Avcı taburu (k6): (Avokor) n şimâlindeki ormanlarda keşf edilmişti. K.6 gerisinde fe 22'nin (Monfokon) mıntıkasında bulunduğu bildirilmişti. 11.Fırkanın garbında hatt-ı harbde müstahfız 2.Fırka bulunmakta idi.

*****

6 Mart'da ilk Alman taarruzu (Mozun sol sahili) ile (Rafekor) değirmeni (Betinkorun şimâl şarkı mıntıkası) arasında vuku buldu. Taarruz yan yana iki fırka ile:

Solda (Şark) fe 22, (Foruj) ile (Moz) arasına, sağda (Garb) fe 12 (Foruj) ile (Rafekor) değirmeni arasına taarruz etmek üzere icrâ edildi. 6 Mart akşamı (Ova) nın (265) rakamlı yamacının zâbitiyle nihâyet buldu. 7 de taarruz devam ederek (Korbo) ve (Komiye) ormanları zabt edildi.

Burada bir Fransız mukâbil taarruzu (fe 92) 8 Mart'ta düşmanı muvaffaken tart etti. Almanların akb ormanları tekrar zabt ettiler. (8-9 Mart gecesi).

Bu esnada düşmanın vaziyeti şarktan garba şu vecihle idi: Fe 22, fe 12, fe 11 (Monfokon dâhil) ormanına kadar. Müstahfiz fe 2 (Avokor) ormanında ve daha şarkta.

13.Ko. 2.Şubenin İstihbârat Planı

(Moz) n sol sahilinde Alman taarruzu (Mortum) istikâmetinde tevzi etmekte ve diğer taraftan Almanların cephe hatları (Betinkor) ile (Malonkor) ormanının çıkıntısı arasında hatlarımızı kuşatacak bir şekil almakta olduğundan mantıki olarak düşünülebilirdi ki (Malonkor) ormanının çıkıntısı arasında hatlarımızı kuşatacak bir şekil almakta olduğundan mantıki olarak düşünülebilirdi ki (Malonkor) vadisi müdâfaalarını kıskacı arasına almak için taarruzat silsilesi garba doğru tevâli edecektir.

13.ko.2.Şubesi (Mortum-Betenkor) havâlisini tececsüs etmekle beraber istihbâratını (Monfokun) ve (Avokor) ormanları cihetde kıskacın diğer ucunada tevzi edecekti.¹

Hâli i'cab eden mesele şu idi: Tam zamanında karşılayabilmek için düşmanın bu münâkasa yapacağı taarruzun alâmetlerini aramak.

*****

Düşmanın Vaziyeti: 9 Mart'da cephede (Nizâm-i harb) ne olduğunu gördük.

(Monfokun) ormanları 22.1 (Fe 11)n ve ihtimal muvakkaten 6.Avcı taburundan ilhak edilmiş olduğu müstahfiz fe 2'nin cüz-i tamları tarafından tutulmuştu.

(Topçu) ya gelince mezkûr cephede 772'likten 210'luğa kadar bütün çapların mevcudiyeti tahakkuk etmişti.

(Düşman tesisatı) o zamana kadar münhasıran tedâfü idi.

(Düşman faâliyeti) de cephede muhârebe cephesine yakın sakin bir mıntıkada bulunan bir cüz-i tamın faâliyetinden ibâretti. Yani ka 11 n bataryaları, (Ova) sahiline 6 Mart taarruzları esnâsında taarruz hedeflerine civar mevâziin bombardımanına iştirâk ve muâvenet etmişti.

Tâkib edilecek gâye: Zamanın ahvâl ve şerâidi hiçbir şüpheye mahâl bırakmıyordu; biâl tereddüt düşmanın tedâfü-i harekâtda bulunduğu fikrini terk ile taarruz

---

¹ Bu tevci düşmanın o vechle hareket etmesindeki "menfaat ve ihtiyacı" Esasına pek güzel tevafuk eder. (Birinci fâsılda bu bahse mürâcaat)

tasviratına nüfuz etmeğe çalışmak, (taarruz alâmetlerini) aramak, hülâsa karârı bulmak lâzımdı: Düşman nasıl taarruz edecek? Nerede, ne zaman?

Vesâid: 13.Ko.2.Şubesinin istihbârat vesâidi fenniyesi olarak, elinde şunlar bulunmakta idi:

1-Hava Filosu;

2-(Malankor) ormanında bir telefon dinleme merkezi;

3-Ziyâ ile keşf ve tâyin takımı,

4-Tarassud postaları

Bu vesâidin düşman tasviratını keşfe kifâyet ettiğini göreceğiz.

Taarruz Alâmetleri

Elde edilen mâlumatı, 2.Şubeye vâsıl oldukları sıra ile nakl ediyoruz: 9 Mart'da menbi mahsus (Dinleme merkezi) o gün (Malankor) ormanından (bir taburun hareketini) bildiriyordu. İstihbâratın aynı menbi daha 4 Mart'da (Malankor) ormanına, o zamana kadar ismi işidilmemiş olan cüz-i tamların (redif uçları-Landwehryager) muvâsalatına haber vermişti. O gün (4 Mart) ihtiyât 6.Avcı taburu o mıntıkada keşf olunmuştu. Bu taburun müstahfiz 2.Fe ye ilhak edilmiş olduğuda anlaşılmıştı. 10 Mart'da (Avakor) garbındaki ormanlarda müstahfiz ı 120 (2 fe) nin mevcudiyeti teyit etdi. 9 ve 10 Mart'da (Moz) ile (Betinkor) arasında vukubulan harekât-ı harbiye esnâsında üserâ elde edilmiş ve bunların ifâdeleri mâlum olan nizâm-i harbi teyid etmişti; yani fe 22, sağındada (Garpta) 12.Fe mevcuttu.

11 Mart'da (Betinkor) önünde ı 156 (11 fe) tarafından icrâ edilen mevzi bir taarruz esnâsında bu âlâydan iki esir alındı.

Bunlardan biri, evvelce (Monfokan-Malankor) yoluna kadar garba doğru uzanan cepheyi işgal eden 165 in, sıklaşmak ve bu vechle (Betinkor-Kovizi) yolu ile (Betinkor-Foraj) yolu arasında dar bir cephe ile taarruzunu icrâ etmek için şark tarafı takviye etmiş olduğunu hatta ve derdi. 156'nın bırakmış olduğu eski mıntıkası kâmilten ihtiyât fe 10 cüz-i tamları tarafından işgal edilmişti. Esir Betinkor taarruzunda 11 fen diğer cüz-i tamlarının da mevcudiyetini zan etmekte idi.

Karâr: Bütün bu istihbâratdan: Fe 11'den bâzı âlâyların alınarak şark cihetine gönderildiğine ve gayr-i mâlum cüz-i tamların¹ sol ciheti (şark) takviye etmiş olan fe 11 n cüz-i tamlarını değiştirmek üzere hatt-ı harbe girmiş olması ihtimaline karâr verilebilirdi.

Netice olarak ormanların şimâlindeki nizâm-i harbde hiçbir tebdil yoktu. (Avokor) ormanındaki mıntıkada bulunan cüz-i tamlar tamamıyla anlaşılmamıştı.

11 fe n şarka doğru kayması (Betinkor) ile (Malonkor) taraflarında bir taarruz alâmeti olarak tefsir edilebilirdi.

Bu farziya, (Betinkor) dan (Mortum) n 200 metre şimâl şarkısında bir noktaya kadar giden muttasıl bir siperin 11 Mart'da fotoğraf üzerinde görünmesiyle teyit etmiş gibiydi.

Bu tarihte (Mortum) henüz bizim elimizde idi. Düşman cephesi, şimâl yamaçlardan (Mortum) ı kuşattıktan sonra garba doğru bir teşkil ediyor, bâde (Betinkor) ı ihatâ edecek suretde tekrar şimâle dönüyordu.

Arâzinin şekil-i zâhirisi, cephe hattı, 156'ı nın cephesini daraltması taarruzların inkişafına ve (Betinkor) şimâlinde yeniden başlamasına hüküm ettirebilirdi.

(14-15) Mart gecesi (265) rakamlı tepe üzerine düşman tarafından ibtidâ edilen yeni bir taarruz esnâsında ihtiyât 6.Avcı taburundan ve 36 ı (12 fe) den esir alındı.

Esirlerin ifâdelerine nazaran taarruz ileri hatta: Şarkta ihtiyât T 6, garbta ihtiyât 28 ı olmak üzere icrâ edilmişti. İhtiyatda olmak üzere.

Bunların arkasında ı 23 akşamı bulunuyordu. Bu hâlde bütün bu cüz-i tamlar, bu mıntıkada harbe dâhil olan ihtiyât 12 fe ye mensuptu. Esasen 12 feye ilhak edilmiş olan ihtiyât 6.Avcı taburu bir seneden ziyâde bir müddetten biri müstahfiz 2 feye merbut bulunmakta idi. O zaman (Şebi) ormanının cenup çıkıntısı siperlerini işgal etmekte idi. 12 Mart'da cepheden alınarak (Danvo) (Betinkorun 7 kilometre şimâlinde) ordugâh kurmuştu. Buradan (Foroj) çayı ile (Mortum) arasındaki siperlerde bulunan ihtiyât ı 51 akşamını 13 Mart sonrada değiştirmek üzere hareket etmişti. Müstahfiz ı 125 (fe 2) (Şepi) ormanında bulunan bu âlâyın siperlerini teslim almıştı.

---

¹ Redif avcılarını Land Avejanvehryeiger

2.Şube şimdi daha ehemmiyetle şu meseleyi hâl etmek istiyordu: (Malankor) ormanını hangi cüz-i tamlar işgal ediyor?

16 Mart'da Vaziyetin Takdiri

2.Şube 16 Mart'da orduya verdiği raporunda vaziyeti şu suretle takdir etmekte idi. “ı 156 esirlerinin söylediklerine nazaran ihtiyât ı 10'dan yalnız 2 tabur (Betinkor) taarruz esnâsında ı 156'nın gerisinde tutulmuş. T 3 (Dirilankor) da ihtiyât konmuş (tahkik edilecek):

“İhtiyat ı 10 (la akıl bir tabur) (Betinkor) karşısında ı 156' yı değiştirdi, kendisinde tekrar ı 156 tarafından değiştirildi. Şimdiki hâlde ihtiyât Y 10 (Betinkor) u kuşatan y 156'dan, 2 taburun sağdaki (garb) siperlerini işgal ediyormuş;

“(Malankor) ormanında ihtiyât Y 10.n yerine hangi cüz-i tamın ikâmet edildiğini arz etmek henüz mümkün değildir. İhtimal, sağdan ihtiyât fe 11 n cephesini temdid eden müstahfiz fe 2' nin âlâyaları sola doğru uzamışlardır. Menbi mahsusumuzun mâlumatıyla teyid eden bir esirin beyânatı o havâlide, mevzi nihâyesi bilinemeyen 13 numro âlâyn mevcudiyetini zan ettirmektedir. Hülâsatan (Malankor) ormanındaki vaziyet muhtaç tenvir bulunmaktadır.”

(1916 senesi Mart'ının on altısında (Albi) grupmanının 2.Şubesi tarafından verilen rapordan muktebistir)

Görülüyor ki 2.Şubenin nazar-ı dikkati bilhassa (Malankor) ormanına, yani nizâm-i harbin henüz tesbit edilemediği ve düşmanın (Betinkor) şarkındaki taarruzlarla müterâfik olarak bir taarruz ihzâr edebileceği istikâmete müteveccihli.

Filhakika (Betinkor) ile (Moz) arasında (Mortum)n şimâlinde hatt-ı harbe yeni cüz-i tamların (avcu T 6 ve ihtiyât Y 38)- yukarıda zikr edilmişti-girdiği sâbit olmuştu. Burada düşman (Betinkor) köyünü kuşatmak üzere bir manevra ihzâr etmişti ki Y 156 nın 11 Mart'ta ki taarruzuyla mevt husule geldi. Diğer taraftan gerek düşmanın eski iki ileri hatlarıyla şimdi zabt ettiği siperler arasında vücuda getirdiği tesisat ve gerek (Foroj) çayı cenubunda yeni bataryaların taarruz tasvirata hakkında hiç şüpheye mahâl bırakmıyordu. Bu taarruz pek kâribül vuku olmasa bile her halde icrâ edileceği muhakkaktı.

Düşman Topçusunun Vaziyeti

Şimdi birde düşman topçusunun vaziyeti nazar-ı dikkate alınca tarassut postalarıyla kuvây-ı havâiyemizin verdiği mâlumattan 2.Şube şu neticeyi çıkarıyordu:

1-(Talu)'nun şimâl sahiline (Mozun sağ sahili), (Şannovil)'n şarkına, garb ve cenup-u garbiye müteveccih olmak üzere, (210)'luk ve daha yukarıda büyük çaplı mütaazzi bataryalar yerleşmiştir.

2-(Zerkor) ve (Deriyankor) ile (Foroj) ormanının garbında her çaptan toplar cem edilmektedir.

3-Esasen (Monfokon) ormanında bulunmakta olan bataryalar hariç olmak üzere; (Şemen) ormanında (Monfoko'nun cenup garbısı) büyük çaplı (210 ve 150)'lik toplardan mürekkeb 6 batarya bulunmaktadır.

Bütün bu bataryalar merkezi (Esen) olan (304 rakamlı tepe) havâliye mütekârib ateş icrâ edebilecek vaziyetde idiler.

Düşman Topçusunun Faâliyatı

Alman topçusunun faâliyetine âid tarzları tedkik ederek 2.Şube 16 Mart'a kadar şunları tesbit etmişti:

1-(Avokor) ile (Hokor) arasındaki bataryalarımıza matrud tenişir endahtleri;

2-(Hasi) ormanı içerisindeki bataryalarımıza matrud tenişir endahtleri;

3-Yeni birleşen ve yâhut tebdil-i mevzi etmiş olan bataryaların, (Tenkor) garbındaki tesisatımıza tanzim endahtleri:

Bunun üzerine 2.Şube o tarihte (16 Mart) şu karârı verdi:

“Bütün bu mülâhazat: (Mücadeleyi Avokor) havâlisine kadar tevsi etmek üzere ihtimal (bir piyâde muhârebesine ibtidâi edileceği ve bunun içinde topçunun muhârebeyi ihzâr ettiği fikrini tevlit ediyor.”

Bu vechle 16 Mart'a kadar (Albi) grupmanı 2.Şubesinin istihbârat-ı mevcudeden çıkarabildiği yegâne taarruz alâmetleri Alman topçusuna mütedâir bulunuyordu.

Tedâfü tesisat-ı ve nizâm-i harb nokta-i nazarından bu alâmetleri henüz hiçbir şey takviye etmemişti. Mâmâfih ı 156'dan bir esir o zamana kadar o havâlide gayr-i mâlumolan 13 numrolu bir âlâydan bahs etmişti.¹ Keşfiyat için bu bir nokta-i ibtidâr idi.

16 Mart'dan itibâren haberler gittikçe tevizih ve teyid etmeğe başladı.

18 Mart'da Vaziyetin Takriri

13 “Ko” 2.Şubesinin 18 Mart'da orduya gönderdiği istihbârat raporunun şekli-i mahsusuna âtiye nakl ediyoruz:

1-Nizâm-i Harb (Avokor-Malankor) Cephesi

“Birkaç günden beri (Monfokon-Kövizi-Monfokon ormanı) civarlarına yeni kıtaatin vusulüne dâir bâzı ciddi alâmetler görülmekte idi. Bundan başka “Y 156'dan (Betinkor) önünde alınan bir esir, pek kat-i olmamak üzere, (13) numrolu âlâyın mevcudiyetini bildirmişti.

“Menbi-i mahsusun 16 ve 17 Mart'da verdiği kat'i mâlumat-ı âtideki iki noktayı tevsik etmiştir:

“1.(Malankor)'n garbında, bugüne kadar numroları gayr-i mâlum bulunan âlâyların mevcudiyeti: Y3, Y13 bunlardan Y3n mevcudiyeti 13 Mart'ta Y 13n ki 16 Mart'ta anlaşılmıştır.

“2.Numroları mâlum olan: Y 10, Y 22' nin mevcudiyetleri;

“3.Yirmi birinci mavira livâsına dâir bir ihbar.

“4.Numroları yeni olan: 7.11. bataryaların mevcudiyeti:

“Mâlumat-ı mezkure muvâzene ve mukâyese edilince Y 156 esirinin doğru söylemiş olduğu anlaşılıyor; bu hesapça mezkur havâlide bavira fe 11 n mevcudiyeti muhakkaktır.

---

¹ Bu haberin (Malankor) ormanından dinlemelerin aldığı haberle derece-i karabeti tedkik edilecekti.

“Filhakika bu fırka Y3, Y13 VE Y22 den mürekkebe ve yirmi birinci sahrâ topçu âlâyının 3. ve 7. bataryalarına muhtevi bulunmaktadır.

“Yirmi birinci bavira livâsının bâlâdaki iki piyâde âlâyından teşkil edilmiş olması muhtemeldir.

“(22) numrolu âlây hakkındaki mâlumatı şimdilik kayd-ı ihtiyâtla telakki etmek i’cab ediyor. (Kövizi)’nin cenup garbı havâlisinde bulunduğu mâlum olan ihtiyât fe 11 n yirmi ikinci âlâyı filhakika henüz hakiki muhârebe mıntıkasında keşf edilemedi.

“10 numroluya gelince bunun hep fe 11n 10’ncu âlâyı akşamına râci olması mümkündür. Çünkü bu fırkanın yalnız bir kısmı (Kövizi) havâlisine,¹ 156’nın sağına (Garb) yanaştırılmış idi.

“17 Mart’ta (Malankor) ormanı havâlisinde bir Y 16 haberi zuhur etti! Karâr verebilmek için bu numronun teyidini beklemek i’cab etmektedir.

2-Düşman Tertibatı

“(Malankor) ormanı şimâl şarkı kısmınının 14 Mart’da alınan fotoğrafları (Almanların tarassut mahâli cihetinde), Alman ileri hatt-ı ameliyasının siperlerimize doğru ilerlemekte olduğunu gösteriyor. Bu ilerleme bu havâli hakkında bundan evvel son defa alınan fotoğraf tarihi olan 29 Şubat’da başlamıştır. Esası şundan ibârettir:

“1.Ormanın büyük yolu bu nice muvâsala hendek şeklinde ciddi irtibat hafriyatı;

“2.Bu irtibat yolunun yeni hafriyat mübâdeleriyle cenuba doğru temdidi.

“(Malankor) ormanının cenup garbı havâlisinin yeni fotoğrafları bu yeni tertibatın mahdud ve mevzimi, yoksa ormanda umumi bir ilerleme fikrinin esirimi (ibtidâr siperi) olduğunu gösterecektir.

---

¹ Bu kroki rapora merbuttu. Buraya suretini çıkardık.

3-Topçu (Merbut Krokiye Mürâcaat) (1)

“Biri (Rafakor) değirmeni cihetinde hâl-i faâliyetde, diğeri (Bova’da Kurbu)’nun şimâl-i garbisindeki çıkıntıda olmak üzere (Foraj) çayının cenubunda iki Alman bataryasının mevcudiyeti evvelce haber verilmişti.

“Diğer sekiz batarya veya topun Almanların eski siperlerinin cenubunda 17 Mart günü hâl-i faâliyetde olduğu görülmüştür; şöyle ki:

“(Betinkor)’n bir kilometre şimâlinde, (Betinkor-Jerkor) yolunun (200) metre garbında;

“(Rafakor değirmeni)’nin garbındaki ormanın şimâl kenarı bu nice giden yol üzerinde (Betinkor)n şimâli şarkisinde (800) metrede;

“(Foraj) değirmeninin (200) metre cenubunda ve köyün (200) metre şimâlinde;

“(Foraj)’n şarkında biri köyün (300) metre şimâl şarkısında (Renyevbol) yolu, diğeri (500) metre şarkta bir yola yakın;

“(Ova) sahilinde.

“(Mosok) bir menbiin (Menbi mahsus) verdiği haber, (Monfokon) havâlisinde hâl-i faâliyetde bulunan bâzı topçu cüz-i tamlarından beher bataryadan birer ve hatta ikişer topun alındığı bildiriyor. Bu haberde bunların ağır topmu, sahrâ topumu olduğu zikr edilmiyor. Şimdilik cephe malzemesinin noksanından ileri geldiği zan olunan bu keyfiyet pek ziyâde ateşe mâruz bâzı bataryalarda tahribe uğrayan topların yerine konmak içinde olabilir.

“Topçu ve kuvây-ı havâiye ile bugüne kadar yapılan tarassudatdan anlaşıldığına göre her çapta kırk kadar bataryanın (Moz)’dan (Şemen) ve (Monfokon) ormanlarına kadar hâl-i faâliyetde olduğu tahakkuk etmektedir.

“Şimdilik o kadar ehemmiyetli olmayan bu yekün, mıntıka üzerine atılan mermilerin hemen kâmilen büyük çaplı oldukları nazar-ı dikkate alınınca hususi bir ehemmiyet kesb etmektedir. Binâenaleyh öyle anlaşılıyor ki (Moz)’n hâli faâliyetde olan bataryaların kısmı âzamı ağır bataryalardır.

“Bâzı alâmetlerden (Malankor) ile civarında yeni bataryaların faâliyete başladığı teyid ediyor. Bu bataryalar mânidar tanzim endahatleriyle iştilal etmektedir.

“Almanların, kıtatımız tarafından işgal edilmiş olduğunu zanettikleri veya bildikleri mıntikalara müterreden ateş etmekte oldukları delâil-i katiye ile (menbi mahsus) sâbit olmuştur.

“Bir tayyârecinin üzerinde bulunmuş olan bir harita elde ettiğimiz işâretlerin bu haritadaki işâretlere tamamen tevâfuk ettiğini göstermektedir. Mezkûr harita teksir edilecektir.

4-Trenlerin Harekâtı

“16 Mart’da kuvây-ı havâiye garptan, şimâlden ve şimâl-i şarkiden gelen ve (Monfokon) istikâmetine giden mühim tren harekâtı haber verdi: Beş saatte cem’an 14 tren.

“Hülâsaten:

“(Monfokon) havâlisine bâver ve sair yeni cüz-i tamların muvâsalatı; bu havâlide fevkalâde mutad tren hareketleri: (Malankor) ormanı havâlisinde ileriye doğru yeni tesisat-ı ameliyatı ve nihâyet mezkur ormana yeni bataryalar vazı ve bunun neticesi olarak tanzim endahatlerinin tahakkulu bu havâlide düşmanın muhtemel bir harekât-i harbiyesine hüküm edilebilecek faâliyet alâmetleridir.”

*****

Alâmetler bu suretle tâyin etmiş olduğundan 2.Şube 18 Mart’da, düşmanın taarruzu bir harekâtda bulunacağını mümkün olduğunu tahmin etmekte idi.

Bu imkân, 18 ve 19 Mart’da alınan mâlumat neticesinde bir (ihtimal) şekli almaya başladı.

20 Mart sabahı, filhakika, 13.ko.2.Şubesi orduya verdiği raporda fikrini şu suretle izah ediyordu:

“Düşmanın (Malankor) ormanı mıntikasında bir harekât-ı harbiyede bulunması ihtimaline dâir 18 Mart’da bildirilen alâmetler ber veche âti teyid etmektedir:

1.Hafriyat: Bir taraftan (Malankor) ormanındaki piyâde; 19 Mart’da fotoğrafların (Malankor)n şimâl-i şarkisindeki ormandan ibtidâ ettiğini gösterdikleri, hafriyatın

başlarının bütün orman imtidadında mevcut olduğunu anladı. Hafriyatın başları Fransız siperlerinden 12 ve 30 metre arasında tehâlif eden bir mesâfeye kadar ilerletilmiştir.

“Kara tarassudatı mâiyat-ı müştale makinelerinin muhtemel istimaline bir alâmet-i mahsusa olmak üzere bu hafriyatın geniş bir kısımla nihâyetlenip nihâyetlenmediğini tehkike imkân bulamadı. Mâmâfih, gerek tamamıyla Fransız dinleme merkezlerinin karşısına ilerletilmiş olmalarından ve gerek o havâlide evvelce bir gaz ve mâiyet-ı müştale taarruzunda vuku bulmuş olduğundan buradada bu nev-i bir hareket-i harbiyeye intizâr edilebilir.

2.Topçu: Elde mevcut bütün vesâidle (topçu, tayyâre ve balon) Alman bataryalarının mukâbelesi neticesi olarak (Monfokon) cenup havâlisinde yirmisi büyük çaplı (150,210 ve daha yukarı) olmak üzere takriben kırk kadar Alman batarya mevziinin mevcudiyeti anlaşılmaktadır. 8:10 mevzi yalnız 18 Mart günü tesbit edilmiştir.

“Bütün bu bataryalar ber veche âti başlıca üç gruba taksim edilmiş görünüyor:

Birincisi; (Monfokon) ormanını cenup garbisinden şimâl-i garbiye doğru ikiye ayıran (Le-Foun) vadisinin iki tarafında;

“İkincisi; (Monfokon) ormanının şimâl-i garbi kenarında ve (Şemen) ormanında

“Üçüncüsü; (Monfokon)n şimâl, cenup şarkı ve garp kenarına hemen yetişen olarak.

“Diğer taraftan 18 ve 19 Mart’da tanzim endahleri teksir etmiştir. Bunlardan bazıları bilhassa (Monfokon) ormanındaki siperlere (210)’lukla icrâ edilmiştir.

“Bu alâmet bir alâmet-i mahsusadır.”

*****

20 Mart sabahı 13.Ko. Şubesinin vaziyeti suret-i taktiri bu merkezde idi. Fiilen, 20 Mart saat 13.30 da mayiat-ı müştale ile Alman taarruzu, evvelâ taarruz hedefleri ile (Esen) ve (Hes) ormanındaki bataryalar üzerine şedid ve fakat kısa bir bombardımandan sonra, (Malankor) ormanının bütün genişliğince başladı. Taarruz 4:5 taburluk bir kuvvetle icrâ edildi. Şöyle ki: Bavira Y 13’den 1 veya 2 tabur ile Y 22’nin akşamı. Bu cüz-i tamların kafesi bavira ke 11’e mensuptu.

Mütâlaa: 13. Ko. Şubesinin 9 Mart ile 20 Mart arasında düşmana dâir muhtelif menâbiden aldığı mâlumat üzerine, tanzim ettiği raporu tekrar mütâlaa edecek olursak 2.Şubenin fikren şu suretle hareket ettiğini anlarız:

Evvel-i emirde, vaziyet-i umumiye (Düşman taarruzu) ve düşmana atf edilebilecek yegâne mâkul farziya (Taarruzun mozun sol sahilinde inkişaf edeceği) esası üzerine bir (İstihbârat Planı) iskelesi kuruyor.

Demek oluyor ki istihbârat hususunda 2.Şubeye sevk ve tahrik eden fikir şudur: Düşman nerede ve ne vakit taarruz edecek?

Taarruzun vukuu hakkındaki fikrinin derakab tahsil ettiğini gördük. Çünkü 16 Mart'da bütün cephede ve başlıca (Avokor) ormanı cihetinde bu taarruzu his edecek bir vaziyetde bulunuyordu.

Mâlumatın Muâyene ve Mukâbelesi

Diyebiliriz ki muâyene hemen hiç yapılmadı. Şâyan-ı ehemmiyet olabilecek tek bir haberi 156'dan bir esir tarafından verildi. (13) numrolu bir âlây mevzu bahisti; fakat esirin bu haberi kontrol edilemedi.

Buna mukâbil haberlerin karşılaştırılması ber mutad ceryan etti. Y 13n mevcudiyeti telefon dinlemeleri vâsıtasıyla teyit olundu.

Diğer tarafından, bavira 11 fe bataryalarının muvâsalatı hakkında aynı menbiin vermiş olduğu haber, (Malankor) ormanında yeni bataryaların faâliyete geçmesi ve bunların tanzim endahtleri yapması ve elh ile mukâbele edilmiş oldu.

Velhâsıl taarruz-u farziyesi her nev-i istihbârat ile teyid etti: (Telefon dinlemeleri, fotoğraf, topçu tarassudatı, tayyâre istikşafatı, tayyârecinin üzerindeki vesika); bütün bu istihbârat yek diğerine teyit ederek 2.Şubenin akla en yakın ve metruk bir tefsir yapmasına hidmet etti.

Bu tefsir, 2.Şube tarafından rapora derç edilerek düşman hakkında ne suretle imal fikir edildiği gösterildi.

Orduda Alâmetlerin Tedkiki

A-Bir Düşman Ricâati Hâlinde

(1918) Mart'ında Hindenburg Hattı Üzerine Alman Ricati

(Harita Numro 2, Kopya Numro 1)

Dördüncü fâsılda üçüncü Fransız ordusunun (1917) ilkbaharında (Rova) ile (Sen-Kantin) istikâmet-i umumiyesinde icrâ edeceği taarruzun istihzâratını tetkik etmiştik.

Bu mebhusta demiştik ki, istihbârat vurud ettikçe taarruz istihzâratı derhal tâkib istihzâratına inkilap etti. Çünkü Alman ordusunun bâlâ ihtiyar Hindenburg hattına çekileceği anlaşılmıştı.

Şimdi biz üçüncü ordu 2.Şubesine Alman ricâtinin sâi ve tarihi hakkında bahs eden alâmetlerin suret-i tahrişini tedkik edeceğiz.

(1916) Teşrin-i Sânisinde Düşmanın Vaziyeti

(1916) Teşrin-i sânisinde (Silli) ile (Lasini) havâlisi arasında bulunan üçüncü Fransız ordusunun cephesi karşısındaki düşmanın vaziyeti şu vecihle idi:

İkinci Alman ordusu (F. Aluç), karargâhı (Sen-Kantin) kendi cephesinde ber veche âti üç fırkası var:

İhtiyat 15 fe (4 âlâyılı işgal ettiği mıntika: (Şilli) nin bir kilometre cenubunda (Andeşi-Lonsenvay) ya kadar.

23 fe (Andeşi-Kesvay) yolundan (Bovrani-Napolvay) yoluna kadar. İhtiyat fe 44. (Bovrani-Napolvay) yolundan (Lasinpi)'nin cenubuna kadar. (Üçüncü Fransız ordusunun hududundan hariç)

Her firkada âlâyılar yekdiğere malasaktı. Her âlâyın bir taburu hatt-ı harbde, bir taburu istinatta ve bir taburuistirâhatte idi.

Bu hesapça üçüncü Fransız ordusunun karşısında: İleri hatta (9), istinatte (9), ihtiyâtta (9) taburdan biraz fazla bir vakit bulunuyordu.

Alman ric'ati hakkında ilk haber geliği zaman vaziyet bâlâdaki şekilde idi.

Müttefiklerin (Som) üzerinde (1916) Temmuz ve Teşrin-i sânisî arasında dört ay devam eden harb ile Alman ordusuna icrâ ettikleri tesirat-ı muhârebe, gerek bu harbden ve gerek (Vordon) harbinden usule gelen yıpranma neticesi o kuvvetlerini idâre ve iktisat etmek, ileri hattaki cüz-i tamları azaltmak suretiyle ihtiyât kuvvetleri teşkil eylemek maksadı Alman başkumandanlığını, cephesini geride intihap edilmiş bir hatta çekerek kısaltmak mecburiyetinde bırakmıştı.

(1916) Teşrin-i evvelinden itibâren Alman başkumandanlığı müdâfaa hatları tesisat ile iştigale başlamıştı. Ameliyata başlandığı zaman (Som) Muhârebesi henüz ceryan etmekte idi.

Ric'atin İlk Alâmetleri

Daha 1916 senesi nısf-ı evvelinde ilk kâfilesî İsviçre târikiyle gelen mültecilerden düşmanın maksadı ve ameliyat-ı tahkimiyenin ibtidârı haber alınmıştı.

Mültecilerin verdiği bu mâlumat biltab kıymetdar idi. Fakat ric'at tasvirine dâir ancak umumi mâhiyetde mühim bir şeydi. Asıl tedâfü tesisata gelince bunlarda karışık ve ekseryada mütenâkıs idi. Ehemmiyetli mevâkide dolaşmak men edilmiş olduğundan mültecilerin pek çoğu hiçbir şey görememiş ve hatlarında tutmamışlardı. Bir kısım ise gördüğü şeylere ehemmiyet vermemişti. Çünkü Almanların kıtaate öğrenmek ve onları alıştırmak için hatları gerisinde bu nev-i tesisat ile iştigalleri adetleri idi.

Mülteciler meyanından tesisatı görmüş olanlar ifâdelerine verilen ehemmiyeti gördükçe gözlerini daha iyi açmamış olduklarına, fırsat ellerinde iken bütün teferruatıyla bu tesisatı zihinlerine yerleştirmemiş bulduklarına, dikkatle bakmak hususundaki ihmallerine acı acı telhif etmekte idiler.

Hindenburg Hattı

Tekrar Fransa'ya iâde edilenlerin kafesinin beyânatında tetâbuk eden yegâne nokta efrad ile ve nadirende zâbitan ile vuku bulan mükâlemelerinde, yakında başkumandanlığın tensibi ile başka yere nakl ve vukuuna veya bizzat Hindenburg'un intihap etmiş olduğu bir hatta çekileceklerine müteallik bulunmakta idi. (Hindenburg Hattı) namı bundan ileri gelmekte ve mevcudiyeti his edilmiş olan ve fakat henüz mevki tesbit edilemeyen bir silsile-i tahkimatın heyet-i umumiyesine şâmil bulunmakta idi.

Mültecilerin ifâdelerine tevfikân vücûda getirilen haritalar yekdiğere merbut bir takım hudut ve gerek istikâmetleri itibariyle ve gerek o zamanki cephenin pek gerisinde bulunmaları hasebiyle, oldukça muammâ engiz ameliyat-ı tahkimiye arz ediyordu. Bunun sebebi şu idi ki Almanlar bilhassa evvelâ menzil mıntıklarındaki ahâliyi ihraç ettiklerinden bunlar alelekser pek mebhur veya yanlış mâlumat veriyorlardı; intihab edilen yeni cephede neler ceryan ettiğini görebilecek vaziyette bulunamamışlardı.

Mâmâfi ehemmiyetli mıntıklar ahâlisinden olup diğerkleri arasına sokulan bâzı kimseler (Sen-Kantin) havâlisindeki ameliyat-ı tahkimiye hakkında oldukça mühim haberler vermişlerdi. Bu nirengi noktası, bir şahıs idi. Bu zamandan itibâren 2.Şube bu haberleri kontrol etmeye sarf-ı mukadderat edecekti.

Hindenburg Hattının Tâyini İstihbârat Planı

(1916) Kanun-i evvelinin ibtidâsında Y 38 (Fe 11) den bir esir mültecilerin söylediklerini teyid eden mühim beyânatda bulundu. Esir (Sen-Kantin) cihetinde ameliyat-ı tahkimiyeden bahs ediyordu; bunları kendisi görmüştü hatta bâzı isimlerde veriyordu. (Flakiye, Ropi, Sen-Kantin cenup tepeleri, şehrin garp ve cenup garbı havâlisi) (Holon, Savi, Valon) taraflarında ağaçlar kesilmişti; dörtyol ağzlarına lağımlar konmuştu. Bunlar bir dereceye kadar Hindenburg hattına dâir elde edilen ilk askeri haberlerden maduttu.

(Sen-Kantin) havâlisinde istirâhatde bulunan ko 11 (1916) Teşrin-i evvelinde başlamış olan ameliyat-ı tahkimiyeye iştirak etmişti.

Hatıra gelen ilk fikir bu mâlumatı tayyâre ile tercihen fotoğraf ile tahkik etmekti.

Halbuki evvelâ: Üçüncü ordu tayyâre merkezi (Sen-Kantin) cihetinde haber verilen tesisat mıntıkasından takriben (60) kilometre uzak bulunuyordu; böyle bir istikşaf için ordunun bütün kuvây-i havâyesini hakiki bir sefere çıkarmak lâzımdı.

Saniyen unutmamak lâzımdı ki şimdiki halde (Sen-Kantin) ikinci derecede bir hedefti; binâenaleyh bütün gayret ve mesâi hazırlamakta olan taarruzlar için derakb elzem bulunan mâlumatın istihsâline masarruf olacaktı. Müsâid bir gün zuhur eder etmez (San-Kantin) üzerinde yapılacak istikşaf nazar-ı dikkatten devir tutulmamakla beraber ordu kumandanı şimdilik hal-i hazır cephesiyle cephe gerisini kollamak lüzumuna hüküm

etmişti. Bu karar, ahval-i havâiye fena olduğu takdirde uzak istikşafın mâruz kalacağı müşkilât içinde fâideli idi.

Bundan dolayı (Sen-Kantin) etrafında yapılmakta olan tahkimatın keşfi 2.Şubenin istihbârat planına dâhil edilmekle beraber kuvây-ı havâiyenin bütün vesâidini cem ederek umumi bir sefere çıkması için hususi bir vazife emrine intizârı i'cab ediyordu. Alman avcı tayyârelerini nazar-ı dikkate almak lâzımdı; Düşman hatlarının (60) kilometre içerisinde bir serkezeşte atılmak doğru değildi. Şimdilik mültecilerle esirlerin isticvapına devam edilmesi zaruri idi. Ma eltesuf cephedeki düşman nizâm-i harbi hiç tebdil etmiyordu; icrâ edilen baskınlarla bu vaziyet tahakkuk etmişti fe 11 gibi mühim noktalarda çalışmış firkalardan hiçbir esir alınamamıştı. Bu sebeble mültecilerin beyânatıyla intifâya mecburiyet vardı.

Esasen mülteciler (1917) Kanun-i sanisinden biri daha çok gelmekte ve kısm-ı küllisi (Sen-Kantin) civar ahâlisinden bulunmakta idi; alınan haberler yavaş yavaş yekdiğerine itmam ve izah etmeğe başlamıştı. Bu vechle kanun-i sâninin nısf-ı ahirine doğru üçüncü ordu 2.Şubesi, müsâid bir fırsattan istifâde etmek ve (Sen-Kantin) üzerine havâi seferi icrâ ettirmek için, belgon mabalığ mâlumata destres olmuş bulunuyordu.

Filhakika (1917) Kanun-u sanisinde fe 11'den alınan esirin beyânatı yeni mültecilerin ifâdeleriyle teyid etmişti. Bunlar fazla olarak (Sen-Kantin) n şarkında (Harlı, Hobliyar) taraflarında, şimâlde (Lesdan) ciheti ile (Eskot) n şarkında, (Kambre) nin cenubunda (Karavkor-Esen) havâlisinde siperler bulunduğunu bildirmişlerdi.

Diğer bir kısım mültecilerde (Han-Omblo), (Golankor, Şoni, Lafer) arasında tahkimat bulunduğunu söylüyorlardı. Nihâyet şimdiden şehrin etrafında üç katlı bir kuşak teşkil eden (Sen-Kantin) tahkimatında sivillerin çalışmakta olduğunu haber verdiler. Bu zaman zarfında cephenin tedâfü tesisatıda takviye edilmişti. (Balaner-Salanet-Şampin) cephesi üzerinde bir üçüncü mevzi inşâ edilmişti. Bu, düşmanın hin-i ricatde nev-i hatda bir mukâvemet göstereceğini imâ ediyordu.

Bu ana kadar alınan mâlumat düşmanın muhtemel ricaati hakkında 2.Şubeye kanaat vermeğe kâfi olmakla beraber diğer taraftan ricaatin tarz-ı icrâsını tâyin ve tesbite medor olacak hiçbir şey bulunmuyor, ricaatin tarihi bir türlü kestirilemiyordu.

Ma heza bâzı alâmetler, dert eden biri devam eden ricat istihzâratının artık hitam bulmak üzere olduğunu ihsas etmekte idi. Filhakika Almanların tahliye edilecek arâzide

tarlaların artık zeri edilmesine emr verdikleri ve o havâlideki fabrikaların sökülmekte veya tahrip edilmekte olduğu haber olunmuştu.

İlk Havâi İstikşaf

(1917) Kanun-i sâni 26 ve 27 de (Sen-Kantin) e kadar icrâ edilen ilk havâi istikşaf bu şehir ile cephe arasında başlamış olan tesisata dâir mâlumat mütemâdi getirmişti: (Harita 2)

1.(Novayon) ile (Şani) arasında, bu istikşafat, cephesi iki siper hattından mürekkeb olmak üzere bir mevzi müstakim keşf etmişti. Bu mevzi: (Viri, Komor, Nofilyo, Mondeskor, Garandro, Mofor, Kesmi) ve (Ovaz) n şimâlindeki sık ormanı ihtivâ ve ihâta etmekte idi.

2. (Şoni) ile (Han) arasında cephede (Vilkiyer- Omon- Oni-Logay-Piles-Yaş-Dova-Golankor) hattından mürekkeb tek bir siper hattı (mültecilerin Golankorda haber verdikleri tahkimatın teyidi).

3.(Han) ile (Köviskart) arasında siper yok, fakat (Obini, Düş, Rupi) de, (Savi, Kontiskor, Koster, Orvilers) taraflarında tahkim edilmiş istinad noktaları mevcut (1916 Kanun-i evvelinde Sen-Kantin cenup şarkisinde Y 38 den alınan esirin haber verdiği ameliyatın teyidi.)

Bu mâlumat alınınca istihzârâtı düşman nazarından kaçmamış olan taarruzumuz karşısında düşmanında (Ovaz) n cenubuna ve ağlab-ı ihtimal (Som) kanalının şimâline istinad etmek üzere derinliğine (Şoni-Köviskart-Han) cephe-i umumiyesi üzerinde tesisat vücuda getirerek tedâbir-i ihtiyâtiye almakta olduğunu düşünmek mantıki olurdu. Bundan başka (Sen-Kabin) ormanındada toprak tahkimat haber verilmiş olduğundan öyle anlaşılıyordu ki (Sen-Kobin) keşif ormanlığı, (Ovaz) n şimâl sahilinde (Bovayon) ile (Şoney) arasındaki ağaçlık kısım ilk tevkif hattı teşkil edecekti. Fakat mültecilerin (Sen-Kantin) civarında haber verdikleri muazzam tesisatla mukâyese edilince (Ovaz) ile (Han) arasındaki keşf edilen tesisatın zaif bir kıymette olması şöyle bir fikir telkin ediyordu. Tahliyenin hitamından ve Hinderburg hattı tahkimatının ikmâlinden evvel Fransız taarruzu vuku bulduğu taktirde Alman kumandanlığı şimdiden (Som) kanalının cenubunda ilk bir cephe tesis etmek ve bu suretle hiç olmazsa ve ricatin süratini tahfif

etmek tasvirinde bulunmuştur. Som ile (Ovaz) arasında ve ağleb-i ihtimal yalnız Kanun-i sânde icrâsına teşebbüs edilen zaif tahkimat bu ihtimal üzerine müstenid olacaktır.

İngiliz cephesinde Kanun-i sânde başlayan istikşafat-ı havâiye (Entozel) cihetinde (Balangiliz) taraflarında muhârebe sâhasının takviye ameliyatını keşf etti. Bu ameliyat, (Sen-Kantin) tahkimatını şaman doğru temdid ettiği zan olunan, şimâlden bir cephe teşkil etmekte idi.

Şubat bedayetinde 3. Ordu 2.Şubesi bu vechle (Sen-Kantin) tesisatının (henüz fotoğraf alınmamıştı) cenup cihetinde (Sen-Kabin) ormanı tesisatı ile ve şimâl cihetinde henüz imtidadı tamamıyla müşâhede edilemeyen ve fakat (Sen-Kantin) kanalı bu nice devam ettiği zan olunan diğer tesisatla irtibat hâsıl ettiği fikrine vâsıl oldu.

Bir nokta henüz karanlıktı: Mülteciler (Köviz) havâlisinde ameliyat-ı tahkimiyenin mevcudiyetinden müsarane bahs etmiştiler. Eğer hakikaten mevcut ise bunlarla (Sen-Kantin) ameliyat-ı arasında bir münâsebet bulmak müşkildi. Bunlar ya Hindenburg hattının arkasında yeni tesisatın aksamı olabilirdi ve yâhut asıl Hindenburg hattı icrâsından edilirki bu halde (Sen-Kantin) ihâta ettikten sonra şarka doğru bükülmüş olmaları melhuzdu. Bu farziya pekte mâkul ad olunamazdı. Çünkü (Sen-Gobin) ormanı ameliyatının ve bilhassa geri çekilme alâmetlerinin (Laon) havâlisine şumulü olmadığı mâlum idi. Alman ricaati için (Arras) şimâle doğru, (Laon) cenuba doğru temdid edilmiş mühim mevki gibi görünüyordu.

*****

Şubat'ta istihbârat çoğaldı ve alâmetler o nisbetde tezâhür ederek yekdiğerine tevsik etdi.

Evvelâ, ayın ibtidâsında (Nesel) havâlisinde hava müdâfaasının takviye edildiği tahkik olundu. Bu tedbir biltab tayyârelerimizin ehemmiyetli mıntikalara duhullerini men içindi. Bundan başka (Sen-Kantin) şimâl garbisi mültecileri şu mâlumatı veriyorlardı:

(Avesen) de, (Sen-Do-Nur) da hastahâne merkezleri tesisi; o havâliye müteadid otomobil cüz-i tamlarının mevasılatı;

(Avesen) n cenup ve cenup-u garbi mıntikasında kâmilen bir metre ardındaki demiryolun sökülmesi;

(Fono) havâlisinde dehşetli (!) tahkimat;

Demir yollar üzerine yeni rıhtımlar inşâsı; (Bu tefsilat bir harita üzerine çizildi).

Bâzı demiryollarının çift veya üç hat olarak inşâsı; ezcümle:

(Kato-Olnevay),

(Kato-Solesen),

(Kato-Vasini),

Nihâyet İngiliz kuvây-ı havâiyesi (Markiyon, Mover, Gozokor, Treskolet) de, (Kambre) nin garbı ve cenub-u garbisindeki bütün mevâkide ameliyat-ı tedâfüye keşf etti.

Düşmânin Hâl ve Tavrı

Bu müddet zarfında düşmanın cephedeki hâl ve tavrı nasıldı?

13 Şubat'da kuvây-ı havâiye şunlara müâtlaa oldu: Düşmanın avcı tayyâreleri meydanda yoktu; uçuş esnâsında tesâdüf ettikleri makinelerin kafesi iki kişilik idi¹. Filvâki düşman faâliyet-i havâiyesi mahsus bir nispetde azalmıştı. Buda (Tesel) havâlisinde tahakkuk eden hava müdâfaasının takviyesini izah etmekte idi. Cephe üzerindedeki düşman ileri hatt-ı ameliyat-ı tahkimiyesine bilhassa (Bovrani) ile (Karasinyer) havâlisinde faâliyetle devam etmekte idi.

Bir taraftan geri çekilme (Avcı tayyârelerinin takibi); diğer taraftan mevzide mukâvemet tedâbiri (Cephe tertibatının takviyesi) ithaz edilmekte olmasına nazaran düşman, hiç şüphe yok, taarruzumuzu kabul için hazır bulunmak fikrinde idi; çünkü geri çekilme zamanı henüz hulül etmemişti.

Filhakika o vakte kadar gelmiş bulunan mâlumat yalnız tedâbir-i ihtiyâtiyeden bahisti: Geride ameliyat-ı tahkime, ahâlinin tahliyesi, cephe gerisinde yeni menzil mıntikasında istihbârat ve saire gibi yalnız avcı tayyârelerinin tâkibi icrây-ı bir tedbir telakki edilebilirdi; fakat buda ricatin kariben vukuuna ihtimal verecek kâfi bir delil değildi.

Binâenaleyh mâkul hareket, geri çekilme harekâtının derakb vukua geleceğini seraheten irâe eden alâmetlerin vüruduna kadar farziyata bağlanmaktan ibâretti.

---

¹ Alman avcı tayyâreleri bir kişilik idiler.

Şubat nihâyetine kadar ahval bu merkezde devam etti. Sukûnet-i müstekir bir hâlde idi. Mâmâfih siperler mutad kuvvetleriyle işgal edilmişti. Dâima müteykir bulunan düşman her andahte bir andahtle mukâbele etmekten geri kalmıyordu. Keşif kuvvetlerimize şiddetle mukâbele ediliyordu. Topçu ve siper havanları hiç değışmemiş olan andaht programını her gün icrâda devam ediyorlardı.

Hindenburg hattında ameliyat devam etmekte idi. (Morkor) ciheti ile (İtankor) tarafından siperler bulunduğu haber alınmakta idi. Mülteciler (Peron-Sen-Kantin) yolu üzerinde lağımlar içzar edilmiş olduğunu söylediler.

Geri Çekilmenin İlk Safhası

Geri çekilme hareketi 5 Mart'da birdenbire ilk icrâ safhasına dâhil oldu.

İlk Alâmetler: (Şoni-Terniye-Jibekor-Novayon-Ponleven) mevkilerinde görüldü.

(Ovorsekan) da (Divet) vadisinde infilâklar vukubuldu. Düşman (Novayon) cenubunda kanal ile (Ovaz) üzerindeki köprüleri atıyordu. (Fotoğraf istihbâratı).

Bütün havâliyi tarassut etmek üzere hâl-i harekete getirilmiş olan havâ-i kuvvetlerimiz artık tek bir düşman tayyâresine tesâdüf etmiyorlardı. Yalnız dâfi tayyâre toplar henüz faâliyetde idi.

6 Mart'da tayyâreler (Şoni-Lafer-Vandoy) da ve Laferin şimâl garbı havâlisindeki köylerde dumanlar görmüştü.

Artık alâim ve infilâklar tâkib ediyordu. O zaman tezâhür etti ki düşmanın icrâ etti ki tahribat büyük ellerin tertib ettiği umumi bir planın netice-i tatbiki idi. Vaka bu harekâtın bâzılarında askeri bir maksat olabilirdi. Fakat buna mukâbil yollarda ve bahçelerde bulunan ağaçların sistematın olarak katini gösteren fotoğraflar tedkik edilince müteşir olmamak mümkün olmuyordu. Bilhassa redif fe 15n (Ovaz) ile (Lasini) arasındaki mıntıkası icâbat-ı askeriye ile alâkadar olmaksızın kâmilen sistematın bir tahribe dıçar oldu. Ezcümle (Novayan)n cunup-u garbisinde (Evvelki cepheden dört kilometre) evleri. Tahrip vesâidi ile han ile yeksan edilen (Pasel) köyü gibi sair köylerde ikâ edilen mâhirane tahribat, düşmanın esnay-ı ricatde gösterdiği vahşeti isbat etmişlerdir. Vaka bunun plan muktezâsı olduğu iddaa edilmiş isede bunda bizim (Som)

taarruzumuzun bir dâhili olmadığı gibi düşmanın yeni bir taarruza uğramak korkusuyla yapmış olmadığıda bedihidir.

6 Mart'da İngiliz kuvây-ı havâiyesi (Sen-Kantin) şimâlinde Hindenburg hattının fotoğrafla keşfini yaptı. Fotoğraflar bu şehir ile (Balikor) arasında ikmâl edilmiş, güzel tertip olunmuş üç sıra tel örgülü tahkimat irâe ediyordu. Bu andan itibâren evvelce tesbit edilmiş olan tesisatın (Sen-Kantin) i ihâta etmek üzere pek kuvvetli bir hatt-ı müdâfaa teşkil etmekte olduğu tahakkuk etmiş bulunuyordu. Mültecilerin verdiği mâlumat fotoğrafla mukâbele edilmiş oluyordu. Alman geri çekilmesinin en büyük derinliğinin (Rova) ile (Sen-Kantin) arasında bulunacağı ve bu suretle en ileri noktasında (Andes) köyü bulunan çıkıntının hızf edileceği artık tamamen tezâhür ediyordu.

(Novayon-Lafer) istikâmetindeki çekilmenin vesâidi hakkında henüz bir mühimmiyet bâki idi mââmâfihe o zamana kadar elde edilen mâlumatdan anlaşılıyor ki şâyet düşman ameliyat-ı tahkimiyesi (Sen Kantin) n cenubunda (İtankor) cihetine ve bu mıntikanın cenubuna doğru imtidâd ederse (Sen Kobin) ile yalnız (Ovaz) bu yanda ve yan kanalda irtibat hâsıl edebilecektir. (Krozat) kanalı ile (Lafer) şimâl garbisinde (Ovaz) arasında müşâhede edilen alâmetler tahribat mıntikasının la akıl şehre kadar uzayacağını göstermekte idi. Bundan başka o sırada his olunuyordu ki geri çekilme harekâtı çok uzun sürmeyecekti. Binâenaleyh ufak bir hareket nişanesi görülür görülmez düşmanı bacaklarından yakalamak için fırsatı kaçırmamak lâzım geliyordu. Mâmâfih gece hareketleri sâyesinde düşmanın sıyrılmasını men etmekteki müşkilât muhtaç temil idi. Çünkü düşman damdarlarını ciddi bir muhârebeden muhâfaza etmek için damdarlar ile bizim aramızda miktar kâfi mesâfe bırakmak üzere herhâlde gece harekâtı icrâ edecekti. Bundan mâadâ mantık şunu ihzâr ediyor ki geri çekilme başlamazdan evvel düşman evvelce Hindenburg hattını ve diğer mütevâzıt mevâzini ihzâr etmiştir; Binâenaleyh en geriden giden cüzleri gâyet yakından tâkib etmekten başka bir şey yapılamayacaktır. Mühim olan şey geri çekilme ameliyesinin inkişafını tâkib etmek ve bunun şekli ile suret-i icrâsını anlamaktı. Düşmanın kademe ile çekileceği ve gerek tıbbi gerek müretteb mevâzı mütevâsıtada mukâvemet göstereceği farziye kıymet-i temasını muhâfaza etmekte idi. Filhakika İngiliz-Fransız kıtaati Hindenburg hattıyla temasa gelinceye kadar oldukça büyük bir zaman mürur etdi. Çünkü düşman damdarları ilerleyemezdi. Tavika uğraştılar. Asar-ı sanaiyede ve umumiyetle muvâsala hatlarında vukua getirilen müteadid tahribat damdarların vazifesini pek ziyâde teshil etmişti.

Son İstihbârat

Geri çekilme harekâtına dâir istihsâli zaruret kesb eden mâlumatı esirlerden almak üzere üçüncü kolordu 9 Mart'da (Aver) cenubunda baskınlar icrâsına başladı.

9 Mart'da (Leşel-Senet-Ören-Lokar-Kırapomenil) cihetlerinde üç baskın yapıldı. Bir neciden müsbet bir semere hâsıl olmadı; düşman siperleri boştu-(Lokar) Kırapomenil) taraflarında alınan esirlerden mâlum nizam-i harb teyid etti; şöyleki:

(Lokor) da iki esir 100 Y (fe 23) den;

(Kırapomenil) de bir esir, 206 Y (fe 44) den.

Ehemmiyeti âşikâr olmakla beraber bu teyid ancak tâli derecede bir haber mâhiyetinde idi.

Asıl bilinmesi Larmeklen şey geri çekilmenin icrâsı idi. Binâenaleyh esirlerin isticvapı bir ehemmiyet-i esasiyesi hâizdi. Bunların ifâdesi neticesinde: Hareket için her şey hazır olmakla beraber henüz geriye doğru hiçbir kıtanın hareket etmemiş olduğuna 2.Şubece kanaat hâsıl oldu. Büyük cüz-i tamların cephe münâvebesi hâl-i tıbbide ceryan ediyordu. Çekilme hakkında kıtaate henüz hiçbir emir tebliğ edilmemişti: Fakat geri çekilmenin vukua kıtalarca mâlumdu. Çünkü düşman, tarafımızdan büyük bir taarruza intizâr etmekte idi.

Muvâsala ve iâşe hidematına mahsus âdi veya dar demir yollar sökülmiş ve yâhut tahrip edilmişti; malzeme depoları ise daha marttan itibâren boşaltılmıştı. (Rovay) da telefon hatları kaldırılmış, şehre elektrik veren müferrezeler geriye nakl olunmuştu;

(Rovay-Rovagiliz-Marini-Av-Söriz) mevkileriyle civarlarındaki siviller kâmilten çıkarılmıştı.

Fâideli olan her şeyi toplamak üzere (Toplama takımları) teşkil olunmuştu; bunlar pirinç, bakır ve muhtelif madenleri toplamakta idi. (Rovay) da kilise çanları bile götürülmüştü.

Nihâyet ileri hatta tahkimata nihâyet verilmesi emri tebliğ olundu. Artık hiçbir malzeme gelmiyordu. 2 Şubattan beri mezuniyetler kaldırılmıştı.

Mahfuz mahâlleri atmak üzere ihtiyât fe 44 müntefesine istihkâm müferrezeleri gelmişti.

Bu haberler fotoğraf, kara tarassudatı ve tayyâre vâsıtasıyla kolayca mukâbele edilmişti. Nizam-ı harbe ve hatların alan meşgul olup olmadığını anlamak meselesine gelince esirlerin bu babdaki ifâdeleri; baskınlar esnâsında düşmanın mukâbil hareketleriyle teyid etmekte idi.

(Sent-Ören) cihetinde düşman topçusunun mukâbil harekâtı, mukâbil hazırlık şeklinde şedid ve derakab vuku bulmakta idi. Faâliyetleri tesbit edilen bataryalar mâlum bataryalardan ibâretti.

(Loj) ormanı cihetinde topçumuzun ihzâr ateşine düşman tarafından hiç cevap verilmedi. Yalnız on dakika sonra mâlum mevâziden endaht eden bataryalar keşifatı az bir mâni ateşi açtılar.

Taarruz hengâmında (Aver) n cenubunda bulunan bütün ileri hatlar tahliye edilmişti.¹

Bunda bir fevkalâdelik yoktu. Çünkü esâsen müdâfaa hattı ikinci hat idi.

Topçunun Çekilmesi

Gerek bundan ve gerek cephe heyet-i umumiyesi hakkında yapılan tahkikatdan bir karâr çıktı:

(Avar) da ve şehrin şimâlinde düşman, tertibatından hiçbir şey değiştirmemiş gibiydi.

(Avar) n cenubunda Alman bataryalarının batı vezâif mukâbelesi topçu keşifatının şimdiden tenkis edilmiş olduğu fikrini veriyordu. Bu fikir çok geçmeden teyit etdi.

Filvâki 11 Mart'da bâzı bataryaların tebdil-i mevki ettikleri tahakkuk etti. (Rovay) cenubunda yeni bataryalar peydâ oluyordu. Faâliyetde bulunanların kısım-ı aziminde yalnız ikişer top mevcuttu. Düşman çekilmeğe başlamıştı.

---

¹ Ludendorf "hatırat-ı harbiye"sinde diyor ki:

Martın on birine doğru şimâlde ve on üçüne doğrudan cenupta cephenin kısım kısım tahliyesi'cab etmişti; çünkü düşmanın gittikçe bariz bir kat'iyet kesb eden taarruzundan içtinap lâzımdı.

Kuvây-ı havâiye (Rovay-Kırapomenil) ile (Boverni-Ami yollarının tekâtu ettiği noktanın atılmış olduğunu (lağım hafresi) gördü. Fotoğraf yollar üzerinde takriben (200) metre fâsıla ile birçok lağımların mevcudiyetini tesbit etdi. Nihâyet (Rovay-Ami-Balater-Nesel-Köviskor-Sen-kantin) n kısmen dumanlarla muhat olduğu görülmüştü.

12 Mart'da (Aver) n şimâl ve cenubunda yeniden baskınlar yapıldı. (Aver) n şimâlinde birinci ve ikinci hatlar boş bulundu. Düşman hiçbir mukâbil hareketde bulunmuyor, ibraz-ı faâliyet eden hiçbir mitralyöz yok; pek az töfenin ateşi.

(Aver) n cenubunda (Loj) ormanında 9 da zaif olan topçu faâliyeti 12 de bu noktaya yapılan baskında hiç zuhur etmedi.

(Karapomenil) n cenubunda (Ayavan) çiftliği boş bulundu. Nihâyet şu mühim hakikat: Cephenin heyet-i umumiyesinde faâliyetleri tesbit edilen bataryalar kâmilen yeni getirilmiş idi ve bir (Rovay) n etrafında, diğeri (Aver) vadisinde olmak üzere iki zâif grup teşkil ediyordu.

(Aver) n cenubunda tayyâre tarassudatı araların hemen kâmilen bomboş olduğu fikrini vermişti.

Birinci ve ikinci mevzi arasında tek bir batarya kalmıştı. İkinci mevziin gerisinde zuhur eden bataryalara gelince bunların hepsi yalnız tek bir topu hâl-i faâliyetde gösteriyorlardı.

Topçunun çekilmiş olduğuna artık şüphe kalmamıştı. Piyâdeninkide yakın demekti.

13 Mart'da yolların tahribatı devam etmekte idi. Yangınlar teksir ediyordu. Tayyârelerimiz alçak mesâfeden düşmanın ileri hatları üzerinde bilâ hadise uçuşuyordu. Hiçbir mitralyöz ateşi olmuyordu. Müttekaddim günlerde icrây-ı faâliyet eden bomba topları sakindi; yalnız ikinci hatda bir mukâbil harekât belirlemeye başlamıştı.

Heyet-i umumiyeden tahsil eden fikir şu idi ki düşmanın ikinci hatta (Rovay-Verpiyer ami-Avikor ormanı) mukâvemet için hazırlamakta idi. Teferruatının (beton, tel örgü) tedkikinden ciddi bir müdâfaa hattı olduğu anlaşılan bu hat 2.Şube için zâten bir zemin meşkale olmuştu. Çünkü (Aver) n şimâlinde ve (Vepiyer-Ami) mıntikasından tek mil bataryalarının inşâsına (91) rakamlı tepeye temerküz ettirebilecek suretde yapılan

düşmanın yaptığı tertibat bütün bu ovayı kuşatmakta olduğundan tertibat-ı mezkurenin ehemmiyetini anlamak i'cab etmişti.

14 Mart'da Kuvây-ı havâiye (Nesel) de arâzinin tahliye edildiğini tahkik etti. Şimdiye kadar gayr-i mâlum olan büyük çaplı toplar (Rovay) ile (Avar) n şarkında faâliyete geçmişti. Aynı müşâhede daha şimâlde İngiliz cephesi önündede vâki olmuştu. Heyet-i umumiyesiyle ikinci hattın gerisinde bulunan sahrâ topçusu az ateş ediyordu. Büyük topların ateşi ise pek cansızdı.

14 Mart'da 3.Ordunun 2.Şubesi şu fikirde idi: Düşman sağ cenahında henüz elinde bulunan (Andeşi) çıkıntısını mâhur-u ittihaz ederek, şüphesiz bizi (Aver) n girintisi içinde (91) rakamlı ovaya çekmeYe uğraşıyordu.

15 Mart (Fransiner) üzerine yapılan yeni bir baskın bize Y 206 (Fe 24) den bir esir kazandırdı. Sâbit bir posta efradından olan bu esir 12 Mart'da firkasının geri çekilme için verilecek bir emirle ve yâhut vuku bulacak bir taarruz karşısında geriye gideceğini işitmiş mensup olduğu cüz-i tamın ilk menzili olarak (Köviskard) n garbında (Bos-Kampani) mevkinin gösteriyordu. Fe 23 n de aynı suretle hareket edeceğini duymuş. 15 Mart gününün intibâtı (Aver) n cenubunda kıtaat geri gidiyordu; hat-ı harbde pek zaif ve gayr-i muin cüzler bırakarak nehrin şimâline çekiliyorlardı. Mevcudiyetleri nisbet edilen bataryaların kafesi ikinci hattın şarkında idi.

Alman Ricati

Bu vaziyet karşısında üçüncü ordu 16'da bütün cephe ilerlemek emrini aldı. Düşman piyâdesi her tarafta terk-i mevzi ediyordu.¹ İlk mevziden gösterilen yegâne mukâvemet (Andeşi) şimâlinde birkaç bomba muhârebesinden ibâret kaldı.

Bu andan itibâren geri çekilme Hindenburg hattına kadar bilâ tevkif devam ediyordu. Ricat esnâsında düşmanın muhârebeyi tarz-i idâresine dâir yapılan farziyatın aksine olarak (Sen-Kantin) kenarlarına kadar hiçbir ciddi mukâvemet vuku bulmadı. Yalnız hafif akşam (Gezide efraddan müteşekkil müfrezeler, hücum kıtaları, velâ sepetçiler, süvâriyerler) bilhassa şimâl kanalı, Som kanalı, Kroza kanalı kesmek suretiyle geri çekilmeyi himâye ettiler. Fakat fotoğrafın keşf ettiği sath-i tahkimatdan hiçbiri işgal

---

¹ Londerdorf yazıyor: "Harekâtın başlaması için evvelce tâyin olunan tarihin her şeyine rağmen mahrum tutulması muntika kumandanlarının sınırları hakkında pek sert bir delil teşkil eder."

edilemedi. Bu münâsebetle artık tebeyyün ediyordu ki bu tahkimat ancak bir Fransız taarruzu düşmana ricatde takdim etmek ihtimaline karşı bir tedbir ihtiyâtı idi. Bu çekilme tekrar eden saat ve şerâid dâiresinde icrâ edildiğinden Alman ordusu için mümkün mertebe erken (Siğferid) hattını tutmak fâideli idi.

Çekilmenin İcrâsı

Alman çekilmesi, ezcümle üçüncü Fransız ordusuna karşı bulunan ikinci Alman ordusunun çekilmesi nasıl ceryan etti?

Çekilme esnâsında ikinci Alman ordusunun hatt-ı harbde altı fırkası vardığı iki kolordu grubu teşkil ediyordu. Şimâlde cenuba şu vechle:

“Fe. Flak “grubu: (17.ko—ka 35, ihtiyât ka 15, ka 36); karargâhı (Ham) da:

“F. Faset “grubu: (Hassa-Ka 23, ihtiyât ka 44 müstahfiz ka 15);

Karargâhı (Tirlankor) da;

Bütün bu fırkaların üçer âlâyı hat-ı harbde idi. Her âlâyın: 4 veya 6 bölüğü ileri hatda,

2 “4” ihtiyâtda,

“4” istirâhatde idi.

Yapılan tahkikat ve çekilme esnâsında elde edilen mâlumat-ı îânesiyle çekilmenin berveçhe âti ihzâr ve icrâ edildiği sâbit olmuştur:

A) İstihzârat

(1917) Kanun-i sânisinde:

- Cephe gerisinde ahâlinin kısm-i âzami tahkiye olunmuştur.
- Mevad-ı sanaiye ve zirâiye çıkarılmıştır.
- (Toplama müferrezeleri) nin biriktirdiği mevad-ı madeniye nakl olunmuştur.
- İâşe merkezleri, hastahâneler, depolar ve (Sen-Kantin) havâlisindeki hidemat tedricen (Lokata, Moboj) taraflarına çekilmiştir.

- İkinci ordunun menzil mıntıklarında tebdilat icrâ edilmiştir. Bu ordunun ileri hududu (Sen-Kantin) n 4 kilometre cenup-u garbisine nakl ve geri hududu Belçika hududuna kadar tevsi olunmuştur.

- İkinci ordu karargâhı ve menzil müfettişliği (Sen-Kantin) den (Lokator, Meboj) cihetine kaldırılmıştır.

- Yolların tahribi için tertibat alınmış, Hindenburg mevzi ilerisinde sâbit mânâlar ihzâr edilmiştir.

- Tel örgüler tezyid ve Hindenburg mevziinin şarkında mühimmat depoları tesis olunmuştur.

(1917) Şubat'ında:

-Düşman ağır topçusuna âid malzemeyi nakle başladı; cephe ile Hindenburg hattı arasındaki, demir yolların sökölmesini ihzâr etti.

-İleri hat mahfuz mahâlleri tahrip edildi.

-İleri hat siper ve tel örgülerin hüsn-ü muhâfazasından sarf-ı nazar olundu.

(1917) Mart'ında:

-Depolar birinci ve ikinci mevzilere yerleştirilmiş olan her cins malzeme geriye götürüldü.

-Dekoviller ve telefon hatları söküldü.

B) İcra

İlk devre: 11 Mart: Muvasılatımıza bataryalarımıza ve siperlerimize her çaptan endahtler; (Âlâyların kısm-ı küllilerinin üçüncü mevzi çekilmelerini setr için yapılmakta idi.)

İleri hat siperleri ile tel örgülerinde aleni tâmirat;

-12 Mart: Yaptığımız baskınlara, bilakis, pek zâif mukâbele

Topçunun ikinci hatt-ı gerisine nakl;

Tesbit edilen bataryaların mevzide yalnız birer topları kalmıştır.

Bomba toplarının aded ve faâliyetinde azim bir tenakız.

Köylerde yangınlar ve yollarda mânilerin teksiri (Avar) n cenubunda ve (Avar) n şimâlinin bir kısmında zâten ilk hatda bulunan cüz-i tamlardan mürekkebe bir setr-i tertibatı vücuda getirilmiştir. Her âlây için tertibat şu vecihledir:

A- İleri mevzin üçüncü hattında: Refâkatında bir veya iki mitralyözle beher taburdan 50 kişi olmak üzere keşif kollarından mürekkebe hafif aksam. Bu keşif kollarının vazifesi düşmanın ilerlemesini ihbar etmek ve bâde âlâyın kısm-ı küllisine iltihak eylemekti.

B- İkinci mevzide bir tabur,

C- Üçüncü mevzide âlâyın kısm-ı küllisi.

13 ve 14 Mart'da: (Avar) n şimâlinde bâlâdaki şekilde setr-i tertibatına devam.

13 de bâzı noktalara karşı yapılan istikşafatımız birinci hatdan yapılan ateşlerle karşılanmış olduğu hâlde 14 de birinci mevzin birinci ve ikinci hatlarını boş bulmuştu.

Tayyârelerimiz ne tayyâre ve nede topçu korkusu olmaksızın düşman hatları üzerinde dolaşıyorlardı.

15 Mart: İlk hat cüz-i tamlarında setr-i tertibatı ikmâl edildikten sonra Mart bedayetinde Belçika'dan gelmiş olan süvâri ve bisiklet cüz-i tamları 15 Mart'da (Fesel-Novayon) şarkında ahz mevki ettiler.

Bu cüz-i tamların vazifesi ilerlememizi ta'vik ederek 16 Mart'dan 19 Mart'a kadar Alman kuvvetlerinin ricatını setr etmekte. Bu vazife galiba 19 Mart akşamı hitam bulmuştu.

Mezkûr süvâri ve bisiklet müferrezesinin arkasında toplarla mechuz piyâde amdarları bunlara istinad teşkil etmekte idi. Bu damdarlar evvelden intihap edilmiş olan âtideki mevzilerine yerleştirilmişlerdi:

(Han) n garbında Almanya çayı,

(Han) n şarkında kanal,

Hakikatde piştahlarımız (Som) kanalı ile (Kroza) kanalına vâsil olduğu andan itibâren ilerlememiz mahsus derecede ta'vike mâruz kaldı. Bu su hattını geçmek için icrâ edilen muhârebeler "F. Flak" ve "F. Faset" gruplarından bâzı cüz-i tamların tahkikine

medar oldu. Bu gruplardan bâzı akşam Hindenburg hattının garbında ileri karakola vaz edilmişlerdi.

İkinci Devre: 16 Mart: Üçüncü ordunun ilerlemeye başladığı gün aynı zamanda başlayan Sığferid harekâtında ilk günü oldu.

*****

Almanların Hindenburg hattına çekilmelerine dâir verdiğimiz izâhatde mevad-ı âtiyyeyi kemal-i sadâkatle nakl ettik:

Bir taraftan 3.Ordu 2.Şubesinin intibâatıyla vaziyet hakkında edindiği fikir, diğer taraftan gerek ricat esnâsında ve gerek ricatdan evvel istihsâl edilebilen mâlumat ile hakikatde düşmanın yaptığı şey.

2.Şubenin yevm-i karârları ile vekâyin mutâbakatnâmesi, düşmanın maksut ve tasviratını fark ve temyiz ederek kumandanlığa bir karâr telkin etmek için alâmetlerin kemal-i dikkatle tedkikindeki ehemmiyet-i azimeyi gösteren bir şâhittir.

Eğer 16 Mart akşamı 2.Şube düşmanın çekilmeye başladığını anlamış ve kumandanlığı 16 Mart'dan itibâren bütün cephede ilerleme emrini vermeye sevk ve tahrik etmiş ise bu, ancak bütün istitâlat uzuvlarının mütemâdi tevhid-i mesâisi sâyesinde olmuştur. Bu uzuvlar mâlumatı tetkik ederek, mukâbele ederek, tefsir ederek 2.Şubenin vaziyeti hakkında vazih bir fikir edinmesine hizmet etmişlerdir.

Netice?

Evvel-i emirde tâkipte 2.Şubenin vazifesi nispeten kolaydır. Topçunun sukutunu veya ricatını anlamak, topçunun yevm-i faâliyetlerinde bataryaların tebdil-i mevzi ettiğini veya takviye edildiğini keşf ve temyizden daha kolaydır.

Bundan başka bâzı istihbârat düşmanın tasviratı hakkında şüpheye mahâl bırakmayacak derecede mânidardı: Yangınlar, infilâklar, dumanlar, yollarda lağım çukurları gibi.

Fotoğraf keşfiyatıda yollardaki tahribat-ı âsârını ve rayların sökülmüş olduğunu göstermekte idi.

Faâliyet-i havâiyenin hiçbir tayyâre kalmayacak derecede tenâkusu, nuzül noktalarının tahliyesi nazar-ı dikkati kolayca celb edecek alâmetlerdendi.

Düşman ricatinin istihzârat-ı bu vechle (1917) de alâim-i mahsusasıyla istihnah edilmişti. Bu alâmetlerden bâzıları arâzi üzerinde nümâyan etti. Bunları tâkib etmek pek kolaydı. Bunlardan bir netice istihracı ise yine bir emir âsan idi. Yalnız çekilmenin zamanını keşf ve tesbit etmek büyük bir tecsis ve keşfe mütevâkîf bulunuyordu.

Filhakika hasmından birçok tel örgülerle ayrılmış bir düşman için, ricaati setr etmek üzere yalnız bir perde bırakarak kuvvetlerinin hiç olmazsa kısm-ı âzamisiyle geceleyin, mevziini başka bir mahâle nakl etmek kadar basit bir şey olamaz.

Temastan kurtulmak için elyevm bu en mantıki bir usuldür. Alman kumandanlığı (1917) de buna mürâcaat etdi. Âlâyların kısm-ı küllilerinin, üçüncü mevziye yerleşmek üzere, ilk hatt-ı mevzilerini terk etmeleri 11 Mart'da oldu. Bu hareketi setr içindir Alman topçusu bütün hedefleri üzerine ateş ederek gürlendi. Setr ateşiyle beraber aynı zamanda veda yapılıyordu: Çünkü ertesi günü bilzat topçuda ikinci mevzi gerisine çekildi. Hakikatde topların kısm-ı azami yeni mevzilerinden piyâdenin tebdil-i mevzi hareketini setr etmişti.

Topçunun hareketini tedkik ederek, tâbiyyenin en ibtidâi bir kâidesini aks ettirmekte olan bu alâmetler karşısında, 2.Şubenin teykiz ve intibâha gelmemesi mümkün değildi. Zâten düşmanın 11 Mart'ta ki manevrası 2.Şubece anlaşılmamış olsa bile 12 Mart'da yapılan mukâbele topçunun çekilmiş olduğunu ve piyâdeninde yakında çekileceğini efhama kâfi idi. O gün birinci ve ikinci hatlar gayr-i meşgul bulunca bilâhare hüküm edilebilirdi ki çekilme ameliyatı başlamıştır.

Mühim olan şey düşmanı adım adım tâkib etmektir; yoksa düşman yerine gidüp yerleştikten iki gün sonra arkasından yola çıkmak değil. Binâenaleyh kavâidi harbiye tâlimnâmesinin mevadına tevfiikan kumandanlık baskınları sıklaştırdı. Bundan başka muhârebe meydanının fevkalâde mutad sukunetide bir alâmet-i mahsusa teşkil ediyordu. Fakat 15 Mart'da bir (Sâbit hafif keşif koluna) mensup bir esirin ele geçmesi şubenin kanaatini büsbütün takviye etmişti.

16 Mart'da umum ileri harekâtının başlamasına sebep bu alâmet olmuştur. Mâmâfih ancak bundan sonradır ki 16 Mart'ın, geri çekilme harekâtı için, yevm-i ibtidar olduğunu 2.Şube kat'iyetle tesbit edebilmiştir.

B—Bir Düşman Taarruzu Hâli

1918 Senesinde Alâmetlerin Tedkiki

2.Şubenin vazifesi tedâfü-i vaziyetden ziyâde taarruzu ahvalde nâkâbil münâkaşa bir derecede kolaydır, demişti. Fakat, bilhassa topçu meselesinde, istihzârat-ı lâzîmenin betâeti, (Vordon) üzerine Almanların (1916) bedayetindeki taarruzları zamanında, alâmetlerin tedkikini bir dereceye kadar teshil etmişti.

Kuvâ-i hakemesi baskından ibâret olan (Riga) harekât-ı harbiyesi sırasında Jeneral “Fon Hotyar” tarafından (1917) de istihzâ olunan tecarüb-ü katiye üzerine, Alman başkumandanlığı (1918) senesi ilkbaharının büyük taarruzlarında Jeneral “Hotyar”ın usullerini Fransa’da da tatbik karâr vermişti.

Yeni usule nazaran arâzi üzerinde istihzârat-ı maddiye hedeşîriye indirilecekti. Bocalama bir ehemmiyet-i mercehe almıştı; O zamandan itibâren kuvây-ı havâiye için, hepsi taarruz için kâfi derecede mechuz olan muhtelif taarruz sahâlarında, 2.Şubeye rehber olacak birkaç alâmet keşf etmek ve bir fikir husulüne medar olmak son derece güçleşmişti. Bununla beraber (1918) de hiçbir Alman taarruzu yoktur ki kabul-ü icrâ tarafımızdan anlaşılmasın olsun. 27 Mayıs (1918) de Almanların (Essen) i zapt etmesi, pek az evvel his edilmişti. Bunun tam bir baskın olabilmesi altıncı Fransız ordusunca vukuundan ancak on iki saat evvel anlaşılmış olmasından ileri gelmiştir. (1918) senesinin diğer taarruzlarına gelince bunların kafesi icrâ edilmezden çok evvel, gerek istihzâratın inkişafatını tâkib etmek suretiyle ve gerek yalnız vakit lâzımında bâzı alâim-i mahsusâ istihzâli yardımıyla mâlum olmuştu.

Yeni Alman usullerine nazaran alâimin tedkiki, 2.Şubece, ne gibi şerâid dâhilinde tâdil olundu?

(1918) ilkbaharının taarruzları meyanından intihap ettiğimiz birkaç misal ile bunu arz edeceğiz.

Tetkikatımız esnâsında istihzâratın tasnifi için işimize yaramış olan hep aynı usul-ü kullanmak üzere sırasıyla istihzâratın muhtelif aksamını nazar-ı tetkikten geçirelim.

1.Nizâm-i Harb: (1918) ilkbaharına kadar bir taarruza memur cüz-i tamların taarruzdan evvel muntika-i harbe idhâli düşmanın tasviratını ve taarruzun derece-i vasıtını ifşâ ediyordu. (1918) den itibâren bu alâmet ref edildi. Taarruz için intihab edilmiş olan

mintıkada hatt-ı harbde bulunan cüz-i tamlar hasmın nazar-ı dikkatini celb etmemek üzere, son dakikaya kadar yerlerinde kalıyorlardı. Bu tarz ilk defa Almanlar tarafından tatbik edilen usul-ü taarruz ile şekl-i imkâna girdi. Yeni usul taarruz gerek cüz-i tamları taarruza geçirelek mintıka-i harbde bulunan fırkaların işgal ettikleri hattın ilerisine aşırarak ve gerek son dakikada bu cüz-i tamları ileri hattaki fırkaların arasına sokmaktan ibâretti. Bu maksatla taarruza memur cüz-i tamlar taarruzdan bir gece evvel mintıka-i harbdeki cüz-i tamların gerisinde tahliye olunuyor ve yâhut harekât-ı taarruziye başlamazdan birkaç saat evvel hatlar arasına sıkıştırılıyordu. Fakat bunlar gece yapılıyordu. Şüpheli mintıkada nizâm-i harbi tahkik için düşman tarafından yapılan baskınlar bu usul sâyesinde evvelce mâlum olan nizâm-i harbi teyitten başka bir netice vermiyordu.

(1918) Mart'ında vuku bulan büyük Alman taarruzunun cephesi (70) kilometre idi. Bu hatt-ı taarruzdan evvel (15) firka tarafından işgal edilmekte iken 20-21 Mart gecesi (25) firka daha idhâl olundu; taarruza (40) firka iştirak etdi.

9 Nisan (1918) de (Lis) üzerinde mintıkaya dâhil fırkaları (bir nokta) sekiz firka tebdil etmiş ve yâhut bunların önüne geçmiş ve evvelki fırkalar ikinci hatta kalarak bunları tâkib etmişti.

(Essen) üzerinde ayın yirmi yedisinde taarruza iştirak eden (16) fırkadan yalnız dördü taarruzdan evvel hatt-ı harbde idi. İhtiyatdan gelen (11) fırkadan yedisi bir müddet evvel işgal etmekte oldukları aynı mintıkada harbe girdiler. (1917 ve 1918 bedayeti)

Şampanya'da (15 Temmuz'da) muhârebeye girmiş olan (35) fırkadan yalnız yedisi evvelce hatt-ı harbde idi. (28) y ihtiyâta bulunuyordu.

Mâmâfih cephede cüz-i tamların vaziyet ve tertibatından taarruz alâmetlerini bulmak veya teyid etmek mümkün olmamasına mukâbil cephe gerisindeki cüz-i tamların nizam-i harb ve tertibatına dâir elde edilen bâzı mâlumat pek mühim emâreler teşkil edebilir.

Yeni ordular zuhur etmiş, meselâ, bilhassa kendilerine tahsis edilmiş olan mintıka az olduğu zamanlar, yeni kolordu Erkân-ı Harbiyelerin mevcudiyeti, cephe gerisinde istirahat etmiş veya yeni gelmiş fırkaların tahsidini müşir haberler, alelhusus bu fırkalar evvelcede o havâlide mintıkavi harbde bulunmuş iseler, bu alâmetler bir taarruz

farzîyesini teyide kâfi gelmekte ve cephe cüz-i tamları hakkındaki mâlumat fikdanını telâfi etmekte idi.

Bu hâl (1918) Şubat'ında gelerek altıncı ve ikinci Alman orduları arasına sokulan (Fonbalon) ordusunun (17.Ordu) muvâsalatında aynen vaki olmuştur.

2.Topçu: Topçuya gelince, taarruzdan evvel Alman ordusunda ittihaz edilen ciddi ve dakik tedâbir, kumandanlığın maksadını ifşâ etmeksizin istihzârâtı hâd-i imkâna kadar ilerletmek âmilini irâe etmekte idi.

Alman topçusu tarafından kabul olunan yeni tıbbiyenin vasf-ı mümyüzi şu idi:

Düşman üzerine âni ve kısa bu müddette bir mühimmat tufanı boşaltmak.

Tâbir diğerle:

Düşmanı gâfil avlamak, harekât-ı huşunet ve süratle yapmak.

Topçu endahlerinde baskın, huşunet ve kısalık bâzı şerâidi istilzam etmekte idi ki onuda tedkik edeceğiz.

Topçunun baskın hareket-i evvel-i emirde mıntıka-i harbdeki topçunun takviyesini i'cab ettirmektedir. En mühim cihet bu maksatla ithaz edilen tedâbirin düşmana sızdırılmamasıdır. Bu mahrumiyet her şeyden evvel müteaddid zaman kademeleriyle, takviye bataryalarının tedricen vusulüne müstelzemdir.¹ Bu babda pek dakik tedâbir-i ihtiyâtiyle alınmış, pek ciddi ve şedid emirler verilmişti. Meselâ: Yürüyüşlerin gece icrâsı, gürültüye mâni olacak tedâbir ittihazı, mütehrik aksamın bağlanması, atların ayaklarına ve araba tekerleklerine paçavra ve saman sarılması, setrelerden istifâde;

Araba tekerleklerinin ve hayvan ayaklarının toprakta bıraktığı izlerin izâlesi;

Gündüzün cephedeki her nev toprak işlerinin ve gidip gelmenin men'i;

Hin-i hacetde, bir müddetten biri metruk mevzilerden istifâde edilmesi;

Bataryaların mühimmat depolarının peçelenmesi;

---

¹ Bâzı bataryalar taarruzdan pek çok evvel mevzilerini işgal ediyorlardı. Ez cümle (Essen) muhârebesinde 27 Mayıs'ta taarruza iştirak eden bataryalar 24 Nisan'da ahz-u mevki etmiş bulunuyorlardı.

Takviye devresinin devamı müddetince, evvelce mevzide bulunan topçunun faâliyetinde hiçbir başkalık gösterilmemesi;

Endahtlerin ihzârına gelince: Fâidesizliği anlaşılan tanzim endahtlerinin âzami dereceye kadar hızfı emri olunmuştu.

Filhakika:

Mukâbil bataryalar için tecrid esasına müreccehdi. Binâenaleyh endahtlerde isâbet şart değildi.

İleri hatlar üzerinde tahribat için bomba topları için en ağır kısmını ifâ edecekti. Kısa ağır topçu bu suretle, kısa düşecek mermilerden, piyâdeye zarar vermeksizin hedeflerini ateş altına alabilecekti. Bundan mâadâ burada endahtin sıhhatine lüzum yoktu. Çünkü müterrid endahtlerin tahrip edemediği mâniler refâkat topçusu tarafından ateş altına alınabilecekti.

Gâye-i aslı zabt edilebilecek mevziin tecridi idi. Binâenaleyh çok mühimmat sarfı sıhhat-i endahte tercih edilmekte idi.

Hakikaten bataryaların mühimmat teçhizatı azim idi.

(1918) de (Essen) de topçu ihzârâtı için şu miktarlar tahsis edilmişti.

77'lik beher bataryaya 2750 atım

105'lik (obüs) bataryaya 2200 atım

150'lik (obüs) bataryaya 1100 atım

10 santimetre (obüs) bataryaya 1200 atım

21 santimetre havan bataryaya 600 atım

Büyük menzilli ağır topların beherine 250 atım

(Ovaz) da (1918) Temmuz'unda mühimmat tahsisatı:

77'lik beher bataryaya 2400 atım

105'lik beher bataryaya 2000 atım

Bu son harekât esnâsında elde edilen bir emr-i batarya ve saat başına âzami sarfiyatı müşirdi:

77'lik topların beheri için 400 atım

105'lik topların beheri için 300 atım

15'lik obüslerin beheri için 180 atım

21'lik havanların beheri için 75 atım

Uzun menzilli endahtler için hususi mühim hedeflere mütevce bâzı bataryaların doğru endaht edecek malzemeye ihtiyaçları vardı. Fakat bu bir istisnâ teşkil eder. Ahvalin kısm-ı âzaminde bataryalar harita ile, mahâl-i meskune, ordugâhlar ve büyük tecemmilat üzerine endaht etmekte idi. Nihâyet balonlara karşıda taarruz günü tanzim ile iktifâ olunuyordu. Hülâsaten endaht hazırlığı şu veche ile yapılıyordu:

Mıntıka-i harbdeki bataryaların endaht malzemesi hazırlanmış bulunuyordu;

Esâsen mevcud olan mevzileri gelip işgal etmiş olan takviye bataryaları endaht defterleriyle mechuz olunacaktı. Bu suretle bunlar diğerlerinden daha iyi vaziyetde bulunmuş olacaktı. Mukâbil bataryalar, mevzilerinden doğru nişan almakla iktifâ ediyor ve endahtlerini topağraf usulü îanesiyle (Plancata istimali) yapıyorlardı.

3.Ameliyat Tesisi Cepenin İhzârı: Taarruz için ihzârı ameliyat meselesi (1918) de evvelki senelerce nazaran bambaşka bir şekil arz ediyordu.

Uzmanlar (Cepenin ihzârı) tâbi edilen, yani bir taarruz için elzem olan, ameliyatın heyet-i mecmuası cephe taarruz imkânı olan bütün akşam üzerinde zâten kâfi derecede yapılmış idi.

Adi ve dar demir yollar şebekesi ikmâl edilmiş, muhtelif büyük depolar tesis olunmuştu. Ordugâhların nakli bitmiş, muvâsalatın tevsi kemal-i faâliyetle ilerletilmiş idi.

Tesbiti i'cab eden mütebaki işler o kadar hâiz-i ehemmiyet değildi. Bu işler şunlardan ibâret olabilirdi:

Evvelâ karayolları şebekesinin ıslâhı, nakliyata müsâid yollar üzerine geçitler (köprü, piyâde köprüsü), inşâsı,

Sâniyen: Mevad-ı âtiyyenin nakli:

A) Siper ve nehirleri geçmeye mahsus malzeme,

B) Mühimmat: Mevcut depoların tezyidi mânidar bir işâret idi.

Binâenaleyh bu depoların tarassudu esası bir mâhiyeti hâizdi.

Fotoğrafların tedkikatı vâsıtasıyla peçeleme hilelerini meydana çıkarmak lâzımdı.

Nihâyet, yukarıda görüldüğü üzere, ileri hat mânilerinin tahribi için elzem olan bomba toplarının yerleştirilmesi, arâzi üzerine yeni hastahâne teşkilâtının vurudu düşman tasviratına âid alâim-i mahsusadan bulunuyordu.

Fotoğraf, her gün istasyonların, depoların, tayyâre meydanlarının, hastahâne tesisatının tedkiklerine muâvenet etmek suretiyle şâyan-ı dikkat ve ehemmiyet hizmetler ifâ ediyordu.

Şampanya'da arz-ı irtifâdan alınan fotoğraflar (1918)'de başlıca ormanlarda, yollar üzerinde ve setreler civarında peçelenmiş küçük mühimmat yığınlarının teşkilini meydana çıkardı. Yine fotoğraf sâyesindedir ki atlama basamaklarının, nehirlerden mürura mahsus küçük levâzım depolarının, bomba toplarına ve bataryalara mahsus yeni mevzilerin mevcudiyeti keşf olundu.

Nihâyet fotoğraf, düşmanın yollar üzerindeki faâliyetini muntazaman takibe hizmet etdi.

4.Düşmanın Faâliyeti: A) Piyâde: Bu cihetden pek az nişâneler bulunuyordu. Mıntıka-i harbdeki kıtatin değışmiş hiçbir şey yok gibiydi. Ancak bu kıtaat ehemmiyetli mâlumat için bir menbi olabilecekti. Esir bir mevukiyet temin eder. Fakat büyük mikyasa bir taarruza âid alâmetlerin, esir alınamadanda istihsâli nedir ne değıldir. (1918) Mart'ında ikinci ve 17. Alman ordularının taarruz vesâidi 21 Mart'dan evvel İngiliz Karargâh-ı Umumiyesi 2.Şubesinin tedkikatıyla anlaşılıştı. Mâmâfih bu taarruzun tarihini tâyin edenler esirler olmuştur.

27 Mayıs'ta (Şomen Dodam)'da 9 Haziran'da (Ovaz)'da 5 Temmuz'da (Şampanya) da vukubulan taarruzlar, yine esirler mârifetiyle tevsik olunmuştur.

B) Topçu: Bu cihetden elde edilecek alâmetler azdır. Çünkü endahların ceryan-ı umumisi hiçbir tahvile uğramamaktadır.

Bununla beraber, Almanların ithaz ettiğı tedâbir ihtiyâtiyeye rağmen bazen topçunun aratmakta olduğı, bilhassa (1918) Mart taarruzunda, tahkik olunabilmiştir.

(Ayperitli) obüs endahpleri oldukça kati bir suretde taarruz mntıkalarının hududunu tâyine medar olmuştur.

C) Telsiz: Düşmanın telsiz telgraf faâliyeti tebdile uğramadı telsizle irtibat keyfiyeti mutad şekilde görünüyordu. Hususi hiçbir peçeleme tedâbiri alınmamıştı. Telsiz telgrafların hâli mühim hiçbir sır ifşâ etmiyordu. Kumandanlık şebekeleri son dakikaya kadar sakin kalmıştı; O suretle ki telsiz telgraf merkezlerinin tedkikinden büyük cüz-i tamların aksamını tâyin etmeğe imkân bulunamıyordu.

D) Kuvây-i Havâiye: Cephede faâliyet-i havâiye kat'iyen değışmedi. Takviye filoları cephe gerisindeki peçeleme işlerinin muhâfazasında istihdam ediliyordu. Tayyâre hangarlarının tedkiki miktarda tezâyüdi değıl, yalnız bunlardan bâzılarının tevsi ve tanzim edildiğini gösteriyordu.

Tayyâre nokta-i nazarından mntıka-i harbe muhârebe tayyârelerinin¹ vürudu düşmanın taarruz maksadına âid bir alâmet-i mahsusa idi. Fakat bu haber bir tarassut semeresi değıl, bir ihbardan ibâretti.

Nihâyet düşmanın, bizim istitle ve istikşafatımızdan saklamak istediğı havâli üzerindeki tur ve hareketi bir delil ve bir kat'iyet teşkil ediyordu. Duhulümüze mâni olmak için keşif sedâlar teşkili balonlarımıza taarruzlar, tayyârelerimize karşı müdâfaa faâliyetinin tezyidi filolarımızı keşf-i üserâya sevk ve teşvik ediyordu.

H) Münâkalât: Burada fotoğraf, istasyonlar civarında trenler toplanmasını, avdet-i mütehremenin tezâyüdini anlamak için gayr-i kâfi gelmekte olan göz tarassudatını telâfi etmek mecburiyetinde idi. Binâenaleyh büyük nüfuz demir yolları; imdidatınca ve gerek kır yolları a'del bu nice sık sık fotoğraf istikşafatı yapmak i'cab ediyordu.

Gece, harekâtın keşafat ve istikâmeti keşf edilmeli idi; gündüzün yollar üzerinde göze görünen hiçbir şey yoktur. Gece nakliye kollarının ziyâsını ve açık ordugâhların inşâlarını görmek mümkündür.

Bombardıman filolarımız hakiki ateşlemi sahtelerinden tefrik ediyorlardı. Çünkü hakiki olanlar tayyârelerin takribinde söndürülüyordu.

---

¹ Schlachtstaffeln

Fecr zamanı henüz hâl-i hareketde olan bâzı kolları görmek ihtimalide mevcuttu. Karadan ve balondan tarassud, havâî istikşafat ile birleştirilince mutad fevkindeki faâliyeti anlamak mümkündü. (Nakliye kolları, toz, tebdil-i mevki eden müteâdil kıtalar gibi) nihâyet keşif bir ameduştun gürültüsüde işidilebilirdi.

27 Mayıs taarruzlarına takdim eden devrede tarassudlarımız Alman hatları gerisinde birçok tekerlek gürültüleri kayd etmişlerdi.

Düşmanın Tasviratı: Düşmanın maksat ve tasviratını anlamak şüphesiz bütün alâmetlerin tedkikine vâbeste idi: Bununla beraber ele geçen vesâikin tedkikinden ve esirlerin isticvapındada maksata vukud mümkündü.

Alelhusus haritalar pek çok delâil ihtivâ etmekte idi. 13 Temmuz'da bir tayyârecinin üzerinde alınan haritada (Şampanya) da taarruza memur cüz-i tamlara tahsis edilen hedeflerin kafesi mevcut idi.

Nihâyet üserâ isticvapı vâsıtasıyla hazırlığın derecesini taarruzun karibülvuku olup olmadığını anlamak kabildi. İhtiyat-ı erzakın tevzii, çantaların hafifleştirilmesi taarruzun ibtidarından iki veya dört gün evvel yapılıyordu. Bu sebebledir ki bir taarruza intizâr edildiği zaman sık sık baskın yapmak mutlaka lâzımdı. (1918) de Almanların bütün taarruzları esirler tarafından verilmiştir.

*****

Düşman taarruzuna âid emâre ve alâmetler hakkında verdiğimiz fihristi birkaç tarihi misal ile tevsik ve takviye etmek için (1918) n en bariz iki şeklini bervechle zir arz edeceğiz.

A-(1918) Mart'ında (Pikarvi) Taarruzu

İngiliz Karargâh-ı Umumisinde yapılan ve İngiliz başkumandanlığına, çoktan biri beklenen düşman büyük taarruzunun (Pikarvi)'de başlıca (Sen-Kantin) şimâlinde vukua geleceği kanaatini veren tedkiklerin teferruatına girişmeyeceğiz. Bu mesele mükemmel tedkikat ve tetbiata muhtaçtır; bu kitapta ise ona imkân ve mahâl yoktur.

Burada yalnız şunu söylemekle iktifâ edeceğiz ki Şubat'ın nısf-ı ahirinden itibâren, yani taarruzun vukuundan çok zaman evvel İngiliz başkumandanlığı (Arras) ile

(Sen-Kantin) i ihtivâ eden havâli arasında düşman kitlelerinin hücumuna müntezir bulunmakta idi. Birçok alâmetlerin¹ tedkiki neticesine istinad eden bu kanaat son dakikada müteadid haberlede tahakkuk etmişti.

Bu haberler 20 Mart'da İngiliz İstihbârat Dâiresi nezdine verilmiş olan Fransız irtibat zâbitı tarafından Fransız Karargâh-ı Umumisine bildirmişti. Buna âid telgrafi bervech-i âti aynen derç ediyoruz.

Telefonla verilen haber.

Montaray 20 Mart 1918

Saat: 15.39

Taarruz Mukaddemeleri

Kambre cephesi hakkında nokta-i âtiyyeye nazarı dikkati celb edelim:

1- 15 Mart'da alınan fotoğraflar (Ribekon-Lis-Konikor) ile (Ağaş) vadisi arasında fevkalâde mutad hiçbir şey göstermedi. 17 de ayrı havâliye âid fotoğraflar birçok (yüz kadar) batarya mevzileri gösteriyor ki bunlardan bâzıları işgal edilmiştir. Ve pek yakınlarında mühimmat depoları mevcuttur. Bu depolarda bir kısmı ateş altına alınarak kısmen bir hava edildi.²

---

¹ (Arras-Sen-Kantin) mıntıkasında taarruzun muhakkak olduğu kanaatini İngiliz Erkân-ı Harbiyesine veren alâmetlerin başlıcaları şunlardı: Bu cephelerdeki fırkalardan alınan esirlerin beyânatı büyük mühimmat depoları inşâsı, dar hatlı şimendüferler inşâsı, muvâsalatın ıslah ve tanzimi; melhuz mıntıkaya topçu filolarının tahşidi; geri mıntikalarda bir çok ziyalar; (Arras) cephesindeki taarruza iştirak etmek üzere diğer noktalardan gelen müteadid fırkalardan ele geçen üsaranın beyânatı, Belçika filminin hududunun kapatılması; (İskarip) ile (Aminyon) arasında taarruz vukubulacağına dâir verilen mosok mâlumat; (Sen-Kantin) n cenubunda muhtemel bir taarruza âid yeniden üserâ beyânatı; (Kambre) havâlisinde topçunun takviyesi; (Arras) önünde jeneral (Balovan) yeni bir ordunun kumandanlığını deruhde etmesi; (Kambre) mıntıkasında ihtiyât kuvvetlerinin tezyidi.

² Ludendorf (Hatırat-ı Harbiyesinde) diyor ki: 20 Mart sabahı bütün taarruz cephesinde bataryalar ve torpil makineleri hazırıdı. Bunların mühimmatı geride bulunuyordu. Tahrip ateşleri bazen bataryalarımıza isabet etmekte; bâzı mühimmat yığınları hava olmakta idi. Bütün bunlar şüphesiz düşmanın nazar-ı dikkatini celb ediyordu. Halbuki baladaki rapor esasen İngiliz Erkân-ı Harbiyesi'nin taarruzu tamamıyla öğrenmiş olduğunu gösteriyor.

2- (İskarip) ile (Keon) mıntıkları arasında bulunan Alman topçusu Mart'ında nısfı evvelinde mühim surette, bilhassa ağır topçu cihetinden, (Bolkar) karşısında tezâyüd etti.

3- Bir esir, taarruzun (Bolkar) üzerine 19 Mart'da olacağını, fakat 21 Mart'a tehir edildiğini söyledi.

4- (Kombre) ile (Senkantın) arasında alınan diğer esirler taarruzun 20 veya 21 Mart'ta başlayacağını bildirdiler. (Tayyâre faâliyetlerinin tezâyüdü, 15'lik obüs toplarının beherine 1200 atım (300'ü gazlı) tahsisi hakkında 19 Mart tarihli İngiliz istihbârat hülâsasını mürâcaat)

5- (Masiniyer-Bovalato) ahâlisinde (15) santimetrelik topların tezâyüdü.

6- (Balikor) ve (Tironkovay-Harlı) mıtıklarında topçunun tezâyüdü.

7- (Üçüncü İngiliz ordusunun bütün cephesine tanzim endahleri (Kombre Cephesi)

*****

Bâlâdaki raporda iki nev mâlumat vardı:

a) Topçuya dâir (Mevzi inşâası, durumun tezâyüdü, tanzim endahleri, küçük mühimmat depoları tesisi).

b) Taarruzun tarih ibtidârına dâir üserâ mâlumatı.

Bu sonuncu mâlumat kıymetli idi. Çünkü İngiliz Erkân-ı Harbiyesine taarruza sevk alamamıştı

Filhakika 17 Mart'da tarihi bilinmeksizin, (Gaspert-Vorneton) mıntıkâ-i harbinde muhtemel mevzi bir taarruzun hâli istihsarda olduğunu İngiliz Erkân-ı Harbiyesi kâni bulunuyor ve (Bovağreniye-Noşapel) mıntıkasında yapılacak ikinci bir taarruzla müterâfik olarak (Arros-Senkantın) mıntıkasında da bir taarruz vukua ihtimaline dâir daha 9 Mart'da izhar ettiği kanaati muhâfaza ediyordu.

1918 Mart'ında Şompanya Taarruzu

Şompanya taarruzu Almanları (Rens) n garbında (Maren) e kadar ilerleten Mayıs büyük taarruzunu tâkib etti. Bu taarruz şehri düşürmek için hatâyı ikmâl edecekti.

Büyük mikyasta bir harekât-i harbiye için kuvây-ı lâzime Şomponya cephesine çoktan biri getirilmiş bulunuyordu. Düşman, tertibat ve tesisatda hiçbir tebdil icrâ etmeksizin gâyet kısa bir müddet zarfında bu hareket için i'cab eden istihbâratı yapabilecekti.

Binâenaleyh düşmanı maksadını keşfetmek hassaten pek nâzik ve müşkil bir mesele idi; fakat burada da naçiz bir haber 2. Şubeye bir Serareste vermiş ve 2. Şubeyi tefhiz ve tecessüse sevk etmiştir ki bilnetice hakikatin keşfi müesser olmuştur.

Bu küçük haberi bir esir vermiştir. Esir isticvap edilmekte ve sözlerinden istihbâratı tenvir edecek bir alâmet bulmaya uğraşılmakta iken merkum o havâlîde mühimmat depolarının tesisinden bahs etdi.

Fotoğraf tedkikleri o zamana kadar bu babda hiçbir alâmet-i mahsusa göstermemişti. Ne yol boylarında, nede esirlerin haber verdiği müteadid setrelerde depoya benzer hiçbir ateş bulunamıyordu. Bir fotoğraf mütehassisine mürâcaat edildi. Mumâileyh esirin beyânatına nazaran mevkieleri tesbit olunan bâzı küçük ormanların büyük makinelerle alınan son fotoğraflarını teclim usulüyle (Setere Üsküp) tedkik idi. Nihâyet setrenin bütün sathına küçük tepecikler hâlinde dağıtılmış olan mezkûr depoları kâti suretde keşf etdi.

Bu muamele taarruzun vukuundan takriben iki ay evvel ceryan ediyordu.

Fevkalâde mutad mühimmat depoları tesis ve bunları setr için düşmanın bu kadar dikkat ve itinâ sarf etmesi muhtemel taarruzun vukuu hakkında bir kanaat husule getirdi. Şimdi taarruzun tarihini tâyin etmek kalıyordu.

İstihbâratda ikinci bir kademeyi ikinci bir esirin beyânatı teşkil etdi. Bu beyânatda köprü malzeme depolarının teşkil edildiğini meydana çıkardı.

Üçüncü bir hatve (Rens) şehrini ihatâyâ mâtuf taarruzun tarih ve şekli hakkında yine esirler tarafından verilen sarîh haberler sâyesinde atıldı.

Nihâyet, hattı taarruzdan bir gün evvel, ber mutad son saatde alınan bir esir efrada hücum paketlerinin dağıtıldığını haber verdi.

Karâr

Bâlâdaki iki misal bilâ iltizam intihâp edildi. Çünkü bunlar (1918) senesi zarfında Almanlar tarafından baskın tertib ve idâresi hususunda istihzâl olunan terkiyatın inkişafını ve izahen gösterirler.

Bir taraftan alınan tedâbir-i ihtiyâtiyeye rağmen (1918) Mart taarruzu tam vaktinde heyet-i umumiyesiyle sızılmıştı. Esasen kâfi derecede ihzâr edilmiş olan bir cephe üzerinde bu taarruzun istihzâratını tâkib etmek mümkündü.

Diğer taraftan (1918) Temmuz taarruzunun istihzâratı eğer son anlarda yapılsaydı gayr-i meşhud kalabilirdi. Cephenin tarz-ı teşhizi buna müsâidti; düşmanın istihzâratı hüsn-ü neticeye isal için sarfına mecburiyet his ettiği iki aylık müddet hakikatde fazla ve bu lüzum idi.

*****

Bu müşâhedatdan çıkarılacak netice nedir?

İstikrar harbi senelerce devam ederek müstahkem bir cephe tesis ve techizine hizmet etmiş olduğundan müdâfaada evvel-i emirde 2.Şubenin vazifesini teshil etti; 2.Şube bu sâyede bütün istihzâratı daha başlangıçlarında tâkib edebiliyor ve mukâbil tedbir ittihazayat verdi. (1915-1916-1917)dekiler gibi mevzi taarruzun bir netice-i kablal vukuunu teşkil eden yarma hareketleri bilnihaye az veya çok genişlikte, az veya çok derinlikte bir girintiden ibâret kalıyor ve müdâfaa bunu er, geç gürlletiyordu.

Daha sonra, (1918) de cephenin teşhiz ve ihzârı tekmil ettikçe, ahvâlin ihbarıyla tedâfüi vaziyetde kalmış olan hısm-ı taraf cephesi mühacimin maksadını keşf etmekten aciz kalmakta idi. Muhacim ise hücumlarını tam bir mahrumiyetle ihzâr için vazifesinin daha ziyâde kolaylaşmış olduğunu görüyordu. Bu mahrumiyet vaka görmüş olduğumuz vechle açık göz bir hısm için hiçbir vakit nâkâbil keşf olacak derecede muhâfaza edilememiştir. Muhâfaza edilmiş olsa bile müdâfaa, cesareti, kıymeti ve mahâreti sâyesinde tahliye la emr darbeyi men edebilmiştir.

Almanlarla müttefikler mesâvi kıymet ve mesâvi silâhlarla beyhude yekdiğerine tefvik etmeye çalıştılar. Hısmımlardan biri vesâidin kâidini tedârikten aciz kalıncaya kadar, (1915) Eylül'ünde (Şamponya) ve Mayıs'ta (Arnova): (1916) da (Vordon) ve (Som),

(1917) Nisan'ında (Essen) muhârebeleri muhâsımların bu aczine dâir mütekâbil safhalar arz eder.

(1918) de Almanlar tarafında aynı neticeler aynı sebeplerden ileri gelmiştir: Soluk alamamaktan, sarf-ı mukadderata devam kuvveti kalmamasından muhârebe mebhum ve karârsız bir şekil aldı.

Düşman kuvvetlerinin tedkiki bizi şu neticeye isâl eder ki: Alman başkumandanlığı (1918) de hücumları fâsılalarla yapmak mecburiyetinde kaldı; çünkü bunları evset üste yapacak derecede elde kuvvete mâlik değildi. Nihâyet müttefikler Alman cephesinin heyet-i umumiyesine lâyenkatı dövmeye imkân bulunca bu cephe çöktü.

O zamanlarda taarruz istihzâratı nasıl yapıldı?

Vesâidin fâikiyeti istihsâl edilmiş olduğundan bu istihzârat şâyan-ı tâcip bir suretde tenkis edilmişti. Muhâcim, vesâidi faâliyete getirmek hususundaki betâidin kendisine gâyet ittirdiği bütün kavâidi ati bir suretde iktisab ediyor, müdâfaa ise baskının bilcümle avâkıbına mâruz bir hasmın vaziyet-i tibbiyesine düşüyordu, çünkü her nev malzemece akliyatta kalmış olduğundan bütün cephede tedâfüde bulunmak mecburiyetinde idi.

Hülâsaten: Harâket-i harbinde muhâsımlardan birine hem baskın fâidesi ve hemde bir nokta üzerinde maddi ve mânevi fâikiyet bahş eden taarruzu hareket, mevzi harbinde aynı hisma cephe mükemmelen teçhiz edilmedikçe ve muhâcim vesâidin fâikiyet-i külliyesine sahip bulunmadıkça, ancak mukit bir fâikiyet verebilir. Bu iki şart tahakkuk ettiği taktirde muhâcim hareket harbinin bilcümle fevâidini iktisâb eder. O zaman düşmana maksadını keşf etmek müdâfaa için faal devre kadar göç olur.

Bundan şu netice hâsıl olurki siper harbi müdâfaa istihbârat şubelerinin vazifesini teshil eden istisnâ-i bir vaziyet husule getirmişti: Fakat kumandanlığın tevhide ve vesâidin terâkimi mesâi ve faâliyetin bilâinkita tevâlisine imkân bahş edince bu vazife yeniden nezâket-i vaziyet kesb etmiştir.

Yedinci Fâsıl

MÂLUMATIN İSTİSMAR VE TEVZİİ

Mâlumatın seçme ameliyesi bittikten sonra 2.Şubenin elinde tasfiye edilmiş bir vesika kalmıştır. Bu vesikanın ihtivâ ettiği şeyler şubenin artık ehemmiyet ve doğruluklarını tekfil edeceği haberlerdir. Şube şimdi bu mâlumata neşr edecektir: Evvelâ kumandanlığa arz, bâde diğer alâkadarlara tevzi edecektir. Tâbir aherle mâlumat-ı Erkân-ı Harbiyeye, mado cüz-i tamlara, mâfuk makamata isal etmek suretiyle istihbâratının mesuliyetini deruhte edecektir.

2.Şubece bu ilk vazife “Düşmanı bilmek”, ifâ edildikten sonra kumandanlığın tenviri ciheti kalırki hakikatde vazifenin ruh ve esasıda budur.

2.Şubece Verdiği Mâlumatın Mesuliyetini Kabul Eder

Bu bir kâidedir ki başka türlüünü kabul etmek imkânı yoktur. Harb zamanında bâzı 2.Şubeler bunu unuttular ve neşr ettikleri istihbârat hülâsalarına kontrol edilmemiş haberler derç ettiler.

Şu esasın vâzına lüzum vardır ki kumandanlığın imza ettiği istihbârat arasına, hiçbir noktada terettüd ve istibâhe muceb veya muhtevi mâlumat derç edilmeyecektir.

Aksi hâlde merbut cüz-i tamlar bunların doğru olup olmadığını münâkaşa ile uğraşmağa ve aldığı haberleri dâima şüpheli telakki etmeye mecbur kalacaktır. Halbuki bilakis istihbârat hidematının hüsn-ü ceryanı için mâfun makamdan gelen her şeyin doğru olduğunu kabul etmek suret-i katiyede lâzımdır; meğer ki “kayd-ı ihtiyâtle” tâbiri mahsusayla mukit olsun.

Bu son hâlde doğruluğunda şüphe hâsıl olan mâlumatın kontrol ve mukâbelesi onu alan-ı cüz-i tamın kudreti dâhilinde ise bu cüz-i tam gerek kendi hesabına ve gerek mâfun makam hesabına meseleyi tenvir etmek mecburiyetindedir.

Yukarıda arz edilen kâide-i kat'iyenin neticesi olarak bütün 2.Şubeler derç ettikleri şeyin mesuliyetini bizzat deruhde ve ancak doğruluğuna emin oldukları istihbâratı tevzi etmelidirler. Eledikleri mâlumatı tevzi etmek ne kadar vazifeleri i'cabı ise henüz şüpheli buldukları mâlumatı kabul etmeleride o kadar tehlikeli olur.

İstismarları Derhal Kabul Olan veya Derhal Kabul Olmayan İstihbârat

Mâlumatın “İstismarı” ne demektir? Bir vakanın istismarı, kendi menfaatimize nazaran ondan istihracı kabul olan her fâideyi, her türlü netâici, her türlü semeratı iktitaf etmek demektir.

Binâenaleyh harbde mâlumat, bir vaka hakkında alınmış bir haber demek olduğundan, bunun istismarı, kendi menâfimiz dâhilinde mezkûr vakanın netâicinden âzami istifâde temin etmek üzere vesâid-i lâzımeyle hâl-i faâliyete getirmekten ibâret olacaktır.

Bu hâlde mâlumatın ehemmiyetine göre ondan istihzal olunacak netâic az veya çok çabuk, az veya çok ehemmiyetli olur.

Meselâ, bedihidir ki, piyâdemizi mazâbit eden bir düşman bataryası (T.A) tarafından keşf edilir edilmez mukâbil bataryalarımız icrây-ı faâliyete başlar. Burada istismar derhal olacak demektir.

Bilakis bir mıntıka-i harbe yeni bir kıtanın muvâsalatı haberi, vaziyete göre, bir takım tedâbir-i ihtiyâtiye ahzını istilzam edecektir ki bunların müstâcelen ifâsı zaruri olmayabilir.

Vesâik-i îanesiyle, şimdiye kadar mâlum olmayan, bir teşkilâtın keşfi, usule tevfikân bir istismara ihtiyaç gösterir ki netâicinin iktitafı uzunca bir zamana mütevakıftır.

Nihâyet bir taarruz veya mukâbil taarruza dâir alınan haber müstâcelen bir takım tedâbir ittihazına âmirdir.

Görülüyor ki mâlumatın istismarı, kıymetine göre ya derhal ve yâhut az, çok müeccel olur. Diğer taraftan, mâlumatın nevine göre, istismar muhtelif makâmat tarafından yapılır.

Bu nazaran mâlumatı iki büyük kısma ayırmak i'cab eder:

- 1-Derhal kabil-i istifâde olanlar,
- 2-İstismarı derakb mümkün olmayanlar.

Altıncı fâsılda gördük ki mâlumatın kıymeti, ekser zamanda, biraz beklemedikçe kat'iyet kesb etmiyor ve ahvâlin kısm-ı aziminde mâlumata atf-ı ehemmiyet etmezden

evvel bir mukâbele ifâsı lâzım geliyor. Bu şart, biltab, ikinci kısım-ı mâlumatdada yani istismarı derakb mümkün olmayanlarada şâmilidir. Bu hâlde mâlumatın tefrik ve temyizi kâidesi burada istismar-ı ihtiyacıyle hem ahının bulunur. Bunuda mânâsı şudur ki derhal kabil-i istismar olan mâlumat, bizâtihi hâiz-i kıymet olan, gayr-i kabil münâkaşa bulunan ve bilâ itiraz kabul edebilecek olan haberlerdir.

Bilakis istismarı başka türlü olacak mâlumat evvelâ derece-i sıhhati, bâde sıhhati faâliyeti kabilal istifâde muhtaç tedkik olanlardır.

Bu iki nev mâlumatı gözden geçirelim:

1-İstismarı Derhal Kabul Olan Mâlumat¹— Bunlar umumiyetle “Hareket-i Harbiye” veya “Cephe” istihbâratı tâbir olunan haberlerdir. Bunları daha iyi târif etmek için diyeceğiz.

“Seriül istismar mâlumat şudur: Müteallik buldukları vakalara karşı derhal tedâbir-i mahsusa alınmazsa bu vakalar kendi kıtatımız için mazhar olur.”

Misaller:

Bir mıntıka üzerine bir bombardıman filosunun vurudu;

Yeni bataryaların mevziye yerleşmesi (Tarassud veya mukâbele);

Gaz mermileriyle endaht icrâsı;

Telefon dinlemesiyle elde edilen taarruz hazırlıkları veya lağımlara dâir haberler; telsiz dinlemesiyle alınan mevziye hücum haberi.

Elh, elh...

Bu nev-i mâlumatın istismarı ne gibi şerâid dâhilinde icrâ olunur?

Tâbidir ki bütün bu (hâreket-i harbiye veya cephe) istihbâratı evvel-i emirde vaziyeti itibarıyla bombardımana, gaz endahtlerine ve yâhut hücumu uğraması muhtemel olan kat'ie taalluk eder.

---

¹ Burada fotoğraflardan bahs etmiyoruz. Çünkü bunlar esas plan üzerinde gösterdikleri hudut ve eşkal nokta-i nazarından derhal istismar edileceklerdir. Halbuki bunlardan çıkarılacak netâic, düşmanın tasviratını ve tesisatını istihraç için gerek umumi ve gerek ferî bir tedkika lazve gösterir.

Binâenaleyh daha evvelce tedkik edilmiş olması lâzım gelen vesâidle müstâcelen haberdar edilmesi i'cab eden bu kıtadır.

Bombardımanlara karşı, ihbar vukuuna mütâkib evvelce verilen tâlimat mucebince hareket olunarak tahaffuza imkân bulunur. Tâlimatın esasını hava müdâfaa cüz-i tamları tarafından bombardıman uçuşlarına dâir vâki olacak keşf veya ihbar teşkil eder.

Gazlı obüslerle endaht içinde aynı suretle hareket olunur.

Gaz maskelerinin tam zamanında konabilmesi işâret-i mahsusa ile temin edilir.

Bir lağımın infilâkına veya bir hücumun icrâsına dâir telefon veya telsiz dinlemesi ve yâhut bir şifrenin hâli ile elde edilen mâlumat bilâtehir alâkadar katiye tebliğ olunur.

Hülâsaten: Bâlâda zikrolunan neyden bir vakaya mütâlaa olan cüz-i tamlar veya Erkân-ı Harbiyeler ve yâhut sair desam alâkadar kıtati derhal haberdar edecekleri gibi mensub oldukları makâmata bildireceklerdir.

Keza mâfun kademedede düşmanın teşebbüs ettiği harâket veya faâliyet-i harbiyeye madon kademelere bilâ tehir tebliğ edecektir.

Son harbin tarihi karıştırılırsa mâlumatın derakb istismarına dâir pek çok haller bulunur. Denebilirki bu keyfiyet topçu hususatında heman hergün vukubulan birşeydir.

Esâsen şuna dikkat etmek lâzımdır ki istismar veya daha münâsip bir tâbirle, istifâde meselesi behmehâl bir harekât-i mahsusa veya seriültehir bir tedbir ittihazını müstelzem değildir.

İstismar ekserya icrâsı ahvâle göre tahlif eden bir takım tertibat ahzına münhasır kalır.

İstismar muaccel olabilir, fakat netâici az veya çok uzun bir vakte tevakkuf eder.

Misal: Bir mıntıka üzerine yeni düşman filolarının gelmekte olduğuna dâir kati bir haber alındı. Ağlab-i ihtimal bizim filomuzunda takviyesi talep edilecektir. Halbuki bu talebin esâfil zamana mütevakkıftır.

2-İstismarı Derhal Kabil Olmayan Mâlumat

Bunlar, kıymet-i hakikiyeleri anlaşılabilmek için umum dâhilinde bir tedkik istilzam edenler ve yâhut kat'iyeti henüz kâfi derecede sâbit olmayan hususata müteallik

bulunanlardır. Musukiyet-ü kat'iyeti tesis etmek için yapılacak ameliyenin mabadi ne olduğunu bundan evvelki fâsılda gördük; muâmele şu idi:

Mâlumatın sıhhati hakkında evvelâ tedkik, sonra mukâbele. Çünkü kâideten tek bir menbiden gelen haber alekser diğer bir menbi vâsıtasıyla muhtaç tevsik ve teyid bulunur.

Mâlumatın Muhtelif İstismai Şekilleri

İstismarın, mâlumatın kıymet ve nevine tâbi olduğunu söylemiştik.

Derhal kabil-i istismar olan mâlumatdan derhal istifâde edilmesi hususunu meskut geçeceğiz: Çünkü bunu izâha hacet yoktur.

Buna mukâbil bir 2.Şubede ahval-i müstâcele haricinde mâlumatın nasıl istismar edildiğini, nasıl tevzi olduğunu göstermek hâiz-i ehemmiyettir.

Evvelâ istismar: Yani tefsir edilmiş bir haberin şekl-i mahsus ile gösterilmesi;

Sâniyen tevzi: Yani mâlumatın istismarını ihtivâ eden vesâikin bütün alâkadar makâmata irsali;

*****

Bir 2.Şube, istihbâratı ve daha umumi bir suretde, istihbârat üzerinde yaptığı tedkik netâici hangi şekilde tebliğ eder?

1-Yevmi veya mevkut istihbârat hülâsaları şeklinde,

2-“Takrir” veya tedkikat-ı hususiye şeklinde,

3-Harita veya kroki şeklinde.

İstihbârat Hülâsaları

Hülâsalar, kumandanlığın merbut makâmata tebliğe lüzum gördüğü şeylerin bir muhtırasını teşkil ederler.

Bunlar, tanzim eden cüz-i tam kumandanı jeneral tarafından ve daha umumi suretde Erkân-ı Harbiyesi tarafından emr veya tanzim olmak üzere imzalanan bir nev tahrirattır.

Bu hâlde bir hülâsanın, muhteviyatı doğru ve gayr-i kabil münâkaşa, bir vesika-i resmiyye olduğunu söylemek zâidtir.

Binâenaleyh hülâsanın tertibinde dikkat ve basiret şarttır; muhteviyatında çalab-i tereddüt ve iştibah hiçbir şey bulunmamalıdır. Hülâsaları okuyacak merbut cüz-i tamlar, bilâ münâkaşa, ihtivâ ettikleri mâlumat ve mevadı kabul edeceklerdir.

Bununla beraber hülâsalarda mukid bâzı şüpheli mevad ile mebhûm noktaları cüz-i tamların kendi istihbârat ve tedkikatlarıyla tenvire çalışmaları vazifeleri iktizâsındandır.

Filhakika hülâsada yalnız maddeler değil, fikirlerde vardır; bazen tefsiri bile ihtivâ olur müvecceheler verir. Umumi menfaat nokta-i nazarından gerek hülâsalardaki fikirleri tâmim ve teyide ve gerek müvecceheler dâiresinde harekete hizmet etmek üzere bu fikirlerle bu müvecceheleri nazar-ı dikkate almak hülâsaları alan cüz-i tamların vazifesidir.

Bir hülâsa umumiyetle iki kısımdan mürekkeptir. Birincisi sadır olduğu cüz-i tamın cephesine âiddir. İkincisi umumi mâhiyetdeki mâlumata mütealliktir.

Muhtelif 2.Şubelere tahsis edilen iş mâlum olduğundan bunların hülâsalarıda tıbbiyetle muhtelif mevadı ihtivâ edecektir. Bu sâyede bâzı haberlerin birkaç hülâsada tekrarına meydan verilmemiş olur.

Hülâsalar Hangi Makamlarca Tertib Olunur

Son harbde üç nev hülâsa görülüyordu:

1-Karargâh-ı umumiyenin yevm-i hülâsaları idi. Bunlar umumiyetle gâyet muhtasar olup ordu 2.Şubelerini düşman ordusunun nizâm-i harbinde veya tertibat-ı umumiyesinde vukua gelen tahvilâtıdan haberdar etmeye mahsustur.

2-Ordu 2.Şubesinin yevm-i hülâsaları idi. Bunlar daha mükemmel ve daha çok tenbi edilmiş olup aynı zamanda merbut cüz-i tamlar, ordu grupları ve karargâh-ı umumi için bir esas teşkil ediyordu.

3-Buda ko.2.Şubelerinin hülâsaları idi. Bunların yevm-i olması şart değildi ve hülâsalarla ko.lar fırkalara ve kıtaat-ı askeriyyeye teferruata âid esâsat veriyorlardı.

Ordu ve ko hülâsalarını daha hususi bir surette tedkik edelim; çünkü harbde bunlar pek ziyâde tâmim etmişti.

A- Ordu Hülâsaları: Bunlar hergün, usulen akşamları, ordu 2.Şubesinde o günkü mâlumat aldıktan sonra, tanzim edilmekte idi. Gece müsteneshâle veya tab edilerek teksir olunduktan sonra ertesi günün sabahında alâkadar aksama tevzi ediyordu.

Son harb esnâsında hülâsanın tarz-ı tahriri için hiçbir şekil vaz edilmemişti: Binâenaleyh her ordu ehemmiyetli noktaları arz etmek fikrini tâkiben istediği tarzda kaleme alıyordu.

Bâzı ordular ordu cephesindeki vaziyeti mevzu bahis ediyor, kolorduların, firkaların 2.Şubelerine ve kıtaati mâfun cüz-i tamın muhiti dâhilinde yaşatabilecek ve civar cephelerde geçen vukâattan haberdar edecek mâlumatı derç ediyorlardı.

Diğer bâzı ordular ise cepheye taalluk etmeyen meselelerden bahs ediyorlardı: Mevcudlar, teslihat, zâyiat, takviyeler, hidematı fenniye, malzeme, tıbbiye usulleri, muharrerat aksamı, mektuplar ve saire gibi.

İhtiyaç hâlinde ve alınan mâlumat nispetinde, hülâsalar düşman topçusunun teferruatlı vaziyeti, teşkilâtı, demir yollar ve elh gibi ordu cephesine âid bâzı mühim meseleler hakkında hususi bir tedkikide ihtivâ etmekte idi. Bunun gibi tarafımızdan veya düşman tarafından vukubulan muin bir hareket-i harbiyeden sonra istihbârat hülâsası, umuma mâlumat vermek üzere, düşmanın tarz-ı hareketi, bu hareketin aksel ameli, taarruz veya müdâfaada tâkib ettiği usulleride hülâsaten muhtevi bulunuyordu.

Bu suretle ordu istihbârat hülâsası, her şeyden evvel, merbut kumandanlıkları tevci ve tenvir edecek bir vesika-i istitlâ idi. Erkân-ı Harbiyelere, divar ve kıtaate tevzi olunuyordu.

Her makâma aynı hülâsa gidiyordu. Her makâm kendisini alâkadar eden mâlumatı ayırıp alıyordu. Halbuki bu mâlumatın mühim bir kısmı kıtaat için fâidesiz ve esasen gayr-i kabil istifâde idi: Çünkü kıtaâtda anâsır-ı takdiriye yoktu.

Bundan mâadâ hülâsaların ileri hatlarda tevzi-i nizâm-i harbimizin düşmana iâşesi gibi vahim bir mahzuride hâvi idi.

Bu hâlde kıtaya istihbârat hülâsasından yalnız kıtanın bilmesi lâzım gelen mâlumatı çıkarıp vermekmi daha muvâfıktır, meselesi tahdis eder.

Tecrübe gösteriyor ki kolordu ve firka Erkân-ı Harbiyelerinin hülâsalardan bizzat bu maddeleri ayırmak için vakitleri olmadığı gibi vâsıtalarıda yoktur.

O hâlde bu tecrübeye teşebbüs etmek ordulara düşecektir. Ordunun elindeki vesâid buna müsâidtir.

Eğer vakt-i ziyâ-i ve tahrir ve iktibas için sarf edilecek mesâi pek fazla olmazsa ihtisar edilmiş hülâsalar tertibi mümkün gibi görünüyor. Bu kısa hülâsalar ileri hatlarda tevzi edildiği takdirde ordu hülâsalarının muhârebede arz ettiği mahzurlardan salım bulunurlar.

A-Ko. Hülâsaları: Harbde pek çok defa kolordu 2.Şube hülâsaları yevm-i raporla karıştırıldı.

Beşinci fâsılda ko. 2.Şube raporunun ne demek olduğunu görmüştük. Rapor madon makâmın mâruzatıdır: Hülâsa ise kumandanlığın tahriratı demektir. Rapor her şeyi söylemelidir. Raporu tertib eden 2.Şube, ordu 2.Şubesine fikrini orada teşrih edecektir. Binâenaleyh rapor muhteviyatı mutlaka doğru olmaz; merbut cüz-i tamlardan aksi bir talepte bulunmak hatâ olur.

Bu hâlde rapor ile hülâsayı tahrirat mâhiyetinde yekdiğerine karıştırmak doğru değildir.

Kolordu hülâsası kolordunun merbut cüz-i tamların bildirmek istediği mâlumatı ihtivâ edecektir. Zâten bu hülâsada ordu hülâsasında mûnderiç bulunmayan birçok teferruat bulunacaktır. Bu kayıt, her iki hülâsada aynı mâlumat tekrar eder itirâzına cevap vermek için vaz edilmiştir. Teferruatı mezkure bilhassa âlây-ı istihbârat zâbitanı için mühimdir; çünkü hassaten asıl cephe vukâat ve tarassudatını mütedebbirdir.

Esâsen kolordu hülâsasını cephe istihbâratına mûnhasır olmalıdır; zirâ umumi mâhiyetdeki mâlumat ordu hülâsasına âidtir. Bu taksim kolordu 2.Şubelerinin cephe ilerisindeki vaziyeti en ufak noktalarına kadar araştırmakta, her şeyden evvel hülâsaları bir rehber ve bir muhbir gibi telâki eden istihbârat zâbitlarının vazifesini tehiyye etmekte tereddüt etmemeleri için ayrı bir sebep teşkil eder.

Kolordu hülâsası mutlaka yevm-i olmaz; ahvâle ve kolordularının arzusuna göre mevkut olabilir. Çünkü ordu hülâsası zâten merbut cüz-i tamlara esasa âid kâfi bir fikir vermiştir. Bu bir i'cab hâl-i meselesidir.

Nihâyet şunuda hatırlatmak lâzımdır ki (beşinci fâsılda rapor hakkında söylendiği vechle) hülâsa her defasında behmehâl bir kararı ihtivâ etmez; Çünkü 2.Şube her vakit

yevmi vekâyiden karâr çıkaracak vaziyetde bulunmaz. Diğer cihetden dâima karâr çıkarmaya mecbur bulunmak 2.Şubeyi vekâyî alelâde ve ekserya kıymetsiz veya geliş cümlelerle ifâdeye sevk eder.

Takrirler

Takrirler 2.Şubeye müteallik mesâil-i mühimme hakkında yapılmış hususi tedkiklerdir. 2.Şubenin esas vazifesinin düşman “Hayat” nı tâyin ve tesbitden ibâret olduğunu söylemiştik. Esâsen hergün istihsâl edilen mâlumat âdetâ bu hayatın bir tahlilini teşkil ederler. Düşmanın “Hayat”ı kuvây-ı mevcudesinin değışmesi, teşkilâtının, tasviratının, hülâsa, bütün tezâhüratının tahviliyle tebârüz eder.

Bu hâlde ikinci fâsılda tadât ettiğimiz büyük meseleler: “İhtiyacat” hakkında umumi bir tedkik yapabilmek üzere elde mevcut mâlumatdan muin vakitlerde istifâde etmek 2.Şubeye âid bir vazifedir. Bu tedkikler bâzı vakitlerde, hassaten ahvâl mühim karârlar ittihazını i’cab ettirdiği zaman, kumandanlığa pek lâzımdır.

Daha doğrusu, 2.Şubenin işi sarfen terkibidir. Çünkü vazifenin ruhu bir kul teşkil etmekten ibâretdir.

Mâmâfih, küçük parçalardan yapılan bu terkib her hülâsada mevcut değildir. Çünkü hülâsalar ekserya cüzlerden ibâret mâlumatın zıkr ve tâdadıyla iktifâya mecburdur. Hülâsaların kısım-ı âzam-i düşman cüz-i tamlarından, topçusundan, tesisatdan ve yâhut bâzı bataryaların vaziyetinden, filân tahkimatın inşâsından ve elh bahisdir. Bunlar düşmanın tertibat ve kuvvetine, topçusunun ehemmiyetine, toprak işlerinin ve mesâi sairesinin heyet-i umumiyesine dâir bir fikir vermezler. İşte gerek muin vakitlerde olsun ve gerek vakt-i münâsibinde olsun takrirlerin gâyesi bu fikri vermektir.

Takrirler bazen ayrı tahrirat şeklinde, bazende, eğer pek mühim değil iseler, hülâsaya derç edilmek suretiyle tanzim olunurlar.

Takrirler istihbâratın mebzuliyet nispetinde sık sık verilirler. Kumandanlığı vaziyet hakkında tenvir etmek için en iyi usul takrirdir.

Âtide, bir 2.Şube için rehber ittihazına yarayacak bâzı takrir ve alelhusus tedkik mevzuları veriyoruz:

Muin bir devre tarafında demiryol vâsıtasıyla vukubulan nakliyata dâir takrir;
Tedâfü muhârebede düşman ihtiyâtlarının suret-i istimaline dâir takrir;
Herhangi bir muhârebede düşman nizâmlarının telkikinden çıkarılan mâlumat;
Cephe gerisinde düşman tecmiatına dâir takrir;
Taarruzda düşman tarafından tatbik olunan tâbiye usulleri hakkında takrir;
Cephe karşısında düşman topçusunun tertibatına dâir takrir;
Düşmanın müdâfaa usulü hakkında takrir; elh, elh...

Dördüncü fâsılda münderiç 13.ko.nun. 2 Mart tarihli raporu o tarihte düşmanın vaziyetini dâir bir takrir mâhiyetinde kabul olunabilir.

Haritalar ve Krokiler

Harita ve kroki istimali, bir vaziyetin tevzihi hususunda en sâde ve en sarih usullerden biri olarak kabul edilmiştir. Son harb esnâsında bu usul pek bâriz bir vâsıt ve şumul almıştı. O derecedeki istikrar harbi başladığından itibâren kumandanlığı mühim mesâil-i muhtelif hakkında tenvir etmek için tersimi usul-ü istimaline mecburiyet his olunmakta idi. Filhakika son harbde bâzı haritalar derhal bir kâide hükmüne girdi. Ez cümle: Nizâm-i harb haritaları,

Tedâfü-i tesisat haritaları (Esas plan).

Bilnetice, 2.Şubeler tesis ettiği, ihtiyâcât arttığı, muhârebede topçu gittikçe ehemmiyet aldığı nisbetde topçuyu daha mufassal ve daha dakik vesâikle tenvir etmek ihtiyacı hâsıl oldu. Bundan dolayıdır ki tahrip topçusunun aded ve çapı tâyin edebilmek için cephe tahkimatının miktar ve kıymetini müşir haritalar yapılmasına başlandı.

Harbin sonunda Karargâh-ı Umumiyenin (2.Şube) 10 Ağustos 1917 tarihli emri mucebince âtideki haritaların tanzimi mecburi idi.

1.Başkumandanlığa Mahsus Haritalar

Bir bölü elli bin mikyasında düşman tesisatının şemâtik haritası; bu haritaya nisbi kıymetleriyle düşman tesisat-ı tedâfüyesini, demiryol şebekesini (icabında adi yollar şebekesini göstermekte olup ordu 2.Şubeleri tarafından tanzim olunur.

Bir bölü elli bin mikyasında düşman faâliyetinin haritası; bu harita faâliyetdeki bataryalarla endahtlerinin istikâmetini verdiği gibi mezkûr bataryaların evvelce işgal ettikleri veya edebilecekleri mevzileride gösterir. (Bu haritalar T.A ve ko. 2.Şubelerinin yardımıyla ordu 2.Şubeleri tarafından yapılır.)

Düşman topçusunun haritası (Esas plan üzerine yapılmış olup bir bölü yirmi bin mikyasındadır.) Bu haritada bataryaların mevzilerini, çaplarını ve yevmi faâliyetini irâe eder. (Buda 2.Şube ile bilâ ittifâk ordu (T.a) tarafından yapılan bir tedkik haritasıdır).

2.Kuvây-ı İcrâiyeye Mahsus Harita ve Planlar

Bir bölü yirmi bin mikyasında topçu hedeflerini müşir umumi harita. Bu haritada mühim noktaların kafesi ile topçunun belli başlı hedefleri (demir yollar, garlar, yollar, ordugâhlar, mühimmat depoları, mahfuz mahâller ve elh) gösterilmiştir. (Bu harita t.a ve endaht planı grubu ile birlikte ordu şubesi tarafından tertib olunur.)

Bir bölü on bin mikyasında düşman ileri mevâzini müşir tedkik haritası: Mukârebet işâretleri, nisbi ehemmiyetleriyle düşmanın tesisatını ve nâkat-ı mühimesi gösterir. Misal: Siperler, muvâsala yolları, mevâni feriyeye, mahfuz mahâller, yan ateş aksamı, kumandan mevki-i, mühimmat depoları, tarassud veya telefon merkezleri ve saire. (Bu taarruz cüz-i tam kumandanlarına mahsus teferruat ve tesbit haritasıdır.) Bu harita kolorduya mahsus olup ko.2.Şubesi tarafından tanzim edilir.

Bir bölü on bin mikyasında tahribatın derecesini müşir kroki.

Bu kroki taarruz esnâsında vasıtı nokta hedeflerden çok uzaklaştığı zaman, teneşir mintikalarını göstermek üzere günün hitamında yapılır.

Bu kroki fotoğraların tedkikinden sonra (Ko.T.a) tarafından tertib olunur.

Bir bölü seksen bin mikyasında bombardıman hedeflerine mahsus harita;

Kuvây-ı havâiye endaht planı grubunun iştirâk ve yardımıyla 2.Şube tarafından yapılır.

Bunlardan başka bütün âtideki vesâiki tanzim ederler:

Yevm-i istihbârata mahsus bir bölü seksen bin veya bir bölü elli bin mikyasında harita;

Düşmanın nizâm-ı harbine (vaziyet-i yevmiyye) mahsus harita veya kroki;

Düşman tarafından ateş altına alınan mıntıkların haritası.

Bunlardan birincisi kumandanlığa düşmanın faâliyeti umumiyesini göstermeye mahsustur. Bu haritada hususi işâret-i mukarrere ile yirmi dört saat zarfında elde edilen mâlumatın kafesi münderiç bulunur.

Mezkûr haritaların kısm-ı âzamı istikrar harbinde bir bölü yirmi bin veya bir bölü on bin mikyasında bir esas plan teşkil ediyordu. Fakat (1918) de hareket devresi başlayınca gerek teksir ve müşkilâtı ve gerek mâlumatın Adem-i kifâyesi dolayısıyla bâzı ameliyat için gâyet küçük mikyaslı, fakat maksada tamamen kâfi, haritalar la iktifâya mecburiyet hâsıl oldu.

O zaman bütün Erkân-ı Harbiyeleri (Ordu, kolordu, fırka) her akşam, geçen yirmi dört saat zarfında elde edilen teknil mâlumatı hususi işâret-i mukarrere ile göstererek bir (faâliyet haritası) tanzimini usul-ü ithaz ettiler.¹

Her ifâdeden daha bâliğ olan bu haritalar düşmanın tezâhüratından kumandanlıkça bir fikir edinilmesine hizmet eder.

Gerek esas plan ve gerek adi harita olmak üzere tanzim edilen vesâik hariç olmak üzere Erkân-ı Harbiyeleri hususi bir nazar-ı dikkate vaz etmek istedikleri ve hususi tedkiki rapor hâline koymak i'cab ettiği zamanlar kroki istimal etmekte idiler. Bütün Erkân-ı Harbiyelere kroki ve haritayı mebzule istimal etmelerini tevsiyeyi zâid buluruz. Bu vesâik seferde ve bilhassa harekât devresinde 2.Şubelerin ve istihbârat zâbitlarının gördükleri işin en vazih ve sarihini teşkil edecektir. Zâten bütün zâbitan, gerek elde edilen mâlumatın heyet-i umumiyesini ve gerek istihsâl olunacak mâlumatı süratle kâğıt üzerinde muntazam şekillerle gösterecek surette yetiştirilmelidir.

Mâlumatın Vurudunda Yapılacak İşler

Mâlumatın istismarı bahsini bitirmek için âtide, harbin tecrübelerinden alınan ve mâlumatın tedkikinden mesul olacaklara fâideli bulunan bâzı ameli vesâyâ arz edilmiştir.

---

¹ Erkân-ı Harbiye vezâifine dâir tâlimatnâmede “Ordu Erkân-ı Harbiyesinde” yalnız bir “Hareket-i harbiye haritası” tutulması ve bu haritanın “Düşman kuvvetlerinin ve ordu kıtaatının ahvalini ihtivâ etmesi” mukittir.

Vesâyâ-ı mezkûre mesul zevâtın bir meleke-i fikriye hâsıl etmelerine yardım edecektir. Bu meleke vakt-i hazırda tenmiye edilmesi lâzım gelen bir âmildir.

İzahâtimizin netice-i zaruriyesi olarak kendimizi bir 2.Şube kadrosunda farz ediyoruz. Çünkü, mâlum olduğu üzere, arz edilecek şeylerin bir fırka veya bir kıtanın bütün istihbârat zâbitanına taalluku vardır.

Mâlumatın vurudunda tarz-ı muhâkeme nasıldır? Bu muhâkeme neticesinde yapılacak ameliyeler hangileridir?

A) Evvelâ mâlumatı kayd etmek; kabul ettiğimiz aksam-ı istihbariyeye âid vesâik ve haritaları tanzim etmek; tanzim keyfiyeti bir tabiat-ı sâniye almalıdır.

Bu itiyad usul ve intizama alıştıırır. Bir 2.Şube için lâzım gayr-i mefâhir olan tasnif ve tanzime icbar eder.

B) Mâlumatı kayd ettikten sonra tedkik etmek; kıymet ve ehemmiyetine göre, kimin için fâideli olacağını, derhal kabil-i istismar ise kime, hangi şekilde, hangi vâsıta ile isal edilmesi lâzım geleceğini düşünmek.

Ç) Nihâyet bu mâlumatdan ne gibi netâic istihraç edileceğini tedkik etmek; icabında ne gibi müvecceheler verilmesi lâzım geleceğini nazar-ı dikkate almak.

Bir misal alalım:

Bir ordu 2.Şubesi bir düşman kolunun filân saatde, filân noktadan filân noktaya doğru yürüyüşüne dâir zabt edilmiş bir şifreli telgraf alıyor.

Yapılacak iş:

1.Bu mâlumatı faâliyet haritasına geçirmek;

2.Mâlumatın taalluk ettiği mıntika ordunun sağ cenahı ve ihtimal-i mücâvir ordu mıntikası olduğundan mâlumat şekl-i mahsusa ile ve derece-i mevsukiyeti kayd edilerek her iki cüz-i tamda tebliğ olunur ve i'cab eden müvecceheler kolorduya verilir.

3.Elde mevcut vesâidle (bilhassa tayyâre ile) mâlumatın derhal teyidini düşünmek ve Erkân-ı Harbiye reisinden bu babda emr-i istihsâl etmek.

4.İ'cab ederse mâfun makâma bildirmek.

2.İstihbârat Dâiresinin Faâliyetine Müşir

Hülâsa Cetveli

- A) Nizâm-i Harb
- B) Topçu
- C) Tedâfü ve Taarruz Tesisat; İstihbâratın Muhtelif Aksamı

İstihzârat

- E) Düşmanın Faâliyeti
- H) Tasviratı

A- Kıta; İstihbârat zâbitleri: Esirler, doğrudan doğruya
Tarassud (Tarassud planı)

- B) Üserâ evrakı ve muhtelif vesâik;
- C) Topçu vâsıtasıyla tâyin ve tesbit (Sedâ ve Ziyâ); İstihbâratın Membileri
- E) Tayyâre ve balon (İstikşaf ve fotoğraf);
- H) Telefon ve keşif âhizesiyle dinlemeler;

A) Kumandanlığın müvecceheleri. Mâlumat Planı

B) İstihbârat uzuvlarının işletilmesi: İstihbârat planı, vezâifin taksimi (2.Şube)

C) İstihbâratın merkezlere tevzi-i (Kıtaat-ı askeriye, istihbârat zâbitanı, topçu istihbârat zâbitanı (T.a), kuvây-ı havâiye (İstihbârat Mâlumat İstihsali)

E) Netâicin merkezde cemi ve tertibi (2.Şube)

A) Mâlumatın tedkiki: Muâyene ve mukâbelesi

B) Mâlumatın yekdiğeriyle mukâyesesi -İstihbâratın Tefsiri

C) Mâlumatın tefsiri

E) Mâlumatın takrir hâlinde terkib ve tanzimi

A) Telefonla ve tahriren rapor (Yukarıya doğru)

B) Hülâsalar, takrirler, haritalar, krokiler (Aşağıya doğru) ----- İstihbâratın İsal,

C) Üserâ isticvapâtı.

İstismar ve Tevzi

Sekizinci Fâsıl

ATİYYE

Şu tedkikte muhtelif azây-ı istitlâiyenin ne suretle çalıştığını gösterdik ve tecrübenin vaz ettiği esasları ve kâideleri ayırdık.

Son harbden bilâ intibah alınan ve yâhut ahvâle göre yeniden tertib edilen misallerle bu esâsat-ı vukudan tarz-ı tatbik ve istimalini gösterdik.

İstikrar, hemen dört sene devam etmiş olduğundan, harbden alınan misallerin kısm-ı âzamı biltab istikrara mütealliktir. Esâsen yeni istitlâ usulleri ihdas eden şey, siper harbi dolayısıyla tezâyüd eden ihtiyâcâtıdır. Bilhassa bâzı ihtiyâcât vardır ki vâsit tamelerini ancak istikrar zamanında ahz ederler: Fotoğraf, sedâ ile keşf ve tesbit, kara tarassudatı gibi. Bu halk netice-i tibbiyesi olarak 2.Şube için çalışan uzuvlardan bâzıları hareket-i harbinde ehemmiyetlerini biraz gâib ederler: Meselâ endaht planı grubu; bunun gibi bâzı mesâininde ehemmiyeti tenâkus eder.

Şimdi bir sual varid olur: İstikrarda tatbik edilen bütün kâideler hareketede kabil-i tatbikmidir? İstikrarın i'cabı olarak teşkil olunan bütün uzuvîyetler serbest arâzi harbindede kabil-i istihdammıdır?

Evvelâ müstakbel harbin nasıl bir şekil arz edeceğini kimse tahmin edemez. (1914) de kanaat-ı umumiyesi harbin az devam edeceği merkezinde idi. Vaka Alman başkumandanlığı, birinci, ikinci, üçüncü Alman ordularını mahvolmaktan kurtaran 10 Eylül tarihli ricat emrini vermemiş olsaydı (Maren) Muhârebesinin muhaseme müddetini mühim suretde tenâkus etmesi kuvvetle muhtemeldi.

İstikbalde bir harbin alacağı tarz-ı ceryan nasıl olursa olsun 2.Şubenin vazifesini tâyin eden esaslar tebdil etmeyecektir. Muhtelif istitlâat uzuvları, az veya çok vesâidde, fakat aynı derece-i lüzumla mahâl-i istihdamlarını bulacaklardır. Bunlardan bâzıları muvakkaten vazifesiz kalabilir; fakat ihtimal öyle bir hâl ve fırsat zuhur ederki tekrar bunlardan istifâdeye ihtiyaç hâsıl olur.

Bu hâlde mesele şu veya bu uzvun, şu veya bu usulün istikbaldede kabil-i istifâde olup olmadığını bilmek değil, bilakis hangi nispet ve hangi şerâid-i tahtında bu uzuvlar ve bu usullerin yeni şekilde bir harbe kabil tatbik olduğunu tedkik etmekten ibâretidir.

Ağleb-i ihtimal müstakbel harbler son harbe nispetle daha vâsi bir şekil fenni arz edeceklerdir. Terkiyat-ı fenniye ihtimal bizi yeni vesâid-i taarruziye ile techiz edecek ve buda derhal tedâbir-i tahfiziye tahrisine sevk edecektir. Şimdiki hâlde hârb esnâsında kullanılan ve kavâidi sâbit olan vesâidi muvakkaten mürâcaat edeceğimiz çareleri teşkil etmektedirler. Bunun içindir ki bunları tedkik etmek, öğrenmek ve icabına göre tekâmül ettirmek mecburiyetindeyiz.

Binâenaleyh vakit-i hazır tâlimleri harbde istifâde edilen bütün uzuviyetlerin vezâifini ihtivâ etmelidir. Mesela: (T.A), tâyin ve tesbit kısmı, telefon dinlemeleri, telsiz dinlemeleri, tayyâre dinlemeleri, fotoğraf ve saire.

Filhakika esas yalnız evvelden düşünmekten ibâret değildir, tatbikat yapmakta lâzımdır. İhtiyaç karşısında vazifeyi başarabilmek için kadro tatbikatlarının kafesinde 2.Şube ifây-ı vazife etmelidir; hattı muhârebede bile istihbârat zâbiti mesleğine göre yetiştirilmelidir. Uzun bir sulh devresi ihmal ve nisyân tevliid edebilir. Medid sulh esnâsında fikirlerin nasıl itiraf ettiğini, körlendiğini, yanlış istikâmetler tâkib ettiğini gördük. Orduda ve diğer uzuvlardada böyledir; tabiki bir pehlivan vücudu gibi, eğer idman yapılmazsa aza paslanır ve kuvvet-i ihzârına gayr-i müsâid bir hâle gelir.

İcabında tatbikat çabuk yapılır, denecek! Hatâ! Çabuk olan şey fikir ve muhâkemedir; fakat evvelce görülmemiş bir şeyi icad etmek güçtür. Bütün tâlimnâmeden, talim görmemiş bir kıtaya muhârebede manevra yapmak kabiliyetini veremez: Bunun gibi elinde altı kullanmamış olan bir istihbârat veya (T.A) zâbitanada ihtiyaç karşısında alet-i mezkureyi istimal ettiremez: Zabıt mesleğine mahsus bir zihniyet peydâ etmelidir. Buda sulh zamanında olacaktır. Harb çok cedidtir; bir hatâ pek pahalıya mal olur. Bu sebeble iş başında ne yapacağını bilememek, gayr-i müntezir ahvâl

karşısında kalmak tehlikesine meydan verilmemek lâzımdır. Tatbikatda en müşkil olan cihet ordu 2.Şubesinin ifâ-yı vazife etmesi değil bütün temas veya cephe yakınına mahsus küçük uzuvîyetleri harekete getirmektir. Harb başladımı, artık tecrübe vakti geçmiştir. Tatbikat yapılacaktır. Bunun içinde sulh zamanında öğrenilmiş bulunulacaktır. İstikrar hâlinde her şey kabil-i tanzimdir, fakat hareket harbinde, eğer evvelce düşünülmemiş ve alışılmamış ise hiçbir şeyi derhal bulup yapmak imkânı yoktur.

Bu hâlde vakt-i hazır tatbikatlarının kafesinde “Düşmanı aramak” ve “Kumandanlığı tenvir etmek” vazifesine alışmalıyız. Sulhde öğreneceğimiz şeyi yeni bir harbde tatbik edebilmemiz için araya azây-ı istitlâiyeyi işletmeliyiz.

Zeyl

Fırka İstihbârat Zâbitanının ve Tercümanlarının Vazifesi Hakkında

Tâlimat

1

Her firkada, Erkân-ı Harb reisi tarafından tâyin olunan bir zâbit düşman hakkında istihbârat hidematına memurdur. Fırkanın cephesine müteallik her nev istihbâratı tahrik, cem, tanzim, isal ve tevzi eden bu zâbittir.

Mumâileyh fırka tercümanı refâkat ve muâvenet eder.

Ve zâif: Bir firkada istihbârat hidematı bir ko. 2.Şubesinin hidematı kadar vasi olamaz. Filhakika fırka istihbâratı yalnız derhal istifâde edilecek olan ve fırka cephesine müteallik bulunan mesâil ile iştigal eder.

Bilâmel, fırkanın istihsâl etmekle mükellef olmadığı ve kolordu vâsıtasıyla ordu 2.Şubesi tarafından tebliğ olunan umumi mâhiyetdeki meseleler müstesna olmak üzere fırka 2.Şubesinin vazifesi mevad-ı âtiyyeye inhisar eder:

Fırkanın mıntıka-i harbi karşısındaki cepheyi tutan düşmanı mükemmelen öğrenmek; (Nizâm-i harbi, tertibatı, topçusu, elh)

Cephe ile alâkadar ferî mesâilin tedkiki; (bir şekil mahsus tahtında, meşrûhat veya haritalarla);

Kumandanlığa lüzumu olan krokilerin temini;

Sâde ve adden az dosyalar tutulması (Esas veya mıntika dosyası): Dosyalar usulü vechle: Umumi suretde düşman ordusuna ve hususi suretde de fırkanın işgal ettiği cepheye âid olmak üzere tasnif edilir.

Fırka Erkân-ı Harbiyesinde istihbârata tâyin olunan zâbit, Erkân-ı Hârb reisinin mesuliyet ve nezâreti altında istihbârat hidematının heyet-i umumiyesini sevk ve idâre eder.

Tercüman başlıca üserânın isticvapatıyla iştigal eder, dosyaları tutar, kendisine tevdi olunan tedkikatı yapar, vesâik-i tercüme ve ahval askeriye tâtib eder.

Tâlim ve tedris: Fırkaların istihbârat zâbitlerinin tâlim ve tedrisi, ordunun tâlimatı mucebince, kolordular (2.Şube) tarafından icrâ edilir.

Bilhassa tercümanlar kendilerinden beklenen hidematı ancak, gerek istilahat ve tâbirat-ı askeriye nokta-i nazarından mükemmelen tâlim ve tedris edildikleri taktirde ifâ edebilirler. Tercümanların mesâil-i mezkureye lâkayd kalmamalarına ve vazifelerini yalnız tercümeden ibâret ad etmelerine dikkat ve nezâret etmek kolordulara ve fırka Erkân-ı Harb reislerine tertib eden bir vazifedir.

Tercümanlar icabında fırka istihbârat zâbitlarına vekalet edebilmelidirler. Binâenaleyh bilhassa düşman ordusunun tertibat ve tesisatına müteallik istihbârat hidematına behmeâl vakıf bulunmaları lâzımdır.

Dosyalar: Fırkalarda tutulacak dosyalar iki nevidir:

1.Umumi Dosya

2.Hususi Dosya

1-Umumi Dosya

Ameli olarak pek az şeyi hülâsa eder:

A) Esas dosya: İstihbârat hidematına dâir Karargâh-ı Umumiyenin, ordunun, kolordunun evâmir ve tâlimatı.

B) Düşman ordusuna dâir mâlumat ve küy (Risâleler, vesâik, mâlumat ve saire): Bunlar istihbârat hülâsalarının maktualarından ve yâhud ordunun hususi tetkiklerinden teşkil ve usulüne tevfikân tasnif olunur: (Tesisat, tâbiyye, teslihat, melbûsat ve elh gibi).

2.Mıntıka Dosyası (İstikrarda)

Bu dosya hemen münhasıran mikyasları mütebeddil kroki veya planlardan terkipler eder bunun kemal-i dikkat ve itinâ ile tutulması lâzımdır.

Muhteviyatı:

A) Ordu cephesinde nizâm-i harb

B) Teyid eden istihbârat-ı yevmiyenin (Renkler ve işâret-i mahsusa ile tefrik edilmiş zeyl şeklinde) suretiyle birlikte fırka karşısında bulunan düşman ileri mevziinin bir bölü beş bin mikyasında planı: Tel örgülerin genişliği, nev-i mâhiyeti, hâli, mitralyözler, bomba makineleri, kumandan mevki, tarassud mahâlleri.

Ç) Takriben on beş kilometre derinliğinde cephe gerisindeki tesisatın fotoğraflarını, mühim hedefleri, istasyonları, yolları, iâşe merkezlerini ve elh müşir, bir bölü on bin ve yâhut bir bölü elli bin mikyasında plan.

D) Fırka karşısındaki düşman kuvvetlerinin mufassal taksimatını müşir harita; mevziin işgali, müferrez ihtiyâtlar, mintıka ihtiyâtları; iâşe yol ve ince yolları.

Tebdil kuvvetlerinin hareket ettiği yollar. (Üserâ mâlumatı, foto.); muhtemel mukâbil taarruz istikâmeti (İhtiyatların mevzilerine ve gerideki ordugâhlara nazaran) düşman irtibâtları (Telefon, ziyâ işâretleri);

H) Fırka cephesine karşı icrây-ı faâliyet eden düşman bataryalarının haritası (Mânâları, mutad hedefleri);

V) İstihbârat tarassud mahâllerinin haritası (Kumandanlık mevki, topçu, piyâde);

J) Mintıka-i harbin umudu veya menâzırı fotoğrafları (Fırka topoğraf kısmı tarafından);

H) Muhârebe güvercin merkezlerinin haritası (Mevcutları ve mütehassislerin isimleri gösterilecek);

T) İstihbârat hidematı mesâili (Gidip gelmeve saire).

Bu evrakın kafesi bir dosya teşkil eder ve aynı kâb-ı derununa (Mesela resim kağıdı içine) konur. Bunların def'aten ayıklanması ve hükmü geçmiş olanların yakılması lâzımdır. Eğer dosyanın bâzı kısımlarını itmam için meşruhatâ lüzum görülürse bunun gâyet münteşir olması muktezidir.

Hareket devresinde mıntıka dosyası hücumun ihzârı veya müdâfaanın tertib ve tesisi için fırkaya lüzumu olan evraka münhasır kalır.

Teferruat Tedkikleri

A-Düşman Mevziinin Muassel Tedkiki

Düşmanın umumi tesisat tedâfüyesine dâir ordu 2.Şubesi tarafından yapılan mesâiden hariç olmak üzere fırkanın mıntıkası karşısında bulunan düşman mevzilerinin mufassal tedkikini yapmak hassaten fırkaya mütertib bir vazifedir. Bu tedkik behmehâl lâzımdır; çünkü: İstiklâl devresinde: İcrâ edilecek baskınların hedefini intihap ve sarsma, tahrib ateşleri gibi icrâları pek ince tetkiklere ve ihzârata vâbeste olan endahlere âid planın tanzimi bu tetkike mütevakkıftır.

Hareket devresinde: Hücum planlarını ve bilhassa siper topçusunun, fırka topçusunun (Sahrâ ve ağır) istimaline âid planları ciheti hakikiyesinde tatbik edilmek bu tedkikle mümkündür.

Fırkalarca yapılmış olan “Fırka topçusunun hedeflerine mahsus umumi haritayı tesis edebilir. Fırkaca yapılan tedkikler (Umumiyetle bir bölü yirmi bin) orduda ikmâl ve tab edilir ve umum için esas teşkil eder.

B-Düşman Müdâfaa Planının Tedkiki

Fırkada yapılan tedkiklerinde gâyesi hasmın müdâfaa planını sarâheten görmek olmalıdır. Bu planın teferruatı biltab kâti olarak tâyin olunamaz. Fakat üserâ isticvapâtı, fotoğraf ve arâzi tedkiklerine müstenid ince bir tedkikle düşman müdâfaa planı hakkında umumi bir intibâ hâsıl etmek, mânileri tahmin; müferrez ihtiyâtların icrâ edecekleri harekâtı, muhtemel mukâbil hücumları, bunların kuvvetlerini tedkik; bu suret-i aksam-ı

icrâiyenin nazar-ı dikkatini celb; ez cümle ihtiyât kuvvetlerinin kademelerini tertib ve tevkif vesâidini ihzâr gibi mukâbil tedabir ihtiyâtiye ahz etmek her vakit mümkündür.

Evvelce tahmin edilmemiş mevâni zuhuru dolayısıyla vaka olacak tevkif aksam-ı icrâiyeyi şaşırır. Bu mevâni evvelden görmek fırka Erkân-ı Harbiyesinin vazifesidir.

Ko 2.Şube fırka ile bilâ irtibat bu tedkike iştirâk ve muâvenet eder; kolordu mıntika-i harbinin heyet-i umumiyesi için:

1-Topçu hedefleri haritası (Kısa menzilli, orta menzilli topçu),

2-Düşman müdâfaa planına âid tedkikin haritasını tanzim eder.

Kıtaat-ı İstihbârat Zâbitanıyla Münâsebet

Fırkaların istihbârat zâbitanı kıtaat (piyâde ve topçu) istihbârat zâbitanı üzerinde doğrudan doğruya hüküm ve idâre selâhiyetini hâizdirler.

Fırka istihbârat zâbitleri kıtaat-ı istihbârat zâbitanını gerek mıntıkayı dolaşmak suretiyle ve gerek kendilerini celb ederek mümkün olduğu kadar sık sık görür ve şifâhen mükemmel mâlumat veya edindikleri intibâatı alırlar; onlara istihbâratda cihet ve istikâmet verecek tarzda irşadatda bulunurlar.

Bundan mâadâ, ahvale göre, günde bir veya 2 defa telefon ettirerek aldıkları mâlumatı bildirtir veya tahriren rapor isterler.

Tarassud mahâlleri: Fırka istihbârat zâbitanı firkanın kara tarassud mahâllerine nezâret ederler; mıntıkaya mahsus bir tarassud planı vücuda getirir, tarassud mahâllerini cüz-i tamlar arasında tevzi ederler; tarassud merkezleri firkada mükemmel bir şebeke teşkil edecek vechle aralarındaki irtibatı temin ve tanzim ederler; (12 Kanunu evvel 1916 tâlimatnâmesinin irtibattan bahs 17. maddesine mürâcaat) (Tekrar tedkik edilmektedir). İrtibatın tesisi esnâsında fırka topçusuyla anlaşılır. Yapılan planı kolorduya gönderirler; Kolorduda umum kolordu için bir “Tarassud planı” tertib ederek bir nüshasını ordu 2.Şubesine ve topçusuna gönderir.

Bir Fırka ve Cemâati Şunları Bilmelidir:

1-Bir vesikayı tercüme ve tefsir etmek:

A) Dinleme merkezine âid vesika; bunun için düşman askerlerinin lehçesine vakıf olmak lâzımdır.

B) Bulunmuş kağıtlar: Hakikaten şâyan-ı istifâde bir “Varaka-i askeriye” mi, yoksa “Hidemat-ı câriye” ye âid bir kağıtmı olduğuna bakar bakmaz anlayabilmeli ve tercüme edebilmelidir.

(Tarassudat umuruna ve buna mahsus tâbirat ve ıstılâhatâ vukufu olmalıdır).

2-Bir esir veya maktûlün hevbetini elbise ilâmından, muâyemat-ı cüzdanından, hâviyet markasından, elh. Keşif etmek (İşâret ve mevad-ı muhtelifenin muâyenesine bir Karargâh-ı Umumiyenin 18 Kanun-i evvel sene 1916 tarihli tâlimata mürâcaat)

3-Tâlimnâmelerde mukid müveccehelere tevfikân bir esiri isticvap etmek; (ameli olarak fırkaya alâkadar eden hususat hakkında)

4-Aynı numroya hâvi olan teşkilâtları kâfi ve umumi derecede bilmek;

5-Esas planı veya haritayı mütâlâa edebilmek ve tanımak;

6-Fırka cephesi ile mücâvir fırkaların cepheleri karşısındaki nizam-ı harbi bilmek;

Kolordu İstihbârat Zâbitanının Vezâifi Hakkında

Tâlimat

2

Kolordu 2.Şube Zâbitanı

Umumi Mülâhazat

Kumandanlığa lâzım olan mâlumatın heyet-i umumiyesi tâyin olundu.

Şimdi ko.2.Şube zâbitanı ile istihbârata memur zâbitanın nazar-ı dikkate ve faâliyeti, ellerindeki vâsıtalara ve kendilerini alâkadar eden muhit-i hususiye göre, bu mâlumatın tehiri ve istihsâli istikâmetine tevci edilecektir. Bu zâbitanı göz önünden ayırmamaladırlar ki pek çok defa mâlumatın ayağına gitmek mecburiyetindedirler. Nâzırı

bir muhâbere şekline güvenerek mâlumâtı beklemekle iktifâ etmeyeceklerdir. Fedâkârlık etmeye, bâzı istihbârat uzuvlarını ikaz ve tahrike, diğerk taraflardan alınan mâlumâtı tahkik ve teyide çalışacaklardır. “Bir haberin isalinde sürat ne kadar mühim ise bu haberin doğru ve nam olmasada o kadar lâzım ve mühimdir.” Esasını hatırlarından çıkarmayacaklardır. Binâenaleyh mâfun makama isal edecekleri mâlumâtın mesuliyetini deruhde edeceklerdir; bu şekilde mâlumâtı, kontrol imkânı mevcut oldukça, bizzat kontrol edeceklerdir.

Yine şunu da unutmayacaklardır ki elde edilen haberler ne kadar ehemmiyetsiz görünürse görünsün hakiki kıymetlerini ancak diğerk haberlerle mukâyese edildikten sonra izhar ederler. Binâenaleyh en basit bir noktanın bir vaziyetin heyet-i umumiyesini tenvire hâdim olabileceğini der hatır ederek aldıkları mâlumâtın ka’fesini ihbar etmelidirler.

Bu tâlimat 2.Şube zâbitanın vezâifindeki tefridana müdâhâle etmeksizin, mumâileyhimin hassaten nazarı dikkatlerini atf etmeleri lâzım gelen nakat’ı istihraç etmektedir.

Ko. 2.Şubeleri her gün sabahları ordu 2.Şubesine şunları takdim edecektir:

Bir gün evvel alınan mâlumata âid bir rapor;

Topoğraf kısmı tarafından tanzim edilen, esas planı mahsus, tashihat (İstikrarda);

O güne mahsus fotoğraf vazâifi emirlerinin sureti;

Bir gün evvel telsiz merkezi tarafından işitilen tanzim işâretlerinin târifiyle beraber kıstası.

Bu şubeler hergün telefonla şunları bildireceklerdir:

Alınan esirler hakkında, icabında dakika fevt eylemeksizin mâlumât,

Sabahleyin... saatte geceki vakayin hususiyetleri;

Akşam... saat’de o günün hususiyeti ve o gün hâl faâliyetde olup tesbit edilen bataryaların listesi (Yevm-i icmâ neticesi);

Mühim mâlumâtın müstecil olanları;

Bundan mâadâ kolordu 2.Şubeleri mıntıkaları karşısında icrâ-ı faâliyet eden düşman kuvvetlerinin heyeti umumiyesine mahsus bir rapor edecekler ve bunda evsafi

mahsusanın tamamen muin harekât günlerinde düşman piyâde ve topçusunun faâliyetine âid simâ-ı umumiye göstereceklerdir.

Yevm-i Raporlar: Yevm-i raporlar bu kitabın beşinci faslında münderiç tarifât dâiresinde tanzim ederler.

Teveciye planına mahsus tashihat: Bu tashihat düşman tesisat tedâfüyesine dâir her gün 2.Şube tarafından istihsâl olunan tekmil-i mâlumatın bir terkibi olmasıdır.

Hususen burada düşmanın ve bizim muhiti zahiremiz sırahaten tâyin ve tespit edilebilmelidir. Çünkü topçumuz bu sâyede mâni ateşini tanzim edecektir. İlerlemenin devamında ekseriye en ciddi bir mâni teşkil eden mitralyözlerin tâyinine çalışmakta lâzımdır.

Tashihat gece tanzim edilecek ve yevm-i istihbârat raporuna rabt olunacaktır.

Fotoğraf Vezâifine Âid İdâmenin Sûratleri: Ordu 2.Şubesi tekrardan içtinap için kolordu 2.Şubesinin verdiği fotoğraf vezâifi emirlerini her gün bilmek ihtiyacındadır.

Binâenaleyh bu emirlerin bir aynı istihbârat raporuna rabt edilecektir. Bunun gibi ordu 2.Şubesi tarafından verilen fotoğraf arada bir kolorduya tebliğ edilmelidir. Mâlumdur ki bir gün ifâ edilememiş olan vazife emri ertesi günün icrâ programında münderiç bulunur.

Tayyâre Tanzimleri: (Ko-Kolordu T-Tayyâre T-Teşkilâtı) merkezleri tarafından zabtedilen düşman tayyâre tanzimleri orduya gönderilmezden evvel kolordu 2.Şubelerince tertip ve tanzim edilir.

Göz Tarassuduyla Tespit Edilen Düşman Tayyâreleri: Düşman kuvâ-i havâiyesinin faâliyetini tarassuda dâir dördüncü fâsılda verilen mâlumata mürâcaat.

Fiiyyat Günleri Muhârebenin Simâsına Dâir Umumi Raporlar: Kolorduların yevm-i istihbârat raporları umumi bir tarzda düşman tarafındaki piyâde ve topçu faâliyeti harbiyesini günü gününe iş'ar ederler, topçu istihbâratının buna merbut pusularında düşman topçusunun tarz-ı hareketi hakkında bu raporları kısmen itmam ederler: Hedefleri endaht istikâmeti, endahtın nev-i, çap vel hac... gibi.

Bütün bu mâlumat ordu 2.Şubesine her gün düşmanın harekât veya eks el-harekâtının mathul hususiyeti hakkında bir veçhe ve istikâmet verir; fakat muhâlif sınıfların tarz-ı istihdamına âid simây-ı umumiye vermiş.

Bu simâ ancak her mıntıkada devamlı tarassudatın ve bir kelimeyle, düşman topçu piyâdesinin bütün tezâhüratına âid takririn neticesi olabilir. Binâenaleyh, umumi ve amiyâne bir tetkikin mahsulü olmalıydı. Bunu da ancak mıntıkada kolordu 2.Şubeleri ile (Ko.T.A) bilir. Bu tetkik ordu 2.Şubesi yapılacak umumi tetkike esas teşkil edecektir.

Netice olarak her kolorduda (T.A) muâvenetiyle 2.Şube ayrıca bir mahsusatı hâiz olan faâliyet ve ba-hareket harbiyeyi müteâkib ve yâhut muhârebenin her yeni safhası akabinde, bu safhanın devamı esnâsında yapılan tarassudattan umumi bir iş çıkarılabilmelidir. (Emniyet mevzunun zâbtı, hatırlak, hücrem mevzu asliye yerleşse, daha ileriye geçilme, düşmanın aksi el ameli. Elh)

Düşmandan Alınan Malzeme: Düşman tarafından istimal olunan muhtelif el-cins malzemenin (Esir silâhları, topçu silâhları, dürbünler ve elh) ordu 2.Şubesinde bilinmesi lâzımdır.

Zabt olunan malzemenin tetkikatı yapabilmek için kolordu 2.Şubeleri alınan malzemenin miktar ve cinsini ve nereye konulmuş olduğunu ordu 2.Şubesine haber verecektir. Bu sebeple muhârebe sâhasında düşmandan iğtinam olunan ve yâhut bulunan bütün malzeme kolordularca, kolordunun tâyin ettiği bir noktada cem edilecek ve bu keyfiyet ordu 2.Şubesine bildirilecektir.

Ko 2.Şubeleri münhazıran malzemenin nev'ini (makine tüfek, mitralyöz, bomba topu, top, batarya dökümeni, periskop, elh) değer ederek tâyin edilen noktaya yeniden her defa malzeme harbiye vürud ettikçe ordu 2.Şubelerine mâlumat vereceklerdir. Malzeme menkûre 2.Şubeden bir zâbit tarafından muâyene edilmedikçe oradan kaldırılamaz.

Mühimmat: Her nev'i mühimmat (Topçu, piyâde) ordu tarafından (2.Şubeye) tâyin olunacak bir mühimmat deposuna cem edilecektir. Kolordu kumandanları ordu 2.Şubesine depoya yeni irsalat vüku buldukça mâlumat vereceklerdir.

2.Şubeden bir zâbit bu mühimmatı gidip muâyene edecektir. Bu muâyene icrâ edilmedikçe mühimmat başka yere nakil edilemez.

Üserâ Üzerinden Alınmış veya Muhârebe Sâhasında Bulunmuş Evrakın İstismarı Hakkında

Tâlimat

3

Bu tetkikte üserâ üzerinden alınan evrakın ilk tefrik temyiziyle bunların ordu 2.Şubesine sureti sevkleri tespit edildi.

Esirlerin nakli için tâkib edilen usul nasıl ki yalnız bu ameliyeye intizam vermek ve her kademeye hareketini tespit etmek değil, isticvapadı matlup mâlumatın derece-i ehemmiyet ve müsâtceliyetine göre sıralamak gâyesinde mâtuf ise aynı vecihle her nev-i evrak ve tetkik tefrik ve istismarı da kumandanlığın az veya çok müstâcel ihtiyâcâtına tekâbül edecek bir usule tevfiklen yapılmak i'cab eder.

Karargâh-ı Umumiyenin 15 Teşrin-i evvel 1916 tarihli tâlimatı bu istismarın ilk esaslarını vermektedir.

Bizim bu tâlimatımızda Karargâh-ı Umumiyenin mezkûr tâlimatına âid bâzı neferat noktalarını tevzih ve itmam edecektir.

Evvelâ evrakı iki kısma ayırmak lâzımdır:

Askeri mâhiyetteki evrak (Emirler, planlar, haritalar, elh)

Hususi evrak (Mektuplar, kart postallar, seyahat hatıraları, elh)

Her iki nev-i evrak ya esirler üzerinden alınmış meydan-ı harbde bulunmuştur.

Müsâdere Edilen Evraklar

1-Askeri emirler, planlar, haritalar: Ayrı bir paket yapılır ve doğruca firka toplama noktalarından ordu 2.Şubesine ve yâhut yoklama merkezine gönderilir.

2-Hususi: Her âlâya mahsus evrak-ı hususiye firka toplama noktalarına memur zâbitan tarafından ayrı torbâlâra konur ve orduya (2.Şubeye) yoklama merkezine gönderilir.

3-Bulunmuş Evrak: Silsileyi murataba riâyet ve bilâ ifâte-i vakit kolordu 2.Şubesine gönderilir. Bu şubelerde süratle tefrik-i ameliyesini yaparak hususat-ı

askeriyeye hâiz olmayanları bir tarafa ayırır ve derakap kabil istismar olanlardan yalnız emirleri ve kendi mıntıklarında cereyan eden Harekât-ı Harbiyeye müteallik ve sâik alıkoyar.

Her iki hâlde de kolordu şubeleri ordu 2.Şubesine telefon eder, biâltehir, bulunmuş evrakı buldukları mahâlleri iş'ar ederek bu şubeye gönderir.

Muvakkaten alıkonulan evrak, ba'del istifâde derhal tercümeleriyle birlikte ordu 2.Şubesine irsal olunur. Bu hesapça bütün evrak ordu 2.Şubesinde toplanmış olur.

2.Şube bunların birçok âti tefrik ve istismar eder:

2.Şube de şube zâbitanı ve bâhusus tercümanlar derecelerine göre hemen kabil istifâde olan askeri evrak tercüme ederler; (Evla tâbiye misali, tesisat, muhtelif tarifât velh) tercümeler, bade gerek hülâsalarla ve gerek mâlumat müttefirde şeklinde aâlkadarlara tevzi olunur.

Topografa müteallik ve sâik, haritalar, esas planlar, elh, endaht planı grubuna gönderilir. Grup, 2.Şube müdürü veya grup âmiri tarafından tâyin edilecek şerâid dâhilinde bunlardan istifâde eder.

Topçuya âid ve sâik, icabında berayı tetkik ordu (T.A) gönderilir. 2.Şubenin âmiri altında, orduca tâyin olunan tercümanlardan mürekkep hususu bir araştırma heyeti ya şube nezdinde veya tâyin olunacak diğeri bir mahâlde vazife eder. Heyetin vazife fırka toplama noktalarından gelen bilcümle evrakı tefrik etmek ve yalnız orduya değil, mâfuk kademe ile merbut cüz-i tamlarında alâkadar eden muhtelif el-cins evrak çıkarmaktır.

Araştırma heyetine bir hususta tâlimat verilir.

Araştırma Merkezine ve Sâikin İstismarına Dâir

Tâlimat 4

Esirlerin üzerlerinden alınan veya sahâ-i harbde bulunmuş olan orak ve tâifin kafesi heyet-i umumiyesiyle biâl-tehir araştırma merkezine veya ordu merkezine gelmelidir.

Bunların istismarı merkeze vürudunu müteâkip derhal başlar.

Harekât-ı harbiyeye müteallik müstâcel iş: Âtîde muharrer üç ameli ordu veya karargâhı umumi tarafından derhal istifâde edilebilecek mâlumatın tahrişi gâyesi mâtuftur.

1. Askeri mâhiyetteki sâikin taharri ve nevi'ne göre tasnifi (1):

A) Harita, kroki, esas planlar.

B) Emirler

C) Raporlar. Kıtaat mevcutlarının ahvali...

Bu sâikin emri âhire kadar, bunları bizzat istismar edecek olan 2.Şubeye, bilâ-tehir, gönderilmekte devam olunur.

2. Seyahat hâtıralarının cemi.

Bunlar, ordu için şâyan ehemmiyet ve istifâde olabilecek en yeni mâlumatı (Kıtanın hareketleri, mühim tahkimat ameliyeleri) bulmak maksadıyla serian gözden geçirilmelidir. Bu nevi mâlumatı ihtivâ eden defterler gecikmeksizin ve mühim kısımları kolayca bulunabilecek vecihle meşrûhatlı olarak ordu 2.Şubesine gönderilecektir.

3. Askeri bir mürselin adresini hâvi kart postalların ile mektup zarflarını ayırmak. Bunlar iki küme ayrılıcağıdır. Birinci küme tarihi en yeni olanlardan (mesela 30 günden aşağı) ikincisi eski tarihlerden müteşekkil bulunacaktır.

Birincilerin istismarı, birinci ve ikinci ameliyelerin hitamına müteâkip başlamalıdır. Bu istismar âtîdeki mesâile müteallik mâlumatın tahrişine mâtuf olacaktır:

Orduya alâkadar eden cüz-i tamlar;

Mevzuları henüz anlaşılmamış olan cüz-i tamlar;

Türkiyatları hakkıyla mâlum olmayan cüz-i tamlar;

O zamana kadar mâlum olmayan cüz-i tamlar;

İltihaklarıyla nizâm-i harbi tebdil edebilecek plan cüz-i tamlar;

Bu istismarı (A) numune cetvelinin tanzimine lüzum gösterir. Bu cetvel ve buna âid teferruat akşam ordu 2.Şubesine gönderilecektir.

Birinci derecede mühim ve müstacel olan bu ameliyeler bitince ve sâikin istismar namına başlanır.

A) Tercümanların işini teshil etmek için bir cetvel yapılması daha muvâfaktır. Cetvele istihbâratın efsamına göre bulunan kağıtlar. Tarih ve mâhiyetleriyle kaydolunur. Bunun içinde âtideki ve sâik bir tarafa ayrılmak suretiyle evvelce başlanmış olan tefrik ameliyesi itmam olunur:

- a) Bölüklere, âlâylara, fırkalara göre mu'ayyenat cüzidanları;
- b) Üzerinde bir mürsel askeri adresi olmayan mektup zarfları;

Bu suretiyle dört küme ve sâik teşkil eder:

- 1-Mu'ayyenat cüzidanları,
- 2-Mürsel askeri adreslerini hâvi kart postal ve zarflar,
- 3-Mürsel askeri adresini ihtivâ etmeyen kart ve mektuplar,
- 4-Seyahat Hatıralar.

Bu sâik pek çok olur ve yeni sâilin gelmesi ihtimalide bulunursa ordu 2.Şubesi tarafından bunların kısmen karargâhı umumiye nakledilir.

Bâde'l-tefrik araştırma merkezinde alıkonulacak ve sâikin istismarı âtide ki tarzda yapılacaktır:

Bu işe memur kimseler, aynı zamanda işe başlamak üzere dört gruba ayrılır:

Birinci grup mu'ayyenat cüzidanlarının istismarıyla iştigal eder; aradıkları şey şudur. Efradın kareleri, tertipleri, askeri sicil numaraları.

Bu esâsata göre (b-c-d) numune cetvellerini tanzim edecektir. Bu cetveller işin hitamında, bunlara müteallik mu'ayyenat cüzidanlarıyla birlikte ordu 2.Şubesine gönderilecektir.

İkinci grup mürsel askeri adresini hâvi kart ve mektupları tetkik eder.

Grup evlâ tarihleri bir aydan aşağı olan muhâberat ile iştigal edecektir. Daha eski muhâberatın tetkikine ancak vakit müsâid mübâşeret olunur; aksi hâlde eski muhâberat ordu 2.Şubenin emriyle kırarken umumiye gönderirler.

Adreslerin tetkikine mevad âtiyeye dikkat olunacaktır:

- 1- O zamana kadar mâlum olmayan cüz-i tamlar;
- 2- 2.Muhtelif sınıfından yeni cüz-i tamların iltihak; mâlumat evveliye'ye tâdil edecek derecede büyük cüzinamlarda vukua gelen hususi teşkilât ve hademat.
- 3- Ordu 2.Şubesinin bildiği tarihten daha yeni bir tarihte bu cüz-i tamların ahz mevzu etmesi.

Bu mevzu gerek sahrâ postası îanesiyle ve gerek muhâberat mahtubatında anlaşılabilir.

4.Ordu 2.Şubesince mâlum olan cüzi tamlardan sonra zuhur eden cüzi tamlar tâyin ve tespiti.

Cetveller işin hitamında âid oldukları mâlumat ile birlikte ordu 2.Şubesine gönderilir.

Üçüncü grup bunlardan başka olan kart ve mektupların istismarına memurdur. Bu grup tarihleri pek eski (bir aydan ziyâde) olan muhâberatı ihmal edebilir; göreceği işin gâyesi muhâberatın mahtubatında şunları aramaktır:

1-Askeri mâhiyette mâlumat (silâh altına yeni sınıfların celbi, kıtanın hareketleri, nakliyat, elh.)

2-İktisâdi mâhiyette mâlumat;

3-Terbiye ve kuvve-i mâneviyeye müteallik mâlumat.

Bu mektupların mühim kısımları tercüme edilerek biladeni tertibe göre cem olunur.

Her tercümeye mürselin avratı ile mektubun gönderildiği tarih lef edilir.

Tercümelemler ile melfufatı her beş günde bir ordu 2.Şubesine gönderilir.

Hâşiye--Askeri mâhiyette bir haber derhal kabil istifâde olduğu taktirde evvelâ telefonla bildirilir ve bâde der akeb ordu 2.Şubesine irsal olunur.

Dördüncü grup seyahat hatıralarının istismarına memurdur.

Göreceği iş askeri mâhiyetteki mâlumatı, ez cümle;

Cüz-i tamlara âid tarihi şeyleri,

Nakliyat yollarını,

Cüz-i tamların hareketlerini,

Mevcutların hâl ve vaziyetlerini,

Verilen zâiyat,

Ameliyat-ı mühimme,

Topçu mermilerimizin, tayyâre bombardımanlarımızın tesisatını,

İlh, ilh... (İlâ)

Mâneviyata müteallik mâlumat, ezcümle:

Muhârebe ihtisasları,

Kumandanlık hakkında tenkidatı,

Mezâlim ve fecâyi hikayelerini,

İlh, ilh aramaktan ibârettir.

Mühim kısımların tercümeleri, çıkarıldıkları defterlerle birlikte, her beş günde bir ordu 2.Şubesine gönderiliyor.

Hâşiye: Araştırma merkezine girmiş olan hiçbir vesika imhâ veya hatıra olarak hıfzedilemez.

İstismar hâtem bulunca, ordu 2.Şubesine gönderilmeyecek olan vesâikin ka'fesi, icabında verilecek emre tevfiken, paket yapılacak ve karargâhı umumi 2.Şubesine gönderilecektir.

A-Numune Cetveli

Askeri bir mürsel adresini ihtivâ eden kart postal ve zarfların istismarı.

Melkufat	K-Y	Kıssa	Ko	Sahrâ Postası	Mevzu	Mülâhazat
----------	-----	-------	----	------------------	-------	-----------

Muayenat Cüzdanlarının İstismarı

B-Cetveli

Cüzan Adedi, Senerele Göre Taksim Y, Kıssa, Ko.

Tevvelüdü	1899	1898	1897	1896	1895	1894	1893	1892	1891	1890
-----------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

C-Cetveli

Cüzdan Adedi: Tertiplere Göre Taksim Y, Kıssa, Ko

Gönüllü	İzamiye	İhtiyat	İkinci İhtiyat	1.Redif	2.Redif	1.Mustahfiz	2.Mustahfiz
---------	---------	---------	-------------------	---------	---------	-------------	-------------

D-CETVELİ

En Yüksek Sicil Numaraları Y, Kıssa, Ko.

	K1	K2	K3	K4	K1 M.T	K2 M.T	K3 M.T
--	----	----	----	----	-----------	-----------	-----------

Hâşiye—Sicil numaralarının altına yazılan tarih en yüksek numaralı neferin bölüğe tarih iltihakını müşirdir.

Düşman Topçusuna Dâir Mâlumatın Taharri, Tertip ve İstismarı Hakkında

Tâlimat

5

Her gün kolorduya gelmekte olan mâlumat tetkik, mukâyese ve tertip edilecektir. Bundan başka mâlumatı mezkurenin bilâ-tehir topçumuz tarafından istismarı lâzımdır.

Bu hâlde kolorduda mâlumatın umumi bir tefriki ameliyesi yapılmasına lüzum kati vardır.¹ Buda yukarıda bahsettiğimiz isticmanın esaslarındandır. Fakat evvelce, her kolorduda kuvvâ-i havâiye ile (T.A) bir defa kendi emirleri altındaki vasâid tarafından elde edilen mâlumatı bizzat tefrik ve temyiz edeceklerdir.

İlk Semine

Kuvâ-i Havâiye: Her kolordu da (K.H) merkezi istihbârat zâbiti, rasatlar tayyâreden inince getirdikleri mâlumatı alır, balonlar tarafından istihsâl edilenlerle mukâyese eder; bu mukâyeseden istihbârat zâbiti, mümkün mertebe doğru olarak o gün tespit edilen bataryaların vaziyetini istihraç eder. İşte kolordudaki içtimâ götürüleceği ve (T.A) tarafından getirilen mâlumatın münâkaşasına esas imhaz edeceği vaziyet budur. Bu bab'da (T.A) müteâkip (içtimâda takarrüb ettirilen vaziyetin istismarı) bahsinde ki hâşiyeye mürâcaat,

T.A: Kara müteressibleri ile sedâ istihbârat kısmının mâlumatını cem etmek olan (T.A) zâbiti bu mâlumatları yek diğeriyle mukâyese eder, kolordu 2.Şubesinin kendisine naklettiği, mıntıkaya düşen mermilere ve bunların istikâmet umumiyesine âid, piyâde ve topçunun raporlarını tetkik eder, bu raporların tarassudat merkezleri ve tespit ve tâyin kısmının yapmış olduğu tarassudatla derece-i mukâreneti araştırır, ve tefrik ve temyiz ameliyesinin hitamından sonra, kolordu içtimâ yevmiyesine (K.H)'nın verdiği vaziyetle mütenâkisen münâkaşa edilecek bir vaziyet götürür.

---

¹Fırkalarda bir (T.A) teşkil derpiş edilebilir. Herhalde, hatta (Ko.T.A) yine gelmezden evvel mâlumat, grupmanlar tarafından, ister firka topçusu tarafından, cephede istismar edilmelidir.

Ko.2.Şube: Kolordu 2.Şubesi kendisi tarafından elde edilen mâlumat (Ümerâ mâlumatı, müsâdere edilen evrak, piyâde raporları, elh) içtimâ götürür.

Kolordularda İctimâ

Her gün kolordu 2.Şubesinde bir zâbit ile kolordu topograf kısmından bir zâbit, (Ko.T.A)' ndan bir zâbit (Ko.K.H)'si zâbitlerinden biri (hin hâcetde hazır bulunmaları i'cab eden râşideler veya baloncular birlikte) içtimâ ederler. Bunlardan her biri kendileri tarafından o gün veya bir gün evveli istihsâl olunan mâlumatı getirir.

Bu mâlumatın mukâyese ve münâkaşası kolordu 2.Şube müdürünün riyâseti altında icrâ olunur.

İçtimâ nihâyetinde bu mukâyese ve tenkit, mevzubahis olan günde düşman topçusuna âid müttehiden şekli ve umum tarafından kabul edilen bir vaziyet tesisiyle neticelenir.

Takarrür ettirilen vaziyette bilhassa mevadı âtiye tâyin olunur:

- A) Esâsen mâlum olup o gün faâliyeti görülmüş olan bataryalar.
- B) Evvelce faâliyyette buldukları görülmüş olduğu hâlde o gün endaht etmemiş bataryalar;
- C) Hakiki mevzuları o gün fotoğrafla veya müşâhede ile tâyin edilebilen bataryalar;
- D) İlk defa icrâ faâliyyet ettikleri görülen bataryalar,
- E) Tahrip altına alınmış olan düşman bataryaları (İstikrar);
- F) Bataryaların esas hedefleri, çapları, endaht istikâmetleri.

Bu suretle tesis eden zâyiat 2.Şube, (K.H) ve (T.A) için aralarında hiçbir tenâkus kalmamak üzere, bataryaların haritasını tanzim etmelerine medar olur. Bu keyfiyet pek büyük bir ehemmiyeti hâizdir.

Sıra Numaraları

Yevmi ictimâda takarrür eden vaziyet her batarya için bir sıra numarasına hâvidir.

Tefrik-i ameliyesinden sonra bu numaralar (dört rakamlı) 2.Şube tarafından vaz olunur ve umumi tarafından kabul edilir. Bu numaralar mevkundur. Bunlar ancak âid oldukları bataryaların fotoğrafları alındıktan ve endahları plan grubu tarafından doğru olarak sıraları tâyin olunduktan sonra katileşir. Endaht planı grubu, icabında, sıraları tâyin olunan bataryaların sıra numaralarına müşir bir liste neşreder.

Kolordu İctimâında Takarrür Eden Vaziyetin İstismarı

Yevmi ictimâda takarrür ettirilen düşman topçusunun vaziyeti 2.Şube ve (T.A) tarafından âti istismar olunur.

2.Şube: Mezkür vaziyetin yardımıyla şunları yapabilir:

A) Topçu vaziyeti tesbit; ateş etmiş olan bataryaların adedini nazar-ı dikkate alarak bu bataryaların birleşmiş oldukları mıntıkadaki derece-i faâliyetlerini takdir eder; bâzı noktaların aldığı takviyeler, diğer bâzı noktaların süküt veya ricatlerini anlar: Hülâsa, topçu fiiliyatının simâyı umumiyesi hakkında kumandanlığı tenvir etmek üzere i'cab eden tekmiil mâlumatı elde bulundurur.

B) Ertesi gün için fotoğraf vezâifi emirlerini hazırlar; çünkü bütün tahkimatın fotoğrafla tespiti esastır. 2.Şube tarafından verilecek fotoğraf vazifesi mıntıkaları değil, fakat pek vazih ve muin noktaları, yani muhtelif tarassud uzuvlarının bataryaları görebilecekleri noktaları ihtivâ edecektir.

Kullanılacak makine ekseriya büyük adseli (0,50, veya 1.20) olacaktır. Bataryaların tesisatına âid teferruatı ancak bunlar gösterebilir.

C) Ertesi gün ordu 2.Şubesine takdim edilecek yevmi istihbârat raporuna, evvelce mâlum olanlar, şüpheli bulunanları ve nihâyet yeni bataryaları ayırmak suretiyle bugün evvel icrâ faâliyet ettiği görülen bataryaların bir listesini rapteder.

T.A. Topçu vaziyetini tespit ve tâyin edebildiği gibi istihbârat pusulasını da tertip ve tanzim eder ki bu pusula üzerinde icrâyı faâliyet ettiği iş'ar olunan bataryaların listesi 2.Şubenin listesinin tamamen aynıdır ve aynı sıra numaralarına hâvidir.

(T.A), (K.H) istihbârat zâbiti ile sık bir temas hâlinde çalışacaktır. Bu şart elzemdir, mecburidir. (Bu bahsin nihâyetindeki hanyaya mürâcaat)

(T.A)'ın yevmi pusulayı yalnız bataryaların listesinden ibâret değildir. Tayyârecilerin mükemmelen bildikleri bataryaların mevzuunu (Fotoğrafla alınamazdan evvel) mümkün olduğu kadar doğru olarak gösterecek vecihle mütemim meşrûhat ve küçük krokileri de muhtevîdir.

Yalnız bir sıra numarası hiçbir mânâ ifâde etmez; bilinmesi hâiz ehemmiyet olan şey mustahsan nakat hususiyesini nispetle bataryanın mevzuudur.

Misal: Ormanın kenarında, sath-ı mealinde, çetin muhitinde, ilh...

İşte (T.A) bu nokta-i nazarı tâkib ederek bataryaların mevzuunu tespit edecektir.

Hâşiye: Seri hazırlık devresinde ve yâhut zaman hususi olarak müsâade olduğu ve tayyâre birçok bataryalar gördüğü taktirde (T.A) topçuya âid mâlumatı toplamak ve sıralamak için akşam ictimânını beklemez. Harbde olduğu vecihle, (T.A) müdürünün, hava filosuna mülhak zâbiti celp ederek, fotoğraf bir taraftan basıldııkça diğer taraftan muâyene eylemesi, mutarassıtlar, raporlarını verirken kendisinin de hazır bulunması faydalıdır.

Gündüz istihsâl olunan kat'iyet akşam ictimânında yapılacak münâzara münâkaşayı o nispette tahfif eder.

Fotoğrafların Tetkiki

Fotoğraf bâzı bataryaların hakiki mevzuunu izhar ettikçe, (Ko.T.A) zâbiti (K.H) ile de görüşerek fotoğrafların birer nüshasını mürekkeple işâret etmek suretiyle tefsir edecektir¹ (a). Bu tefsir edilmiş nüshalar, fotoğrafın vürudunda itibâren nihâyet yirmi dört saat zarfında ordu 2.Şubesine gönderilmelidir.

(T.A), endaht plan grubuyla bilâ iştirak onlar tarafında yapılan iş ile bu fotoğrafları mukâbele ve bu vâsıta ile bataryaların sırasını tâyin edecektir.

Endaht planı grubu, mevzuları hakiki sıra numaralarıyla kendi esas planının dakikaları üzerine kaydettikten sonra, yeniden tâb edilmek üzere, bil-hesap tâyin edeceği

---

¹ Bu babda şu usul şâyan tavsiyesidir: İşaretleri bizzat fotoğrafının üzerine yapmayarak fotoğraf kıtasına göre kendilerinden yerine bir saman kağıdı raptetmek ve bataryaların

fakat sıra numaralarını (4 rakamlı bir numara) mürekkeple gâyet okunaklı bir surette fotoğrafın üzerine yazarak fotoğrafı tekrar (T.A) iâde eder. Ordu (T.A) yı yerlerine konmuş olan numaraları kendi haritasına geçirdikten sonra doğruca alâkadar (T.A)'lara ve ordu (K.H)'sine endahat plan grubunun kâti numaralarını bildirir. Bu numaralar kolordu ictimâında muvakkaten kabul edilmiş olan numaraları kendiliğinden ifâ etmiş olur. ¹(T.A) vukua gelen tebdilatın 2.Şubeyi ve (K.H)'yı haberdar eder. Numara tebilatı (T.A) pusulasına da kaydolunur.

Muâmelenin bu suretle cereyan ve işin gayri merkezi olması herkesi kendi vazifesiyle iştigal ettirmek, yanlışlığa mahâl bırakmamak ve her kademedede batarya sıra numaralarının bir olmasını tesin etmek faydasına hâizdir.

Sükün devresinde tâyin ve tespit kısmının merbut raporuyla (Ko.T.A) pusulalarına ve endahat hangi güne âid iseler o günün ferdâsı ordu (T.A) ve endahat planı grubuna mevzularını bu kağıt üzerine çizerek müvakkittir. İcabında gâyet muhtesir meşruhatta kaydolunabilir.

Geleceği gibi kolordu 2.Şubesi tarafından ordu 2.Şubesine gönderilecek olan faal batarya raporu da aynı muâmeleye tâbi olacaktır. Bu bataryaların listesi kolordu yevmi raporuna dercen veyâhut ceaylen irâde olunur.

Ordu Umuru Havaiyesi

Ordu umuru havâiyesi her gün 2.Şubesine ordu hava filosu ve balonlar tarafından düşman topçusuna dâir bir gün evvel istihsâl olunan mâlumatın raporunu taktim eder. Bu mâlumat şunlara muhtevidir.

İcrâ faâliyet ettiği görülen bataryalar bâlâda (Ko.T.A)'da beyan edildiği vecihle bataryaların vaziyetlerini tâyin ederek.

Bu mâlumat ayrıca bir rapor edecek değildir. Belki (K.H)' nin umumi raporuna bir gün evvel istihsâl edilmiş olan diğer mâlumatların arasına dâhil olunur: (Nakliye kollarının hareketleri, yollar üzerinde ziyâlar, açık ordugâhlar, inmiş tayyâreler, düşman faâliyet havâiyesi, ilh...) rapor aynı zamanda hem ordu 2.Şubesine ve hem de ordu (T.A)'ne gönderilir.

---

¹ Alel-ekser kolordu tarafından verilmiş olan muvakkat numaralar, endahat planı grubunun tâyin ettiği numaralardan pek farklı olmadıkça kati numara gibi muhâfaza olunur.

Ordunun Haritası

Ordu (T.A) yı yevmi mâlumâtı kâmilten aldıktan sonra bunları tefrik ve temyiz eder; fotoğrafları tetkik eder ve bâde endaht planı grubu ve ordu 2.Şubesi ile birlikte düşman bataryalarına âid umumi haritayı tertibe çalışır.¹

Sükün devresinde bu harita sekiz veya on günde bir icabında daha sık olarak tanzim ve teksir olunur. Mikyas bir bölü yirmi bindir. Esas plan üzerine tertip olunur. Muhakkak işgal edilmiş batarya mevzuları

İşgali edildikleri şüpheli olan mevzular.

Hazırlanmış fakat işgal edilmemiş mevzular,

Çaplar.

Bundan başka ordu haritası, bataryaları endaht istikâmet umumiyesine ve dövülmüş mıntikalara göre gruplara taksim eder. Bu suretle bataryaların haritası yalnız bir topçu vesikası değil, kumandanlığı düşman topçusunun faâliyeti, bâzı mıntikalardaki faâliyeti, bâzı noktaldaki keşafeti, çapların nispeti, takviyeleri, tebdil mevzuları hakkında tenvir mahsus 2.Şubenin de bir vesikasını teşkil eder.

Harita, yeni istihbârat için umumi bilhassa endahtlarının icrâsı hususunda topçusu bir esas olur. Her kolordu kendisini alâkadar eden mıntika-i harbde henüz şüpheli olan noktaları tâyin gâyesini tâkib eder ve buna göre fotoğraf vazaifi emirlerini verir. Ordu fotoğraf inkişafı için kolorduya tâyin edilen hududun gerisindeki bataryalar fotoğraflarını kendisi deruhde eder.

---

¹ Kolordu topoğraf kasları topçu vaziyetine âid haritayı basacak vasâid malik değildir. Yalnız ordu topoğraf kısmı buna muktedirdir. Her gün (Ko.T.A)'yı tarafından ve mevkut olarak ordu (T.A) tarafından verilen mâlumât iki tab arasında haritanın tertibine imkân verir. Mâmâfih kolordu topoğraf kasları her gün veyâhut birçok günlük zaman devrelerinde ordu haritasının tertibini teshil etmek üzere bir faâliyet haritası vücuda getirilebilirler. Bu haritanın işâret mahsusası ordu haritasındakilerin aynı olacak ve aynı numaralarını hâvi bulunacaktır.

İstikrarda Topçunun Faâliyetini Tarsin

İstihbârat hadematının bu işe memur kısmı, düşman topçusunun tarz-ı idâresinde vukua gelebilen tâdilâtan aladevam 2.Şubeyi haberdar etmek ve kumandanlığı düşmanın mümkün veya muhtemel tasavvuratı hakkında ikaz eylemek gâyesini tâkib eder.

Bu sebeple kolordular cephelerinde ve cepheleri gerisinde gerek siperler ve gerek bataryalarla ordugâhlara tevcih edilen âtiler için bir (tarassud tertibatı) alacaklardır.

Her muteressidin sahhe-i tarassudu tehdit ve her birini yalnız kendi mıntikasına düşen mermilerle iştigale mecburetmek suretiyle mermilerin muhtelif mutarassıdlar tarafından birkaç kere sayılmasına meydan vermemek ve bu vecihle her mıntıkaya isâbet eden mermilerden sarih bir fikir istihsâl etmek mümkündür. Esâsen bu nevi mâlumatta kâti bir sıhhat aranmaz; fakat faydası tasdik olunarak, tarassudat havâic ve samimiyetle yapılmış olursa taktir ve tahminde yapılacak hatta derecesi sâbit kalır ve ramaklar arasında mukâyese kıymetini muhâfaza eder. Burada en mühim mesele saatleri ve mümkünse çapları doğru olarak kaydetmektir.

Mıntıkaya ispat eden mermilere âid bütün tarassudat raporları kolordu 2.Şubesine gider. Bu şubede bunları kaydettikten sonra (T.A) devreder. (Yukarıda geçti)

Kolordu 2.Şubesi her akşam orduya topçu nokta-i nazarından o günkü umumi simâsını telefon eder. Mühim mâlumatların kafesini etrafına topladıktan sonra yapılan endahların mukâbele bilmisil ve batanzim veyâhut tahrip elh endahları olup olmadığını istihraca uğraşır.

Hiçbir mânâ ifâde etmeyen, zâyî topçu atışı, vasatı faâliyet şiddetli bu mubaredman, tâbirlerinden ictinab etmelidir. Topçu faâliyeti icrâyı faâliyet eden bataryaların adedi, atıkları mermilerin miktarı, endahın müddeti, hedeflerin vasâidi ile ifâde olunur.

T.T ile Tanzim

Düşmanın bataryaları tarafından yapılan topçu tanzimlerinin tarassudu ayrıca bir kısmı hazi olan bir menba istihbardır.

Bu nezâret bizim topçu tanzimlerimizin devresi haricinde olmak üzere dâimi birlikle temin edecek tarzda temin olunmalıdır. Bu münâsebetle kolordu kumandanları

delâletiyle bütün topçu telsizleri grup teşkil edeceklerdir. Yevmi dinlemelerin neâtici, (T.A) ve itâsıyla bir yerde toplanacaktır. (T.A) lar her gün bunları (tanzim saatleri, işâretler, tanzimlerin, müttehiz usul mükâleme) ordu 2.Şubesine ve kolordu 2.Şubelerde bunları düşman bataryalarına âid mâlumata birlikte ordu 2.Şubesine takdim edecektir.

Kolordu müstâmel telsiz cihazları keşif ahzesi hizmetini göremedikten tanzimlerin vuku bulduğu mıntıkaları tâyin edemezler. Binâenaleyh kolordular yevmi dinlemelerden kendi mıntıkaları önündeki düşman topçusunun faâliyeti hakkında alel acele karâr vermeyeceklerdir. Çünkü kapılan bâzı tanzimler bu mıntika haricinde, pek uzakta icrâ edilmiş olabilir.

Civar ordularla anlaşılma suretiyle ordu 2.Şubesi için, o sırada kolordulara isal edilmekte olan işâretleri tevzi ettirmek mümkündür. Ordunun elinde keşif ahzesi varise dinleme hidematı ve alınan mâlumattan istifâde hususu için yeni tertibat tatbik edilebilirler.

(T.A) tarafından tetkik edilecek ve sıralanacak olunan mevad:

1-Mâruz kalınan endahlara dâir (T.A) tarafından alınan mâlumat;

2-T.T merkezi tarafından verilen tayyâre tanzim işâretleri;

3-Düşman toplarının faâliyeti hakkında kolordular tarafından verilen mâlumat.

Hısım topçununun faâliyetini yakından tâkib etmeye ve düşmanın arâzi üzerindeki vaziyet ve tertibatında vukua gelen tahvilât hakkında âti bir fikir husûlüne hizmet eder.

Topçu İstihbârat Zâbitanı Hakkında Bâzı Mâlumat

Cephe istihbâratı âlâyaların istihbârat zâbitleri tarafından nasıl piyâde nokta-i nazarına göre istihsâl olunursa, cephenin düşman topçusuna müteallik istihbâratıda her mıntika-i harbde o işe memur bir zâbit tarafından cem edilecektir. El-yevm tâlimatnâmece kabul edilmiş bir topçu istihbârat zâbiti mevcut değildir. Topçunun yanına vâsita-i istihbariyesi (T.A)'dır. Kolordu topçu istihbâratının muhârebede vazifesi pek yüklüdür. Cephede bizzat istihbârat memuru vazifesi, ihtiyaç nispetinde ortaya biriye gidip gelmesi kolay değildir. Aksi takdirde asıl vazifesini başaramaz. Kıtada (T.A)'ın murahhasları bulunmalıdır.

Muhârebe göstermiştir ki bataryaca elde edilen birçok mâlumatlar (T.A) vâsıl olmaktan kaybolmaktadır. Diğer taraftan kıtada mâlumatın ve sâikin, planların, haritaların tevziini, (T.A)'dan başka diğer mütevâsıl bir makam deruhde ve temin etmezse muhârebe esnâsında bunların mahâllerine sâlimen vâsıl olması tehlikesi vardır. Piyâde istihbârat zâbitleri tâyin ve istihdâmından evvel ve gayri kabil ictinâb bir şekil almış olan yanlışlıklar, ihmal ve nisyan bataryalar arâzi üzerine dağılmış olduğu bir zamanda topçu da daha kuvvetli bir sebeple gayri kabil içtinâptır.

Bunun içindir ki (T.A) zâbitana behâ mahâl ihtiyaç vardır. Bu zâbit her grupta bir (Haber memuru) olabilir.

Her fırka topçusunun, kıtanın, ağır topçu kumandanının mâiyetine verilmiş olan bir zâbit (T.A) ile, haber zâbiti arasında bir mutavassıt vazifesi görebilir. Bu suretle iş gayri müzekkeri olarak cereyan eder. Her piyâde âlâyında bir zâbitin karşısında ki düşman bilmesi ne kadar elzem ise her topçu grubunda da bir zâbitin mukâbilindeki düşman topçusundan kumandanlığı haberdar etmesi o kadar elzemdir.

Ameli olarak bu zâbitler mevcuttur. Fakat istihbârat zâbiti unvanına hâiz değillerdir; vazifeleri bu nokta-i nazara göre tâyin edilmemiştir. Bunların bu hususta hiçbir mesuliyetleri yoktur. Mâmâfih mükemmelen tahtit edilmiş vazâifle tavzih edilmeleri fâydalı olur.

(T.A) hizmeti âtide ki tarzda tesis olunabilir:

(Ko.)'lari doğrudan doğruya kendilerine merbut olmak üzere şu Murahhaslara mâliktirler:

1-Her fırka topçusunda, ko. Topçusunda ve ağır topçu da bir zâbit;

2-Grupların haber zâbiti.

Bu zâbitanın vezâifi berveche âtidir:

A) Kendilerini aâlkadar eden mıntika-i harbde mıntıklarının topçusuna müteallik bilcümle cephe istihbâratını toplamak;

B) Bu istihbâratı merbut olduğu (T.A) zâbitine isal etmek;

C) Gruplarının bataryalarında istihbâratın, hülâsaların ve sâik, haritaların, planların (Bilhassa topçu haritalarıyla ordu 2.Şubesinin vasâiki) muvâsalasını temin etmek.

Bu sâikin vâsıl olup olmadığını anlayıp emin olmak;

Hususi bir tarzda bu zâbitler, istihbârat zâbitleri gibi hareket ettiklerinden mevad âtiyenin öğrenebilmesine çalışacaklardır:

Malzeme-i harbiye, düşman mühimmatı, bataryaların yerleşmesi, kazamatların cinsi, endahlarımızın tesirâtı, velhâsıl bataryaların teşkilâtı ile topçumuzun ateşi altında ne hâlde buldukları.

Harb esnâsında, pek mühim haberler, bunları toplayacak bir memur mahsus olmamasından, meskut kalmıştır. Bulunmuş bâzı malzeme-i harbiyeye zabt edilmiş mevzilere dâir bir kısım topçu zâbitleri tarafından verilen tarifât pek Ali fevâid hâiz teferruat vermekte idiler. Fakat bunların kısmı âzamı yolda kayboldu ve kumandanlığa, yani 2.Şubeye vâsıl olamadı.

Grupların haber zâbitleri bu vazifeyi deruhte edebilirler. Şâyet muhârebenin bâzı demlerinde bu iş istitlâlarının fevkinde kalırsa arz-ı keyfiyet ederler ve o zaman fırka (T.A) zâbiti, ağır (T.A) zâbiti, elh... Bu vazifeyi kendi uhdelere alırlar.

Binâenaleyh düşman piyâdesinin nasıl yaşadığını ve nasıl muhârebe ettiğini bilmek mühim ise düşman topçusunun ne hâlde olduğunu bilmek o kadar mühimdir. (Fırka T.Ko.T.A. ağır T.A) zâbitleri, bu topçuların kumandanları namına hareket ettiklerinden cephe haber zâbitlerinin istihbâratını kendilerinde cem ederler; bunları doğruca (T.A) gönderirler. Bu zâbitler 2.Şube ve sâikin (Hülâsalar, topçu haritaları, tesisat çuvaları) isalini temin ederler. Kolordu topçu istihbârat şubeleri buna göre emir verirler.

Üserânın Sevk ve Nakilleri Hakkında

Tâlimat

7

Birinci Kısım

Âlâylarda ve Fırka Toplama Noktalarında Yapılacak

Muâmelât

Hâşiye: Âtideki tarifât bir vaziyetine âiddir. Sükün devresinde de tarz mesâi aynı olacaktır. Mâmâfiye fark ile ki elde daha fazla vakit vardır ve âlâylarla fırkalar münhazıran kendi ihtiyaçları dâiresinde isticvapâtı daha uzun tafsilâtlı yapabilirler.

Umumi Tertibat Ameliye Üserânın Geriye Nakli

Âlâydaki Muâmelât: İleri hatlardan üserânın derhal geriye nakilleri âtideki şerâid dâiresinde yapılacaktır:

- 1-Esirlerin üzerleri, az miktarda iseler taharri olunacaktır;
- 2-Çok miktarda iseler yalnız zâbitler taharri olunur;
- 3-Hiçbir isticvap icrâ olunmaz.

Esirleri elde etmiş olan âlây bilâ tehir bunları kolordu tarafından tâyin edilmiş olan fırka toplama noktalarına sevk eder. Her nefere veya her zâbite göre ayrılmış olan evrak kâfile kumandanı tarafından götürülür.

Âlâyılara ve mâ-fevk kademelere mevad-ı âtiye memnudur:

- A) Henüz alınmış esirleri herhangi bir işte istihdam etmek için alıkoymak;
- B) Üserâyâ âid herhangi evrakı hıfz etmek:

İstihbârat tevsik ve tesrini her şeyin fevkindedir.

Üserâ, ancak ordu üserâ parkında isticvap edildikten sonra berâyâ istihdam, her ay el icrâ tâlimatnâmelerin şerâidi mahsusası dâiresinde, talep eden cüz-i tamların emrine verilir. (Ordu 1.Şube tâlimatnâmeleri)

Bugünle beraber âlâylar, kendilerince hâiz ehemmiyet bâzı tefridat noktaları hakkında isticvap etmek üzere burayı sevk ayırdıkları üserâ grubundan bir veya iki üserâyı bir veya iki saat alıkoymaya mezundurlar.

Eğer münferit esirler alınmış ise âlâyların aynı mezuniyeti bâkidir. Herhalde âlâylar 2.Şube nokta-i nazarından büyük ve esasi bir ehemmiyet hâiz olan kavâid âtiyeye riâyet mecburiyetindedirler:

Esirlerin âlâylarının numaralarını tâyin ve müsâtcelen fırkaya telefon etmek;

Esirlerin miktarı;

Âlâyların numaraları;

Esirlerin alındıkları mahâller (Esas plan)

Esirlerin alındıkları gün ve saat.

Bundan başka âlây istihbârat zâbiti esirleri geriye doğru yola çıkardığı anda, kâfile kumandanına bâlâdaki kuyudatı hâvi bir ilim ve haber verdubaş tarafına esiri alan âlâyın numarasını ve nihâyetinde de şu meşruhatı ilâve eder: (...) târik ile (...) den (...) toplama noktasına sevk olunacak:

Bâde satırın altına istihbârat zâbiti imzasını atar:

(...)'da .....sına saat (...) âlâyı, mülâzım, yüzbaşı

İmlâ edilmek üzere ihzâr edilmiş olan ilim ve haberler, ko. Vâsıtasıyla âlâylara taarruz olunur.

Fırka Toplama Noktası

Âlâydan gelmiş olan kâfile kumandanı fırka toplama noktasına vusülünde nokta kumandanı olan zâbita ilim ve haber verir. Mumâileyh de üserâ müfrezesinin muvâsalat saatini ilim ve habere kaydeder. Bundan sonra aynı müfrezenin üserâ parkı arasındaki hizmete memur zâbita teslim eder. Fırka toplama noktasını herkes mükemmelen bilmelidir. Nokta yalnız muvakkat ismi zikir edilerek değil, müfrezelerin yol ve istikâmeti şaşırılmalarına meydan vermeyecek surette kıtasına tarifât kâfile ile göstermelidir.

Toplama noktası civarına kolayca görülebilecek vecihle levhalar vaaz edilerek noktanın yol arası olunacaktır. Filhakika zaman ziyandan ve fuzuli dolaşmaktan içtinap lâzımdır.

Bu ko.'nun bir veya müteaddid toplama noktaları olacaktır. Bunların mevkiileri bizzat ko. tarafından tâyin ve tespit vardır 2.Şubesine bildirilmelidir.

Memurlar: Toplama noktasının memurları şunlar olacaktır:

Bir miktar muhâfaza efrad, jandarma veya kâfile süvârisi, tercümanlar, üserânın tefrik ve tasnifinde terümanlara muâvenet edebilecek müsteid birkaç nefer (bunları ko. tâyin ve temin eder).

Zâbitler: Muâmelât alelumum fırka toplama noktasında, hattı harbde bulunmayan bir fırkanın Erkan-ı Harb zâbitlerinden birinin idâresinde, tâyin edilen tercümanlarla birlikte yapılır. Filhakika harbe dâhil fırkaların Erkan-ı Harb zâbitanı, kendilerine en ziyâde ihtiyaç bulunduğu bir zamanda işleri başında saatlerce ayrılamazlar. Mâmâfih fırka tercümanları fırka toplama noktasına giderek yapılacak muhtasar isticvaplarda hazır bulunacak veyâhut fırkalarına alâkadar eden meseleler hakkında esirler bizzat isticvap edeceklerdir.

Fakat şurası âşikârdır ki bu isticvap hiçbir zaman esirin hareketi için tâyin olunan müddeti haddinden fazla tehir edemeyecektir.

Fırka Toplama Noktalarında Yapılacak Muâmelât

A) Esirler vâsıl olur olmaz derhal tefrik ve âlâylara göre tasnif olunur. Tasnifi muâmelesinin hitamında toplama noktasında Erkan-ı Harb zâbiti ko kumandanlığına ilk raporunu telefon eder: (...) âlâydan şu kadar esir, filan mahâlde alınmış, filân t'arih ve filân saatde.

B) Esirler süratle taharri olunur, üzerlerinde bulunan bütün evrak, mu'ayyenat cüzdanları da dâhil olmak üzere, alınır; inzayı zatiye ve alelhusus paralar, sahiplerine bırakılır.

Eğer üserâ miktarı pek az ise askeri evrak, her neferin ayrı olmak üzere, tefrik olunur; fırka toplama noktası Erkan-ı Harb zâbiti tarafından ve zâbit bulunmadığı taktirde noktaya memur tercüman tarafından cem edilir. Evrak-ı saire, mümkün mertebe her esirin

ayrı ayrı olarak, en üste mu'ayyenat cüzdanı gelmek üzere, iple bağlanır ve üzerine etiket konarak hususi bir paket yapılır; bâde âlâyılara ve hatta taburlara göre bu paketler üzerlerinde âlây veya tabur numaralarını hâvi torbalara vaz olunur.

Eğer üserâ pek çok ise muâmelâtın tashil ve tesri'i için, imkân derecesinde her esirin evrakının ayrı olarak toplanmasına çalışılmalıdır. Ele geçen evrakın istismarı nokta-i nazarından bu kaydın bir ehemmiyet mahsusu vardır; evrak bâde bâlâda beyan edilen makama irsal olunur. Bâlâda ki muâmelât aynı zamanda kabil icrâdır.

C) İsticvap, mümkün olduğu kadar erken; taharri ve tasnifleri yapılmış olan ilk esirlerden başlar.

Bu isticvap, fırkaca kabil istismar olan ve fırkanın tercümanı tarafından sorulması lâzım gelen mâlumat dan hariç olmak üzere münhasıran nakat âtiyeye mâtuf olacaktır:

Âlâylardan gelen kâfilenin kumandanı bölük, âlây, fırka, kolordu numaraları;

Kumandanlık tarafından getirilen ilim ve haber esirlerin ele geçtiği mevki;

Üzerlerinde mukayd mâlumatın tahkik ve tevsii gün ve saat.

Taarruz esnâsında esirin cüz-i namı civarında görülmüş olan diğer cüz-i tamlar;

Esir veya esirin cüz-i tamı ne vakitten beri muhârebe mevzuuna vâsıl olmuştur;

Hülâsaten: Fırkaların toplama noktalarında yapılacak isticvap âdi bir sual cevap şeklinde olmalıdır. Balada ki mâlumatın kısmı azamı bir taraftan tefrik ve taharri yapılırken diğer taraftan esirlere sorulabilir. Esâsen kâfile kumandanının getirdiği ilim ve haberler iyi tertip edilmiş ise basit bir tevfik kâfidir.

Cevap cüz-i tamlara müteallik sual diğer âlâyılara mensup esirlerin verdiği ve yâhut başka zaman alınmış olan mâlumatın mukâbelesine hizmet eder. Bu madde mühimdir.

Muhârebe sâhasına muvâsalat tarihi de kezâ düşman ihtiyâtlarının harekâtını tâkib, düşman nizâm-i harbini daha mükemmel olarak tesbit ve âtiye yapılacak harekâtı tahmine medar olacaktır.

İsticvapat münhasır ve müfit olacaktır.

İsticvapat ahvali hususiyeye tevcih edilmelidir. (R. Numunesi). Suallere numaralı vaz edilecek, beher âlâya göre kaleme alınacak; zâbitlerin, küçük zâbitlerin ve neferlerin isticvapları ayrı ayrı olacaktır.

İsticvap bittikten sonra toplama noktasına memur Erkân-ı Harbiye zâbiti tekrar kolorduya telefon ederek (R.) numunesinde münderiç mâlumatı verecektir. İcap ederse kendisince hususi bir ehemmiyete hâiz görünen veya müstâcel bir mâhiyeti ihtivâ eden mâlumatı da ilâve edecektir. (R.) numunesinde ki ahval, hususi bir kurye ile ordu 2.Şubesine gönderilecektir.

Hâşiye: Umumi tarzda esirlerin toplama noktasında ikâmetleri müddetinde, külliyyetli üserâ grubu için dört saati tecavüz etmesi esas olarak kabul edilmelidir; bilfarz, yüz kişilik bir üserâ grubu için bir buçuk saatlik zaman âzâmı müddettir; mümkünse bunu da tâkibe çalışmalıdır.

(R) Numune Hâli (1)

İsticvapın Tarihi

İsticvap Edilen Kısım (2)

Zâbitan:

Nefer:

Alsaslı-Lehistanlı

(...) Fırka Toplama Noktası

Cüz-i tamlar	(...)	Cevap Cüz-i tamlar	Üserânın Alındığı Tarih- Saat	Üserânın Alındığı Mevki	Üserâ Adet	Âlây Fırka Ko.Numarası
Yeni Vâsıl Olanlar	Beri Muhârebe	Sağda				
Esirin Gördükleri	Sâhası	Solda Geride				

Esirin İşittikleri						

Sene (...)

(...) Fırka Toplama Noktası Erkân-ı Hârb Zâbiti

(1) Yevmi Kurye ile Ordu 2.Şubesine gönderilecek.

(2) İsticvap Edilen Kısımlar Hedef Olunacaktır.

Üserânın Yola Çıkarılması: Arz edildiği vecihle esirler, tasnif, taharri, isticvap edilince erkan-ı hârb zâbiti kâfile mefruzesi kumandanının kendisine getirmiş olduğu ilim ve haberide harekât sâhasını ve gidilecek mahâl hanesini doldurur; ismen imzasını ve memuriyet hazırasını da vaz eder. Bütün esirler, bilâistisnâ, ordu üserâ parkına sevk olunur. Esirleri mahâli maksudun gayrı bir yeri vermek üzere vaki olacak harici taliplere mümâşat etmek resmen memnudur.

(...)'ıncı ordu

Ko.

Azimet mahâlli

Kıssa

Azimet Saati

Üserâ İlim Rehberi

Kâfile kumandanı (rütbe ve isim (...)) efendi âtide miktarı muharrer üserâyı ordu üserâ parkına sevke memurdur.

Adet

000 Zâbit
000 Küçük Zâbit Üserâ
000 Nefer

(..) âlâydan (tarih) (mahâl) de (...) âlâyı tarafından alınmıştır.

Sene:

Rütbe:

İmza:

İkinci Kısım

Üserâ Parkına ve Muvakat Depoda Yapılacak Muâmelât

1-Üserâ Parkı

Üserâ parkı kolordunun bir uzvu değildir; park orduya merbuttur ve usul idâresi ordu tarafından temin olunur.

Üserâ parkı hadematına memur zâbitan ve tercümanlar ordu 2.Şubesine mensupturlar.

Üserâ parkı bir “Üserâ karargâhı” değildir; parkın sebep ve vücudu esirlerin isticvabıdır. Bu nokta-i nazara göre ordu 2.Şubesi, yalnız bunun mevkiini tâyin ve nakline karar vermek salâhiyetine hâizdir. Bu 1.Şubeyi üserâ parkında bir Erkan-ı Hârb zâbiti temsil eder. Mumâileyh istihbârata müteallik bilcümle muâmeâltta 2.Şube müdürünün murahhasıdır.

Üserâlar parkında kalmak üzere gönderilmiştir; ordu 2.Şubesi veya murahhası zâbitten başka hiçbir makam 2.Şube tarafından nakil ilim ve haberi ve bildirildikçe bu hususa müdâhale edemez.

Parkın suret teşkiline gelince: Bu 2.Şube tarafından verilecek esasa ordu Erkân-ı Harbiyesi 4 şube tarafından ifâ ve temin olunur.

Parkta Yapılacak Muâmelât

Üserânın tertip ve tevzii: Üserâ parka vâsıl olur olmaz derhal tefrik, tertip ve âlâyılara göre, park dâhilinde ihzâr olunur, hücrelere taksim olunur. (Zâbitan, küçük zâbitan ve müteferrik kısımlara mahsus hücreler).

Kâfile kumandanın ilim ve haberi parkta murahhas zâbita verir; mumâileyhte müfrezenin muvâsalat tarihi ilim ve habere kaydeder. İlim ve haber kaybedilmiş ise murahhas zâbit yeni bir ilim ve haber tanzim ve mevat âtiyeye kaydeder:

Üserânın adedi;

Mensup oldukları âlâyılar;

Geldikleri fırka toplama noktası;

Muvâsalat ettikleri saat.

İlim ve haberler 2.Şube murahhas zâbiti tarafından, yoklama cetveli tanzim edilmek üzere, park jandarma zâbitine verilir. Bundan sonra bütün ilim ve haberler 2.Şube murahhas zâbiti tarafından ordu 2.Şube adresine toplama noktaları ve park hizmet mahsusuna memur kuryeye teslim olunur.

Üserânın tefrik ameliyesi bitince bunların üzerleri bir defa daha yoklanır; çünkü fırka toplama noktalarında bâzı kağıtların unutulmuş olması muhtemeldir. (Bulunan evrak-ı esirin âlâya kaydedilerek ordu 2.Şubesine gönderilir.)

İsticvap: Üserânın tefrikinden sonra isticvap evvelâ zâbitlerden başlar; isticvap ordu zâbitan ve tercümanlarının nazaran ve idâresi altında icrâ olunur.

Mâmâfihe şurası mâlum olmalıdır ki ko.2.Şube zâbitanı ile tercümanlarda parka gitmek ve cereyan etmekte olan cerayarı harbiyeye müteallik mâlumat almak üzere bâzı esirleri bizzat isticvap etmek mecburiyetindedirler.

Bu isticvap, âtide, sekizinci tâlimatta mevzu bahis suallere münhasır olmalıdır.

Ko.2.Şubeleri için esirleri bizzat isticvap etmekde ki lüzumu daha iyi izah etmek üzere âtide ki meşrudatı bir kâide kılından zikrediyoruz.

Ordu hesabına yapılan isticvap bitince ordu 2.Şube murahhas zâbiti ko.2.Şubelerine telefon ederek kendileri için beryayı isticvap birkaç esirin alıkonulması i'cab edip etmediğini sorar. Ancak ko.lar isticvapı bitirdikten sonra derki ordu 2.Şube

murahhas zâbitı üserâ nakil ilim haberini ordu 4.Şubeye mensup olan park kumandanına teslim edebilir.

Esirlerin hangi maddeler hakkında isticvap edileceğini ordu tercümanlarına mahsus tâlimatnâme tâyin etmektedir.

Esirlerin naklinden evvel samime ameliyesi: İsticvapatın hitamında 2.Şube murahhas zâbiti isticvapatının ikmâli için muvakkat ordu deposuna sevk edilecek üserâyı tefrik eder evvelâ:

Bütün mutahassıslar, yani saf haricinde bir işte müstahdem efrad (Mitralyöz efradı, telefoncular, proje götür, bomba topu, topçu, süvâri, istihkâm, râsıd, irtibat, iâşe, hücum müfrezesi; inşaat efradı...Elh. Elektrikçiler, elh.)

Bu sınıfların birinden alıkonulacak efradın miktarı 2.Şube murahhas zâbitinin salâhiyeti terk edilmiştir.

Sâniyen muvâffakat deposu için:

Her cüz-i tamdan (âlâyı, taburu, balon) lâakıl bir nefer;

Söylemek arzusu izhar eden ve düşman tertizat ve tahkimat (tarassud mahâlleri, mitralyöz, depolar, yollar, elh gibi) hakkında ciddi mâlumat verebilecek efrad.

Fransa muhibbi oldukları görülen ve mühim haberler verebilecek kabiliyette görülen efrad;

Firâriiler;

Genç kurâ efradı;

İki aydan az bir müddet evvel bir depodan gelmiş olan efrad;

Az bir müddet evvel bir müstahfiz taburundan gelmiş olan efrad, bekâyâ efrad.

Para tebdili: Para tebdili parkta yapılır; bunun için posta vazifesiyle muhâfaza bölüğünden bir küçük zâbit tâyin olunur ve 4 ve 2.Şubece yedine bir tasdiknâme verilir. Mumâileyh üserâ parkı jandarma zâbitinin hususunda esirlerin paralarını toplar, menzil defterdarlığına götürüp tebdil ettirir. Dördüncü emri itâ eder.

Rapor: Üserâ kâfilesi parkı vâsıl olarak saçma ameliyesi yapıldıktan sonra 2.Şube murahhası zâbiti ordu 2.Şubesine şunları telefon eder.

Muvâsalat saati;

Üserânın adedi;

Bu babda ki kavâid faâliyet devrelerinde kabil tatbiktir. Kavâid mezkûr ko. Kumandanları veya 4.Şube tarafından bilumum teşkilât sıhhiyeye bildirilmelidir.

Âlâyaları, bölükleri;

Nerede ve kim tarafından alındıkları;

Alındıkları saat.

(A) Numune Hâli

(B) İsticvap Edilmesi Kısım

Zâbitan:

Küçük Zâbitan:

Efrad:

Alsaslı-Polonyalı:

(...) Üserâ Parkı, İsticvap Sene

Tâkib Ettikleri Yol	Vâsıta-i Nakil ve Tahrik	Evvelki Mıntıklarının İşgal Eden Kıta	Mahâlde İhraç Sene	Mahâlde Erkan Sene	Görülen Cüz-i tamlar: Nerede? Ne Vakit?	Muhârebede Evvelki Vaziyet	Cevazı Cüz-i tamları: Sağda, Solda, Geride
---------------------------	--------------------------------	--	--------------------------	--------------------------	--	----------------------------------	---

Kadro:	Bölük Mevcudu:	Alındıkları Mahâl Tarih:	Üserânın İsimleri:	Âlâylar:			
--------	-------------------	-----------------------------	-----------------------	----------	--	--	--

(A)Yevmi kurye ile 2.Şubeye gönderilecek

Mevki-Sene:

(B)İsticvap edilen kısımlar hıfz edilecektir

Üserâ park kumandanı

(Zâbitan Rütbesi)

İmza:

İsticvapın hitamında mumâileyh tekrar telefonla, umum meyanında, teferruata müteallik mâlumatı rapor eder;) nizâm-i harb, muhârebe sâhasına muvâsalat, cüz-i tamların nokta-i azimeti, bunların eski mıntıkasına kimlerin yerleştiği, tâkib ettikleri yollar, vasâid-i tahrikiye ve nakliye.)

Müteâkiben, mümkün mertebe erken, her cüz-i tam için taharri bir rapor ordu 2.Şubesine takdim olunur: (A. Numunesi); bu rapor telefon raporunun teyididir. Buna vaziyeti tenvire hâdim bütün mütmem teferruat ilâve olunur.

Tercümanların Meâsisi: Üserâ kâfilesi kısa fâsılalarla tâkib etmeye başlayınca ordudan gelmiş olan zâbit ve tercümanlar için, isticvapat sırasında istihsâl edilebilecek olan istihbâratı hülâsa eden umumi bir iş yapılması mümkün olacaktır.

Fakat, eğer hareket eden bir kâfile ile vâsıl olan kâile ile arasında geçen zaman kâid derecede ise bu iş kabil husul olur.

Tercümanlar her büyük ve cüz-i tam ve her âlây için âti de (8)'inci tâlimatta mukayyed nakat hakkında tahsilâtlı raporlar tertip edebilmek hususunda ellerinde ki zamandan istifâde ederler. Raporlarda isticvapı icrâ eden tercümanların ismi mukayed bulunacak ve mümkün mertebe erken ve husisi kurye ile bunlar ordu 2.Şubesine gönderilecektir.

Esirlerin Nakli: Esirlerin parktan emirleri hakkında emir ancak 2.Şube Murahhası zâbiti tarafından verilebilir.

Emirde ordu 4.Şubenin murahhası olan park kumandanına esirlerin sevk edileceği bildirilir.

1-Tahfizhaneye

2-Muvakkat depoya

Zâbitan kâmilen, ordu 2.Şubesi tarafından verilen tâlimata tevfikan ordu Erkân-ı Harbiye 4.Şubesi tarafından zâbitanı mahsus olmak üzere tesis edilmiş olan depoya nakil olunurlar.

Üserâ nakliyatında karargâh umumiyenin 26 Teşrin-i evvel 1911 tarihli ve (2256) numaralı mukarrerine ittibâ olunur.

Muvakkat Depo: Buraya vâki olacak nakliye, fiilen 4.Şube mârifetiyle üserâ muvakkat depoya vâsıl olunca, kabil ise, efrad, alelusul, kendi âlâylarına göre grup teşkil etmek üzere tertip olunur.

Muvakkat depoda mutahassıslar mufassalen isticvap edilir. Bu isticvapın mâtuf olduğu mevad için ayrıca bir tâlimatnâme mevcuttur.

Yaralı Esirler: Yaralı ve yürümeye gayrı muktedir esirler tedâvisi, tahrişi, isticvapı nakil hakkında da ayrı bir tâlimatnâme vardır.

Âlâylerde, Fırka Toplama Noktalarında, Muvakkat Depolarda Yapılacak İsticvapata Dâir

Tâlimat

8

Hâşiye: Bundan evvelki tâlimatın baş tarafındaki hâşiyeye mürâcaat.

1.Âlây Tarafından

- A- Esirlerin adedi;
- B- Mensup oldukları âlâyların numaraları;
- C- Alındıkları mahâl (Esas plana nazaran);
- D- Alındıkları gün saat.

Bu mâlumat derikab fırkaya, fırkadan kolorduya, kolordudan orduya telefon edilecektir.

2.Fırka Toplama Noktası Memuru Tarafından

Âlâylarca istihsâl edilen mâlumat tevsik ve ikmâl edilecektir.

Fırka toplama noktalarında yapılmış olan muhtasar isticvap beher düşman âlâyı için âtideki mâlumatı muhtevi bir rapor teşkil edecektir:

A) Şu kadar esir, filân bölük, filân âlâydan (kıssa, ko) sene tarihinde saat ( ) filan mahâl (Esas planda arâzi olunan mevki);

B) Sağda, solda, geride, görülmüş ve anlaşılmış olan cüz-i tamlar;

C) Yeni gelen cüz-i tamlar, numaralar, nereden geldikleri, mevzular;

Bu cüz-i tamları esirlerin görmüş veya işitmiş oldukları sırahate zikir edilmelidir.

Mevad-ı mezkûr ordu 2.Şubesine gönderilmek üzere (A) numunesi vecihle tertip olunur.

3-Üserâ Parkında Ko. Tarafından İstihsal ve Orduya İrsal Olunacak Mâlumat

Beher düşman âlâyı için:

1-Tertibat tahkime: Mıntıka-i Harbler

Müteâkip hatlar (Mevcut veya hâla inşâda)

Siperler; kıymetleri, mahsus mahâlleri hâricen siperler; mevcut kuvvetler,

Muvâsale hendekleri; vecih istimalleri,

(Hudut takribe, hudut nakliye)

İkmal edilmişmidir? Vecihesi?

Mıntıkların isimleri, âsar mevcudu siperler, muvâsala hendekleri.

2-Âtideki mevzular tâyin olunacaktır:

Müdâfaat-ı feriyeye: Nevi, genişliği, elektrikli tel örgüler.

Mahfuz mahâller: İstiabi, kıymeti (setre, derinlik; mahreç adetleri)

Mitralyözler: Endaht mevzinin cinsi,

Bomba topları: Çap

Tarassud mahâlleri: Topçunun, piyâdenin.

Telefon merkezleri ve muvâsalatı.

Kumandan mevki: Tabur kumandanlıkları, âlây kumandanlıkları, livâ, firka, ko.

Kumandanlıkları

Topçu bataryaları: Çapları, sahte bataryalar.

Hava filosunun mevzuu

Mühimmat, malzeme depoları, istihkam parkı.

Elektrik istasyonu.

Yapılmakta olan ameliyat tahkimiye, lağım ameliyatı.

3-Hudut Muvâsala;

Kıtanın nöbet değiştirme yolları ve saatleri, iâşe hizmetinin yol ve saatleri.

Demir yolları: Âdi veya dar yollar, (Mevcud veya hâla inşaada)

Garlar.

İâşe merkezi;

4-Bombardımanımızdan husule gelen tesirat.

5-Usul işâret.

4-Üserâ Parkında Ordu Tercüman ve Zâbitleri Tarafından Yapılacak İstibrâb

İsticvap beher âlây için yapılır ve mâlumatı âtiyenin istihsâli nokta-i nazarından sevk ve idâre olunur:

1-Esirlerin hüviyetini tâyin: Bölük, âlây, livâ, fırka, kolordu.

2-Sureti esâretleri: Mevki (Esas plana göre arâzi olunacak) tarihi, gün ve saati.

3-Mensup oldukları kolordu veya firkanın terkihi.

4-Nizam-ı harb: Filân tarihinde, kıtaatın tarz tertibi, hattı harbdeki mevcut; istinad veya ihtiyâtların mevzu ve mevcutları: İstirâhat ordugâhı.

5-Tesisat taburların, âlâyların mıntıka-i harbleri.

Mevcut veya hâla inşâda hudut müteâkiben.

Siperler: Kıymetleri, şekilleri, mahfuz mahâllerin derece-i istiabları; ihtivâ ettikleri mevcut.

Muvâsala hendekleri: Vecih istimalleri, takrip yolları, menakile yollar.

Tanzim edilmiş olanları hangileridir? Vecihleri?

Tel örgülerle mahfuz mudur?

Hangi cephesinden?

6-Hücum İstihzâratı: Kıta dâhilinde ki rivâyetler; kıtanın hareketleri (piyâde, topçu, bomba topları, alo makineleri); bunlar görülmüşmüdür? Bu kıssa işitilmiş midir? Numaraları? Nereden geliyorlar? Ne vakitten beri orada bulunuyorlar?

İcab ediyorsa: Gaz neşri hazırlığı?

Eğer esirler iki vâsil olmuş bir cüzinama mensup iseler (5) inci maddeye dâir pek az mâlumat verebilirler.

Âtide ki mevad üzerinde hassaten ısrar etmeleri:

Cüz-i tam nereden geldi; bıraktığı mevzu hangi kıta işgal etti? (Hin hâcette)

Gelmek için hangi yolları tâkib etti? Tafsilât, tarih.

Vâsıta-i nakliye ve tahrikiye: Mahâl erkân ve mahâl ihraç, yol müddeti: Harbe girdikleri tarih; değiştirdiği cüzinam.

Esnayı nakilde gördükleri cüz-i tamları, mahâli, tarih, istikâmet.

Cephe gerisinde görülen cüz-i tamların numaraları, mahâl, tarih, istikâmet.

5-Muvakkat Depo

İsticvap beher âlây veya hususi teşkilât için yapılıyor âtide kayd olunan mâlumatı istihsâl nokta-i nazarına göre sevk ve idâre olunur.

Piyâdeden gayri sınıflar ve teşkilât hususiye için, mâlumat âtiyeden fazla olarak sınıf mezkureye mahsus ilim ve haberde müfit mâlumatın istihsâli i'cab eder:

İstihsal Edilecek Mâlumat

Fırkanın piyâde, topçu, istihkâm, bomba topu bunları vesâire terkiyatı.

Fırkanın mensup olduğu grup veya ordu.

Generallerin isimleri.

Ordu veya kolordu kumandanlarının ünvanları.

Âlâyın tabur, mitralyöz bölükleri cihetinden terkiyatı, hücum teşkilâtı elh.

Bölüklerin kura ve tertip cihetinden terkiyatı:

Bölüklerin cem'en

Mevcudu vaz kazgan

Sene salâh indaz

Bölüklerin kadrosudur.

Verdikleri zâyat, tarihleri.

Kuvve-i mâneviye, terbiye-i askeri,

Tâyinat, miktarı

Takviyeler: 1.Son gelen takviyeler (miktarı, seneleri, kıymetleri, kaçlı oldukları) geri hademat (bedel nakti efradı, şimendöfer müstahdemleri, tecil edilenler elh.) nereden geldikleri.

Bu takviyeler meyanında tâbi ahz-ı asker mıntikasından hâriç ifraz var mıdır? Var ise ne kadar ve niçin?

2.Ahz asker mıntıkası; esir hangi depoyu biliyor? Kolordu deposu mu? Fırka deposu mu? Ordu deposu mu? Menzil istasyonlar deposu mu?

İkraz: Cüz-i tamdan efrad alınmıştır. (Bunlar mutahassıllar mıdır? Seneleri?) Niçin? Ne vakit? Ne kadar? Yeni cüz-i tamlar teşkil için mi? (Âlâyda, fırkada, kolorduda, orduda, makineli tüfek bölüğü, bomba topu, silâh atıcı âlet için mi? Nerede? Geride mi? Dâhilde mi?)

Bu tedbir umumen midir? Cüzinâmesi münhasırdır? Alınan efrad tekrar cüzinama iâde edilecek midir?

Geriye Nizam: Geriye gönderilen efrad var mıdır? (Kaç yaşında ki mütehasıllar?) dâhile âade edilenler? Ne vakit? Niçin? Miktarı? Bunların birine kim geldi? Bu tedbir umumen, yoksa hususi midir?

Eski cephesinden kendini hangi cüz-i tam değiştirdi?

şimdiki cephesinde kendisi hangi cüz-i tamı değiştirdi? Veya takviye etti?

Esnâyı nakilde hangi cüz-i tamlar görüldü mahâl mevcutları, tarih, gittikleri istikâmet.

Cüz-i tam harbe girmezden evvel takviye edildi mi?

Bu takviyelerin mevcutları, terkipleri, nereden geldikleri.

Bu âlây, teşkilâtı mâlum olmayan veya az mâlum olan âlâyı ise: Ne suretle teşkil olundu? Hangi kısımlardan?

Ne vakit? Nerede?

Fırkaya ne zaman ilhak olundu?

Hangi âlâyın yerine geldi?

Değiştirdiği âlây ne oldu?

Üserâ Parkına ve Muvakkat Depoya Verilecek Vesâik

Esas planlara âid evrak;

Ordu cephesinin gerisine âid bir bölü seksen bin mikyasında haritalar;

Cephenin bir bölü yirmi bin mikyasında haritaları.

Fransız cephesinde nizam-i harb

Bu vesâik üserâ parkı ve muvakkat depo memurlar tarafından göz önünde bulundurulacaktır.

Ankara-Keçiören bağları: 29 Teşrin-i evvel 1340

Aziz HÜDAİ

Kitapta Münderiç Bâzı Tâbirat ve Tarifat

İkinci şube, ikinci dâire, istihbârat dâiresi, şubesi 2 me BUREAU

Haber, mâlumat, mustahberat RENSEIGNEMENT

Tahribat, istihbârat, istihsâl mâlumat RECHERCHES

Tecsim (kabartma) aleti, herhangi bir resmi mücsim gösteren alet
STEREOSCOPE

Stereoskop (kabartma), tecsim aleti (şekline mürâcaat)

Aynı maddenin çift resmi yan yana konularak bu altına bakılırsa madde mücsim görünür; bu aletlerin neveleri pek çoktur. En mâruf ve müstâmeli (baroster) aletidir. Oyuncak nevinde hemen her yerde, evlerde ve kart postalcı mağazalarında bulunduğu cihetle tafsilât itâsına lüzum yokur... Ancak son zamanlarda bunu fotoğrafla mezci ve istihbârat da bundan istifâde edilmesi düşünölmekte olduğundan son bir icat ve son şekli tekemmül olmak üzere Fransızca “İllo Strasyon” 26 Kanun-i sani 1924 tarihli nüshasında münderiç bir makalenin bâzı kısımlarını tercüme ediyoruz:

“Stereoskop” manzaralarının bâzı mahzurları vardı: Bir resim aynı zamanda birkaç kişi tarafından temâşâ edilemiyordu; bu resimleri bir kitap tâb ve derç etmek müşkildi; çünkü merbaa yakın bir katide iki resmi yan yana ve gözleri arasındaki açıklığa tatbikan 65 milimetrelik bir aralıkla vaz etmek mecburiyeti vardı- (Dokus Devhorun) 1891 de “kabartma” namına verdiği bir usul keşfetti; bu usul hükümeti tâbiyenin pek mâlum hüdâsı üzerine müsteniddir: Bir rengin mütemü mezkür rengi bilâidir. Meselâ mütmem renklerle ve bilfarz, turuncu ile lacivert boyanmış iki resme turuncu renkte şeffaf

bir sahifeden bakalım, sahifenin rengindeki resim hiç görünmediği hâlde lacivert resim siyah olarak görünecektir. Bilakis bu iki resme şeffaf lacivert bir sahifeden bakacak olursak yine sahifenin renginde resim kaybolacak ve turuncu resim siyah renkte meşhut olacaktır.

Bu hâlde herhangi bir sahife üzerinde bir resmi kabartma, cisim görebilmek için farzan, sol resmi lacivert renkte bastırdıktan sonra üzerine saf resmi turuncu olarak vaz etmek kâfidir. Böyle bir resim çıplak gözle bakılınca âniden karmakarışık ve nâhoş manzara arzeder. Halbuki buna sol tarafı turuncu ve sağ tarafı lacivert bir cam veya jelatin ile mücheziki renkli gözlüğe bakılacak olursa, her göz için resmin biri numaralı ve yalnız kendine mahsus renk meri olacağından, stereoskobun şerâid elde edilmiş demektir: Bu hâlde gözlüğümüz manzarayı cisim olarak ve siyah renkte gösterecektir. “İlostersiyun” un mezkûr nüshasından kağıtdan ve iki renkli jelatinden mâmul bir gözlük melfuf olduğu gibi gerek bu nüshada ve gerek 28 Haziran 1924 tarihli nüshasında da bu maksatla mevzu iki renkli manzurlar mevcuttur. Mezkûr mecmua bâzı ilan resimlerini de tecsim usule göre tâb etmeye başlamıştır.

Elektrik vâsıtasıyla uzakların fotoğrafını almak; uzak mesâfeden elektrikle bir resmi veya bir manzarayı, bir yazıyı nakletme sanatı. TELEPHOTOGRAPHİE

Yalın Fotoğraf Cihazının (Şeklinde Mürâcaat)

Uzaktan resim, yazı, manzara nakletmek için icat ve istimal cihazlar meyanında en yeni olmak üzere “Belen” cihazı zikrolunabilir; gramofonda olduğu gibi ince bir iğne jelatinli renkli ve fotoğrafının kabartıları üzerinde dolaşır; bu kabartılar ahzda merkezinden geçen elektrik devresi üzerinde muhtelif keşifatler hâsıl eder; bu merkezde devrenin önüne isali bir galonometre konmuştur ki (Nerset) lambasından fotoğraf kağıdı üzerine sadâret hizmetler verir, bu hizmetler mütekâid bir safhadan geçer ve bu safihede renklerin hakiki kıymetini kağıt üzerine tekrar intikal ettirir.

(1.Şablenik)’in elektrik ve haritaları¹, ünvanlı eserinde buna dâir mufassal mâlumat mevcuttur.

---

¹ L’electricite et ses merveilles

Düşman bataryalarının mevki ve sıralarını tâyin ve planı tanzim eden heyet;
endaht planı grubu Groupe de Caneves de tir

Section de reperage tespi kısmı

Bir bataryanın hakiki mevziini, toplarının sesi veya aloları delâletiyle tâyin ve tespit eden kısım.

Yaçalama (Belirsiz Etme) (Camouflage)

İslâh ve malzeme-i harbiyeyi toprak veya nebâtatın renk ve şekline koyarak düşman nazarından setr ve ihfâ (Belirsiz etme tâbiri paçalamaya nazaran daha muvâfık görünüyor)

Tevce planı, esas plan; (Plan directeur)

Bir hâzâ üzerinde bulunan bir noktanın veyâhut bir sath üzerinde bulunan bir hattın az veya çok sahih olarak istikâmetini veren plan (Laros, 1923) hassas, can alacak noktalar: (Points sensibles)

İstanbul mecburi geçit noktaları, iâşe, mühimmat depoları, elh. Gibi cephe haber zâbiti; kıtaat ve topçuların düşmana dâir edindikleri mâlumatı toplayıp geriye nakil ve geriden gelen tebligat cepheye veren zâbit. (Officier orienteur)

Fırka toplama noktası: Fırka tarafından alınan esirlerin cephe gerisinde ilk toplandıkları mahâl. (Point de ressamblement divisionnaire)

Üserâ parkı; fırka toplama noktasından sonra esirlerin toplandıkları ikinci mahâl. (Perc de prisonniers)

Üserâ parkından sonra esirlerin dâhili memlekete ikâmetine tahsis edilen mahâl; üserâ garnizonu. (Camps de prisonniers)

Tesisat, tahkimat, teşkilât. (Organisation)

Vahdet mihaniki; birkaç şeyin aynı zamanda vuku şehir saatlerinin elektrik vâsıtasıyla aynı zamanda işletilip aynı zamanda çalışmalarını temin gibi. (Sinechronisation mecanique)

Tayyâre iniş meydanı (Terrain d'atterisange)

Tayyâre meydanı (Terrain d'avions)

Nâkati usulüyle bir noktadan tesbiti; mukâbele, karşılaştırma, bâzı esaslara ibtinâen verilen mâlumat veya şehâdeti diğerk metâbi ile tevsik ve teyid etme. (Recouplement)

Cermen ve İskandinav efsânelerinde acemlerin Battalgazisi ayarında bir kahraman; bunun namını izâfetle Almanların zafer ve sulh hatta diğerkleri Hindenburg silsile-i tahkimatı, bu hatta doğru ve yapılan çekilme hareketi: Zeygfriyd (Siegfrid)

İstikrar harbi; mevzu harbi. (Mevzu harbi tâbiri bu mânâyı iâdede zayıftır) (Guerre de stabilisation)

Rapor; bir işin nakil ve hikâyesi hesap verme. (Compte rendu)

Takrir; müteferrik vekâyi ve haberlerin telifiyle müşterik bir netice çıkarılması; terkip (tahayyülün aksi).

(Synthese).